

ספר

גם אני אודך

משנת אהרן

על עניני מלחמה

כולל מאתיים וחמישים תשובות ופסקי הוראה
שקיבלתי מהרב הגאון רבי אהרן ליברמן שליט"א
מח"ס "משנת אהרן"
על שאלות שעלו על שולחן של מלכים
בשבתות שבימי המלחמה בדרום

ומאשר חקרתי בס"ד ובחסדו הגדול

גמליאל הכהן רבינוביץ

בן אאמו"ר הגה"ח רבי אלחנן י.ד. שליט"א

טבת שנת השמיטה תשפ"ב לפ"ק

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה

להרב גמליאל הכהן רבינוביץ

ת.ד. 539 בני ברק

טל: 052-7128536

7128536@gmail.com

יוסף ליברמן

ראש ישיבת "כולל שומרי החומות"

ורב דקהל סדיגורא ירושלים ת"ו

מח"ס "משנת יוסף"

רח' אבינודב 3 ירושלים תובב"א

בס"ד, תשרי תשע"ז פעה"ק ירושלים ת"ו

הן מע"כ האברך היקר המפורסם בשערי הלכה, מיחוסי כהונה, הרב הגאון מו"ה גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מחבר הספרים הנודעים 'גם אני אודך' ו'פרדס יוסף החדש' על המועדים, הראני גליוני ספרו החדש גם אני אודך הכולל בתוכו תשובות שהשיב לו על שאלותיו בענינים שונים בהלכה נכדי היקר אב בחכמה ורך בשנים מופלג בהפלגת חכמים, צולל במים אדירים, בשבילי הש"ס והפוסקים, ה"ה הרה"ג חריף ובקי, שקדן עצום, מו"ה אהרן ליברמן שליט"א מח"ס 'משנת אהרן' ור"כ 'אור עמרם', בן בני היקר הגאון רבי יקותיאל שליט"א, והם בירורי הלכה נחמדים, בטוב טעם ודעת נאמרים, וכבר איתמחו תרי גברי הרבנים החשובים השואל והמשיב הנ"ל בחידושי תורתם.

כבר כתבתי בכמה הסכמות שהוצאת ספרים בהלכה ובאגדה וכדו' הרי זה מרבה קדושה בישראל, והוא הכח הנגדי נגד הסט"א המתנכלת ללומדי ולאהלי התורה, ואשרי מי שזוכה להרבות כבוד שמים.

יהא רעוא שיפוצו מעיינותיהם חוצה, ויזכו להגדיל תורה ולהאדירה, ולהרבות תורה וקדושה בישראל, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא יחד עכב"ב הי"ו לאורך ימים ושנים.

ובאעה"ח למען התורה הק' ולומדיה

יוסף ליברמן

מצטרפנא לדברי ידיד נפשי הגאון הגדול בעל 'משנת יוסף' שליט"א, בשבח תשובות נכדו הגאון ר' אהרן ליברמן שליט"א, ובשבח השואל הגאון ר' גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, ובברכה שיזכו לחבר עוד ספרים חשובים לכבוד השם ותורתו, ולתפארת משפחתם הרוממה, וכל טוב סלה ברוחניות ובגשמיות.

שריה דבילצקי

חיים מאיר הלוי ואזנר

בלאאמור מרן בעל שבט הלוי זצוק"ל

רב אב"ד ור"מ

זכרון מאיר, בני ברק

בס"ד, י"ט תמוז תשע"ז

הן בא לפני האי צורבא מרבנן, יקר ומאד נעלה, מופלא ומופלג בתו"ש, מיחסי כהונה, מוהר"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס רבים, ובידו קונטרס נאה בשם 'גם אני אודך - משנת אהרן', כולל תשובות לשאלותיו בענינים שונים הנוגעים למעשה, שקיבל מכבוד נכדי חביבי הרב הגאון ר' אהרן ליברמן שליט"א ר"מ ומרביץ תו"י בשיבתנו הק'. וכבר איתמחו הני צנתרי דדהבא השואל והמשיב הנ"ל בחידושי תורתם, ועל כן ידי תיכון עמו לאדפוס אידרא, ולהעלותם על מכבש הדפוס.

ויהא רעוא שיפוצו מעיינותיהם חוצה, ויזכו להמשיך לשבת בד' אמות של הלכה כשאיפת נפשם הטהורה, מתוך רוב נחת ושפע ברכאין טבין דלעילא לטב ולחיים ולשלם, לאורך ימים ושנים.

ובאעה"ח לכבוד עמלי התורה הק'

חיים מאיר הלוי ואזנר

הספר היה למראה עיני
מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א
עיין בו, ואמר שזה ספר טוב,
ויהיה מזה תועלת,
ונתן את ברכתו שיהיה בהצלחה

יקותיאל ליברמן
ר"מ כולל עיון דשומרי החומות
ומח"ס "אמרי יקותיאל"
 רח' עלי הכהן 30, ירושלים תובב"א

בס"ד, בין כסא לעשור תשע"ז

הן הביא לפני ידידי הרב הגאון המתעמק בהלכה, אשרהו שלו ככה, כהן שדעתו יפה, מו"ה ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א מח"ס 'גם אני אודך' ופרדס יוסף החדש' על המועדים, ספר נפלא "גם אני אודך - משנת אהרן" תוכנו רצוף אהבה שאלות שכיחות ומצויות שחננו השי"ת.

ועליהם תשובות שהשיב לו בטוב טעם ודעת בני הגאון המצויין מלא תורה ויראת ה' טהורה מו"ה ר' אהרן שליט"א מח"ס "משנת אהרן", בבקאות היקף וסברות ישרות ממקורות ש"ס ופוסקים, ראשונים ואחרונים עד לפוסקי זמנינו, עם מסקנות ברורות ושלימות, אם חכם בני ישמח לבי גם אני.

ואמינא לפעלא טבא לידידי הנ"ל, שכוונתו לשם שמים לפאר ולהגדיל תורה ולהאדירה, ולעודד ת"ח להתעמק בהלכה, יאושר כוחו וחילו לאורייתא.

יה"ר שיתברכו השואל כענין, והמשיב כהלכה, מן השמים בכל הטוב, ויזכו להמשיך לשבת על התורה והעבודה ללמוד וללמד, ולהיות ממצידיקי הרבים, להגדיל תורה ולהאדירה, מתוך שמחה ונחת והרחבת הדעת דקדושה, וכט"ס לאורך ימים ושנות חיים, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

בברכת גמח"ט

המוקירם ומכבדם ומברכם בלונ"ח

יקותיאל ליברמן

מרדכי גלבר

רב ודומ"צ דקהל מונקאטש ב"ב

רח' וילקומירר 16, ב"ב

טל. 03-5781074

בס"ד, ז' תשרי תשע"ז לפ"ק

כבוד ידידי היקר, כהן שדעתו יפה המברך ומזכה את בני ישראל, המו"מ בתורה ויר"ש הרה"ג מוה"ר גמליאל רבינוביץ שליט"א.

הנה כבר איתמחי גברא בשאלות וספיקות שהעלה מעכ"ת על שולחן מלכים - מאן מלכי רבנן - גדולי ישראל ורבנים מפורסמים, ואיתמחי קמיע בספריו המפורסמים והנפלאים בתשובות שקיבל מגדולי ישראל ושאר ספרים יקרים וחשובים שהוציא לאור עולם והפיצם בישראל ונתקבלו באהבה וחיבה יתירה.

ועל של עתה באתי שהביא מעכ"ת לפני ספרו החדש 'גם אני אודך' - משנת אהרן' שאלות וספיקות שהעלה מע"כ לפני חתני בנש"ק גדולי וצדיקי הדורות המו"מ הרה"ג מוה"ר אהרן ליברמן שליט"א ראש כולל אור עמרם, וקיבל ממנו תשובות ובירורי הלכה שערך באופן נפלא דבר דבור על אופניו בטוב טעם ודעת, כדרכו הטוב בהרבה בירורי הלכה שכבר זכה לערוך ומהם נתפרסמו בכמה קובצים ובקונטרסים נפלאים שהו"ל, וכבר הסכים על זאת מאז זקנינו מרן רבינו השבט הלוי זצ"ל בהסכמה נפלאה בדברי שבח ותהלה לנכדו הכותב ולמה שנכתב. וכה יתן ה' שיזכה להפיץ מעינותיו חוצה ברוב סייעתא דשמיא.

באה"ח בין כסא לעשור

מרדכי גלבר

תוכן הענינים

ערב שבת

- א. קניית צרכי שבת באמצע השבוע יז
- ב. קניית צרכי שבת ליד הבית יח
- ג. קניית צרכי שבת לפני התפלה יח
- ד. קניית אוכל מוכן יח
- ה. הוצאות שכירות דירה בזמן מלחמה יט
- ו. רחיצה בע"ש קודם תפלת שחרית יט
- ז. להמלט מהבית בע"ש כ
- ח. נסיעה בערב שבת כא
- ט. הכנת הבית לנוסעים מביתם כב
- י. הדלקת חשמל במקלט בע"ש כב
- יא. הכנת המקלט לשבת כג
- יב. כיסוי שולחנות ביתו במפה כשאוכל במקלט כד
- יג. להקדים בסידור הבית כד
- יד. טרחה להשיג בגדים נאים לשבת כו
- טו. תיקונים בערב שבת כו
- טז. ביטול הצפירה בע"ש כו
- יז. זהירות מיוחדת על זמן כניסת השבת כז
- יח. הכנה לשבת תוך היסח הדעת מענין המלחמה כז
- יט. זהירות ממתחות וכעס בע"ש כז
- כ. ע"ש הוא זמן לתשובה ותיקון המעשים כח
- כא. פקס ע"י נכרי בביהש"ש כח

קבלת תוספת שבת

- כב. שיעור תוספת שבת כט
- כג. איש הצלה מתי יקבל שבת כט
- כד. קיבל שבת ונזכר שלא הדליק אור במקלט ל

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

ו

כה. שתיית מים אחר קבלת שבת לא

הדלקת נרות

כו. מקום ההדלקה כשיושן במקלט ואוכל בבית לב

כז. כשאוכל ויושן במקלט היכן ידליק לב

כח. מפחדת להדליק נרות גדולים כרגיל לג

כט. הדלקת נרות עלעקטר"י במקלט לד

ל. הדלק"ג במקלט על דעת להוציאן אחר ההדלקה לד

לא. הדלקת נרות בבגדי חול לה

לב. עד מתי אפשר להדליק נרות לו

לג. הדלקת נרות ע"י נכרי בבין השמשות או בצאה"כ לז

לד. התחילה להדליק אם יכולה להתנות שלא תקבל שבת לט

לה. איסורי שבות אחר הדלקת נרות לט

לו. ספק בירכה או שכחה לברך מ

לז. הפסק בין הברכה להדלקה מז

לח. הדליק נרות ונמלך לאכול במקום אחר מא

לט. תפלה על המצב בשעת הדלקת הנרות מב

מ. רחיצה אחר הדלק"ג מב

תפלות שבת

מא. תפלה בצבור מג

מב. הנהגת המתפלל ביחידות במקום הצורך מד

מג. תפלה במקלט מד

מד. הקדמת תפלת ערבית מה

מה. שליח ציבור אם יאריך בתפלה מו

מו. שיחה בפיוט לכה דודי מו

מז. נשמעה אזעקה אחר ברכת המעריב ערבים מז

מח. אזעקה באמצע קריאת שמע מז

מט. להפסיק שמו"ע באמצע אזעקה מז

נ. סדר השלמת השמו"ע כשהפסיק באמצע מט

נא.	ברכת מעין שבע במנין שאינו קבוע	מט
נב.	במקום שא"א מעין שבע אם יאמרו רק מגן אבות	נא
נג.	מזמור לדוד קדיש וברכו כשאין אומרים מעין שבע	נב
נד.	נשמעה אזעקה באמצע פסוקי דזמרה	נב
נה.	אזעקה באמצע חזרת הש"ץ	נג
נו.	אנעים זמירות במקום שאין ארון הקודש	נג
נז.	המתפלל מנחה של שבת ביחידות או במקום שאין ס"ת אם יאמר שלום	נז
רב.	סגולה להעביר מחשבות בתפלה	נג
נח.	סגולה להעביר מחשבות בתפלה	נד

קרה"ת וברכת הגומל

נט.	הבאת ס"ת למקלט	נה
ס.	קריאת התורה בלילה	נו
סא.	היסח הדעת בקריה"ת	נו
סב.	להפסיק קריה"ת בהשמע אזעקה	נז
סג.	לצאת מביהכ"נ באמצע קרה"ת	נז
סד.	אזעקה באמצע קריה"ת	נז
סה.	הפסיק בשיחה בין הברכה להקריאה	נח
סו.	הפסיק בדיבור לפני ברכה אחרונה	נח
סז.	התחילו עשרה ויצאו מקצתן באמצע קריאה	נח
סח.	קריאת הפטרה כשאין עשרה	נט
סט.	הפסק שיחה בין ברכות ההפטרה להקריאה	ס
ע.	איסור שיחה באמצע קרה"ת	ס
עא.	הידור לעלות לתורה כשמברך הגומל	ס
עב.	ברכת הגומל כשעבר סמוך לנפילת ט"ל	סא
עג.	ברכת הגומל לרכבים סמוכים למכונית שנפגעה מט"ל	סא
עד.	ברכת הגומל לאנשים שהיו בבתי סמוכים למקומות שנהרסו לגמרי	סב
עה.	ברכת הגומל למשפחות שעזבו את הבית דקה לפני שנהרס מט"ל	סב
עו.	ברכת הגומל כשהטיל חדר לבית ולא התפוצץ	סג
עז.	הגומל לאנשים שיצאו בריאים ושלמים מתוך ההריסות	סג

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

ח

עח. ברכת הגומל לבני ספרד על ניסי הטילים סג
עט. מי שמסופק אם צריך לברך הגומל יכול בתפלה כשמוזכר ענין הודאה . . סד
פ. קטן שניצול מטיל סד
פא. ברכת הגומל לקטן שנתגדל סז
פב. אשה בברכת הגומל סז
פג. התעלפות לענין הגומל סט

תחינות ובקשות

פד. תפלות לרגל המצב סט
פה. אמירת תהלים בשבת על צרת המלחמה ע
פו. אמירת תהלים בליל שבת עא
פז. אמירת תהלים דרך שבח והודאה עב
פח. תפלות המיוחדות לזמן מלחמה עג
פט. תפלות שיש בהם מעניני שלום בעולם עג
צ. אמירת י"ג מדות בשעת הוצאת ס"ת עד
צא. אמירת יהי רצון שאחר קריה"ת עד
צב. אמירת אבינו מלכנו עה
צג. תפלה כדי להשקיט דאגתו עו
צד. תפלה לאיש הצלה שיוצא להציל במקום המיועד לסכנה עז
צה. תפלה על אדם שנפגע בשבת עז
צו. תהלים בציבור על אדם שנפגע מטיל עח
צז. לנדור בשבת שידליק נר לעי"נ רבי מאיר בעל הנס עח

קידוש

צח. יכולן בקידוש על מקום אכילה נוסף עח
צט. ידיו מרתתין ואינו יכול לאחוז הכוס עט
ק. הסיח דעתו אם יצא יד"ח קידוש עט
קא. לא שמע בקידוש ברכת בופה"ג פ
קב. קידש ולא שתה מלוא לוגמיו פא
קג. קידש במקום אחד וסועד בחדר אחר פא

- קד. הפסק לאחר קידוש פג
קה. ברכה אחרונה אחר אכילת מזונות פג
קו. הקיא את מה שאכל אם יצא קידוש במקום סעודה פד

נמילת ידים וסעודות שבת

- קז. אין לו מים במקלט לנט"י פה
קח. הפסק בין נט"י וברכת המוציא פו
קט. אכילת כזית אחר המוציא פו
קי. הפסיק בשיחה קודם בליעת האוכל פז
קיא. סעודת ליל שבת בעו"י פז
קיב. אינו יכול לאכול מפחד פח
קיג. זמירות שבת פט
קיד. סעודה שלישית אחר שקיעת החמה פט

ברכת המזון

- קטו. הצטרפות לזימון באוכלים צ
קטז. שתיה אחר אמירת שיר המעלות צ
קז. היכן יברך ברהמ"ז כשנמלט למקלט צא
קח. הפסק שיחה באמצע ברהמ"ז צא
קיט. שכח להזכיר מעין המאורע צא
קכ. טעה בסדר הברכות בברהמ"ז צב
קכא. נתקף בהלם באמצע בהמ"ז צב
קכב. נזכר שלא בירך צג
קכג. מסופק אם בירך בהמ"ז צג

מוצאי שבת - הבדלה

- קכד. מברק לחו"ל במוצ"ש צג
קכה. הנוהג כשיטת ר"ת אם יכול לבקש מחבירו להתקשר לב"ב צג
קכו. שתיית מים קודם הבדלה צד
קכז. נשמעה אזעקה באמצע הבדלה ולא שמע ברכת בופה"ג צה

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❁ גם אני אודך

י

קכח. הסיח דעתו אם יצא יד"ח הבדלה צה
קכט. הפסק בין הבדלה לשתיית הכוס צה
קל. הבדיל ולא שתה מלוא לוגמיו צו

שטרי הדיוטות

קלא. קריאת עיתון המדווח על מצב המלחמה צז
קלב. קריאת הוראות הג"א צח
קלג. קריאת פקס ע"מ להרגע צח
קלד. קריאת הוראות עזרה ראשונה צט
קלה. קריאת שלטי הכוונה למקלט צט
קלו. קריאת כיתוב פתח חירום צט
קלז. קריאת הוראות חילוץ נפגעים ק
קלח. קריאת רשימת נפגעים ק
קלט. קריאת מודעות ק
קמ. קריאת הודעת אזהרה על פינוי מקלט ק

הוצאה

קמא. בזמן מלחמה יש להמנע מלטלטל קא
קמב. לשאת תינוק בכרמלית בעת השמע אזעקה קא
קמג. לצאת עם אבני סגולה לשמירה קב
קמד. טלטול קמיע לשמירה במקום שאין עירוב קב
קמה. לצאת עם קמיע להפיס דעת אביו קג

מוקצה

קמו. טלטול עלה ערבה לשמירה קג
קמז. טלטול מטבע שקיבל מאדמו"ר קד
קמח. טלטול כשמל"ה להרגיע עצמו בזה קד
קמט. טלטול שברי זכוכיות חלון שנשברו מהדף טילים קה
קנ. סגירת ברזי הסקה בחדר מוגן קה
קנא. הכנסת כלוב ציפורים או אקוואריום למקלט קז

קנב. טלטול מפתח מקלט קח
קנג. טלטל מוקצה מחשש פחד או היזק רב קח

שאלות השכיחות בבניסה למקלט או חדר מוגן

קנד. כניסה לבית שמותקנת בו מצלמה קט
קנה. לקבוע פעמון מיוחד לשבת על הדלת קי
קנו. צלצול בפעמון קי
קנז. שיוף מפתח למקלט קיא
קנח. מפתח מקלט שאבד קיג
קנט. פתיחת מנעול ע"י צירוף מספרים קיג
קס. להקדים או לאחר שעון שבת קיד
קסא. הדלקת אור במקלט או חדר מוגן לצורך קטנים או זקנים קטו
קסב. להרים כפתור ראשי כשידלק כמה נורות קטז
קסג. תינוק שהדליק מותר לאב לקרא לאורו קיז
קסד. העמדת מחיצות במקלט קיז
קסה. פקקי אוזן קיז
קסו. פריסת מלכודות במקלט לצוד עכברים קיט
קסז. סגירת חלון המקלט כשע"ז ניצוד ציפור קכא
קסח. פינוי מקלט בבת אחת או בכמה פעמים קכא
קסט. הכנסת ארגז שתיה למקלט קכא
קע. ניקוי קורי עכביש קכב
קעא. התזת ריח בחדר מוגן או מקלט קכג
קעב. הוצאת מקק ממקלט או חדר אטום קכד
קעג. הריגת מרבה רגלים קכה
קעד. להלוות חפץ משכן קכה
קעה. לקח קדירת חבירו בטעות קכו
קעו. הטמנה בשמיכות קכו
קעז. הסיר קדירה בע"ש ונתעכב מלהחזירה קכו
קעח. החזרת קדירה כשעודה בידו קכז

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❁ גם אני אודך

יב

רפואה

קעט. נטילת כדורי שינה קכז
קפ. כדור המפיג שינה קכח
קפא. כדורי הרגעה קכט
קפב. אספירין בשבת. קכט

אמירה לנכרי

קפג. הדלקת אור ע"י נכרי. קכט
קפד. הדלקת אור במקלט לצורך ת"ת דרבים קלא
קפה. הדלקת מאוורר או מזגן ע"י נכרי קלג
קפו. תיקון עירוב ע"י נכרי קלז
קפז. תיקון צורת הפתח קלח
קפח. לרמוז לנכרי שיכניס את מכוניתו למקום מוגן קלח
קפט. תיקון מכונית מכבי אש בשבת קמ
קצ. חילול שבת ע"י נכרי להרגיע את ההורים הדואגים לגורל בנם קמא
קצא. לצלצל ע"י נכרי כמה צלצולים לסימן שבריא ושלם קמא
קצב. אמירה לגוי במלאכה דאורייתא או ע"י ישראל בשינוי קמב
קצג. אמירה לנכרי להכין דברים שיהיה בהם פיקו"נ אם יבוא רח"ל קמג

גדרי פיקוח נפש

קצד. מהו בגדר ספק פיקו"נ. קמג
קצה. מהו גדר פיקו"נ דרבים קמד
קצו. אין מחללין שבת על הוראות מהשלטון להתגוננות, כשלא הורו גדולי ישראל בזה קמה
קצז. על יחיד לשאול כיצד לנהוג בהוראות הכרוכות בחילול שבת קמה
קצח. חילול שבת בספק סכנה קמו
קצט. מאימתי מחללין שבת בזמן מלחמה קמו
ר. אין להפריז בהיתר פיקו"נ קמו
רא. כשהג"א מסביר לרב בהגיון מדוע יש לחלל שבת שומעים להם קמז
רב. כשהג"א אינו מוכן להידברות עם רבנים, יפסקו לפי המידע שבידם קמז

חילול שבת בהשמע אזעקה

רג.	הפעלת מערכות אזעקה בשבת.	קמז
רד.	חילול שבת בעת שמיעת אזעקה.	קמח
רה.	עשיית מלאכות במתינות וישוב הדעת.	קנ
רו.	מלאכה ע"י קטן.	קנא
רז.	חילול שבת לבצע הוראות בטיחות של הצבא.	קנא
רח.	נסיעה מחוץ לעיר בהשמע אזעקה.	קנב
רט.	לטלפן לשכן חרש בשעת אזעקה.	קנב
רי.	ריצה ברחוב בזמן שמיעת אזעקה.	קנג
ריא.	תיקון מערכות אזעקה.	קנד

חילול שבת ליתובי דעתא

ריב.	פחד ואימה הם חלק מפיקו"נ.	קנד
ריג.	פחד ובעתה אצל קטנים או גדולים.	קנד
ריד.	חילול שבת בפחד גדול.	קנה
רטו.	צער דמיוני.	קנה
רטז.	הפעלת מרפאות לבריאות הנפש בשבת.	קנה
ריז.	נסיעת רופא למרפאה לבריאות הנפש.	קנז
רית.	חילול שבת מפחד אם צריך כפרה.	קנז

טלפון

ריט.	הרמת השפופרת והחיוג.	קנט
רכ.	הדלקת אור לצורך חיוג בטלפון.	קס
רכא.	הכנסת תקע טלפון.	קס
רכב.	אם לצמצם במילים כשמדבר לצורך חולה.	קסא
רכג.	החזרת שפופרת הטלפון.	קסא
רכד.	להרים שפופרת כשהטלפון מצלצל ללא הפסק.	קסב
רכה.	הפגת דאגה של הורים.	קסב
רכו.	לשוחח עם נכרי בחו"ל כשעדיין שבת שם.	קסב

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❁ גם אני אודך

יד

פינוי וטיפול במפגעים

רכז. כיסוי בור ברה"ר. קסג
רכח. כיסוי חלון שנשבר בבגד. קסד
רכט. הוצאת שברי זכוכית מחלון. קסד
רל. טלטול שברי זכוכית. קסו
רלא. נטרול רקטה שנפלה ולא התפוצצה. קסו
רלב. הוצאת מוקש שנעוץ בעפר. קסז
רלג. כיבוי דליקה. קסז
רלד. ישראל שכיבה שריפה אם מותר ליהנות מהחפצים שבבית. קסט
רלה. צינור גז דולף. קסט
רלו. פיזור עפר למנוע החלקה. קע
רלז. נפל חוט חשמל ברחוב. קע
רלח. פתיחת וסגירת צינור שהתפוצץ באופן שהמים משקים את הגינה, ותיקונו ע"י נכרי. קעא

משקפיים שנשברו

רלט. טלטול משקפיים שנשברו. קעב
רמ. נשמטה ידית אחת. קעב
רמא. נאבדה הידית או הבורג. קעג
רמב. נשמטו שתי ידיות. קעג
רמג. זכוכית שנשמטה ממסגרת פלאסטיק ונכנס ויוצא קל. קעג
רמד. זכוכית שנשמטה ממסגרת פלאסטיק ונכנס ויוצא בקושי. קעד
רמה. יש לדון בכל פעם לפי מציאות המשקפיים. קעד
רמו. משקפיים שנחנקו. קעה

הנאה ממעשה שבת

רמז. הסתכלות על טילים ומטוסים. קעה
רמח. מכירת סרטי מלחמה שתועדו בשבת וצפייה בו. קעו
רמט. תמונה שצולמה בשבת. קעז
רנ. תמונות שמשדרת סוכנות ידיעות נכרית בשבת. קעז

הקדמה

ישתבח הבורא ויתהלל היוצר ב"ה שזיכני להגות בתורה הקדושה, ותוך כדי לימוד בטור וש"ע ובנו"כ חנני בשאלות נחוצות ומעשיות, ולהעלותם על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן. ותהלה לא-ל הנני זוכה לעמוד בקשר רצוף עם ת"ח וגדולי הדור שליט"א שמשיבים לי על ספיקותי בעין יפה.

בחיבה מיוחדת זכיתי לקבל עשרות תשובות מהרב הגאון **רבי אהרן ליברמן** שליט"א ראש ישיבת טשרנאביל בבית שמש, וכולל 'אור עמרם' בב"ב ומח"ס 'משנת אהרן', ונכד חביב למורי ורבי עט"ר מרן בעל 'משנת יוסף' שליט"א, בן לבנו הג"ר יקותיאל שליט"א מח"ס שו"ת 'משנת יקותיאל' ועו"ס. תוכן רצוף אהבה בבקאות מדהימה ובהכרעה למעשה.

ולאחר שזכיתי בסייעתא דשמיא להוציא לאור ספר מיוחד מתוך התשובות שקיבלתי בעניני שבת, וב' חלקים על ענינים הנוגעים לחג הסוכות וד' מינים, ונתקבלו בחיבה יתירה אצל אוהבי ושוחרי תורה, ותוך זמן קצר אזל.

אמרתי לילך מחיל אל חיל ולהוציא כרך נוסף, בשאלות מעשיות בהלכות שבת שנתעוררו בעת צוק העיתים כאשר שונאי ישראלים המטירו טילים על ערי ישראל, ואספתי את עשרות הפסקים שקיבלתי, וקיבצתי לפונדק אחד. ויהא רעוא שמעתה ועד עולם לא יהיו השאלות נוגעות למעשה, אלא בגדר מצות ת"ת.

כרך זה נתייחד אך ורק לשאלות הנוגעות להלכות שבת, ושאר התשובות שקיבלתי מהגר"א שליט"א בשאלות שנתעוררו בזמן המלחמה, נדפסו בספר 'הלכות אזעקה' שזכיתי להוציא לאור עולם יחד עם ידידי הג"ר מרדכי הלוי ציון שליט"א מח"ס רבים וחשובים.

וזכיתי בזכות שאלותי שחנני השי"ת ברחמי העצומים, שנתחדשו הלכות, והנהגות רבות וישרות בדקדוק ההלכה, וזה חלקי מכל עמלי. והנני מודה מאד מאד לקוב"ה שנתן חלקי בתורתו לעולם ועד. והנני בתפילה אליו, אנה אל תעזיבני לנצח, ואזכה תמיד להיות מאלו שמזכים את הרבים, ומגדילים תורה להאדירה לשם שמים, אכ"ר.

קראתי שם החיבור "גם אני אודך" כשאר החיבורים שהוצאתי לאור בס"ד, משום ששמי גמליאל. ואני אומר זה הפסוק בפסוקים לשמות האנשים בתהלים (ע"א – כ"ב) גם אני אודך בכלי נבל אמתך אלקי אומרה לך בכנור קדוש ישראל. ובאורו שגם אני אודה לה' על החידושים שחנני ברוב רחמיו וחסדיו.

ובהזדמנות זו אקח לי המקום להודות למעלת כבוד הגר"א שליט"א על שהקדיש מזמנו היקר לענות לי בחפץ לב על ספקותי כיד ה' הטובה עלי, יזכה להוסיף כהנה וכהנה להורות את בני ישראל את המעשה אשר יעשון ואת הדרך אשר ילכו בה, לאורך ימים ושנים טובות מתוך בריות גופא ונהורא מעליא וכל טוב סלה.

ואסיים בתפלה "יוצרי הביני מורשה להנחיל" שאזכה להנחיל מורשה – זו תורה – לדורות עולם, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ויתקיים בנו מקרא שכתוב "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" אכ"ר.

בברכת כהנים באהבה

המוציא לאור הצעיר שבכהונה

גמליאל הכהן רבינוביץ

בלאאמור"ר הג"ר אלחנן י.ד. שליט"א

מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

ערב שבת

א. קניית צרכי שבת באמצע השבוע

אף שמדינא דשו"ע ראוי להכין צרכי שבת דייקא ביום שישי^א, והוא יותר טוב משיקנה ביום חמישי^ב, מ"מ באופן שממעט לצאת לרחוב מפחד המלחמה יכול להקדים לקנות בשאר ימי השבוע. ג

דיותר טוב לקנות ביום ו' מביום ה', הוא רק בדברים שיותר טוב מחודשים, כגון ירקות ומאכלים שיותר מוטעמים ומתוקנים אם הם מחודשים, אבל בדברים שאינם נפסדים כלל אם יקח אותם מיום ה' אז אפשר אין נפק"מ אי קונה אותם ביום ה', דהא מצינו שגם הלל מודה לשמאי, עיין במג"א בשם ד"מ ואור זרוע. — וכבר כ"כ שלה"ק (מסכת שבת) וספר יוסף אומץ (תקלז) דמה שכתבו הפוסקים להכין צרכי שבת בע"ש דוקא, זהו במידי דאכילה שערכים ומוטעמים לאכול אם קונה אותם ומתקנם בע"ש, אבל ענינים שהם טובים ומתוקנים ויפים אדרבה יקנה אותם קודם, דזריזין מקדימין למצוות, רק יאמר דקונה אותם לכבוד שבת קודש.

ולפ"י זה יש לצדד בדומנינו שיש לכל אדם מקור בביתו והמאכלים משתיירים מתוקנים ומוטעמים לכמה ימים אולי מותר להכין אף מידי דאכילה קודם ערב שבת. — ועכ"פ מי שממעט לצאת לרחוב מפחד המלחמה, שפיר יכול להקדים לקנות באמצע השבוע, רק יאמר דקונה אותם לכבוד שבת קודש. וראה בן איש חי (שנה ב' פ' לך אות ח') דאם יש הכרח לקנות בתחילת השבוע לית לן בה.

א. שו"ע (רנ, א), ובמשנ"ב (סק"א) דכתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וגו', הכנה דומיא דהבאה, והבאת המן הלא היתה לאלתר בבוקר, דכתיב וילקטו אותו בבוקר בבוקר, אף הכנה על שבת תהיה מיד בבוקר.

ב. מג"א (סק"א) בשם כתבים, ומשנ"ב (סק"ב) דמינכר יותר שהוא לכבוד שבת, ואם אי אפשר יקנה ביום ה'.

ג. לכאורה נראה דהנדון בפוסקים הוא רק לגבי העדיפות אם לעשות את הקניות לשבת ביום ה' או ביום ו', ועל זה אמרינן דכל כמה דמינכר שהוא לכבוד שבת עדיפא. מ"מ מי שרוצה לטרוח לכבוד שבת גם בשאר הימים פשיטא דלא אמרינן שלא יטרח אלא ביום ו', שהרי הוא מוסיף וטורח לכבוד שבת, וכמו שמצינו בגמרא (ביצה טז.) ששמאי כשהיה מוצא בהמה יפה ביום א' היה קונה אותה לכבוד שבת. ואמנם אם קשה לו להספיק את כל הקניות לשבת בע"ש יש להקדים את הקניות ליום ה', וכמו שמצוי בדרך כלל, וכ"כ בחוט שני (הל' שבת ח"א עמ' נז).

ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סי' סו, ב) צידד, דמה שכתבו הפוסקים

ב. קניית צרכי שבת ליד הבית

במקומות שהאזעקות רצופות ויש חשש סכנה לצאת מהבית לרחוב, וקונה מצרכים בחנות ליד הבית ששם המצרכים יותר יקרים, הוי בכלל הוצאות שבת.^י

ג. קניית צרכי שבת לפני התפלה

אם בעל החנות פותח רק לזמן קצר, וחושש שלא יוכל לקנות מצרכים לשבת קודש, רשאי לקנות קודם התפלה, אך יראה לקרות ק"ש קודם.^י

ד. קניית אוכל מוכן

במקומות שטילים נופלים וקשה להכין צרכי שבת, וקונים הכל מן המוכן, ראוי עכ"פ שיכינו תבשיל אחד בעצמן.^י

ו. דאע"פ שמוציא הוצאות, ומשלם יותר בשביל מה שהתבשיל מוכן כבר לאכילה, ויש פוסקים דבשליח שכר לא אמרינן מצוה בו יותר מבשלוcho דהוצאת ממון הוא במקום טירחה דגופו, דממונו של אדם חביב עליו כגופו, וכ"כ הישמח משה (בהפטר'ה לפ' עקב). מיהו ודאי דהמשתדל להכין בעצמו תבשילי שבת מקיים בזה מצוה קיומית ותבוא עליו ברכה. וכן משמע במשנ"ב (רמב סק"ו) דהטירחה וההתעסקות לאפות בעצמו בביתו הוא מכבוד שבת. ובביה"ל (שם ד"ה והוא) מתרעם שבעוה"ר היום התחילו איזה נשים להשבית המנהג ולוקחים מן האופה, ולא שפיר עבדי שמקטינים בזה כבוד השבת. וא"כ ה"ה שאר מאכלי שבת [ועיין שו"ת משנת יוסף (ח"ה סי' סג אות ג) ושו"ת אור לציון (ח"ב מז, א) מש"כ בזה]. אבל נראה דלזה סגי

ד. עיין בתשו' אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (חי"ד סי' קסא) דלכתחילה צריך לקנות בזול במקום המרוחק ממנו, זולת באופן שההליכה למרוחק ימנע ממנו להכין צרכי שבת כראוי, דכה"ג נראה דהוי בכלל הוצאות שבת, עיי"ש. וכ"כ בספר חוט שני (הל' שבת ח"א עמ' מח) דאם הטירחה לילך למקום המרוחק תפריע לו בהכנות לשבת, הוי בכלל הוצאות שבת לקנות במקום הקרוב אליו שהוא יותר יקר.

ה. כמבואר במשנ"ב (רנ סק"א) דאם רגילין למכור בבוקר קודם התפלה ולא ימצא לקנות אחר התפלה יקנה ואח"כ יתפלל אך יראה לקרות ק"ש כיון שכבר הגיע זמנה, ואין זה בכלל מה שאמרו אסור לעשות חפציו קודם שיתפלל, שזו חפצי שמים היא. ועיין ביה"ל (ד"ה ישכים) בנימוקי הלכה זו.

ה. הוצאות שכירות דירה בזמן מלחמה

מותר להשתמש במעשר כספים כדי לשכור דירה בעיר שאין שם אזעקות, לצורך קיום מצות עונג שבת.^ז

ו. רחיצה בע"ש קודם תפלת שחרית

הממעט לצאת לרחוב יכול לרחוץ לכבוד שבת בערב שבת בבוקר כשהולך למקוה קודם תפלת שחרית.^ח

בענין עשיית מצוות ממעשר כספים, ואכזהמ"ל בזה. – ובנידו"ד שמלבד ההוצאה לצורך קיום מצות עונג שבת, איכא נמי משום חשש סכנה, נראה דאפשר להקל. וכן הורה הגר"ע יוסף זצ"ל לתושבי שדרות בשנת תשס"ו.

ח. תנן (שבת ט:): לא יכנס אדם למרחץ סמוך למנחה, אבל לפני תפלת שחרית לא ברירא מילתא אי איכא נמי להאי דינא, ולשון השו"ע (פט, ז) הוא "מותר להסתפר וליכנס למרחץ שלא גזרו אלא סמוך למנחה". ונהי שהביא במשנ"ב בשם הא"ר דההיתר רק לפני עלות השחר אבל מעלות השחר ואילך גם זה אסור, איברא בא"ר (סקי"ב) משמע דלא ברירא ליה בכלל האי דינא דיאסור מרחץ לפני תפלת שחרית גם בהגיע זמן תפלה. והגם שעכ"פ ספיקא דדינא הוא ועלינו להחמיר לכתחלה. אבל כבר כתב מוח"ז זי"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' א) דיש ללמד זכות, כיון דעיקר כניסת בני אדם למקוה הוא לטבול טבילת טהרה טבילת מצוה להתפלל בטהרת הגוף ונפש אעפ"י שאין חיוב, ומה שרוחצים תחת המקלחת הוא רק כדי להעביר כל לכלוך,

כשעכ"פ יכין בעצמו תבשיל אחד בביתו, והשאר יכול לקנות, ולא כאלה שקונים הכל מן המוכן. וכ"כ בשו"ת נשמת שבת (ח"א סימן קלח) עיי"ש.

ז. עפ"י המתבאר מדברי הרמ"א ונו"כ (יו"ד רמט, א), שו"ת חת"ס (חיו"ד סי' רלא-רלב), ושו"ת ערוגת הבשם (חיו"ד סי' רכ), יש ד' שיטות בדין עשיית מצוה ממעות מעשר: – א) כל מצוה שמחוייב בה אסור לעשותו ממעות מעשר [באר הגולה בדעת מהרי"ל]. – ב) מותר לעשות כל מצוה ממעות מעשר כשאין לו מעות חולין [דרישה, ט"ז וש"ך בשם מהר"ם]. – ג) אם מתחילת התנהגותו במעשר כספים התנה, שיוכל לעשות ממנו מצוה לכו"ע מותר, ובלא התנה אסור [חת"ס]. – ד) אם בשעה שמפריש את המעות חושב לעשות מהן מצוה מותר [ערוגת הבשם].

ובתב מוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע (ח"י סי' קסה אות ז) דדרך כלל ההוראה דאם לוקחים רק חצי מעשר כספים לצורך המצוה ושאר לעניים, המנהג להקל. וראה שו"ת משנת יוסף (ח"ח סי' לג) שהאריך

ז. להמלט מהבית בע"ש

הנמלטים מהבית יכולים להגיע להתאכסן אצל אחרים גם אם לא הודיעו מראש^ט, ובפרט אם לוקחין התבשילין עמהן או שנמצא על אם הדרך חנויות

ימשך, ולכן המחמיר תבוא עליו ברכה. ומ"מ אם הוא לפני זמן תפלתו הקבוע אפשר דמותר הואיל וזמנו להתפלל עדיין לא הגיע^ז. ולפי"ז בנידו"ד שמפני פיקו"נ ממעט לצאת מהבית, שפיר אפשר להקל.

ומה שצריך להסמין את הרחיצה סמוך לשבת, כמבואר ברמ"א (רסב, ג), כבר כתב המשנ"ב (שם סק"ב) שזה כשרוחץ פניו ידיו ורגליו בביתו, אבל למרחץ ראוי להקדים עצמו, עיי"ש [ובשו"ת משנת יוסף (ח"ה סי' סג אות ה) האריך אאזמו"ר שליט"א מאיזה שעה ראוי לטבול לכבוד שב"ק, יעוי"ש].

וראה בספר מאור השבת (ח"ב, מכתבי הגרשו"א מכתב כז אות א) אודות בחורים שמטעמי זהירות וקדושה נמנעים מללכת למקוה ביום שישי בשעה שיש עומס שרבים רוחצים, ולכן רוצים ללכת קודם התפילה שאז עדיין אין הרבה אנשים, ואינם רוצים להתפלל קודם מחמת סדר הישיבה, דיש להם על מה לסמוך.

מ. בשו"ע (רמט, א) פסק, דלא יהלך אדם בע"ש יותר מג' פרסאות בכדי שיבוא בעוד היום גדול, שתהא ביכולת להכין בעדו צרכי צרכי שבת. וכתבו מג"א (סק"ב) ומשנ"ב (סק"ג) בשם האגודה, דבמדינות אלו רוב בני אדם מכינים בריווח ולכן אין נזהרין באיסור זה.

וגם עצם עמידה תחת המקלחת בלי לשבת במים חמים בכל הגוף הוא רק רחיצה ארעית כלפי הלכה זאת, ואין חשש שיבוא לידי ביטול תפלה על ידי זה. אבל פשוט שע"ה המאריכים ברחיצה זו שהוא דבר מגונה, עכ"ד.

ובאמת שכן מבואר להדיא בגמ' לענין רחיצה סמוך למנחה, שאסור רק "לכולא מילתא דמרחץ" פירש"י לחוף ראשו ולהשתטף בחמין ובצונן ולהזיע עכ"ל, ורב אחא בר יעקב מפרש גזירה שמא יתעלף, ובגליון הגמ' מהערוך שמא יתעייף. והכונה שמהאידם והזיעה [שבה יושבים זמן ממושך] ומהמים החמים מאד יכול להחלש ולא יוכל להתפלל, וכן נפסק להלכה בשו"ע (רלב, ב) ובמשנ"ב. — וזה לא שייך בסתם מקלחת אפילו עם סבון שעושים במהירות, ולא מתעייפים מזה. וכ"כ אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (ח"ט סי' יא), והוסיף דאי משום שאסור להתעסק בשום דבר לפני התפלה, כבשו"ע (כט, ב) שלפני התפלה אסור להתעכב בדברים אחרים כלל, ולהתעסק בצרכיו וכו'. — גם זה לא שייך במקלחת בסבון לצורך הטבילה.

[ועיי'ן הליכות שלמה (תפלה, פ"ב הערה יא) שחשש הגרשו"א זצ"ל, דבזמנינו שרגילים ברחיצה בבוקר מסתבר שאם יתרחץ בסבון יכנס גם באמבטיא וימשך, כמו בשאר הדברים שאסרו חז"ל שמא

המוכרים צרכי שבת¹, ולא בעינן שיגיעו זמן רב קודם השבת².

ח. נסיעה בערב שבת

הנוסע ממקום למקום ישתדל לצאת מוקדם [ואפילו כשמכינים עבורו צרכי שבת] כדי שלא יתעכב ע"י שמיעת אזעקות³.

קודם השבת. וכתב אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (ח"ה סימן סג אות ו) דאפילו בין שכונה לשכונה החכם עיניו בראשו ולא יסע סמוך לכניסת השבת, שע"י שנוסע מאוחר, הרי הוא ממחר מאד, ויכול ח"ו להסתכן או לסכן אחרים.

ועובדא הוי בהג"ר שלמה שמשון קרליץ זצ"ל (מובא בחוט שני שם) שנסע סמוך לשבת והיה לאוטובוס תאונת דרכים ונפצע מכך הוא ואנשים אחרים שהיו באוטובוס, ואמר ע"ז מרן החזו"א זצלה"ה שזה שזכות התורה שהוא לומד ויגע בה לא הגינה עליו זו אינה קושיא שהרי לפעמים מגיע גם לצדיק איזה עונש, אבל קשה מאי טעמא לא הגינה זכות התורה על שאר הנוסעים שלא ינזקו, ואמר שצריך לעיין אם הנסיעה היתה באופן שאסור היה לנסוע בע"ש ועל כן לא הגינה עליהם זכות התורה, עכ"ר. ומזה יש ללמוד דכ"ש בזמן מלחמה שאנשים מחפשים סגולות להנצל מכל נזק וצרה רח"ל, על אחת כמה וכמה שישתדל לצאת מוקדם ואל יכניס עצמו לסכנה זו שאין כח התורה מגין באופן שיוצא לדרך שלא עפ"י דין.

י. עיין ביה"ל (ד"ה ויוכל להכין) שהעולת שבת מחמיר אפילו במוליך מזונותיו עמו, דלא פלוג חכמים בזה, ושכן מוכח בב"י. אבל הא"ר חולק ומצדד להקל בזה.

יא. שו"ת נשמת שבת (ח"א סי' קח), דבזה"ז אף אם הולך למקום שאין שם כדי סעודתו לא בעינן זמן גדול כל כך, מאחר שיכולין לאפות ולהכין צרכי שבת בזמן קצר ע"י חידוש חכמת הטעכני"ק.

יב. בשו"ע (רמט, א) פסק, דאין הולכים בע"ש יותר מג' פרסאות כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול ויוכל להכין צרכי סעודה לשבת. ובמשנ"ב (סק"א) דבסוס ועגלה דנוסע במהרה, יוכל ליסע הרבה יותר משלש פרסאות עד שליש היום, ומהב"ח משמע להקל בנוסע בעגלה, ליסע אפילו אחר חצות היום, ובלבד שיעמוד לשבות בעוד היום גדול בכדי שיוכל להכין צרכי שבת. ועיין שו"ת אור לציון (ח"ב טז, ו) וחוט שני (ח"א עמ' עו) דכמו"כ הנוסע בע"ש למקום רחוק עם מכונית צריך לחשב שיוכל להגיע קודם שבת, וכן לחשב שאם יהיה איזה עיכוב או תקלה שיוכל להגיע

ז. הכנת הבית לנוסעים מביתם

הנוסעים מביתם לשהות במחיצת ההורים, או שנסו מפחד המלחמה, אינם צריכים להכין את הבית לכבוד שבת^{יג}.

י. הדלקת חשמל במקלט בע"ש

חובה להכין מערב שבת כל דבר שיצטרכו לו בשבת, ואסור לסמוך על זה שיהא מותר לחלל את השבת אם לא הכינו מראש^{יד}, לפיכך חובה להדליק

בכל ע"ש כל הדברים הנצרכים לה^ה, משמע שאין זה חיוב גמור. וצריך לומר שאין מהבעל המאור ראייה גמורה דיש לחלק שהמפליג בספינה הרי הוא מכניס עצמו בידים לסכנה ולחלול שבת, ואפשר שאינה חייבת לדאוג מע"ש שלא יחללו עליה שבת. כמו"כ ראייתו של מקור החסד אפשר קצת לדחות, שאמנם אם אירעה לידה בשבת ואפשר לעשות צרכיה בשינוי, אל יעשה כדרכו, אולם עדיין לא שמענו שחייבת להתאמץ לפני שבת למנוע חילול שבת שיהיו אח"כ. ויש עוד לחלק בין המפליג בים למעוברת בחודש הט', שהמפליג בים, יש חשש גדול שיצטרך לחלל שבת, משא"כ באשה מי יימר שתלד בשבת. ובזה יובן מדוע כתב הביה"ל (סימן שדמ ד"ה מצומצמת) שאיש צבא "חייב" להכין כל צרכיו מע"ש, ולא כתב "מן הראוי", משום שכיון דברור שיצטרך לחלל שבת ע"כ מחוייב הוא לדאוג שלא יבוא לידי כך.

ובשו"ת חת"ס (יו"ד סימן שלח ד"ה גם מ"ש) כתב: וכי אין אנו מצווים להכין מע"ש כל ההכנות ליולדת ולחולה ולצרכי מילה כדי שלא נצטרך לחלל שבת,

יג. פשוט. וכ"כ בחוט שני (הל' שבת ח"א עמ' נז) דחדרים בבית שאין מגיעים לשם בשבת אין חיוב להכניס לשבת משום כבוד שבת, וכל שכן אלו שנוסעים מביתם לשבת.

יד. בספר חסידים (סימן תתנה) כתב: אשה הרה, וכבר הגיע חודש התשיעי להריונה, בערב שבת עם חשיכה יטמין מים, כדי שאם תלד בליל שבת או בשבת, הרי המים החמין מזומנים ולא יחללו שבת, עכ"ל. ובמקור החסד (שם) כתב, שנלמד ממה ששנינו (שבת קכח:) דכמה דאפשר לשנויי משנינו, וכל שכן מה שאפשר לעשות לפני השבת, שיעשו לפני השבת. ובספר תורת היולדת (פ"ב הערה א) כתב דלכאורה יש להביא מקור נוסף מדברי הבעל המאור שהובא במשנ"ב (בהקדמה לסימן רמח) שאסור להפליג בים שלושה ימים לפני השבת שמא יבוא לידי סכנה ויצטרך לחלל שבת. הרי שחייבים למנוע חילול שבת לצורך פיקו"נ. ומזה נלמד שיש להכין מע"ש מה שאפשר, כדי למעט בחילול שבת. אולם מלשון המשנ"ב (של סק"א) שכתב "מן הראוי לאשה שהגיעה לחודש ט' להזמין

מבעוד יום אור במקלט או חדר מוגן וכדומה שלא יצטרך להדליק חשמל בשבת.

יא. הכנת המקלט לשבת

כשסועד סעודות השבת במקלט יפנה בערב שבת את קורי העכביש והאבק^{טו}, כדי שימצאו המלאכים בית נאה^{טז}.

חובה להכין מע"ש כל צרכיו. ועיין שו"ת דברי יציב (ח"א סי' קע) דלמ"ד השבת דחווה אצל חולה יש חובת השתדלות לכך (אך עדיין אינו חוב גמור) באיסורים דאורייתא. ועיין שבה"ל (ח"ח סי' פח).

מז. כמו שכתב במשנ"ב (רנ סק"ג): "ויש לפנות קורי עכביש, מהבית בע"ש [א"ר]. וכ"ש שצריך לכבד הבית מהאבק והעפר מבעו"י, וזהו הכל בכלל כבוד שבת, וידמה בדעתו כאלו יבוא אליו להתאכסן מלך בשר ודם, כמה מכבד הבית ומציע המטות, וכ"ש שבת מלכתא [חיי אדם]. וטעם הסרת קורי עכביש עיין כף החיים (סימן רנ סק"י) בשם ראשית חכמה והשלה"ק, ועיין דרכי חיים ושלום (אות א).

מז. משנ"ב (רסב סק"ג) וז"ל: ואמרו חכמינו ז"ל שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בע"ש מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע, כשבא לביתו ומצא נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מוצעת, מלאך טוב אומר יהי רצון שיהא כן לשבת הבא, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו, ואם לאו הוא להיפך, חס ושלום. טוב לפנות קורי עכביש מהבית מבעו"י לנקות את הבית לכבוד שבת, עכ"ל.

אלא אם לא הביא מע"ש ואירע בשבת או הזריז הרי זה משובח, עכ"ל. ודייק הג"ר שבתאי ויגדער זצ"ל בספרו ליקוטי הלכות (של, א) מלשנו "אנו מצווין" דהוא חיוב, ושיש בזה מחלוקת המג"א והחת"ס. אולם יעויין שו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן לט, ו) שאין כאן מחלוקת, כי אפשר לפרש מצווים מכח מדת חסידות. אבל עכ"פ בשו"ע (של, ג) כתב בלשון "טוב לזהר שכשתגיע האשה לחודש תשיעי לעיבורה תזמין הכל מערב שבת", וכן במשנ"ב כתב "מן הראוי", וכן בהנהגות החזו"א הנדפס בסו"ס טעמא דקרא (אות יג) מובא שהיה מיעץ ליולדות לנסוע לפני שבת, הרי שכל האחרונים לא כתבו חייב, רק בלשון "טוב לזהר" או "מן הראוי" או "עצה טובה", וע"כ נראה שהיא רק מדת חסידות לעשות כן, ולא ענין חיוב לעשות כן ואם לא עשה כן עבר על חילול שבת, עכתו"ד. וכ"כ בספר נטעי גבריאל (הל' נדה ח"ג פנ"ז הערה א) דמדברי החת"ס משמע דכל זמן שאין פיקו"נ לפנינו יש לעשות כל טעדיק שלא יהיה חילול שבת. ושכ"ה בשו"ת מנחת שלמה (סימן ז) עיי"ש. ואולם לחילוק הנ"ל בין ספק חילול שבת לודאי, א"כ במלחמה כאשר קרוב לודאי שיצטרך לחלל שבת הרי זה בכלל

יב. כיסוי שולחנות ביתו במפה כשאוכל במקלט

ראוי לכסות את שולחנות ביתו במפה גם כשאוכל סעודות שב"ק במקלט או במקום אחר י".

יג. להקדים בסידור הבית

ראוי להקדים בסידור הבית ככל האפשר, שאם יהיו הפרעות רח"ל יספיק לסיים את ההכנות לשבת כדבעי"ה. ועריכת השולחן מוקדם, בכוחו להכריע לטובת

יבוא לחללו ח"ו, וא"כ יכסה גם את השולחנות בבית שיזכיר לו את יום השבת. וכ"כ בשו"ת חמדת צבי (ח"ה סימן יא) שיש נוהגין שאף אם עוזבים את הבית על שבת אעפ"כ נותנים על השולחן מפה לבנה, אבל מדינא אין צריך לעשות כן.

יח. בשערי תשובה (רסב סק"א) וכף החיים (רסב סק"כ) מובא משיירי כנסת הגדולה וברכ"י דהנכון לתקן הכל מפלג המנחה קודם קצת או אח"כ קצת, ולא ביום השישי בבוקר או לעת ערב ממש. וכבר תמה ע"ז בתורת חיים (סימן רסב אות ג) דכיון שעיקר הטעם שימצא הכל ערוך ומסודר בבואו מביהכ"נ מאי נפק"מ אם עשה מצפרא, עיי"ש. ובשו"ת משנת יוסף (ח"ה סימן סג אות ד) כתב כק"ז שליט"א דאם יש אפשרות לסדר הנרות בבוקר ראוי לעשות כן, ומש"כ השע"ת שיתקן הכל סביב פלג המנחה ולא בבוקר, איירי ב"הצעת המצעות", שבבוקר לא ניכר שעושה לכבוד שבת, אבל בנרות ניכר היטב שזו הכנה לשבת, והזריז נשכר. ובשו"ת נשמת שבת (ח"א סימן קא) כתב די"ל דהטעם שלא להכין מוקדם הוא כדי שלא יתלכלך שוב לפני כניסת השבת, אבל

יז. בכף החיים (רסב, כב) מביא מהא"ר (סק"ג) שאין לכסות שלחן בבית החורף כל ימי סוכות, וש"מ דה"ה דאין צריך לכסות בשבת בשאר החדרים רק במקום שהוא אוכל יעיי"ש, וכן נראה דאין צריך לכסות רק השולחן שאוכל עליו דהטעם הוא כדי שתשרה שם הברכה והברכה אינה שורה אלא במקום שאוכל ומברך, ע"כ. אמנם בשו"ת נשמת שבת (ח"א סימן רסז) העיר שלא העתיק יפה, שהא"ר עצמו שם דחה הראיה, שיש לומר, דשאני התם בחג הסוכות כדי שלא יהיה להאדם שום קביעות מחוץ לסוכה, והובא נמי בפמ"ג שם במשבצ"ז שהא"ר מצדד שיש לכסות כל השולחנות שבכל החדרים אפילו שאינו אוכל שם, והוסיף הפמ"ג "וכן ראוי לעשות". וכן יוצא ממה שכתב רמ"א (תרי, ד) משם המרדכי דגם ביוכ"פ יש להציע את השולחנות כמו בשבת, וכתב עלה הרמ"א שכן המנהג, יוצא שאף השולחנות שאין אוכלין עליה, ואף ביום שאין אוכלין (יוכ"פ) אעפ"כ יש להציע לכבוד היום. וי"ל עוד לפי מה שכתבו הפוסקים שיהיה לבוש בגד מיוחד לשבת לזכור שהוא שבת ולא

האדם ולהנצל מחלים רעים רח"ל.

י"ז. בספר מאור השבת (ח"ג ע' מח) מובא שסיפר הגר"י אברמסקי זצ"ל על זקינו הגאון הרידב"ז מצפת ת"ו, שכשהיה רב בסלוצק חלה ונטה למות רח"ל, וחזה בחלום הלילה שדנים אותו להפטר מהעולם, והתחיל ללמד זכות על עצמו ולבקש על נפשו, ואמר שהתחיל לכתוב חיבור חשוב על הירושלמי שהוא ספר חתום, השיבו לו שאף שהדבר באמת חשוב מאד, מ"מ אין זה כדאי להוסיף לו עבור זה שנות חיים, כי דבר זה יכול להגמר ע"י ת"ח אחר. שוב חזר ואמר שעושה רבות במצות צדקה וחסד עבור יתומים ואלמנות ומשפחות עניות, והשיבו לו, שיבואו גבאי צדקה אחרים וישלימו עבודת החסד שלו, ואין די בזה ליתן לו עבור זה אריכות ימים. שוב חזר וטען שעושה רבות במצות תוספת שבת, מנהגו שב"ליל שיש"י כבר מוכן כל השבת, המפה פרוסה על השולחן, הפמוטות מוכנות להדלקה, כל מאכלי שבת מוכנים וטמונים לכבוד שבת, והכל מוכן כבר לשב"ק, והוסיף שאינו מאמין שיש עוד אחד כמותו שמכבד השבת. ודבר זה הכריע את הכף למעלה, ונתנו לו תוספת שנות חיים, וכשנתעורר מהשינה התחיל להרגיש יותר טוב, ומצבו הוטב עד שהבריא לגמרי, וזכה לגמור חיבורו על הירושלמי ועלה לא"י ובנה ישיבה של כמאה וחמישים תלמידים בעיה"ק צפת ת"ו. וראה בספר לקראת שבת (ח"א ע' כה) שמביא סיפור זה בשינוי קצת מספר מקדשי שביעי (ע' מח). – ובזמן מלחמה שהרבה מחפשים סגולות להנצל

באמת אם יסגור את החדר עד כניסת השבת אין שום ענין להכינו סמוך לערב, ואפשר לסדר אף לפנות בוקר. והוסיף עוד (בסימן רסה) דמה"ט יש ליישב גם מנהג העולם שמקדימים בסידור השולחן בליל שיש ואפילו ביום חמישי, די"ל דטעם המחמירים מפני שאם יקדים להכין יש לחוש שיתלכלך שוב עד כניסת השבת, וממילא לפי"ז אם יסגור חדר זה עד כניסת השבת אין שום ענין להכינו סמוך לערב. ואף אם נימא דהטעם הוא משום דגם הכנת הבית והשולחן הוא מכלל מצות והכינו את אשר יביאו ובעינן שבשעת מעשה יהא ניכר שנעשים לכבוד שבת דייקא, מ"מ בזמנינו שיש לנו מפות מיוחדות לשבת וגם מערכת סכו"ם מיוחדים לשבת, וגם אופן הסידור הוא בסדר מיוחד שעושין רק לשבת שפיר ניכר שהוא לכבוד שבת אף אם מקדים להעריכו. ועוד שאם מבעו"י אין נכנסין להשתמש באותו החדר שערכו שם את השולחן איכא סברת הראב"ה (סימן קצז) לענין הא דמכבסין ביום חמישי דמאחר שאינו לובשו עד השבת שפיר ניכר שנעשה לכבוד שבת, ובפרט בזמנינו שאוכלים בשבת בחדר מיוחד שבדרך כלל אין אוכלים שם בשאר ימות השנה שפיר ניכר היטב שהוכן לכבוד שבת. – ובזמן מלחמה שנשמעים אזעקות בלא התרעה מראש ומפריע להכנות שבת כראוי, נכון להקדים ככל האפשר בתיקון הבית, כך שגם אם יהיו הפרעות רח"ל יספיקו לסיים את ההכנות כדבעי.

יד. מרחה להשיג בגדים נאים לשבת

אנשים שעזבו את ביתם בתחלת השבוע בלא לקחת עמם מלבושים נאים לשבת, ישתדלו הרבה להשיג מלבושי שבת^כ.

זו. תיקונים בערב שבת

אם אירעו פגיעות ישירות בבתיים כגון קצר חשמלי וכדומה, מותר לתקנם ע"י אומן עד סמוך לכניסת השבת^{כא}.

זז. ביטול הצפירה בע"ש

במקומות שקול צופר השבת דומה קצת לקול האזעקה, וגורם לפחד גדול, אפשר לבטל את הצפירה סמוך לשבת, אך יזכירו לעם על כניסת השבת ע"י השמעת שירים או ימצאו חבורת אנשים שיתנדבו להכריז על זמן כניסת השבת^{כב}, או ידאג כל אחד לכוון שעון מעורר וכדומה שיצלצל בזמן.

צדדי קולא בביה"ל (ד"ה ואינו נוטל)
בנטילת שכר עבור המלאכה.

מכל רע, ודאי שראוי להתחזק בכבוד
השבת, ובהכנתה על צד היותר טוב.

כב. מנהג ההכרזה מובא ברמ"א (רנו, א)
"נהגו בקהילות הקדושות שכל שהוא
סמוך לשבת כחצי שעה או שעה שמכריז
הש"צ להכין עצמם לשבת והוא במקום
התקיעות בימיהם וכן ראוי לנהוג בכל
מקום". וכתב המשנ"ב (סימן רנו סק"ב)
דבקהילות גדולות מאד שאי אפשר להכריז,
נכון מאד שימצאו אנשים מתנדבים בעם
לילך ולזרז בכל רחובות קריה ע"ד סגירת
החנויות והדלקת נרות. וכעת נמצא כן בכמה
עיירות גדולות חבורות קדושות המיוסדות
על השגחת השבת ואשרי חלקם כי הם
מזכים את ישראל לאביהם שבשמים, ויזכו
עבור זה המתחזקים תמיד במצוה זו לבנים
גדולי ישראל, עכ"ל. – לכן באופן שקול

כ. בספר הזכרון (כולל דברים מהמאורעות
והמלחמות שאירעו ונתרחשו בק"ק
פרשבורג בשנת תקס"ט) כותב מרן החת"ס
בזה"ל: אני הגבר ראיתי עני עמי כו' בעת
ההיא לא הפנו אבות אל בנים להחליף
בגדיהם בשבתות וגם אני לא היה לי ולב"ב
להחליף בשבת הראשון פ' בלק גם
שהטרחתי כמה טרחות וכמה הוצאות כדי
לקבל מלבושים להחליף על ש"ק. ובמנהגי
חת"ס כתב שנוהר מאד להחליף כל בגדיו
לכבוד שבת אפילו הבתי ידים. ומובא
בשו"ת דברי ישראל (ח"א סימן עו).

כא. כמבואר ברמ"א (רנא, ב) לענין תפירת
בגדי חבירו לצורך שבת. ועיין כמה

יז. זהירות מיוחדת על זמן כניסת השבת

בזמן מלחמה שהציבור מבוהל, ולפעמים נשמעים אזעקות סמוך לזמן הדלקת הנרות, צריך זהירות מיוחדת שלא להתאחר בזמן כניסת השבת^{יז}.

יח. הכנה לשבת תוך היסח הדעת מענין המלחמה

ישתדל להסיח דעתו מהמלחמה ולהכין צרכי שבת כראוי^{יח}, ויקבל את השבת בזמן מוקדם ובזה ינצל מכל פורענות^{יח}.

יט. זהירות ממתיחות וכעס בע"ש

בתקופה שמאורעות הזמן גורם למצוקה, צריך זהירות יתירה שלא תהיה מתיחות בבית בערב שבת^{יט}, ושלא להיות בעצבות וכעס ח"ו רק להיות שש

שמועה שנגזרה גזירה לגייס בחורי ישראל לצבא הגוים, ובאו אליו בענין בשליחות אסיפת נכבדים מעיר מינסק. אמר לשליח, אמור לבאי האסיפה, אם יקבלו על עצמם לפעול בליטא שיקדימו לקבל שבת בזמן מוקדם הרבה, ויעשו תוספת שבת גדול, אני מקבל עלי לבטל כל הגזירות מישראל. ועיין פמ"ג (א"א סו"ס רנו) דהמוסיף מחול על הקודש מוסיפין לו חיים.

כו. משנ"ב (סימן רס סק"י) "ולעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו, שמתוך היראה הם מחללין שבת ומאכילין לאדם דבר האסור לו ובאין לידי כמה עבירות". עוד כתב (בסימן רסב סק"ט) "בזוהר ומקובלים הזהירו מאד שלא יהיה שום מחלוקת בשבת ח"ו ובפרט בין איש לאשתו, וכן מוכח בגיטין (נב). דאיתא שם, הנהו בי תרי דאיגרי בהו שטן דכל בי שימשי [של ערב שבת] הוו קא מינצו בהדי הדדי, איקלע רבי מאיר להתם עכבינהו

הצופר גורם לפחד גדול אפשר לבטלו, אבל אז צריכים זהירות רב שלא יכשלו העם באיסורי שבת, וידאגו לאופנים שונים להפריש את העם ממלאכה.

כז. בספר החפץ חיים חייזר ופעלו (ח"א ע' קטו) מסופר, כשפרצה שריפה בעיירתו בעש"ק, באותו יום, בשעה מאוחרת לאחר הצהריים, משהאש החלה מעט לשקוע, בהרגישו בשבת הממששת ובאה, הקיץ החפץ חיים – הציבור מבוהל, ועלולים ח"ו לשכוח לקבל פני שבת מלכתא. מיד חיפש ומצא את הירשל השמש, ובקשו לסובב מיד ולהכריז: שבת, לבית הכנסת.

כח. כמו שכתב בסוף ספר תולדות יעקב יוסף בשם הבעש"ט זי"ע: לפנות את עצמו מכל עסקי עולם הזה כאילו מת, כדי לעשות הכנה לשבת.

כח. בספר תורת אבות (ע' רפא) מובא דבימי הרה"ק מהר"ם מלכוויץ זצ"ל יצאה

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❁ גם אני אודך

כח

ושמח. כז

ב. ע"ש הוא זמן לתשובה ותיקון המעשים

ראוי מאד להרהר בתשובה בערב שבת. כח

כא. פקס ע"י נכרי בביהש"ש

נשמעה אזעקה בזמן הדלקת הנרות והוריו דואגים לשלומם, מותר לשלוח פאקס ע"י נכרי בבין השמשות להודיע שהכל כשורה. כט

אלף וכו', וכל זה כשאדם בא לביתו ומקבל אושפיזא בשמחה וכשהשכינה רואה נרות דולקות ושלחן ערוך ואיש ואשתו בשמחה ובשלום שכינה אומרת זה משלי ישראל אשר כך אתפאר ואם ח"ו לאו הכי שאין שלום ביניהם ח"ו שכינה הולכת ומלאכים עמה ויה"ר וחיילו מתחברים עמהם.

בח. משנ"ב (רנ סק"ג) וז"ל: כתבו הספרים, יהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו בכל ערב שבת, כי שבת מקרי כלה מלכתא, וכאילו מקבל פני המלך יתברך שמו, ואין נאה לקבלו כשהוא לבוש בבלויי הסחבות של חלאת העוונות.

כז. בהפעלת פאקס יש ג' מלאכות: - א) כותב. - ב) מבעיר, שנדלקת בתוכה נר עלעקטרי. - ג) לדעת החזו"א בעצם הפעלת המכשיר יש איסור בונה. אבל בביהש"ש אפשר להתיר זאת ע"י נכרי, משום דלא גזרו על שבות דאמירה לעכו"ם בביהש"ש, ואין לא מסתכלין על הפועל יוצא שנעשה ע"י הנכרי כמה מלאכות, אלא על איסור אמירה לעכו"ם שהוא עובר, וזה רק שבות אחד

תלתא בי שימשי עד דעבד להו שלמא, שמעיה [לשטן, רש"י] דקאמר ווי דאפקיה ר' מאיר לההוא גברא מביתיה". ובאמת דבר זה מכבוד השבת הוא לדאוג בע"ש שלא תהיה קטטה בבית בשבת, כמו שכתב רמ"א (רנ, א): ויש להשחזי הסכין בע"ש, כי זהו מכבוד השבת שמכין עצמו לאכילה. ובמשנ"ב (סק"ה) ובספרי מסמין לה אקרא "וידעת כי שלום אהלך" זו השחזת הסכין, כי אם קהה הסכין יוכל לבוא לפעמים לידי קטטה חס ושלום. ובספר מאור השבת (ח"ג ע' מז) מובא שאמר הרה"ק בעל הבית אהרן מקרלין זי"ע שהנשים היו ראויות לרוח הקודש ע"י עיסוקם בדבר גדול זה של הכנת המאכלים לכבוד שב"ק, אלא שהדבר מתקלקל ע"י רגזנות שבה ע"פ רוב מגודל הלחץ.

כז. ז"ל ספר יושר דברי אמת (אות נ): "ועיקר הכל להשמר עצמו מן העצבות וכעס ח"ו רק להיות שש ושמח עם אשתו ובני ביתו ולקבל האושפיזא באנפין נהירין". ובקיצור של"ה (מס' שבת) מביא מדרש רשב"י שמלאכים באים ואומרים יפול מצדך

קבלת תוספת שבת

כב. שיעור תוספת שבת

ישתדל להקדים בזמן תוספת שבת כבכל שבוע, ובאופן שהיו כמה אזעקות רצופות ודחוק לעשות מלאכה וכדומה ישתדל לכל הפחות לקבל שבת חמשה דקות לפני השקיעה.^א

כג. איש הצלה מתי יקבל שבת

באיזורים המוגדרים כמקומות מסוכנים, וסמוך לכניסת השבת החל התקפת טילים, ויש סבירות גדולה שכונן ההצלה יזעק לטיפול רפואי, יקבל שבת רגע קודם השקיעה.^ב וכל זה אמור רק באותן מקומות שיש נוהגים להקדים ויש

עד שבע דקות לפני השקיעה, ובערים אחרות היושבות במישור יכול להדליק עד כשלוש דקות לפני השקיעה, ולאחר מכן אין להדליק. – ה) ובשו"ת ארץ צבי (ח"א סימן ע) כתב שיעור של שני דקות. וכדבריו משמע בשו"ת אגרות משה (ח"א סימן צו). ומוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע (ח"ח סי' קנד) דחה את שיטת האבנ"ז וארץ צבי עיי"ש באריכות, ולכן בשעת הדחק עדיף שיקדים חמשה דקות. וכ"כ בספר חוט שני (הל' שבת ח"ד ע' נא הערה טו) דבשעת הדחק סגי בחמשה דקות, ולכן אשה שנתאחרה מלהדליק נרות שבת עד כחמשה דקות לפני השקיעה, תדליק אז הנרות. ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן רז) סיכום כל השיטות, ושלהלכה נקטינן דסגי בתוספת כל שהוא.

ב. לא מבעיא דכשנקרא כבר להעניק טיפול, יקבל שבת מאוחר, וכעין מה שכתב בשולחן שלמה (הל' שבת ח"א סימן רמח

שהותר בין השמשות. וכ"כ בשו"ת נשמת שבת (ח"ז סימן תלו) דלצורך גדול או הפסד מרובה אפשר להתיר לשלוח פאקס ביהש"מ ש ע"י נכרי.

א. במשנ"ב (רסא סקכ"ב) כתב דשיעור התוספת עם בין השמשות ביחד עולה כמעט חצי שעה. ולמעשה מנהג רוב העולם לקבל שבת עשרים ושתיים דקות או חצי שעה לפני השקיעה, ובעיה"ק ירושלים ארבעים דקות לפני השקיעה. ומצינו בפוסקים כמה שיטות בשיעור התוספת לעיכובא: – א) בסידור היעב"ץ (חדר ששי) כתב דהשיעור הוא י"ב דקות. – ב) בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סימן כג) שו"ת מהרש"ג (סימן לח) ומועדים וזמנים (ח"ג סימן תג) כתבו שיעור של חמשה דקות. – ג) בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תצח) מוכיח מסידור התניא דהשיעור הוא ארבעה דקות. – ד) בשו"ת אור לציון (ח"ב יח, א) כתב דאם איחר להדליק, יכול להדליק בירושלים רק

נוהגים לאחר, ולא בעיר או בקהילה שכולם מקבלים עליהם את קדושת השבת זמן מוקדם^ג, וכן אין הדברים אמורים באותן ארצות שבקיץ מועד כניסת השבת מאוחר מאד.^ד

כד. קיבל שבת ונזכר שלא הדליק אור במקלט

קיבל שבת בהדלקת נר, או באמירה בפה, ונזכר שצריך להדליק אור במקלט, רשאי להישאל על קבלתו.^ה

השבת זמן מוקדם הרי ממילא חייל אף עליהו קדושת השבת, וכמבואר בשו"ע (רסג, יב) דהיחיד נגרר אחר הרוב.

ד. שם, דאם נחמיר שם על התורנים להמתין עד סמוך לשקיעה עם קבלת השבת, נגרום להם שימנעו מלקבל על עצמם את עול התורנות ומלאכת ההצלה תצא נפסדת, וראוי להתחשב בזה.

ה. נחלקו הפוסקים אם המקבל עליו שבת יכול לחזור בו, דעת הט"ז ופמ"ג (רסג סק"ג) שדין קבלת שבת של יחיד כדין נדר, ולכן יכול להישאל על קבלתו. ונקטו כן שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סימן כג) וכף החיים (רסג סק"ב). לעומת זאת הא"ר (רסג סקל"ח) חולק דלא מהני לזה התרה ואי אפשר לבטל קבלת שבת. ונקטו כוותיה הערוך השלחן (שם סעיף כה) וארחות חיים (סקי"ד) שכן משמע במג"א (סקל"א). ועיין שו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן צו) שהאריך בזה אם אפשר להשאל על תו"ש, וציין לשו"ת יד יצחק (ח"א סימן רמו) שו"ת תורה לשמה (סימן קיז) ספר החיים (סימן תר) שו"ת שואל ומשיב (שם) וספר אמרי בינה (דיני שבת סימן י ד"ה וכתב) דסברי

אות יא, וערכי רפואה ח"א עמ' רסה) בנוגע לאנשי הצבא שהוטל עליהם לבצע משימה הכרוכה בחילול שבת לשם פיקוח נפש, כגון חיילי סיור היוצאים לפנות ערב לסיור הכרוך בנסיעה, דיבור בקשר וכדומה, יאחרו לקבל שבת עד דקה לפני שקיעת החמה גם אם כתוצאה מכך לא יוכלו להתפלל ערבית בציבור ולקדש.

אלא אפילו במקום ספק יקבלו שבת מאוחר, כדכתב בספר חשוּקי חמד (עמ"ס ברכות עמ' קעב) לענין רופא בחדר מיון שיתכן שיוציקו אותו לחדר ניתוח בו עלול לעבור על מלאכה דאורייתא בתפירה או עשיית גבס וכיו"ב לא יקבל שבת מוקדם. — והני מילי כשיש סבירות גבוהה לקריאת הצלה, ראה נטעי גבריאל (הל' נדה ח"ג קונטרס שו"ת סימן טו) שהאריך בענין זמן קבלת שבת לחברי הצלה, והעלה שאם אינו ודאי שיבוא אח"כ לידי חילול שבת ע"י פיקו"נ רשאי להקדים בקבלת תוספת שבת, אבל אם ברור שיבוא לידי חילול שבת יש לומר שנקרא גורם לדחות שבת.

ג. שו"ת שביבי אש (ח"ב קונטרס פיקו"נ והצלה סימן כ), דכשכולם מקבלים את

כה. שתיית מים אחר קבלת שבת

אשה שקבלה שבת בהדלקת נרות ונשמעה אזעקה, ומרגישה שחייבת לשתות שלא תגיע לעילפון, מותרת לשתות אם עדיין הוא לפני בין השמשות¹, ובמצטער הרבה אפשר להקל גם בבין השמשות².

ותולה זאת במחלוקת הפוסקים אם יש איסור טעימה גם מבעו"י. ובדעת תורה (רעא ס"ד) כתב דאשה שכבר הדליקה נרות שבת וצמאה מאד למים, אם עדיין הוא לפני בין השמשות, ויש לה צער הרבה, ואינה יכולה לקדש, מותרת לשתות. והעתיק את דבריו בשו"ת מנח"י (ח"ח סימן יח, וסי' ל אות ג), וכ"כ שו"ת באר משה (ח"ח סימן סד) ושו"ת שרגא המאיר (ח"ד סימן ל אות ט) בשם מנחת שבת (סימן עז אות ב בהשמטות) וקונטרס אהבת שלום להמהרש"ם (אות יא). ובשו"ת באר משה (שם) מביא משו"ת פרי יצחק (הנ"ל) שמיקל יותר ומתיר לשתות אפילו שאר משקין ולאכול קצת. וכתב דכשמצטערות הרבה יכולה לסמוך על תשובת פרי יצחק. ובקצוה"ש (בדה"ש סקי"ז) כתב דאם האשה צמאה הרבה לתה וחוששת לשתות קודם הדלקה פן תאחר, ואחר הדלקה כבר אסורה לשתות בלא קידוש, אולי הוי מקום הצורך שיועיל לה תנאי שתוכל לשתות אחר הדלקה. ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ז סימן לז) דאין להקל אלא בצורך גדול. וכ"כ בשו"ת באר שרים (ח"ג סימן ה) להתיר במקום הצורך. וכן מובא בספר מועדי חיים (שבת, ע' קח) משו"ת הלל אומר (או"ח סימן קעד) דרק אם צמאה מאד ויש לה צער גדול מותרת לשתות. וכן מסיק בשו"ת

דעל התוספת שקיבל על עצמו שפיר אפשר להשאל. ולכן בנידו"ד נראה לכאורה דעדיף שיחלל עתה מאשר בשבת. [ועיין שו"ת משנת יוסף (ח"ט סי' פא) בנוגע לחיבור פלטה או חימום מים אחרי קבלת תוס' שבת. – אבל בנידו"ד שקרוב לודאי שיצטרך לחלל שבת אח"כ להדליק אור במקלט, נראה להקל להישאל על הקבלה].

1. בשו"ע (רעא, ד) "אסור לטעום כלום קודש שיקדש", ובמג"א (סק"ה) בשם הב"ח שאם קיבל שבת מבעו"י אסור לטעום מיד ואפילו מים גרידא, והובא להלכה בשו"ע הרב (סעיף ט) ובמשנ"ב (סקי"א) שאם קיבל עליו שבת אפילו עדיין יום גדול נמי דינא הכי. ולפי זה אשה שהדליקה נרות אסורה בטעימה, דהא כתב הרמ"א (רסג, י) דהמנהג שהאשה המדלקת נרות שבת, מקבלת שבת בהדלקה. אמנם בספר תורת שבת (סק"ו) שו"ת פרי יצחק (ח"ב סימן ט) ושו"ת בנין עולם (סימן ז) כתבו דאחר קבלת שבת בפה או בהדלקת נרות יש מקום להקל, ודברי הפוסקים יתכן שנאמרו רק בקבלה ע"י תפלה, עיי"ש באריכות. והביא את דברי התורת שבת בשש"כ (מג, מה). אולם יעויין מחשבת חיים (או"ח סימן עט) שהאריך בזה, וכתב דמלשון המג"א והמשנ"ב משמע שאינם מחלקים בזה,

הדלקת נרות

כו. מקום ההדלקה כשיושן במקלט ואוכל בבית

יושן במקלט ואוכל בבית, ידליק נרות שבת בבית ובמקלט יניח אור דלוק.^א

כו. כשאוכל ויושן במקלט היכן ידליק

כשאוכל ויושן במקלט לא ידליק שם נרות שבת^ב, ואם אפשר ידליק סמוך לפתח או במטבח שבבית שמחלקים שם את האוכל^ג באופן שיוכל ליהנות

ידליק שם כדי שלא יצטרך לטלטלן ולהוציאן בהשמע אזעקה.

ג. דבמקומות אלו ההדלקה ג"כ מעיקר הדין, כמ"ש בשו"ת באר משה (ח"ח סי' סז) שמחלקין במטבח את המאכל לצורך הסעודה ונהנה מאור הנרות. ועיין קהלות יעקב (שבת סימן יט, ובמהדו"ת סימן כ) שהאריך בהא דפליגי רבא ואביי (שבת כה:): אי הדלקת נר בשבת חובה, ומדברי תוס' (ד"ה הדלקת) מבואר שמחלקותם היא, אם נר שבת משום שלום בית, היינו משום עונג שבת, או משום כבוד שבת. והנפק"מ אם צריך להדליק במקום סעודה, דמשום כבוד שבת די אם יש נר בבית אף שלא במקום סעודה. ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן שטו) דהגם שמבואר ברמ"א (רסג, י) דעיקר נרות שבת היינו בנרות שבמקום אכילה, נראה דהיינו כדי שלא יאכל סעודתו בחושך, וממילא היכי שבלא"ה יש אור בחדר האכילה ליכא חיוב מיוחד לקיים מצות הדלקת נרות שבת במקום האכילה דוקא. וכ"ה בספר האגודה (פ"ב דמס' שבת סימן

נשמת שבת (ח"ב סימן ח) להקל במקום צער כל זמן שהוא קודם זמן בין השמשות דר"ת וקודם זמן צאת הכוכבים לפי האופק.

ז. כמו שכתב בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סימן לג, וח"ב סימן יא) דרק בודאי חשיכה יש לאסור כמפורש במחצה"ש (סימן רעא סק"י), אבל בבין השמשות אפשר להקל. ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן תנב) דיש להקל במקום צער כל שהוא עדיין קודם זמן בין השמשות דר"ת וקודם זמן צאת הכוכבים לפי האופק.

א. עפ"י רמ"א (רסג, י) שעיקר הדלקה תלויה בנרות שמדליקין על השולחן, ובמשנ"ב (סקמ"ה) שעיקר המצוה לכתחלה הן הנרות שאוכלין לאורן. ואולם בטעם הדלקת נרות שב"ק נאמרו שני טעמים, א' שלא יכשל בעץ ואבן, ב' משום כבוד, ולכן יניח אור דלוק במקלט כדי שלא יהא חשש שיכשל בעץ ואבן.

ב. כידוע מטעמי בטיחות וחמצן אסור להדליק נרות במקלט סגור, לכן לא

מהנרות ולראותן כשמקדש^י.

כח. מפחדת להדליק נרות גדולים כרגיל

מדלקת נרות סמוך למקלט ומפחדת להדליק נרות גדולים כבכל שבת, יכולה לשנות ממנהגה ולהדליק קטנים, ובלבד שיהיו דולקות עד הסעודה^ה. ויש שמצריכים התרת נדרים כשמשנה מהרגילות ומדלקת נרות קטנים במקום גדולים^י, אבל בזמן מלחמה אינה צריכה התרת נדרים.^ז

ח. שו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן כ) שאם הנרות הקטנות יהיו דולקות עד הסעודה שפיר דמי, עיי"ש.

ו. שש"כ (פרק מג סעיף ג).

ז. בשו"ת דברי ישראל (ח"א סימן עב) נשאל בזמן מלחמה שהנרות הם ביוקר, ועיי"ז בהרבה בתי ישראל דהוי רגילא בשרגא טובא לכבוד שבת קודש מוכרחים עתה לצמצם בנרות מחמת גודל היוקר כידוע, האם מותר להדליק בפעטרלעאום שהוא זך ונקי ובהיר, נרות של שבת. והנה מה שנוהגות להרבות בנרות דנעשה להם כנדר, יש להסתפק אם צריכה להתיר הנדר ע"י פתח חרטה משום דהוי כנדר, או יותר טוב שלא להתיר. ונראה דעדיף שלא להתיר הנדר, כיון שאינם רוצות לחזור ממנהגם לגמרי רק הטעם שבעתות הללו הנרות ביוקר מאד או מטעם אחר שאינו מצוי כל כך, ולעתיד שוב תחזור למנהגה, א"כ עדיף שלא להתיר כלל הנדר, ועיי"ן שו"ע (יו"ד סימן ריד, א) בש"ך ודגול מרובה (שם) ובשו"ת קול אריה (סימן ס), עכ"ד. ולפי"ז גם בנידון דידן שרק מחמת פחד ההדלקה במקום כזה רוצה לשנות ובדעתה לחזור

מה) דבימים הארוכים יכול לאכול לאור היום שלא במקום הנר. וכן מביא המרדכי (פ"ב דשבת סימן רצד) ממהר"ם שבקיין מותר להדליק בע"ש בבית ולאכול בחצר ויהיה לו אורה מן היום, משום דנר שבת אינו אלא משום שלא ישל בעץ או באבן, והרי יש לו אורה גדולה, ואמר בשם אביו רבינו ברוך כי גדול אחד הנהיג כן בגרמייזא עכ"ל, וכן מבואר בשו"ע (רסג, ט) שהיו נוהגין להדליק בזויות הבית ולאכול בחצר עיי"ש. ולפי"ז בזמנינו שחדר האכילה מואר היטב שפיר דמי להדליק הנרות בחדר אחר ששם אינו דולק אור.

ד. דאם כי מדינא אין צריך לקדש דוקא במקום הנרות, כמו שכתב בשו"ת נשמת שבת (ח"א סימן שטו) דלא גרע מהמבואר בשו"ע (רסג, ט) דאפשר לאכול סעודת שבת בחצר אף שמדליק נרותיו בתוך הבית. מיהו ראוי להשתדל לקדש במקום הנרות, כמו שכתב מטה משה (סימן תיט) דצריך לראות בנר שעת קידוש, וכ"ה במרדכי (פ' ערבי פסחים דף לה. מדפי המרדכי) דצריך נר לקידוש, וכ"כ ברמ"א (רעא, י) דכשמתחיל לקדש יתן עיניו בנרות.

כט. הדלקת נרות עלעקטר"י במקלט

נרות של עלעקטר"י י"א שיוצאים בזה מצות הדלקת נר שבת" וי"א שאין יוצאין ט, ויש מחלקים בין נרות עלעקטר"י לנרות פלוריצנט שאין זה קרוי נר'. לכן כשיש התקפת טילים ומפחדת לצאת מהמקלט להדליק נר שבת, והזמן מתאחר, תדליק נר עלעקטר"י בלא ברכה י, ועדיף להתקין שני פמוטות קטנים ולהכניס להם בטריה ונורה קטנה של חשמל, שבזה יוצ"ח נר שבת בברכה. יב

ל. הדלק"נ במקלט על דעת להוציאן אחר ההדלקה

אין להדליק נרות שבת במקלט על דעת להוציאן אחר ההדלקה לחדר אחר. יג

פקודת אלעזר (סימן כב) שו"ת הר צבי (ח"א סימן קמג) שו"ת ירושת הפליטה (סימן טז) שו"ת דברי יציב (סימן קיט) שו"ת באר משה (ח"ו סימן נח).

י. שש"כ (פמ"ג הערה כב) בשם הגרשז"א זצ"ל.

יא. כהכרעת שו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן קז), שו"ת באר משה (ח"ו סימן כב) ומוח"ז מרן בעל מחשבת הלוי זי"ע (ח"א סימן מה), להדליק אלקטר"י במקום הצורך בלא ברכה.

יב. כהוראת אאמו"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (ח"י סימן נח) בנוגע להדלק"נ בסוכה, שאיסור גמור להדליק נרות בברכה, וכשאין אפשרות להדליק סמוך לסוכה, ידליקו נרות הפועלות עם בטריה. וע"ע שו"ת משנת יוסף (ח"ו סימן קל) בענין הדלקת נורות אלקטריות במושב זקנים.

יג. כתב רמ"א (רסג, י): וצריך להניח הנרות במקום שמדליקין לא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר (מרדכי פ' ב"מ). ובבאר

אח"כ למנהגה להדליק נרות גדולות, א"צ התרת נדרים. וכ"כ בספר חוט שני (הל' שבת ח"ד ע' נו) דמי שרגיל להדליק נרות גדולים, ועכשיו רוצה לשנות לנרות קטנים יותר, אם הסיבה הוא משום שעכשיו הגדולים הם הפרעה עבורו אינו צריך התרת נדרים, דאין הכונה ברגילות להדליק נרות גדולים משום שהם גדולים אלא לתועלת, ועכשיו זו התועלת.

ח. שו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סימן קכ) והובא בארחות חיים (סימן רסג), וכן הביא נטעי גבריאל (הל' נדה ח"ג פס"ו הערה יג) בשם הגה"ק משימאנו בספרו הלכתא רבנא לשבתא (פרק ג) שבכלל אש הוא. וכ"כ שו"ת זה הים (סימן כ) ושו"ת מחזה אברהם (סימן מא) ותורת שבת (רסג סק"א) שיוצא בנר של גאז. ושסיפר הרה"ח ר' ברוך טעסלער נ"י שהיה נוכח בביה"ח כשכ"ק אדמו"ר בעל דברי יציב מצאנו קלויזנבורג בירך על פנס בערב שבת.

ז. שו"ת לבושי מרדכי (תליתאי סימן נט) שו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן קז) שו"ת

לא. הדלקת נרות בבגדי חול

נתאחרה האשה מלרחוץ וללבוש בגדי שבת עקב השהייה במקום מוגן, מצוה

ס) דן באשה שאינה יכולה לצאת מחדרה מחמת חולשתה ל"ע, מהו שתדליק שם נר של שבת ולברך עליו, ואח"כ יוציאו את הנרות משם ולהניחם על השולחן שאוכלים עליו, או דילמא הדלקה במקומה בעינן וכיון שאי אפשר לה להדליק במקום הנחתן אי אפשר לה לברך עליהם. ולאחר אריכות מסיק להתיר, ושדברי הרמ"א דהדלקה במקומה בעינן הוא רק לכתחילה ולא לעיכובא, עיי"ש. ועיין שו"ת באר משה (ח"ח סימן סו) דבאופן שההדלקה מעיקרא הוא על דעת לטלטל, כגון שדעת היולדת או החולנית שיקחו את הנרות שרי לכתחילה להעבירם ולהניחם על השולחן במקום האכילה של בני הבית. ובשלחן הטהור (קאמרנא, רסג סעיף י) מעיד שראה אצל רבותיו מלובלין וזידיטשוב זי"ע שהיו מברכין על הרבה נרות במקום שאוכלין ואח"כ חילקו הנרות לכל המקומות שהיו צריכים. ובמנחת שבת (סימן עה סק"ז) כתב שמנהג העולם להקל בזה. ובשו"ת קנין תורה (ח"ד סימן כו) כתב דדוקא בזמניהם שהיו משתמשים בנרות להאיר בימות החול, אם יטלטל את הנרות אחר ההדלקה לא ניכר שמדליק לכבוד שבת, אבל בזמנינו שהרגילות להשתמש בעלקטר"י, ודאי ניכר שהנרות נדלקו לכבוד שבת, עיי"ש. עכ"פ מהיות טוב שלא להכנס לשאלה זו ולהדליק את הנרות במקום שבדעתו להניח שם אח"כ.

היטב (סק"ג) הביא מכנסת הגדולה שיש להביא הנר לפני היולדת ותברך היא בעצמה, וכתב השערי תשובה (סק"ב) דבשירי ברכה כתב בשם חכם אחד לפקפק, דהא הדלקה במקומה בעינן. וכך הביא הכף החיים (רסג אות עא) מבן איש חי (שנה שניה פ' נח אות יד) דאפילו אם האשה חולה צריכה להדליק נרות שבת במקום הנחתם. ובמשנ"ב (רסג סקמ"ח) כתב בשם החיי אדם שאשה שמדלקת נרות בסוכה ושוב מטלטלת אותן לתוך ביתה שלא כדין עושה, ואפילו אם מטלטלת את הנרות למקום שצריכה אותן להשתמש בהם לאורן ג"כ לא יפה עושין. ובשו"ת בית יעקב (סימן נג) כתב דראה מנהג דמדליקין ב' נרות בבית הכנסת על הבימה ואחר כך חזן הכנסת מעמיד ב' הנרות על העמוד שמתפללין שם ומחה בידם דגם נרות בית הכנסת צריכים הדלקה במקומן. והביאו בשערי תשובה (רסג, א). – ובספר דרכי הלכה (רסג סעיף י) ציין לשו"ת מילי דאבות (ח"ה סימן יב) דכלל העולה דכל ישראל יוצאין ביד רמ"א ומג"א שהסכימו דהדלקה במקומה בעינן, ולא ידליקם במקום זה ויטלטלם למקום אחר, דהרואה אומר לצורכה הוא דנקט ליה. וכתב דכן ראה בבית אביו ז"ל ובבית רבו בעל הכתב סופר ז"ל שהנרות היו אצל השולחן שאכלו עליו, ושכן נוטה דעת שו"ע הרב וקיצשו"ע, עיי"ש.

ואולם בשו"ת ערוגת הבושם (או"ח סימן

יותר שתדליק בבגדי חול מלבוא חס ושלוש לספק חילול שבת יד. ויכולה להתנות שאינה מקבלת שבת עם ההדלקה רק מיד אח"כ דבכה"ג מותרת לכתחילה להדליק נרות בבגדי חול. טו

לב. עד מתי אפשר להדליק נרות

לעת הצורך – כגון שנתאחזה מלהדליק נרות שבת עקב השהייה במקום מוגן - מותר להדליק נרות עד כחמש או שלוש דקות לפני שקיעת החמה טז. וה"ה גם כשמקפדת להדליק נרות שבת בזמן ההדלקה, קודם בין השמשות דהיראים יז. אבל אין להקל להדליק זמן קט אחר שקיעת החמה, אפילו לאותן שבדרך כלל נוהגים כשיטת ר"ת. יח

קלקולים. וכ"כ בשו"ת נשמת שבת (ח"א סימן רכ), והעיר, דצ"ע מה שכתב בספר ארחות רבינו (ע' קה) שהחזו"א התיר בדיעבד להדליק נרות שבת כל שעדיין לא שקעה החמה, דמשמע דעד רגע קט לפני שקעה"ח, וזה א"א כנ"ל. וי"ל דעד מעט קודם קאמר. ומובא משם הגרשז"א ז"ל בספר ועלהו לא יכול (דף קלה) שמארבע דקות לפני השקיעה אסור ממש לעשות מלאכה, עיי"ש באריכות. ועיין שו"ת אגרות משה (ח"א סימן צו) דיכול לעשות מלאכה עד ב' מינוט קודם שקיעת החמה.

יז. שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן רכא) דלכאורה כמו שאנשים עושים מלאכה בתוך זמן בין השמשות דהיראים כשמזדמן להם, כך גם נשים יהיו מותרות לעת הצורך לדחות זמן ההדלקה עד סמוך לשקעה"ח. ועיי"ש מה שדן עלה מטעם נדר, אם יש לחוש מצד שרגילה להדליק קודם זמן ביהש"מ"ש דהוי כנדר.

יח. ראה שו"ת נשמת שבת (ח"ז סימן שפו)

יד. כתב המשנ"ב (רסב סקי"א): "נוהגות הנשים קודם הדלקת נרות לרחוץ את עצמן וללבוש בגדי שבת, ואשרי להם. וכשמתאחרת, מצוה יותר שתדליק כך במלבושי חול מלבוא חס ושלוש לספק חילול שבת".

טז. שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן שכו).

טז. דכבר נתפשט ונתקבל בכל תפוצות ישראל בכל מילי דאורייתא לחשוש לשיטת הגאונים דמשקיעת החמה המוחשית והנראית הוא ספק בין השמשות ואין להתאחר עם עשיית מלאכות או בהדלקת נרות עד סמוך ונראה לשקיעת החמה, חדא דקיי"ל דבדאורייתא אי אפשר לצמצם, ועוד דהא יש מצות תוספת שבת ולהרבה ראשונים הוא דאורייתא, ומבואר בשו"ע (רסא, ב) שחייב במצות תו"ש בזמן שהוא ודאי יום, וא"כ יש להחמיר להוסיף על השבת קודם שקיעת החמה שמאז מתחיל בין השמשות דהגאונים. ובכלל אין לסמוך על דיוק הזמן שבהמורה שעות שמצוי בהם

לג. הדלקת נרות ע"י נכרי בבין השמשות או בצאה"ב

אשה שלא הדליקה נרות שבת עד לאחר זמן צאת הכוכבים, נחלקו הפוסקים אי רשאית לומר אז לנכרי להדליק נרות שבת יט, ויש מי שהכריע להקל כ. ונראה דכשיש אור עלעקטרי לכו"ע אין להתיר כא, ומכל מקום בבין השמשות מסתבר

שלום בית, שהוא מצוה מצוה כידוע מחז"ל. מיהו מלשון שו"ע הרב מוכח דהמג"א לא סמך להקל ע"י נכרי כי אם בעוד זמן בין השמשות, שלא גזרו על שבות בביהש"ש לצורך מצוה. וכ"ה בספר תהל"ד (רסג דק"ה) שדברי המג"א להתיר נאמרו בבין השמשות עיי"ש.

ב. שו"ת פני מבין (סימן מד) דאשה שאיחרה נרות שב"ק וכבר נכנסה השבת יש להתיר לה להדליק נר אחד ע"י נכרי משום מצות עונג שבת דמבואר ברמ"א (סימן רעו) שהותר שבות דאמירה לעכו"ם במקום מצוה, עיי"ש.

כא. דתו לא שייך טעמא דשלום בית וחשש כשלון בעץ או באבן, וההדלקה לאו מצוה רבה הוא, ואפילו שלא הדליקו את האור לשם מצות שבת, ועוד שעצם "מצות" הדלקת נרות שבת הסכימו הרבה אחרונים שאין יוצאין ע"י נרות עלעקטרים, מ"מ מצוה זו לא עדיף משאר כל המצוות דעלמא (אפילו מצוה דאורייתא, כל שכן מצוה דרבנן כהדלקת הנרות) דלא שרינן שבות דאמירה לעכו"ם בשבילם. וגם להפני מבין נראה לאסור הדלקה ע"י נכרי, דליכא בההדלקה גם לא משום עונג שבת דלזה סגי בנרות העלעקטרים, וכ"כ בשו"ת נשמת שבת (ח"א סימן תלה).

שהאריך בענין הדלק"נ אחרי שקיעת החמה להנהיגים כר"ת, ומסקנתו, דח"ו להקל בזה במידי דאורייתא שכבר נתקבלה ונתפשטה והונהג בכל תפוצות ישראל לחוש לשיטת הגאונים לפרוש מכל מלאכה מיד מתחלת שקיעת החמה ואילך, וכן הונהג ע"י כל בתי דינים שבישראל שזמן הדלקת הנרות בערב שבת הוא זמן מסויים קודם שקיעת החמה, ומינה אין לזוז. על כן אף שמצות הדלקת נרות שבת מצוה חשובה מדרבנן הוא שאף יש לחזור על הפתחים כדי לקיימה וקודמת לשאר מצוות דרבנן (כסימן רסג, ג) והנשים מדקדקות מאד על כך, אעפ"כ בשום אופן אין להקל בדבר שיש בו חשש איסור תורה אף באופן שע"י זה תתבטל לגמרי ממצות נרות שבת, עיי"ש באריכות.

יז. במג"א (רסג סקי"א) משמע דשרי, שכתב דבדיעבד תוכל לומר לנכרי להדליק נר אחד, וציין לסימן רע"ו סעיף ב', דשם הביא הרמ"א שיטת בעל העיטור דשבות דאמירה לעכו"ם מותר במקום מצוה, וכן יוצא מדברי המחצה"ש ולבושי שרד שם. וכ"ה בהגהות הגרעק"א (סימן רסא) דבכה"ג רשאית לומר לנכרי להדליק עכ"פ נר אחד שיש לסמוך על הפוסקים שיש להתיר שבות דאמירה לעכו"ם אפילו במלאכה דאורייתא לצורך מצוה, ועוד שהרי יש בהדלקת הנרות משום

להתיר אף בזמן הזה^{כב}. ויש שכתבו להתיר בכה"ג להדליק גם הרבה נרות ע"י הנכרי^{כג}, וטוב להמנע מזה ולהדליק רק נר אחד או שנים^{כד}. ונחלקו רבותינו אם תברך על הדלקה זו^{כה}, ולכן מספק לא תברך^{כו}. ויש מי שכתב דאם הנכרי שלה

כב. כשו"ע (רסא, א) שרשאי להדליק נרות שבת בביהשם"ש ע"י נכרי. ואע"פ שיש אור עלעקטרי ולא שייך הטעם של שלום בית, מ"מ נראה דמאחר שלא קיימו בו מצות נרות שבת, על כן מותרת לבקש מנכרי כדי שתקיים מצות ותקנת חז"ל להדליק נרות שבת. והעיר בשו"ת נשמת שבת (ח"א סימן תלו) דיל"ע בנדלקו נרות העלעקטרי לאחר פלג המנחה ולכבוד שבת אם יש להתיר, מאחר שלכמה פוסקים יוצאין מצות הדלקת הנרות ע"י נר העלעקטער, נמצא דקיימה מצות הדלקת נרות שבת בזה, ותו לא הוי הדלקת הנרות מצוה גמורה להתיר בשבילו שבות בביהשם"ש, עיי"ש מה שנו"ג בזה. ומוסיף סברא שאם לא תדליק ע"י נכרי תהא צריכה מעתה להוסיף עוד נר בכל ער"ש, משא"כ אם תדליק ע"י נכרי, על כן זה עצמו משווייהו צורך גדול, וכדבר שהוא טרוד ונחפז עליו, דלא גזרו בכה"ג על שבות בביהשם"ש, דהוא צער גדול לנשים כשצריכות להוסיף נר בכל שבת ושבת.

כג. הגרעק"א (בהגהותיו לסימן רסא) דמיקרי צורך שבת, ושו"ת דברי מלכאל (ח"ד סימן ה) דלא גרע מנר יארציט שמותר להדליק ע"י נכרי בביהשם"ש משום שהוא טרוד ונחפז עליו, והכ"נ יצטערו אם לא יוכלו להדליק כדרכם, ועוד דהא איכא מצוה להרבות בנרות.

כד. שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן תלז) דבלבושי שרד (רסג סקי"א) ושו"ע הרב (רסג, יא) כתבו בהדיא דמותר להדליק ע"י נכרי בביהשם"ש רק נר אחד. וכ"כ התהל"ד ובעל מסגרת השולחן (בהוספות להקישו"ע סימן עה סעיף ט). ואולי יש להקל להדליק על ידו אף שני נרות כיון שתמיד מקפידים להדליק לכל הפחות ב' נרות כנגד זכור ושמור והוי ג"כ קצת מצוה, וכדבר שטרוד ונחפז עליו. ועיין שו"ת קנין תורה (ח"ה סימן כ) דאשה שהדליקה חמש דקות אחר השקיעה קודם בין השמשות לא עשתה איסור כל כך, רק שינתה מרגילותה להדליק כנהוג וכדי לזרזה שתיזרזר בעתיד במצוה זו המיוחדת לנשים יפרישו לצדקה כסף כמנין נר שבת שהוא ט' מאות נ"ב פרוטות, אבל אינה צריכה להוסיף עוד נר בכל שבת.

כה. במג"א (רסג סקי"א) הביא דעת ר"ש בשם מהר"ם שתברך. וכ"כ שו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סימן סד) ושו"ת פני מבין (סימן מד). אבל בהגהות הגרעק"א כתב דאין שליחות לעכ"ם ואינה יכולה לברך על הדלקתו. ובמשנ"ב (סקכ"א) העתיק את דברי הגרעק"א, דתמחו על זה האחרונים, דעתה הוא זמן איסור להדליק ואין תאמר וצונו להדליק. גם קשה אין תאמר לאינו יהודי להדליק הא אין שליחות לאינו יהודי, ואם כן היא אינה מדלקת ואין

יכולה לברך. כז

לד. התחילה להדליק אם יכולה להתנות שלא תקבל שבת

אשה שהתחילה להדליק ותוך כדי כך נשמעה אזעקה, יכולה להתנות שאין בהדלקה זו קבלת שבת גמורה. כח

לה. איסורי שבות אחר הדלקת נרות

אשה שהדליקה נרות שבת ועקב האזעקה זקוקה לעשות דבר האסור מדרבנן, יכולה להקל לעשותו בבין השמשות. כט

להדליק. דבשו"ע (רסג, י) כתב לבה"ג כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה ועפ"י זה נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה, ובשוע"ה (סעיף ז) כתב: "ואין קבלת שבת חל עד אחר גמר ההדלקה", וא"כ כיון שאינו חל קבלת שבת עד אחר גמר ההדלקה, על כן פשיטא שכל זמן שלא קיבל השבת מהני התנאי. וכיון שלא קיבלה עד אחר גמר ההדלקה, מהני התנאי עד אחר גמר ההדלקה.

כז. שו"ת חת"ס (או"ח סימן סה). ועיין תהל"ד (סימן רסא סק"ו) שמסתפק בזה אם הדלקת נרות חשוב כקבלת עיצומו של יום ואסורה בשבותים לשיטת הדגול מרבבה ושוע"ה, או שמא גם לדבריהם לא הוי כקבלת עיצומו של יום. וכתב דמהשוע"ה (רסא, יא) משמע שאסורה. ואולם בשו"ת משיב דבר (סימן כב) ושו"ת תשורת ש"י (ח"א סימן קיח) כתבו דהדלקת נרות לא חשיב קבלת עיצומו של יום, אלא כקבלת תוספת שבת ואינה נאסרת בשבותין.

תברך. ואפילו ישראל המצוה לחברו להדליק ג"כ דעת דרך החיים דהמצווה לא יברך רק המדליק, וכל שכן בזה דהאשה לא תברך. וכ"כ בשו"ת קהלת יעקב (לבעל שו"ת מכנות יעקב סימן א) שלא תברך על הדלקת העכו"ם. וכן מסקי בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סימן ה) ובשו"ת מהר"ם בריסק (ח"ב סימן מה) דספק ברכות להקל. ועיין שו"ת שאילת שאול (ח"א סימן לג) מו"מ ארוך בשיטת המג"א.

כז. מלכים אמניך (פרק ג סעיף א) היות ונחלקו בזה גדולי הפוסקים.

כז. בשו"ת נשמת שבת (ח"א סימן תלח) כתב דמסתבר דאין לברך על הדלקת הנכרי דספק ברכות להקל, אמנם המברך יש לו על מי לסמוך. ואם הנכרי שלה יכולה אף לברך, עיי"ש באריכות.

כח. עיין שו"ת שרגא המאיר (ח"ז סימן קד) שנשאל אם אפשר להתנות באמצע ההדלקה, או שמא עשיית תנאי מהני רק קודם ההדלקה. וכתב דשפיר יכולה להתנות כל זמן שלא גמרה להדליק הנרות שרוצה

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❁ גם אני אודך

מ

לו. ספק בירכה או שכחה לברך

אשה שנמלטה אחרי הדלקת הנרות למקלט, ומסתפקת אם ברכה או לא אינה צריכה לברך^ל, ואם ידעה בודאי שלא ברכה יש להקל לברך כל זמן שהוא שעת היתר להדליק. לא

לז. הפסק בין הברכה להדלקה

נשמעה אזעקה ונמלטה האשה למקלט אחר הדלקת הנרות קודם שבירכה, או שהפסיקה בדיבור קודם הברכה, יכולה לברך עד זמן בין השמשות, אבל לא אחר כך. לב

מסיק דמ"מ בדיעבד אם שכחה מלברך עד חשיכה יכולה לסמוך אמהר"ש. והטעם כתב בקו"א לשוע"ה (רסג סק"ג) משום דעיקר מצות נרות שבת אינו עצם ההדלקה אלא ההנאה לאור הנרות, ועל כן שפיר אפשר לברך קודם שתהנה לאורו. וביאר אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (ח"ח סי' קיז אות ד) דנהי שנכרי שאינו בר שליחות עשה מעשה המצוה, בכ"ז יכולה האשה לברך על תכלית המצוה שהיא ההנאה. ובשו"ת דברי מלכיאלי (ח"ד סימן ה) כתב טעם לדברי המג"א לפי מה דקיי"ל "עצו משום חציו" נמצא דכל זמן שדולקת הוי כאילו דולקת מכוחו, ולכן יכולה לברך אח"כ. ועיין שו"ת נשמת שבת (חו"א סימן שמח) שמבאר היטב את שיטת המג"א. וכן סתם בתוספת שבת (סקי"ב) דאשה ששכחה לברך עד שחשיכה תפרוס ידיה על הנרות ותברך אז. וכ"כ בספר תורת שבת (רסג סק"ט) דיכולה לברך בדיעבד אחר ההדלקה כיון שהיא מצוה נמשכת ועשייתה עדיין קיימת, ואף בזמן שאסורה להדליק בעצמה. ואולם

ל. ביה"ל (סימן רסג ד"ה כשידליק) בשם נחלת שבעה ודרך החיים דספק ברכות להקל, ועוד דסרכא נקטא ואתיא.

לא. שם, שכן משמע מהא"ר דיש להקל בזה כהמג"א דסומך בדיעבד על מהר"ש, אך אם הוא זמן איסור פליג על מהר"ש.

לב. במג"א (רסג סקי"א) מביא מהגהות מנהגים בשם מהר"ש, דכשיש חופה בע"ש ומאחרים בה עד אחר שקיעת החמה, תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה ואח"כ בחשיכה תפרוש ידיה על הנרות ותברך. או תאמר לנכרי להדליק אחרי החופה והיא תברך ובהגהות מנהגים תמה עליו, דלא שייך ברכה בדלוקה ועומדת, יעוי"ש. ועיין מחצה"ש דהמג"א לא ניחא ליה בעצת המהר"ש דהיות שאינה מקבלת אז עליה את השבת על כן לא נקרא עליה שם נר שבת והוי כדלוקה מבעו"י שאין יוצאין בה מצות נר שבת עיי"ש. ולפי"ז יש מקום לומר דאילו בנדלקה לשם שבת אף לכתחלה שפיר אפשר לברך אח"כ, ובפרט שהמג"א

לח. הדליק נרות ונמלך לאכול במקום אחר

הדליק נר שבת בביתו בחשבו שיסעד שם, ולבסוף נמלך לילך לסעודת ליל שבת להוריו הזקנים וכדומה לשהות לצידם בעת שמיעת האזעקות, ליכא בית מיחוש בזה, ומותר לו לילך לסעוד שם.^{לג}

אסור לישראל להדליק אז. מ"מ שמעינן מדבריו דבכל זמן שיש היתר להדליק שפיר יכולה לברך אחר גמר ההדלקה. ועיין פני שבת (אות טז) ושש"כ (פמ"ג הערה קסב). לג. הנה עיקר קיום מצות הדלק"נ הוא בנרות שמדליקין על השולחן (רמ"א רסג, י), לפי שעיקר המצוה לכתחלה הן הנרות שאוכלין לאורן (משנ"ב שם סקמ"ה). א"כ שפיר מקיים מצות נר שבת כשאוכל לאור נרות. והנרות שהדליק בביתו הדליקם כדין כיון שהיה במחשבה שיסעד בביתו ונגמר המצווה, וברכתו שפיר ברך. והוסיף בספר חוט שני (הל' שבת ח"ד עמ' עב), דאפילו אם היו אומרים בנטילת ידים לסעודה דאם נטל ידיו וברך ואח"כ נמלך ולא אכל יש בזה משום ברכה לבטלה [ודלא כהריטב"א (חולין קו ד"ה אמר רב, והובא בשע"ת או"ח סימן קנח סק"א) דבכה"ג שהיה בדעתו לאכול אין ברכתו לבטלה עיי"ש], היינו דוקא התם דענין נטילת ידים לסעודה הוא ענין של הכשר לאכילה בזה יש לדון אם שייך לקבל את ההכשר ידים בלא אכילה, אבל בהדלקת נרות שבת שהיא מצוה שנגמרה מה לי שנתבטל הסיבה שבשביל כך היה מחויב בה.

הישועות יעקב (סימן רסג) דחה היתר זה דהוי מצוה נמשכת, דמצוה נמשכת כוונתה דנחשב כאילו עושה עתה את המצווה, וכאן הרי אסורה בהדלקת נרות וא"כ לא יתכן להחשיב את עשייתה כנעשה עכשיו. וכע"ז מובא בספר ארחות חיים בשם חקר הלכה (ערך ברכות) דמצד הסברא לא הוי בכלל מצוה שיש לה רק אי ביכלתו להסיר המצוה כגון גבי ציצית ותפילין שיכול להסיר א"כ כיון שאינם מסירים עתה והוא מקיים המצוה בכל רגע הוי עובר לעשייתן דמה שאינו מסיר המצוה הוי חלק מהמצוה, אבל בהדלקת הנר כיון שכבר קיבל שבת בהדלקה אסור לו לכבות, א"כ מה דהוה הוה וכמו מצוה שאין לה משך זמן, דמה מהני הזמן עתה שאינו עושה ואין בידו להסיר, והפוסקים שכתבו שיברך אח"כ אפשר כוונתם על תוך כדי דיבור, עיי"ש. והעיר עליו בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סימן ה, וח"ח סימן י) "ודבר פלא הלא שיטה זו היא שיטת המהר"ש המובא במג"א, ומה שדחה כבר דחו האחרונים היינו הא"ר והפמ"ג". ועיין פמ"ג דבזמן איסור הדלקה לישראל אין יכולה לברך, ומסתבר דהיינו אף בספק חשיכה, דמחמת ספיא דאורייתא

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

מב

לז. תפלה על המצב בשעת הדלקת הנרות

ראוי שיתפללו הנשים בשעת הדלקת הנרות על מצב המלחמה. לז

מ. רחיצה אחר הדלק"נ

אשה שלא רחצה לכבוד שבת, והדליקה כבר נרות אסורה ברחיצה אחר כך לה.

נשמת שבת (ח"א סימן שכה) דנראה דלטעם הראשון מסוגל שתתפלל אז על כל צרכיה מטעם שבשעת קיום מצוה התפלות מתקבלות ביותר, וכן הוא מנהג העולם שמתפללת אז ג"כ על אריכות ימים ושנים של בעלה ובניה. ולטעם השני תתפלל בעיקר על הצלחת בניה בתורה, עיי"ש. ולפי זה ראוי שתתפללנה אז על המצב שיושיע הקב"ה את עמו ישראל ויחיש גאולתנו ופדות נפשנו.

לח. שהרי רחיצה בשבת אסור (שו"ע שכו, א). וגבי האשה הוי הדלקה"נ קבלת שבת גמורה (שו"ע רסג, י). ואחרי קבלת שבת אפילו שבות אסור בין השמשות (שו"ע רסא, ד) ואסור ליכנס למרחץ (משנ"ב שם סקכ"ח).

לד. במג"א (רסג סקי"א) מביא מספר מטה משה (סימן תיז) משם רבינו בחיי (פ' יתרו עה"פ כה תאמר לבית יעקב) שראוי שתתפלל האשה בעת הדלקת הנר, שהיא מצוה המוטלת עליה, שיתן לה הקב"ה בנים מאירים בתורה. וטעם הדבר מבואר שם בפנים כי התפלה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה, והוסיף עוד שבזכות נר שבת שהיא אור תזכה לבני בעלי תורה הנקראת אור דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, וכן דרשו חז"ל האי מאן דרגיל בשרגי הויין ליה בנים ת"ח, ופרש"י דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ע"י נר מצוה זוכין לאור תורה. וכתב עלה המחצהש"ק דלכן ראוי לה להתפלל על כך בשעת קיום המצוה, כי בשעת קיום המצוה התפלה על השכר המיוחד לאותו מצוה רצויה לפניו יתברך שמו עיי"ש. ובשו"ת

תפלות שבת

מא. תפלה בצבור

בתקופת מלחמה, אם רמת הסיכון אינה גבוהה, יש להשתדל בכל עת להתפלל במנין מאשר להתפלל ביחידות בבית^א, וגם תפלת ערבית בכלל זה^ב, ובפרט תפלת ערבית דליל שבת^ג.

בזה גם תורת חיוב על האדם אלא שהתנה שיהיה יכול לבטלה לצורך מצוה או טרחא שאם אין שום חיוב והעובר עליה בחינם אינו מקבל עונש רק אם מקיימה מקבל שכר לא שייך על זה תקנה.

ג. עפ"י דברי הרמב"ן בפ' אמור (ויקרא כג, ב) שציין הב"י (סימן תפז) והביאו הפמ"ג (סימן קו א"א סק"ג, וסימן תצ משבצ"ז סק"ב) דתפלה בצבור בשבת ויו"ט הוא מדאורייתא. ועיין הגהות עתים לבינה על ספר העתים (סימן קמו אות פג) שו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן קכג אות ג) שו"ת משנת שכיר (סימן קו, ובקונ"א אות קפא) שו"ת יהודה יעלה (או"ח סימן קא) שו"ת דברי יציב (ח"ו סימן נא אות יב) חשוקי חמד (עמ"ס ברכות ע' קע) שדנו בדברי הרמב"ן האם קאי רק על ימים טובים או גם על שבתות. ועיין שו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן פב) דפשיטא דאף להרמב"ן תפילה בצבור בשו"י"ט רק מדרבנן, אלא שהוא מרומז בתורה, כמו שהרבה מצוות מרומזים בתורה. ועיין בספר מעדני סופר (סימן יז) שהאריך בענין זה, וציין לדעת תורה (סימן קו) שנראה מדבריו דדברי הרמב"ן אמורים גם לשבת, דעל מה שהביא מהפמ"ג דיש אומרים דבשבתות וימים

א. פשוט, ובקונטרס עת מלחמה (פ"ב מקורות א) ציין לשו"ת בנין ציון (ח"א סימן קלז) שכתב, דאע"ג דכלל בידינו דאין לך דבר העומד בפני פיקו"נ, ואין הולכים בפיקו"נ אחר הרוב, זהו דוקא ביש ודאי סכנת נפשות לפנינו, כגון בנפל עליו הגל, דאז חוששים אפילו למיעוטא דמיעוטא דפיקו"נ. אבל במקרה שכעת אין פיקו"נ, רק שיש לחוש לסכנה הבאה, בזה אזלינן בתר רובא כמו לענין איסורא. שאל"כ איך מותר לירד לים ולצאת למדבר, שהם מהדברים שצריכים להודות על שניצולו מסכנתם, ולעבור על "ונשמרתם מאד לנפשותיכם", אלא על כרחך, כיון דבאותה שעה שהולך עדיין ליכא סכנה, הולכין אחר הרוב. וכע"ז מבואר בשו"ת רעק"א (סימן ס דוד"ה ולענ"ד) עיי"ש, והכא נמי בנידון דידן. והכל לפי הענין.

ב. עיין שו"ת דבר יהושע (ח"ב סימן קמ אות ו) שעורר דיש להשתדל מאד בתפלת ערבית, שכבר כתבו התוס' (יומא פז:): דנהי דתפלת ערבית רשות אין לבטלה בחינם אם לא מפני שום מצוה עוברת או טרחא יתירה, והביאו ראיה בזה"ל: תדע כיון שיעקב אבינו תיקנה לא תיקנה לבטלה עכ"ל, ור"ל דמאחר שיעקב תיקנה ע"כ שיש

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

מוד

מב. הנהגת המתפלל ביחידות במקום הצורך

זקן החושש לצאת לבית הכנסת, או רופא תורן וכדומה שמתפלל בבית הרפואה ביחידות, יכול להתפלל עם הציבור^ד, והיינו שיעמוד לתפלת שמונה עשרה בזמן שמתפללים הציבור תפלת שמונה עשרה, או עכ"פ לשעה שמתפללים את שאר חלקי התפלה.^ה

מג. תפלה במקלט

במקום הצורך אפשר להקל להתפלל בחדר שאין בו חלונות^ו, ולכן במקומות שיש אזעקות תדירות, טוב לקבוע מנין במקום מוגן, כדי שלא יצטרכו להפסיק

בשעה שאינם מתפללים לגמרי.

ו. בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן קנד) נשאל אודות מפעל שהעובדים מתפללים שם בכל יום תפלת מנחה, ואין להם חדר מיוחד לזה, רק מתפללים במקום שעובדים שם, ועל כן רוצים לייחד חדר מיוחד למקום תפלה, אבל שייך לעשות כן רק במרתף שאין שם חלונות, אבל כמובן אור הרבה בתוכו, האם נכון לעשות מקום תפלה לציבור במקום שאין שם חלונות, דהלא מבואר בגמרא (ברכות לא.) שלעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות. והאריך בענין זה האם הוא לעיכוב או לא, דמלשון הגמרא היה אפשר להוכיח דאינו לעיכובא דלשון "יתפלל" משמע רק לכתחילה לא לעיכובא. ומסיק שם דטוב יותר להתפלל בחדר שאין בו חלונות מבמקום שיש שם עוברין ושביין שמפריעין קצת מלכוין בתפלה, ובפרט שהוא במקום אור שיש שם נרות, דיש בו גם טעמו של רבינו יונה בענין חלונות דצריך שיהא אור במקום שמתפלל

טובים תפלה מה"ת ציין לדברי הרמב"ן. ועיין מור וקציעה (סימן רסח) שכתב דתפלת ערבית דשבת ויו"ט חובה, וז"ל: שכבר הוכחתי בס"ד דתפלת ערבית של שבת וימים טובים חובה אליבא דכו"ע, ע"כ. והעתיק את דבריו בשערי תשובה (סו"ס רסח, וסי' תקפב סק"ד). ובביאור הדברים למה תפלת ערבית דשבת הוי חובה עיין שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ר ח"ב סימן מד).

ד. כשו"ע (צ, ט) "ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לביהכ"נ, יכול להתפלל בשעה שהציבור מתפללים". וראה בתשו' מוח"ז מרן בעל מחשבת הלוי זי"ע (ח"א סימן יח) הגדרת תפלה בשעה שהציבור מתפללים.

ה. עיין כף החיים (סקס"ד) דשעה שהציבור מתפללים היינו תפלת שמונה עשרה, שאז עת רצון ועולות כל התפלות יחד, ומ"מ נראה ודאי שאם מתפלל בשעה שהציבור מתפללים שאר התפלה עדיף יותר מלהתפלל

באמצע תפלה או קריאת התורה.¹

מד. הקדמת תפלת ערבית

כשהתקפות האויב הן בעיקר בשעות החשיכה, אפשר להקדים תפלת ערבית בליל שבת קודש החל מזמן פלג המנחה², ומזמורי "לכו נרננה" יכול לומר גם קודם פלג המנחה.³

עליו יכול לסמוך על דעת הסוברים דהוי כלילה לענין תפלה, אך הנוהג כן יזהר עכ"פ בע"ש להתפלל מנחה קודם פלג המנחה, כדי שלא יהיה תרתי דסתרי אהודי, עיי"ש. ועיין ביה"ל (ד"ה ובפלג) דאף שכתב הדרך החיים דבציבור יש להקל, אין לסמוך על זה דכל האחרונים לא הזכירו קולא זו. ובשו"ת קנין תורה (ח"ד סימן כז) כתב ליישב מנהג המתפללין מנחה אחר פלג המנחה וקבלת שבת קודם צאת הכוכבים למה לא הוי תרתי דסתרי, עיי"ש.

ז. שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן תקטו) דאין שום מקום לקבלת שבת קודם פלג המנחה ולא מהני מידי, אבל מזמורי לכו נרננה רשאי לומר קודם פלג המנחה, דאמירת מזמורים אלו לא חשיבי קבלת שבת, וממילא שרשאי לאומן מבעוד יום גדול קודם פלג המנחה. אך מ"מ ישער שכשיגיעו לפזמוני ומזמורי קבלת שבת כבר יהיה פלג המנחה, דבלאו הכי מה שאומר הוא חוכא וטלולא וללא הועיל, ואיך יאמר "בואי כלה" בזמן ששבת מלכתא עדיין לא נמצא.

דאז דעתו מתיישבת עליו, וכן כאן יש אור, עיי"ש באריכות.

ז. כנ"ל, דעדיף טפי להתפלל בכוונה, מלהתפלל במקום שיש חלונות ומיעוט כוונה. ובפרט שקרוב לודאי שיצטרכו להמלט על נפשם באמצע התפלה, ופעמים יש אזעקות גם באמצע ק"ש ושמונה עשרה. וכן הורה הגר"ע יוסף זצ"ל לתושבי שדרות בשנת תשס"ו, דעל הציבור לדאוג מערב שבת ולהכין מקום לתפילה במקלט או במקום מוגן, וניתן לסגור כמה בתי כנסת באופן זמני ולהתפלל יחד במקלט.

ח. בשו"ע (רלג, א) "בשעת הדחק יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה". וכ"כ בשו"ע (רסז, ב) לענין תפלת שבת, וז"ל: מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד. ועיין משנ"ב (סימן רסז סק"ג) דאפילו הנוהגין להתפלל מעריב בזמנה מותרים להתפלל בליל שבת מבעוד יום, ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך, דכיון דמצותה להוסיף מחול על הקודש, וכבר קבל שבת

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

מו

מה. שליח ציבור אם יאריך בתפלה

אסור לשליח ציבור להאריך בתפלה שלא ברצון הקהל.^י

מו. שיחה בפיוט לכה דודי

בזמנים כאלו יש להתחזק מאד שלא לשוחח כשמזמרים "לכה דודי".^{יא}

ביותר שהוא ללא צורך, אבל לא כשמאריכין כרגיל אצלנו שהוא לצורך הכוונה בתפילה.

אם כן בנידון דידן, שהציבור חושש מהמלחמה, ולא ניחא להם במה שהחזן מאריך, יכולים למנוע ממנו שלא יאריך. והני מילי במנין של אנשים שנתקבצו יחד לתפלה. אבל במנין שיש שם רב או אחד שאירגן את המנין ויודעים שהתפלה במתינות, אי אפשר לדרוש למהר את התפלה, וכמו שכתב בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' כח) דמי שיש לו מנין שלו והציבור יודע שהוא מאריך בתפלתו, רשאי להאריך, כיון שעל דעת כן באו להתפלל אצלו.

יא. בספר משנת יוסף (הל' בית הכנסת סו"ס כו) ובשו"ת משנ"י (ח"ז סימן עב) הביא אאזמור"ר שליט"א לשון הרוקח (הל' תשובה סימן כו) "המדבר בביהכ"נ וחבריו משבחים ומשוררים וכו' ולא נמנה עם חבריו, ומואס לשבח לקונו, הוא משיג גבול הבורא וכו', הרי זה כאילו הופך אליו ערפו". – ואם הדברים אמורים לכל שבת, כל שכן בזמן שפורענות בעולם רח"ל שצריך להזהר מאד שלא להפוך ערפו רח"ל.

^י. כתב רמ"א (סי' רפא) דבשבת יש להש"ץ להאריך ולהנעים בזמירות, ואין למחות בו אעפ"י שהמוחה מכין משום ביטול תורה, אבל לא יאריך יותר מדי כדי שיאכלו קודם שעה שישית. ומפשטות דבריו משמע שלא יאריך יותר מדי רק משום הסעודה שתהיה קודם שעה שישית, אבל מצד טירחא דציבורא אינו צריך להמנע מלהאריך. ולכאורה טעמא בעי, דהלא נפסק להדיא בשו"ע (נג, יא) שש"ץ לא יאריך בתפלה מפני טורח הציבור.

ולכאורה נראה לחלק בין ימות החול שאסור להאריך מפני טורח הציבור, ובין שבת קודש שאין הציבור טרוד ונחפז כל כך, דאז רשאי להאריך ואינו צריך לחשוש לטירחא דציבורא. – ואולם לדינא כתב במשנ"ב (סי' נג סקל"ו) בשם ים של שלמה (סי' נ) דאסור להאריך שלא ברצון הקהל אפילו בשבת ויו"ט, ואף ברצון הקהל יותר מדי מגונה, כי אין זה לא מחציו לה' ולא מחציו לכם. [וראה שו"ע (תקכט, י) שאריכות הניגונים בתפילה ביו"ט, אין זה עולה בכלל חציו לה', אלא בכלל לכם הוא. וביאר אאזמור"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (חי"ד סי' רפא אות ב) דכוונתו כשמאריך

מז. נשמעה אזעקה אחר ברכת המעריב ערבים

נשמעה אזעקה אחרי שסיים ברכת "המעריב ערבים" בתפלת ערבית, או אחר שסיים ברכת "יוצר המאורות" בתפלת שחרית, ונמלט למקום מוגן ושהה זמן רב, והפסיק בדיבורים נצרכים, לאחר שנתפנה לתפלה יתחיל מ"אהבה רבה", או מ"אהבת עולם". יב

מח. אזעקה באמצע קריאת שמע

העומד באמצע קריאת שמע וברכותיה, ולפתע נשמעה אזעקה, והפסיק באמצע בין בשתיקה בין בדיבור, לאחר שיגיע למקומו ימשיך את הקריאה ממקום שפסק, ויוצא ידי חובתו בזה, אע"פ שעבר זמן שיכול היה לקרות ק"ש מתחילתה ועד סופה. יג

מט. להפסיק שמו"ע באמצע אזעקה

בזמן מלחמה ח"ו, כשנשמעת אזעקה, מותר לילך ממקומו למקלט וכדומה, כיון שאל"כ יהיה טרוד ודואג ולא יוכל לכוין, וגם אם יודע בעצמו שיכוין,

השתיקה ואפילו הדיבור הפסק, אבל באנוס חשיבא השהייה הפסק, כיון שלא היה אז יכול לקרות. ועיין במג"א שמסיק דדוקא אם האנוס הוא מחמת שהאיש אינו ראוי, כגון שהוצרך לנקביו, או שהמקום אינו ראוי, כגון שמוצא שם צואה או מי רגלים והוצרך לשהות עד שיוציאום, אבל אנוס אחר כגון מחמת ליסטים וכה"ג הוי כמו ששתק ברצון דלא חשיב הפסק לדעה זו, ע"כ. ולפי"ז בנדון דידן דמירי באנוס מסוכן כליסטים לכו"ע לא חשיב הפסק, דהוי כשתק ברצון, ולכן ממשיך ממקום שפסק. וכן העיר בקונטרס עת מלחמה (פ"ב מקורות ד) דבין לאשכנזים ובין להספרדים בכה"ג ממשיך ממקום שפסק.

יב. נס להתנוסס (סימן לט) כיון שהברכה הראשונה עלתה לו, כמבואר במשנ"ב (סימן ס סק"ו) דאם בירך ברכה אחת ושניה לא בירך כלל, עלתה לו ויוצא ידי חובתו בברכה שבירך.

יג. בשו"ע (סה, א) "קראה סירוגין, דהיינו, שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה בין בדיבור וחזר וגמרה, אפילו שהיה כדי לגמור את כולה, יצא, אפילו היה ההפסק מחמת אנוס. הגה, ויש אומרים דאם היה אנוס, והפסיק כדי לגמור את כולה, חזר לראש, והכי נהוג". ובמשנ"ב (סק"ב) ביאר טעם הי"א: דבשלמא אם לא היה אנוס, שאם היה רוצה היה יכול לקרות, לא הוי

אעפ"כ אם אחרים נמנעים על ידי זה מלילך כדי שלא לעבור לפניו, וע"י המהומה והחפזון נטרד גם הוא, מותר לו לילך לקרן זוית ולהמשיך שם בתפלתו^י. ונהגו בני עליה שלא להפסיק בתפלה בהשמע אזעקה^{טו}, וכל לבבות דורש את ה' ותלוי בטירדא ובכוונת לבו.

שפעם בעת שהושמע אזעקה והיה באמצע עבודתו הנשגבה ועוד עמד זמן ממושך ביותר ליד המזוזה והיה כאשר כבר הגיע על מפתן דלת המקלט נשמעה צפירת הרגעה. ובת שחוק עלתה על פיו, ברצות ה' דרכי איש, היינו כאשר הצדיק עושה רק איזשהו פעולה וכגון דא שרק הלך – דרכי איש, כבר היה וגם אויביו ישרים עמו. ובקונטרס בי מלכים ימלוכו (הנספח לספר מלכים אמניך, סימן עג) ונס להתנוסס (סימן מ) דהעומד בתפלה ונחש כרוך על עקבו לא יפסיק, ואעפ"כ מובא בפוסקים שמותר להרוג נחש בשבת, גם את אותו נחש שאם היה כרוך על עקבו אינו מפסיק בתפלתו, גם לסוברים דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. – הגר"א וסרמן ביאר דבר זה, דכיון שעפ"י רוב אין הנחש ממית כמבואר בראשונים ממילא הוי כלא שכיח הזיקא, ובלא שכיח הזיקא שלוחי מצוה מסתכנין. משא"כ בענין הריגת הנחש בשבת דלא בהקשר של מצוה כלל קיימא לן דאין הולכין אחר הרוב, לפי"ז בפשטות י"ל בהצלת הזולת, כל שיש רוב כנגד הספק סכנה, דחייב להסתכן, שהרי לא גרע משלוחי מצוה. ועפ"י יסוד זה מובן מה שנהגו בני עליה בכמה מקומות, בזמן מלחמת המפרץ בעת אזעקה, שלא להפסיק בתפלה, מפני שכנגד הספק סכנה מסתמא

י"ד. הליכות שלמה (תפלה, פ"ח דבר הלכה אות ה) שכן השיב הגרשז"א זצ"ל לשואל בזמן המלחמה בשנת תשנ"א. דלא גרע מספר שנפל ומטריד כוונתו (משנ"ב סי' צו סק"ז), ומהליכה לעיין בספר או ליטול סידור (עיין חיי אדם כלל כה ס"ט). [ושם (ארחות הלכה הערה 16) דהגרשז"א קיים בנפשו דברי הראשונים (טושו"ע סימן צח) "ויחשוב כאילו שכניה כנגדו ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו" ככתבם וכלשונם, ואף באותה תקופה וכן בשאר זמנים טרופים לא היה ניכר עליו דבר כלל, ומעולם לא שינה סדר תפלתו ולא קיצר בה מפני טרדה או חפזון, אלא התפלל כהרגלו במתינות ובריכוז מושלם מתחלת התפלה עד סיומה]. וכן הורה הגר"ע יוסף זצ"ל לתושבי שדרות בשנת תשס"ו, דאם מתפללים בבית כנסת ולא במקלט, ונשמעה אזעקה, יש להפסיק מיד התפלה ולמצוא מקום מוגן.

טז. בספר ארחות רבינו (ח"ה עמוד עב) כותב: בעת האזעקה ביוה"כ מו"ר (הקה"י זצ"ל) התפלל בביה"כ לדרמן אמרו למו"ר שיש אזעקה, ואמר שיתפללו טוב וירבו ללמוד ולא יקרה שום דבר ולא צריך ללכת למקלט. ובספר בוצינא קדישא (עמוד פג) מסופר על הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע

נ. סדר השלמת השמו"ע כשהפסיק באמצע

באופן שהפסיק באמצע שמונה עשרה, אזי כשמתפנה לתפילה אם שהה כדי לגמור את כולה (לפי הקצב של המתפלל^{טז}) חוזר לראש, ואם לאו, חוזר לתחלת הברכה שפסק בה. ואם פסק בג' הראשונות חוזר לראש, ואם באחרונות חוזר לרצה. וישתדל להתפלל מיד טרם יעבור זמן של "לגמור את כולה"^{יז}. ובדיעבד אם השלים ממקום שעומד בו עלתה לו. ומסתבר ד"לגמור את כולה", הכוונה היא לגוף השמו"ע, אבל לא לתחנונים.^{יח}

נא. ברכת מעין שבע במנין שאינו קבוע

שכנים שמתפללים אצל אחד הדיירים יש הסוברים שלא יאמרו ברכת מעין שבע, והאומרים יש להם על מי לסמוך^{יט}, ובעיה"ק ירושלים ת"ו נהגו לאמרו

שם כדי לגמור את כולה, בקורא משערינן. וכ"כ הרמ"א (סה, א) בשם הרשב"א דמשערינן ענין השהייה כדי לגמור את כולה לפי הקורא ולא לפי רוב בני אדם.

יז. נס להתנוסס (סימן לט), דכתב במשנ"ב (סימן קד סקט"ו): "בכל מקום שפוסק בשמו"ע, אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, ואם לא חוזר לראש, אלא למקום שפסק וגמרה, צריך לחזור לראש, והני מילי שהיה אנוס גמור, אבל אנוס לסטים, יצא וכו'", עכ"ל. ונראה דבענינו הוי כאנוס לסטים לכן בדיעבד אם השלים ממקום שפסק עלתה לו.

יח. שם, כיון שהתחנונים אינם חיוב.

יט. בשו"ע (רסח, י) "אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים דליכא טעמא דמאחרין לבוא שיהיו ניזוקין", ובמשנ"ב (סקכ"ד) פירוש כשמתפללין בביתם במנין,

היה רוב, וכשיש רוב, כמו שבנחש אין להפסיק בתפלה, כך גם כשיש אזעקה.

ועיין שו"ת שבט הלוי (ח"י סימן רנב, ג) דחבר הצלה שעומד באמצע שמו"ע ושומע שיש קריאת הצלה עבור חולה שאב"ס לא יפסיק באמצע שמו"ע, ועפ"י המבואר (ברכות לב) ושו"ע (או"ח סימן קד) דרך למלך גוי שיש חשש שיהרגנו, משמע דאם ברור שלא יהרגנו ויש חשש שיזיק לו בגופו בדבר שאין בו סכנה אסור להפסיק בתפלה, ועיין במג"א (סימן צב סק"ב) בשם הסמ"ג דרך משום סכנת נפשות מותר להפסיק ובזה אין חילוק בין לעצמו בין לאחרים. ובק"ש לכאורה מותר להפסיק כה"ג דשם לא בעינן היתר הפסקה מטעם סכנת נפשות ע"פ המבואר בשו"ע (סו, א), מלבד באמצע פסוק ראשון דאסור להפסיק רק מפני סכנת נפש דדינו כמו תפלה.

מז. עפ"י שו"ע (קד, ו) דהא דאמרינן אם

גם במנין שאינו קבוע.^כ

אין אומרים, ויש שכתבו דעפ"י הקבלה אומרים תמיד, ויש לפקפק, עיי"ש. – ועכ"פ המקיל ודאי יש לו על מי לסמוך וכמ"ש המשנ"ב. ועיין שו"ת משנת שכיר (סימן צא) ושו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן מז) שאם הוא מנין קבוע בכל ליל שבת, כגון דיירים שגרים בבנינים גבוהים, וקובעים להתפלל בכל ליל שבת באחד הקומות העליונות, יאמרו מעין שבע. דהוי כבית הכנסת קבוע, ועוד שאם לא יאמרו נתבטל אצלם כל התקנה לאמרה, והפוסקים לא רצו שיתבטל התקנה ומטעם זה אומרים גם בזמן הזה שלא שייך טעם דסכנה, עיי"ש. ועיין שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן סט אות ג) שכתב ג"כ בדמנין קבוע צריך לומר ברכת מעין שבע, והתליה בס"ת שכתב הא"ר אינו מובן. לעומת זאת בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן כא) הביא מש"כ האשל אברהם (בוטשאטש, סימן רסח סעיף ח) דצריך שהקביעות תהיה ברציפות של ימים להתפלל שם כל יום כל התפלות, משא"כ כשמתפללים רק תפלה אחת ביום שחרית או ערבית הוי ספק ברכה ולא יברך. ולפי"ז במקומות שעושין מנין רק בליל שבת ובימות השבוע אין מתפללים שם לא יאמרו ברכת מעין שבע, עיי"ש. וכ"כ גם בשו"ת נשמת שבת (ח"א סימן תקלד) דשכנים המתפללים בקביעות מנחה וקבלת שבת באחד מהדירות, לאור ההלכה אין אומרים, והאומרים יש להם על מי שיסמוכו.

ב. כך מעיד בספר פרי האדמה (ח"א הל' תפלה פ"ט ה"י) ציינו בספר פקודת

וכל שכן אותן שמתפללין לפרקים במנין בבית. ובהמשך מביא המשנ"ב (סקכ"ה) "ובמקום שנוהגין לאמרה אין למחות בידם, כך כתב המג"א בשם הרדב"ז, אבל הפמ"ג מפקפק בזה דהוי ספק ברכה לבטלה. ועיין א"ר (סקי"ט) תוספות שבת (סקי"ד) שו"ע הרב (סעיף טו) ודרך החיים (אות ב) שהעתיקו כדברי המג"א שאין לומר, אבל במקום שאומרים אין למחות בידם. ועפ"י האר"י ז"ל יש חיוב לאמרו כמובא בכף החיים (סק"ג) ובספר מנורה הטהורה (קני המנורה סקי"א) שיש טעם בסוד לברכת מעין שבע, כמו שאומרים חזרה אחר תפלת שחרית ומנחה. וכ"כ בסידור חסד לאברהם דלפי סודן של דברים אין למנוע מלאומרן בכל מקום שמתפללין. ועיין שו"ת קנה בושם (ח"ב סימן מח) דאין דבריהם אמורים אלא לאלו שכל התנהגותם עפ"י דברי האר"י ז"ל, אבל באינשי דעלמא אולי אין ראוי לעשות מעשה כנגד הפוסקים במקום שיש חשש ברכה לבטלה, עיי"ש. גם בשו"ת אור לציון (ח"ב יט, ה – וח"ג פרק טו אות כד במקורות) כתב דחוץ לירושלים טוב יותר שלא לומר ברכת מעין שבע במקום שאין ס"ת, כיון שלפי הפשט אין לומר וכמו שכתוב בשו"ע, ואף לפי הקבלה אין הדבר מפורש בדברי האר"י ז"ל, אלא רק דקדוק מדבריו בשער הכוונות, ואין הדבר מוכרח, ועל כן טוב יותר לעשות כדעת מרן ולא לומר שם ברכת מעין שבע, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת נשמת שבת (ח"א סימן תקלא) דלאור ההלכה כשאוכלים ומתפללים באולם

נב. במקום שא"א מעין שבע אם יאמרו רק מגן אבות

במקומות שאין אומרים ברכת מעין שבע במקום שאין ספר תורה, לא יאמרו גם מגן אבות. כא

ומוקפת חומה, או גם בירושלם החדשה הסמוכה לה, וכבר האריך בזה אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (ח"ה סי' לא) עיי"ש.

כא. עפ"י המבואר בסידור האר"י ז"ל ברכת מעין שבע היא כמו חזרת הש"ץ המוכרחת אל התפלה, אלא שבלילה אין חזרת הש"ץ, כי אם בליל שבת מעין החזרה, והוא שמגן אבות בדברו כנגד מגן אברהם, מחיה מתים במאמרו כנגד מחיה המתים, הא-ל הקדוש וכו' כנגד הא-ל הקדוש, המניח לעמו וכו' כי בם רצה להניח להם כנגד הברכה האמצעית מקדש השבת, לפניו נעבוד ביראה ופחד כנגד רצה, ונודה לשמו וכו' ברכת מודים, א-ל ההודאות אדון השלום ברכת שלום. — לפי זה שעיקר חזרת הש"ץ ע"פ סוד הוא ממגן אבות עד זכר למעשה בראשית, יש מקום לצדד דבמקומות שאין אומרים ברכת מעין שבע במקום שאין ס"ת, יאמרו לפחות את הקטע של מגן אבות, שהוא עיקר תיקון חזרת הש"ץ. דמש"כ המג"א (רסח סקט"ו) דיחיד אסור לאמרה, היא רק ברכת הפתיחה והחתימה, משום ברכה לבטלה, אבל מה יפסידו באמירת מגן אבות. — וכבר נסתפק בזה אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (ח"ו סי' קח אות ח), וכתב דאולי אין לעשות חדשות, די"ל דגם על פי האר"י ז"ל מגן אבות וכו' נחשבה לחזרת הש"ץ רק יחד עם

אלעזר (סימן רסח ס"י) והובא בספר בן איש חי (שנה ב' פ' וירא סימן י) דנתפשט המנהג בירושלים בתקופת מרן הרש"ש זי"ע לומר מעין שבע בכל מנין אף שאין קבוע ואין ס"ת, והטעם משום שירושלים חשובה כמקום שיש בו ס"ת. וכ"כ גם בשו"ת רב פעלים (ח"ג חאו"ח סימן כג בד"ה איברא) דאחר שבא רבינו הרש"ש ז"ל לירושלים נהגו בירושלים לומר מעין שבע גם בבית חתנים ואבלים. וכן מביא בליקוטי מהרי"ח (ח"ב כג): משד"ח שנהגו עפ"י סוד לאומרה, ושכן ראה הלכה למעשה מכבוד אדמו"ר הגה"ק מו"ה יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע, והביאו בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן כא). ועיין משמרת שלום (סימן כז אות ב) שכתב דבכל ענין צריך לומר תפלת מעין שבע על פי סוד. ועיין שו"ת הר צבי (או"ח ח"א סימן קנב) בענין זה. ובשו"ת אור לציון (שם) דבירושלים ימשיכו במנהגם, שהוא מנהג מזמן רבינו הרש"ש. ובשש"כ (סה הערה נח) ושולחן שלמה (רסח, ג) דבלוח א"י כתב הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל דנוהגים לומר בירושלים ברכה מעין שבע גם בבית שאין שם ס"ת. ואולי נאמרו דבריו רק בתוך החומות דבגלל הקדושה חשיב כבית הכנסת. [וכע"ז דנו הפוסקים אודות מנהג עיה"ק ירושלם ת"ו ליפול נפילת אפים אפילו במקום שאין ס"ת, אם זה רק בירושלים העתיקה המקודשת

נב. תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

נב

נג. מזמור לדוד קדיש וברכו כשאין אומרים מעין שבע

יש מי שכתב דהנהגים שלא לומר ברכת מעין שבע במקום שאינו קבוע לתפלה ואין בו ספר תורה, לא יאמרו גם "מזמור לדוד ה' רועי" וחצי קדיש וברכו^{כג}, ואין העולם נוהגים כן.^{כג}

נד. נשמעה אזעקה באמצע פסוקי דזמרה

נשמעה אזעקה באמצע פסוקי דזמרה, והוא נזקק להפסיק ולדבר, אם הזמן מרשה לו ימתין מלדבר עד שיסיים ישתבח^{כד} לפני ברכת יוצר אור ושם יפסיק^{כה}. ואם חייב לדבר מיד, לצרכי הצלה, צריך לומר קודם שידבר "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" וכו', עד "ויברך דוד"^{כו}, וכשחוזר להתחיל ממקום שפסק, יאמר גם כן אלו הפסוקים^{כז}. ומסתבר דעדיף לקצר ולומר "ישתבח" כשם שמותר לקצר בשביל תפלה בציבור^{כח}. ויזהר מאד לא לדבר בין "ברוך שאמר" ל"הודו", וגם בשתיקה ראוי להזהר שלא לשהות הרבה.^{כט}

תקלד), עיי"ש.

כד. כמבואר בשו"ע (נד, ג) ורמ"א (נא, ד) ומשנ"ב (נא סק"א).

הברכות שלפניו ושלאחריו, אבל מגן אבות לבדו אין לאומרו בפני עצמו בצבור, ורק היחיד רשאי לאמרה בביתו כמו שכתב בא"ר (רסח, יז) בשם עולת תמיד.

כה. כי יש אומרים שלצרכי ציבור או לפסוק צדקה מותר להפסיק במקום זה.

כב. ערוך השלחן (רסח, יז), והעתיק את דבריו בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן כא), שגם זה אומרים רק במנין קבוע.

כו. משנ"ב (נא סק"ז).

כז. דהוי כמו ברכה לפניהם ולאחריהם.

כג. על כגון דא נראה לצטט את מאמר חז"ל (ברכות מה.) "פוק חזי מאי עמא דבר", ומנהג ישראל לאומרו, "ומנהגן של ישראל תורה היא" (ב"י יו"ד סי' לט, רשב"א בתה"א דף לד). ובלא"ה לא ברירא לענ"ד מהו השייכות של אמירת מזמור לדוד לאמירת ברכת מעין שבע, והראוני שכבר העיר כן בשו"ת נשמת שבת (ח"א סי'

כח. כמבואר במשנ"ב (נא סק"ד).

כט. משום דאם שח שם אפשר דצריך לחזור ולברך משום הפסק. ולפי"ז גם בשתיקה טוב להזהר שלא לשהות הרבה. כל זה מספר נס להתנוסס (סימן לט).

נה. אזעקה באמצע חזרת הש"ץ

נשמעה אזעקה באמצע חזרת הש"ץ והציבור התפזר, אם נשארו בבית הכנסת ששה אנשים [כולל הש"ץ] יסיים הש"ץ תפלתו, והכהנים לא יעלו לדוכן, אלא החזן יאמר או"א ברכנו בברכה וכו', ויאמר גם חצי קדיש וקדיש תתקבל. ל

נו. אנעים זמירות במקום שאין ארון הקודש

שכנים שמתפללים במקום שאין ארון הקודש, או במקום שאין ספר תורה בארון הקודש, לא יאמרו אנעים זמירות. לא

נז. המתפלל מנחה של שבת ביחידות או במקום שאין ס"ת אם יאמר שלום רב

המתפללים מנחה של שבת – מחמת המלחמה - במקום שאין ס"ת, יאמרו בתפלת שמו"ע 'שים שלום' ולא 'שלום רב'. לב

דרק מפני זה שקורין בתורה אומרים שים שלום. אולם כבר כתב המקור חיים (סי' קכז) דגם המתפלל ביחידות בתפילות שצריך לומר בהם שים שלום, אומר שים שלום ולא שלום רב. ומשמע שלא תלה את אמירת שים שלום בקריאת התורה. וכן נראה גם מדברי הערוך השלחן (קכז, ד) דאמירת שים שלום לא תליא בקריאת התורה, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ח סימן רלח) לומר שים שלום, ונימוקו דכיון דיום השבת גורם שיקרא במנחה בתורה, לכן צריך לומר שים שלום, ואין שום נפק"מ אפילו כעת איננו שומע קרה"ת כי מתפלל ביחידות עכ"ז יאמר שים שלום.

וואאמו"ר שליט"א בשו"ת משנת יקותיאל (סימן צא) הביא שיש שנהגו לומר גם במנחה של שבת 'שלום רב', וכ"ה

ל. כמבואר בשו"ע (נה, ב) ומשנ"ב (סק"י).

לא. ספר מרא דשמעתתא – עטרת יהושע, שכן הורה הגאב"ד הגה"צ רמ"א פריינד זצ"ל, כשהתפללו המוני בית ישראל תפלת מוסף ברחובה של עיר למחות נגד חילול השבת של השלטון הכופר בארץ הקודש, שלא יאמרו אנעים זמירות כיון שאי אפשר לעשות פתיחת הארון. והמנהג לפתוח הארון הקודש בשעת אמירת אנעים זמירות כמו שכתב בלבוש (סימן קלב) והביאו בליקוטי מהרי"ח (ח"ב דף סז.).

לב. בהגהת רמ"א (קכז, ב) כתב, שבמנחה של שבת אומרים שים שלום לפי שקורין בו בתורה, הואיל וכתיב ביה (בברכת שים שלום) כי באור פניך נתת לנו שהיא התורה שקורין במנחה בשבת. ומשמע

נח. סגולה להעביר מחשבות בתפלה

בזמן מלחמה שהמחשבות טורדות את האדם מתפלה בכוונה ראוי שינהג כסגולה המובא בפוסקים לג, וטוב להתפלל מתוך הסידור ולא בעינים סגורות לך.

ג' פעמים על מצחו ויאמר בכל פעם לב טהור ברא לי אלקים ורוח נכון חדש בקרבי, וכן אם בא לו מחשבת חוץ בתוך התפלה ישתוק מעט ויעביר יד ימינו על מצחו ויהרהר פסוק הנ"ל, עכ"ל. ועיין שו"ת באר משה (ח"ב סימן ג אות ז) דגם איטר יעשה כן בימין דעלמא מאחר שהענין הוא דבר נסתר.

לד. כמו שכתב בשערי תשובה (רסח, סק"ג) וז"ל: וע"ש בשם האר"י דבשבת אין להתפלל בעינים סגורות וטוב להתפלל מתוך הספר, עכ"ל. והטעם כמו שכתב בספר כף החיים להגה"ק ר' חיים פלאגי ז"ל (סימן כח סעיף ו) וז"ל: בליל שבת לא יעשה כמו בחול, לחבק ידים ולסגור העינים, ובשלמי חגיגה (דף קצד עמוד ד) בא באזהרה להתקן הוא אמר עם הספר יעויין שם, ובלאו הכי כדי שלא יטעה ויתחיל של חול, והוא סימן רע, ויהיה דואג כל השבת (כאשר הובא בשל"ה. ושלמי חגיגה דף קצט ע"א. ואליה זוטא. כאשר יעויין שם), בעבור חששא זאת צריך לתפוס סדור תפלה בידו, כדי להתפלל בכל השלש תפלות של שבת, עיי"ש.

בסידור הרוקח (עמ' שנט), וכן נהג כק"ז הרה"ק מראפשיץ זי"ע (כמובא בס' אור ישע, מנהגי קודש עמ' פ), וכן נהג הרה"ק מהרצ"ה מרימנוב זי"ע כמובא בספר בארת המים (עמ' קטו), וכתוב שם הטעם, משום דמבואר בטור (או"ח סי' רצב) דתפלת מנחה של שבת הוא נגד שבת דלעתיד, וכתוב על ימים העתידים יפרח בימיו צדיק ורב שלום עד בלי ירח' (תהלים עב, יז), מזה אנו רואים שאז יהיה רב שלום, לכן שייך לומר שלום רב.

ואף שאין לנו עסק בנסתרות, וסוד ה' ליראיו, ונהגין כהרמ"א לומר שים שלום בשבת. עכ"פ חזינן שלא תלו הנוסח של השמו"ע בקריאת התורה. וכיון שיש טעמים נוספים לחילוף הנוסח בין מנחה של שבת ומנחה דימות החול, אזי מסתבר שלא לשנות מהרגלו, וגם בדליכא ס"ת יאמר 'שים שלום', וכדפשיטא ליה להמקור חיים (הנ"ל) דגם המתפלל ביחידות אומר 'שים שלום'.

לג. הא"ר ומחצה"ש (ריש סימן צח) הביאו מש"כ השל"ה"ק שסגולה בחונה להעביר מחשבת חוץ, שקודם תפלה יעביר יד ימינו

קרה"ת וברכת הגומל

נמ. הבאת ס"ת למקלט

כשמתפללים במקלט ומביאים לשם ס"ת, אע"פ דמן הדין אפשר להקל להביא הס"ת רק לזמן הקריאה לה ראוי לעשות אפשרות שתוכל הס"ת להיות שם יום או יומיים לו או יכינו מקום מכובד שבו יהא מונח הס"ת בשעת התפלה לו. וכל זה אפילו אם אין צריכים לצאת מבנין ביהכ"נ למקלט. לה

א. ב) נדפסה תשובה שהשיב הגרשו"א זצ"ל על מה שנשאל בעת מלחמה כשאין יכולים לקרות ג' פעמים במקום אחד, והשיב: הענין של ג' קריאות אין לו שום יסוד, העיקר הוא לא להביא את הס"ת סמוך לקריאה על דעת להחזירה אח"כ, כי אם לייחד מקום חשוב להיות בכבוד באותו מקום. ואם זה לא אפשר גם לכם אסור, עכ"ל. וכן העיר בשו"ת קנין תורה (ח"ד סימן יח) דמה שרגיל בפי העולם לטלטל ס"ת כאשר קוראים בה שלושה קריאות, לא מצא לזה מקור, כי אם בספר תורת חיים (או"ח סו"ס קלה) שכתב במוסגר "וי"ל שבז' ימים קורין ג"פ והוי כהוקבע מקום דבג' פעמים נעשה חזקה", ולא ציין שום מקור לזה, וכפי הנראה גם הוא סמך על שיגרת העולם לבד. ובאמת טלטול ס"ת לצורך קריאה לפי שעה חמור מאד, אבל אם מכינים מקום לס"ת שם יום או יומיים מבואר ברמ"א דמותר, עיי"ש באריכות.

לח. עיין שו"ת שלמת חיים (סימן קמו) שהורה דמנין שמתפללין בעזרת ביהכ"נ והגיעו לקריה"ת, ראוי שימתינו עד שיגמרו התפלה בהיכל ביהכ"נ ויכנסו לשם

לה. בשו"ע (קלה, יד) בני אדם החבושין בבית האסורין אין מביאין אצלם ס"ת אפילו בר"ה ויוה"כ, הגה, והיינו דוקא בשעת הקריאה לבד אבל אם מכינים לו ס"ת יום או יומיים קודם מותר. ובביה"ל (ד"ה אין מביאין) דכל זה מיירי ביחידים דיש לומר שאין חל על היחיד מצות קרה"ת בזמן שאין יכול לילך לביהמ"ד, אבל כשיש שם עשרה כיון דחל עליהם חובת קריאה והם אינם יכולים לצאת משם וליילך אחריה, צריך להביא להם ס"ת לקרות בה. ושכ"כ הא"ר בחד תירוצא, עיי"ש באריכות.

לו. שכן כתבו להחמיר בקיצשו"ע (סימן כג סעיף ל) וכף החיים (קלה, עג) אפילו בעשרה שלא לטלטלו לקריאה בלבד.

לו. עיין משנ"ב (סקמ"ט) וכף החיים (סקפ"ג) דהאחרונים הסכימו דה"ה אם הכין מקום לס"ת באותו יום שיהא מונח שם יום או יומיים דשפיר דמי, ובלבד שיניחה שם במקום שהכין קודם זמן הקריאה ובשעת הקריאה יוציאנה ויקרא בה ואח"כ יחזירנה לשם דאז אין מינכר שהבאתה היתה לצורך קריאה בלבד אלא שקבע דירתה כאן לאותו זמן. ובספר שולחן שלמה (סימן רפב,

ס. קריאת התורה בלילה

כשעיקר התקפות האויב הוא ביום, ומחמת זה נמנעים מלהתפלל שחרית בביהכ"נ, אין להתיר קריאת התורה בליל שבת^ל. אבל בשעת הדחק כזה יש מקום להקל בקריה"ת קודם שעלה השחר.^מ

סא. היסח הדעת בקריה"ת

מי שלא נתכוין לצאת ידי חובת קריאת התורה, וחשב מעניני המלחמה וכדומה, יצא ידי חובת קריה"ת.^{מא}

מ. שו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קנח) דאף שעפ"י האריז"ל אין קורין מקרא בלילה, מ"מ אין הדברים אמורים להמוני העם אלא לצנועים. ובכמה מקומות בש"ס מוכח שזמנה כל היום כולל גם הלילה שקודם, לכן בשעת הדחק ודאי שאפשר להקל. וכ"ה בשו"ת פני מבין (סימן ל) ושו"ת בית ישראל (סו"ס כ) ושו"ת קנין תורה (ח"ב סימן קכז). ועיין מש"כ בזה הגאון בעל שו"ת בצל החכמה בקונטרס כתוב זאת זכרון.

מא. כיון שרוב האחרונים הסכימו דאין חלות חיוב על כל יחיד ויחיד לקרוא בתורה, אלא החיוב על צבור של עשרה אנשים לקרוא בתורה, וכיון שאינה חובה החלה על כל יחיד, אין צריך כוונת שומע ומשמיע כדי לצאת ידי חובה, לא בברכות שלפניה ואחריה ולא בעצם קריה"ת, ושאיני מקריאת זכור ופרה וקריאת המגילה שחיובם מוטלות על היחיד. וראה פסקי תשובות (ח"ב סימן קלה אות ב) שאסף כעמיר גורנה שיטות האחרונים בנידון זה.

לקריה"ת, וכ"כ בשו"ת נהרי אפרסמון (חאו"ח סימן כט) שלא יטלטלו ס"ת אפילו מבית לעליה דרך חדר מדרגות, אא"כ לוקחים אותו ליום או יומים. וידוע העובדא שמביא בספר דרכי חיים מהדברי חיים מצאנז זי"ע, שפעם אחת בימות החורף שהיה הקור גדול התפללו בביתו שהיה במנין אחד עם ביהמ"ד, מחמת הקור העז ששרר בביהמ"ד, ולא הניח להביא הס"ת אליו כיון שהוצרכו לעבור פרוזדור, והלך בעצמו לשמוע קריה"ת ועלה לו כמעט במסירות נפש כי נתקרב מאד. ויותר מזה מובא בספר מעשה רב (אות קכט) דנהג הגר"א בקריאת התורה ללכת לס"ת אפילו הוא בבית שני כדי שלא לטלטל הס"ת אפילו מחדר לחדר וכ"ש בבית אחר. ומקור החומרא בזה הביא כבר היעב"ץ במור וקציעה (סימן קלה) מזוה"ק, עיי"ש.

לב. שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן צג). ועיין שו"ת שביבי אש (ח"א סי' צח) מש"כ בזה.

סב. להפסיק קריה"ת בהשמע אזעקה

נהגו בני עליה שלא להפסיק באמצע קריאת התורה גם בהשמע אזעקה^{מב}, ואין לפשוטי העם ללמוד מזה במקומות המסוכנים מאד.

סג. לצאת מביהכ"נ באמצע קרה"ת

אם נשמעה אזעקה באמצע קריאת התורה, לא יעזבו את הספר תורה כשהוא פתוח^{מג}, והקורא בתורה יסגור הס"ת, ויכסנו במעילו, יוריד טליתו שעליו ויניחנו על מעיל הס"ת, וילכו כולם עם הס"ת למקלט.^{מד}

סד. אזעקה באמצע קריה"ת

נשמעה אזעקה אחרי שהתחיל העולה ברכו, יענו אחריו וילכו למקלט. באמצע ברכתו, יאמר בשכמל"ו, וכשיחזרו יברך שנית^{מה}. באמצע הקריאה, ישתדל להמשיך עד שיסיים ג' פסוקים, ויברך ברכה אחרונה^{מו}. ואם אין פנאי לברך, יפסיקו, וכשיחזרו ימשיכו הקריאה ויברך הברכה שלאחריה.^{מי}

דבין גברא לגברא קל יותר, ואם אי אפשר מותר לצאת אבל יניחו את הס"ת בדרך כבוד, ולא ישאירוהו פתוח.

מד. שו"ת משנת יוסף (חי"ג סימן עז אות ד), דבאזעקה שיש בה סכנת נפשות וסכנת הס"ת, לכן כבודו הוא שיקחוהו מהר כדי להצילו. וא"צ לנהוג כמבואר בסימן קמ"ט, כיון שאין שהות והמהירות היא כבודו.

מה. שו"ת משנת יוסף (שם).

מו. פשוט.

מי. שו"ת משנת יוסף (שם).

מב. בספר נס להתנוסס (סימן מ) כותב שהגר"ח קניבסקי שליט"א עלה לתורה בשבת, ונשמעה אזעקה ופיצוצים רח"ל, והגאון שליט"א עם הת"ח המתפללים נכון לבם בטוח בה' לא נעו ולא זעו, כי התורה מגני ומצלי.

מג. שו"ע (קמו, א) "אסור לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח אבל בין גברא לגברא שפיר דמי", ובמשנ"ב (סק"א) ועל זה נאמר ועוזבי ה' יכלו ומתרגמינן ודשבק אורייתא די' ישתצון, ואפילו איכא עשרה דצייתי לס"ת זולתו וגם הוא כבר שמע קרה"ת בעשרה אפ"ה אסור. ולכן אם אפשר להמשיך עד סוף העליה עדיף לעשות כן,

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

נח

סה. הפסיק בשיחה בין הברכה להקריאה

העומד לקרות בתורה וברך ברכה שלפניה, וקודם שהתחיל לקרות נשמעה אזעקה והפסיק בשיחה צריך לחזור ולברך^{מח}, ויש שכתבו דספק ברכות להקל, ולא יברך^{מט}. וכל זה לענין העולה, אבל הבעל קורא שהפסיק בדיבור בין ברכת העולה לתחילת הקריאה לית לן בה^י.

סו. הפסיק בדיבור לפני ברכה אחרונה

אם הפסיק בדיבור בגמר הקריאה לפני שבירך ברכה אחרונה, מדינא אין זה הפסק ויכול לברך אחריה^{נא}, ומ"מ ראוי שלא להפסיק^{נב}.

סז. התחילו עשרה ויצאו מקצתן באמצע קריאה

באופן שנמלטו אנשים מבית הכנסת באמצע הקריאה, אם נשאר רוב מנין דהיינו ששה^{נג} גומרין כל השבעה קרואים, ולא יוסיפו על זה הוספות, ולא

ובאריכות בשו"ת יביע אומר (ח"א סימן ט) שכן יוצא מכמה ראשונים (ריטב"א מגילה כא: ד"ה לאחריה, ורשב"ץ ברכות יא) דמשו"ה ברכה אחרונה פותחת בברוך דאפשר להפסיק בשיחה או בתרגום בינתיים. ובספר פסקי תשובות (סימן קמ הערה 9) מביא משו"ת נחלת יעקב (סימן מח) מעשה רב מהגה"ק מוהר"י היילפרן זי"ע (סדר הדורות) דדרש אחר קריה"ת קודם ברכה אחרונה, וכן היה מנהג שהעולה היה אומר בגמר הקריאה אמת תורתנו הקדושה, עיין שו"ת יביע אומר (שם).

נב. עיין שו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן רב) ופסק"ת לענין אמירת חזק להעולה בתורה.

נג. משנ"ב (קמג סק"ה) דסגי בששה ולא בעינן רובא דמנכר.

מח. בשו"ע (קמ, ב) "העומד לקרות בתורה וברך ברכה שלפניה וקרא מקצת פסוקים ופסק ודיבר דברי תורה או דברי חול לא הוי הפסק ואינו צריך לחזור ולברך", ומשמע מזה דאם הפסיק קודם שהתחיל לקרות צריך לחזור ולברך, וכ"כ א"ר (סק"ב) ומאמר מרדכי (סק"ג) ומשנ"ב (סק"ו).

ממ. כף החיים (סקי"א) שכן העלה המור וקציעה והסכים לדבריו היפה ללב, וא"כ לפי מה דקיי"ל ספק ברכות להקל אפילו כנגד המיעוט גם כאן לא יברך. וכ"ה בשולחן הטהור (סעיף ד) דאפילו הפסיק בדיבור לפני תחילת הקריאה אין חוזר ומברך.

נ. שו"ת רב פעלים (ח"ג סימן מב) ברכת הבית (שער מד סעיף כו) ושו"ת רבבות אפרים (ח"א סימן קב).

נא. ברכת הבית (שער מד סעיף כו)

יקראו עולה למפטיר^י, אבל טוב לומר הפטרה בנביא בלא ברכותיה^י. וביום שמוציאים ב' ס"ת וקורין למפטיר קריאה מיוחדת, יקראו ששה גברי בפרשת השבוע, והשביעי יעלה למפטיר, וכן ביום שמוציאין ג' ס"ת^י יקראו ה' בספר א' והששי בספר שני והז' בספר ג'^י. ויאמרו קדיש אחר הקריאה^י, ויש שכתבו שלא לומר קדיש כשאין עשרה ממש.^ט

סח. קריאת הפטרה כשאין עשרה

אם קראו עולה למפטיר, ובאמצע קריאתו יצאו מקצתן לקול האזעקה ולא נשאר עשרה, לא יקראו ההפטרה בברכותיה^ס, אבל אם התחילו ברכות של הפטרה בעשרה ויצאו מקצתן גומרין לומר ההפטרה עם ברכותיה שאחר כך^{סא}, ויש מי שכתב דבכל גוונא יכול המפטיר לומר ברכות ההפטרה, ואפילו יצאו קודם שהתחיל הברכות.^{סב}

ס. שעה"צ (קמג סק"ה) וכף החיים (סק"ט) בשם שערי אפרים דאם עדיין לא התחילו הברכות אף שקרא בתורה למפטיר ובירך לאחריה בעשרה ויצאו אח"כ מקצתן לא יאמר הברכות כלל רק יקרא ההפטרה בלא ברכה.

נדר. משנ"ב (שם סק"ו) דיקראו כל השבעה קרואים. ובביה"ל (שם ד"ה ויצאו) העתיק מש"כ האשכול שאם אין עשרה בביהכ"נ לא יברכו אחרים בתורה, עיי"ש. **נח.** משנ"ב (שם).

נו. כגון ר"ח טבת שחל בשבת.

סא. משנ"ב (סק"ו) וכף החיים (שם) בשם שערי אפרים. וכ"כ בביה"ל (ריש סימן רפד) בשם הפמ"ג, דאם התחילו ההפטרה בעשרה ויצאו מקצתן, אפילו הכי מותר לגמרה עם ברכותיה, אבל אם יצאו מקצתן קודם שהתחילו ההפטרה אף שבעת קריאת התורה היו עשרה אין מפטירין, דהפטרה בנביא ענין אחר הוא, כן משמע ממשנה (מגילה כד.).

נז. כף החיים (קמג, ח) בשם מאמר מרדכי, כדי שלא להוסיף על העולין לחובת היום.

נח. משנ"ב (שם) שאומרים קדיש שאחר הקריאה, ובשעה"צ (סק"ב) דאף שבברכי יוסף מצדד שלא לומר, בשערי אפרים מסיק שיאמרו עיי"ש בפתחי שערים.

נמ. כף החיים (סק"ה) דכשאין עשרה אין לאמרו כמו שכתב ברכי יוסף, ודלא כשערי אפרים.

סב. ערוך השלחן (קמג, א) דקריאתו בתורה הוי התחלה, עיי"ש.

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

ס

סז. הפסק שיחה בין ברכות ההפטרות להקריאה

נשמעה אזעקה והפסיק בשיחה בין קריאת ההפטרות להברכה, אינו צריך לחזור ולברך.^{סז}

ע. איסור שיחה באמצע קרה"ת

גם בזמנים קשים צריך להקפיד שלא לשוח באמצע קריאת התורה.^{סח}

עא. הידור לעלות לתורה כשמברך הגומל

אם אפשר ראוי לעלות לתורה כשמברך הגומל^{סח}, ויש שכתבו דעדיף להמתין לקריה"ת דשבת אפילו יותר מג' ימים אם מצוי אז קהל גדול וביניהם תלמידי חכמים.^{סח}

והנכון): זה הסעיף הוא תוכחה מגולה לאותן האנשים המפקירים את נפשותם ומספרים בשיחה בטילה בעת הקריאה וכו' וגדול עונו מנשוא וכו', עיי"ש באריכות.

סח. בשו"ע (ריט, ג) דצריך לברך ברכה זו בפני עשרה, ונהגו לברך אחר קריה"ת לפי שיש שם עשרה. ובשו"ת חת"ס (או"ח סימן נא) דעליה לתורה הוא במקום זבח תורה. וכתוב ויזבחו זבחי תורה וסמך ליה ויספרו מעשיו ברינה.

סז. במשנ"ב (סק"כ) כתב בשם אחרונים דלכתחילה יש לברך תוך ג' ימים ליציאתו מהסכנה, ואם יצא מהסכנה ביום ב' אחר קריה"ת אל ימתין עד קריה"ת דיום ה', אלא יברך בפני מנין בלא ס"ת. אבל בשולחן הטהור (סעיף ב) כתב דענין יש בברכה זו בציבור גדול וכדכתיב וירוממהו בקהל עם, וראוי להמתין.

סג. בשו"ע (רפד, ה) אם נשתתק המפטיר באמצע ההפטרות, הבא לסיימה לא יתחיל ממקום שפסק הראשון, אלא צריך לחזור להתחיל ממקום שהתחיל הראשון כמו בס"ת. ובמשנ"ב (סק"ט) דלענין ברכה לפניה יש דעות בשו"ע (סימן קמ) וה"ה הכא. וכתב הפמ"ג דספק ברכות להקל. ובפרט להנהיגין שקורא כל אחד את ההפטורה לעצמו כמ"ש הכף החיים (שם סקכ"ה) דהנהגים כהאר"י ז"ל שכל הקהל קורין לעצמם את ההפטרות יש להקל, שלא לברך שוב בהפסיק העולה בדיבור בין הברכה לקריאה.

סד. ידוע מש"כ זוה"ק (פ' ויקהל דף רו.) בגדול איסור שיחה באמצע הקריאה ואפילו בדברי תורה. ובשו"ע (קמו, ב) כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת אסור לספר אפילו בדברי תורה. וכתב הביה"ל (ד"ה

עב. ברכת הגומל בשעבר סמוך לנפילת טיל

עבר ליד ככר בשעה שנפל טיל, והיה קרוב לסכנת מוות, וניצל הימנה, אינו מברך^{סז}, ואם מרגיש בנפשו שחייב להודות ולהלל להשי"ת, יברך הגומל בלא שם ומלכות.^{סח}

עג. ברכת הגומל לרכבים סמוכים למכונית שנפגעה מטיל

מכונית שנפגעה מטיל, יושבי המכוניות הסמוכות שהיו צפופים זה לזה, לא יברכו הגומל אלא אם כן אירע בשטח או באופן מוחזק לסכנה ועלול לכולם שיקרה כזה.^{סט}

אכילת מרור בליל הסדר על אכילה פחות מכשיעור. ודברי החו"ד אפשר לבאר עפ"י מש"כ החזו"א (או"ח סימן קלז סק"ה) וז"ל: כתב המג"א (סימן רטו סק"ו) דדעת הרמב"ם דמברך ברכה שאינה צריכה דאורייתא, ואין זה מוכרח, דדרך הודאה לאו לבטלה היא, ורשאי אדם לנסח תפילה והודאה להשי"ת ורק דרך ברכה שקבעו חכמים אסור לבטלה יעוי"ש. וא"כ יש מקום לדברי החו"ד שאם אומרו בדרך נדבה מותר. אך בכל זאת נראה שעדיף שיעלה לתורה ויברך ברכו וייחשב לו כמברך הגומל לשיטת התורת חיים כידוע, עכ"ד. וה"ה לנידו"ד.

סז. שו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן מה), ועיי"ש שנושא ונותן האם חיוב ברכה זו דוקא בסכנה או בפועל או לאו דוקא. ועיי"ן שו"ת בצל החכמה (ח"א סימן כ) דבסכנה שחוזק מהארבעה שצריכים להודות הנזכרים בקרא, אינו צריך לברך אלא כשאירע מקרה סכנה וניצולו, אבל לא קרה מקרה סכנה אלא שעברו במקום סכנה בלי פגע א"צ לברך.

סז. הליכות שלמה (תפלה, פכ"ג סעיף א) דחייב ברכת הגומל הוא רק כשפגעה בו הסכנה ממש, אבל אם רק היה קרוב לסכנה, וניצל הימנה, אינו מברך. כגון שהשליכו לעברו צור או אבן ולא פגע בגופו, אף אם פגע בזכוכית שעל ידו ונתנפצה, כל שלא ניתזו רסיסים עליו, אינו מברך, אף אם הדרך מועדת לכך. וכן מי שעמד ברחוב ונורו יריות לעבר מקומו, כל שלא פגעו בו אינו מברך.

סח. בספר חשוקי חמד (עמ"ס ברכות ע' שלד) דן בכע"ז שעבר ליד ככר בשעה שהיה שם פיגוע, וציין לחוות דעת (יו"ד סימן קי דיני ספק ספיקא סק"כ) דאדעתא דנדבה מותר לברך ולהודות אפילו בהזכרת ה', דרק אדעתא דחוב אסור. ומטעם זה כתב ללמד זכות על האומרים במעמדות ובקשות ברוך אתה ה' דדוקא דרך חוב אסור. דהא חזינן דהרבה פיוטים וזמירות נתייסדו ונתקנו בלשון ברכה והודאה, בהזכרת שמו, ומה הפרש בין ברוך ה' ובין ברוך אתה ה' עיי"ש. וא"כ אולי יקרא ברכת הגומל מתוך הרמב"ם וכעין מה שיעץ האבני נזר בהל'

עד. ברכת הגומל לאנשים שהיו בבתים סמוכים למקומות שנהרסו לגמרי מקומות שטיל הרס כליל בתים, ובסמוך להם נסדקו גגות ונשברו קירות ונופצו זוגיות, אלו שהיו בבתים הסמוכים ויצאו חיים יברכו הגומל בלא שם ומלכות.^ע

עה. ברכת הגומל למשפחות שעזבו את הבית דקה לפני שנהרס מטיל משפחות שעזבו את ביתם דקה לפני שהטיל הרסם, או שלא מצאו את מפתח המקלט, ולכן הלכו למקלט אחר, והטיל הרס את המקלט שמפתחו לא נמצא, לא יברכו הגומל^{עא}, ויש מי שכתב דיתכן שיברכו הגומל בשם ומלכות.^{עב}

עב. בספר נס להתנוסס (שם) דלכאורה דומה להערה הקודמת. אך בחשוקי חמד (שם) כתב דאף שלכאורה דומה להערה הקודמת, אם התלוותה השגחה פרטית נראית לעין, שבדיוק כעבור דקה הגיע הטיל, או שללא סיבה מוצדקת לא מצאו את מפתח המקלט, ולכן נכנסו למקלט אחר וניצלו, אולי אין זה דומה לנפל אבן סמוך לראשו, וצ"ע. ובספר פסקי תשובות (ח"ב סימן ריח הערה 82) כתב דמי שהיה במקום סכנה, והלך משם לפני שאירע הסכנה, אינו מברך הגומל, גם אם התפוצץ מטען חבלה או אירוע ירי וכדומה, כיון שבפועל לא היה במקום הסכנה בשעת הסכנה, ואע"פ שהליכתו משם היה באופן מופלא בדרכי השגחה פרטית. אבל אם היה במקום בעת שהיה מונח שם מטען החבלה וכדומה, וגם לא היה שום סיבה ללכת משם באותו זמן שמטען החבלה היה אמור להתפוצץ ולזרוע הרס ומות, אלא שבחסדי השי"ת גילו את המטען לפני שהתפוצץ, מברך הגומל, כיון שהיה במקום הסכנה, ולא היה לו שום סיבה ללכת משם

ע. חשוקי חמד (עמ"ס ברכות ע' שלט) ונס להתנוסס (סימן נא) שאם הטיל הרס את מה שאמור היה להרוס, ולא היה צריך באופן טבעי להשחית יותר ממה שהרס, מברכים "הגומל" בלא שם ומלכות. ודומה למבואר במשנ"ב (סימן ריח סקל"ב) שאם נפל אבן סמוך לראשו, או נתקע ברזל סמוך לעינו, ונעשה לו נס ולא נפל האבן על ראשו, ולא נתקע הברזל בעין ממש, לדעה ראשונה אין מברכים, ולדעה שניה אפשר שמברכים, כי כל אדם שקרוב לדבר שיש בו סכנה וניצול מברך, ועל כן יברך בלא שם ומלכות

עא. בחודש טבת תשס"ט נשאל מוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע מאברך המתגורר באשקלון שעזב את ביתו, ולאחר מספר דקות מיציאתו מהבניין מלווה בילדיו ומטלטליו חדר טיל גראד אל תוך דירתו וגרם להרס ולחורבן. והורה, דמכיוון שלא שהה בבית בשעת נפילת הטיל לא התחייב בברכה.

עו. ברכת הגומל כשהטיל חדר לבית ולא התפוצץ

נפל טיל וחדר לבית ולא התפוצץ, הוא היה אמור לזרוע סביבו הרס, הרג, ואסון כבד, ובורא עולם עוצרו מלהזיק, יברכו דיירי הבית הגומל. ואם היה חייב להתפוצץ באופן טבעי יברכו גם שעשה לי נס במקום הזה. עג

עז. הגומל לאנשים שיצאו בריאים ושלימים מתוך ההריסות

טיל שפגעה פגיעה ישירה בבית והרסו, ובין ההריסות נמצאו אנשים שיצאו בריאים ושלמים, יברכו "הגומל" ו"שעשה לי נס במקום הזה". עד

עח. ברכת הגומל לבני ספרד על ניסי הטילים

בני ספרד החוששים לדעות הסוברים שאין מברכים "הגומל" אלא הני ארבעה

להתפוצץ, הרי זה דומה לפגיעת לסטים שבאו עליו להורגו, ויש לברך ברכת הגומל. והסכים עמו הגריש"א זצ"ל בעיקר הדין, אלא שאמר שטוב לומר אחר הברכה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", וכנראה שחשש קצת שמא זה לא נקראת פגיעה כיון שלא התפוצץ כלום, ולכן הורה לומר בשכמל"ו לרווחא דמילתא כמ"ש המשנ"ב (סימן כה סקכ"ג) גבי ברכת תפילין של ראש שאומרים אח"כ בשכמל"ו לרווחא דמילתא, עיי"ש.

עד. חשוקי חמד ונס להתנוסס (שם) שדומה למבואר במשנ"ב (סימן ריח סקל"ב) אם נפל עליו אבן או שעברה עגלה טעונה שבדרך הטבע היה שימות, והוא ניצול ממיתה, כשיגיע לאותו מקום משלושים לשלושים, צריך לברך יעוי"ש. וגם בעניינינו כך שלא כדרך הטבע נוצר לו מקום בין ההריסות.

לפני הזמן שהיה צריך להתפוצץ המטען, וגם היה סמוך אליו באופן שעפ"י מומחים אילו היה מתפוצץ היה בסכנת חיים. עג. חשוקי חמד ונס להתנוסס (שם) דדומה למבואר במשנ"ב (סימן ריח סקל"א) דבברכת הגומל לא קפדינן כולי האי שיהיה נס גמור, משא"כ בברכת שעשה לי נס בעינן נס גמור היוצא מדרך הטבע, ולכן רק באופן שהטיל היה חייב באופן טבעי להתפוצץ, אלא שקרה לו נס למעלה מדרך הטבע, יברך "ברוך אתה ה' אמ"ה שעשה לי נס במקום הזה", ויברך ברכה זו כשרואה מקום זה משלושים לשלושים יום. ובשו"ת אבני ישפה (ח"א סימן מו) נשאל מבחור שישב באטובוס וגילה מתחת לספסל מטען חומר נפץ עם שעון, שעמד להתפוצץ תוך י"ב שעות, ובחסדי ה' גילה את הדבר וניטרלו את המטען, האם יברך הגומל. וכתב דכיון שהיתה כל רגע סכנה אולי יתפוצץ המטען ע"י טעות בכוון השעון או שהגיע כבר זמנו

דוקא ע"ה, טוב שיברכו בלא שם ומלכות, או שישמעו מאחר המברך ויוציא גם אותם ע"ו. ומנהג בני אשכנז לברך בשם ומלכות גם על הצלה משאר ניסים. ע"ו

עמ. מי שמסופק אם צריך לברך הגומל יכוון בתפלה כשמוזכר ענין הודאה

בכל מקרה של ספק אם מחוייב לברך ברכת הגומל, יכוון הרבה באותן נוסחאות התפלה שמוזכר בהם ענין הודאה. ע"ה

פ. קטן שניצול מטיל

קטן שנתחייב בברכת הגומל ע"ט, יברך אביו ברכת הגומל בלא הזכרת שם ומלכות פ, ויש מי שכתב דקטן הרוצה לברך על הצלתו, או אב הרוצה לברך

ע"ה. הליכות שלמה (תפלה פכ"ג ארחות הלכה 32) שהרי לא נפטר עכ"פ מן הצורך להודות לה' על חסדיו אם אינו מחוייב בנוסח של ברכה. ובשעה שנתבשרו על ישועת ה' בימי המלחמה בשנת תשכ"ז שהה הגרשז"א עם התלמידים בישיבה, והורה לומר מיד פרק מזמור לתודה פסוק בפסוק, ואח"כ לילך לאכול ולשתות ולשיר לומר הלל הגדול, וכדקיי"ל (בסימן תקעה, יא) דאין אומרים הלל אלא בנפש שבעה וכרס מלאה.

ע"ה. כידוע נחלקו הפוסקים אם קטן מברך ברכה זו. דעת המג"א (רס"י ריט) דקטן א"צ להודות דל"ש לומר "לחייבים" טובות דהא לאו בר עונשין הוא, ואם יאמר על אביו "לחייבים" זה אסור לו לעשות, ואם נאמר שידלג מלת "לחייבים" אין לשנות ממטבע שטבעו חכמים וכו' (מהר"ם מינץ סי' יד). — והגם שבגמ' (ברכות נד:) בכלל לא נזכר "לחייבים", כתב הרב"י דגירסת

ע"ה. כהשיטה המובא בשו"ע (סימן ריט, ט) דרק ארבעה צריכים להודות, יורדי הים, הולכי מדבריות, חולה שנתרפא, והיוצא מבית האסורים.

ע"ו. חשוקי חמד (שם).

ע"ו. כמו שהעידו שני המאורות הגדולים הט"ז ומג"א (בסימן ריט) שעכשיו נהגו לברך כל מי שנעשה לו נס, דכל סכנות נכללו בהולכי מדבר דנקט הגמרא. וכן פסק הרה"ק מקאמארנא בספרו שלחן הטהור (ריט, ו) דלא כברכי יוסף. וגם עתה המנהג כן, כמו שכתב הערוך השולחן. וכן העלה בשו"ת שרגא המאיר (ח"ג סימן כג אות א) דכיון שכן המנהג ליכא שום חשש של ספק ברכה לבטלה, וכמו שכתב הט"ז (סימן מו סק"ז) אם המנהג לעשות כן אז אין שום חשש על הברכה. ושכן פסק בשולחן הטהור (קומרנא, סימן ריט סעיף ו) דלא כברכ"י, עיי"ש.

סה

גם אני אודך * קרה"ת וברכת הגומל

ומברכ"י (ריט, א) שכן נהגו בכל הגלילות שלהם, ושבמדינתנו נהגו כמג"א ומהר"ם מינץ שלא לברך. וכ"כ בביה"ל (ריט, ד ד"ה ואין זה) ובשו"ת אבני נזר (או"ח סי' טל) ובן איש חי (פ' עקב אות ב) שלא לברך. – אבל בפסק"ת (ריט, ט) מביא מכתב מהפני מנחם מגור זצ"ל שמעיד שכשהיה חולה בילדותו כשהבריא ציוה לו אביו האמרי אמת מגור זצ"ל שיברך הגומל, כי בזה אין אנו נוהגים כהמג"א.

וכתב אאזמור"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (ח"ז סי' מז אות ג) דלולא דמיסתפינא הי' נראה לומר, שהקטן יברך בשם ומלכות הגומל לחייבים, כהמו"ק וסיעתו. והאב יברך הגומל בלא שם ומלכות, ואומר על עצמו הגומל "לחייבים" דבעונו חלה בנו, ונחלץ מהעונש דריפאהו השי"ת.

עוד נראה לחלק בין ילד שיודע למי מברך ומה שמברך, שיך לחנכו להכיר טובה לה'. אבל אם רק יכול לומר המילים ללא הבנה, ל"ש לחנכו בברכת הגומל, דבשלמא בברכות ותפלות מחנכו כדי שיברך כשיגדל, אבל הגומל אינה ברכה שכיחה שיחנכוהו בה. כמי שירצה לחנכו לברך על בריה משונה משנה הבריות, שהקטן אינו מבין מה שמברך [ומצינו חילוק זה בין תינוק בר הבנה ללא במג"א (סי' שמג סק"ב)].

למעשה נהוג עלמא שלא לברך, וכמו שנקט במשנ"ב (ריט סק"ג) כוותיה דהמג"א. וכ"כ מוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע (ח"ג סי' קסג) דהמנהג כהמג"א, דלא שיך גדר הגומל לחייבים טובות אצל קטן, עיי"ש.

הרי"ף והרמב"ם (י, ח) והרא"ש עיקר, ופירוש לחייבים הוא שה' גומל חסדים אפי' לחייבים. וזש"כ המג"א שקטן א"א לברך לחייבים, דס"ל דמטבע הברכה הוא לעיכובא.

לעומת זאת בהגהות הגרעק"א (סימן ריט) הביא משו"ת לחמי תודה (סימן ה) דשפיר יכול הקטן לברך הגומל, דהלא מבואר בגמרא דמי שהוא פחות מבן כ' אינו חייב עונשין בדיני שמים, וא"כ אפילו מי שהוא כבר בר מצוה ג"כ לא יברך עד שיהיה בן כ', וע"כ שפיר יכול לברך אפילו כשהוא קטן, ואב"א משום שמברך טופס ברכות, ואב"א משום שאין פירוש "לחייבים" חובה או עונש כהבנת המהר"ם מינץ, רק הכוונה שהאדם מקבל הרבה טובות מהקב"ה ותמיד נשאר חייב לו.

ובן נקט היעב"ץ במור וקציעה (סי' ריט) שהקטן יברך, דמאי שנא מכל הברכות שמחנכים הקטן, ואי משום נוסח הגומל "לחייבים" קאי אאינשי דעלמא, דאין אדם אומר לחייבים על עצמו, דלא ליפתח פיו לשטן (כברכות יט.), אלא על כל הטובות שעושה השי"ת תמיד אפילו לשאינם ראויים, ועוד שהעולם נידון אחר רובו, ולשון הברכה נתקן בלשון רבים, דעל מה שנוהג ברוב הוא מברך. — ועוד שהקטן חייב לברך ולהודות על טובתו, דגדול יש זכויות להגן, משא"כ קטן דהוי כאינו מצווה ועושה, ואינו מגין עליו להצילו, דאין כח זכויות הקטן יפה כ"כ זכויות הגדול, לכן יברך הקטן הגומל עכ"ד.

וראה שערי תשובה שהביא ממהר"י באשן בס' לחמי תודה כהמו"ק שקטן יברך,

על הצלת בנו הקטן, עדיף שיכוין לצאת ידי חובתו כשמברך בבוקר ברכת "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל" מלומר הנוסח כתקונו בלא שם ומלכות פא, ואם ירצה יכול גם להוסיף בסיום הברכה "שגמלני טוב". פב

הכף החיים (ריט, כט) משם החיד"א בספרו מחזיק ברכה.

וראה שו"ת שרגא המאיר (ח"א סי' סח, וח"ב סי' יב אות ה) שנשאל מקטן שנפגע מאוטובוס שעבר עליו וניצל ב"ה אם יברך הגומל, וציידד יותר שאביו יברך בשם ומלכות וכדעת התשב"ץ (הנ"ל), ומש"כ בנימוקי או"ח שהוא ברכה לבטלה, כנראה שלא ראה שהתשב"ץ כתב כבר שאביו יברך. גם לא מובן מש"כ שהוא נגד המג"א, דהמג"א כתב רק שהקטן בעצמו לא יברך אבל מנ"ל שאביו אינו יכול לברך עבורו. אך לצאת דברי הכל יברך בלא שם ומלכות, ויתן צדקה כפי השגת ידו שהרי כשהיה ביהמ"ק קיים היה צריך להביא קרבן, עיי"ש באריכות.

פא. הליכות שלמה (תפלה, פרק כג סעיף ח) דעצה זו עדיפה מלומר הנוסח כתקונו בלא שם ומלכות (עיין שו"ע סימן ריח ס"ט, וריט ס"ט) דבלא שם ומלכות הרי לא הוי ברכה כלל, רק מראה בזה רצונו להודות לד', אבל הגומל חסדים טובים ברכה גמורה היא, ולגירסת כמה ראשונים (בברכות נד:) זהו נוסח הברכה, ולדידהו ודאי יוצא בזה, ולכן אף שאנו מברכים כגירסת הרי"ף והרא"ש, עכ"פ חזינן שזהו ג"כ נוסח הודאה,

פב. שם, (בדבר הלכה אות י), דאין זה חשיב כמשנה ממטבע שטבעו חכמים, כיון

פ. דעת התשב"ץ (ח"ד חוט המשולש הטור הראשון סי' ד) שהאב יברך לתת שבח והודאה להקב"ה שהציל את בנו, שכגופו הוא, וחביב עליו יותר מגופו, שאם היה ח"ו מת, היה זה רק בעון אביו (בשבת קה: ועוד) דבנים קטנים מתים בעון אביהם (וכרמב"ם הל' תשובה פ"ו), וכן נהגו במקומו לברך על קטנים ברוך אתה ה' אמ"ה שגמל לבני כל טוב, שזה הנוסח שמברך על רבו, וכש"כ כשמברך על בנו, אבל על בן גדול לא יברך האב [דמצינו רק על רבון עכתו"ד].

אבל הרב"י (ריט, ד) כתב מדיוק לשון הרשב"א (ברכות נד, ד"ה הרואה) שרק על אביו או רבו יכול לברך, ולא על אחר אע"ג דחביב עליו כגופו (וזה לא כהתשב"ץ). ורבינו מנוח כתב דאי אית ליה תועלת בהצלתו מברך. — ומסיק הרב"י דכיון שאין זו ברכה חיובית לכן לא יברך בשם ומלכות מחשש ברכה לבטלה. — לעומת זאת הד"מ (ריט, א) כתב שיכול לברך גם על בן גדול, וגם על אוהבו וקרובו שהוא כואב עליו עכ"ד, וכ"כ הרמ"א בהגה (בשו"ע ריט, ד). אכן הביה"ל (ריט, ד ד"ה ואין זה) כתב שרק על אביו או רבו יברך הגומל, ובלא"ה לא יברך אפילו אב על בנו [אא"כ בלי שם ומלכות]. וכן היה מורה הגאב"ד דירושלים הגה"צ רמ"א פריינד זצ"ל (מובא בספר מרא דשמעתתא – עטרת יהושע) לברך בלא שם ומלכות, וכמו שכתב

פא. ברכת הגומל לקמן שנתגדל

קטן שניצול מפגיעת טיל ישירה יומיים לפני הבר מצוה, יש להסתפק אם יברך ברכת הגומל כשיעלה לתורה בבר מצוה בשבת קודש^{פג}, ולמעשה נראה שיכוון כשמברך בבוקר ברכת "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל" לצאת ידי חובה, ומה טוב אם יברך הברכה בפני עשרה ותרי מינייהו רבנן^{פד}. אבל ברכת שעשה לי נס במקום הזה שפיר מברך כשיגדיל.^{פה}

פב. אשה בברכת הגומל

גם אשה מחוייבת לברך הגומל^{פו}, ומנהג העולם שאין הנשים מברכות ברכה

ולאחר אריכות דברים מסיק, דטוב שיכוון באמירת ברכת "הגומל לחסדים טובים" דלכמה ראשונים (ברכות נד) זהו נוסח הברכה של ברכת הגומל ולכן בודאי י"ח. ועדיף מלברך בלא שם ומלכות דלא הוי ברכה כלל, כמבואר בספר הליכות שלמה (תפלה, פרק כג סעיף ח) יעוי"ש.

פח. שו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן קסג) דסוף סוף נעשה לו נס שגרם קיומו בעולם הזה לו ולזרעו אחריו.

פז. שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סימן יד) דאין מקום וטעם לחלק בחיוב ברכות ההודאה בין איש לאשה (עיין שו"ע או"ח סימן ריט במג"א סק"א), וכיון שאיש מחוייב לברך, ודאי שגם אשה מחוייבת לברך. אך איכא דברים שהחמירו חכמים באופן העשיה, שיברך החייב לברך דוקא בעשרה, וביום הקריאה, ובשעה שקראוהו לתורה. ורק אם אי אפשר לו שיקראוהו לתורה, מברך על הבימה תיכף אחר הקריאה בתורה, והוא אף שזה לא שייך לברכת

שאין זה אלא מוסיף על הנוסח. וכעין שיש נוהגים בחתימת ברכת על המחיה, שספק הוא אם צריך לחתום "ועל הכלכלה", ולכן אומרים "בא"י על המחיה – ועל הכלכלה אין אומרים".

פג. דכאמור לעיל (הערה עט) נחלקו גדולי הפוסקים אם קטן מברך הגומל. לכן בנידו"ד שרוצה לברך כשנעשה בר מצוה יש להסתפק טובא לדינא, וכבר הסתפק בזה בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן כז) והליכות שלמה (תפלה פכ"ג סעיף ו) ונשאר בצ"ע. ועיין שו"ת להורות נתן (ח"ד סי' יא – יב) שהאריך בשאלה זו אם קטן יברך הגומל כשיגדיל.

פד. מעדני יום טוב (ח"א סימן כד) דן בכעין שאלתינו, אודות מעשה שאירע בפיוגוע גדול שאירע בירושלים רח"ל, שהיה שם קטן יומיים לפני הבר מצוה, ועבר ממש סמוך לפיוגוע וניצול בנס אחרי טיפול קל בבית החולים, ונסתפק אם יברך ברכת הגומל כשיעלה לתורה בבר מצוה בשב"ק,

זו^פ, ומ"מ נכון הוא שתברך בפני עשרה עכ"פ בפני נשים ואיש אחד^{פח}, ויש מי שכתב דסגי שתברך בפני אדם אחד, איש או אשה^{פט}. ויכולה לכוין לצאת ידי חובתה כשמברכת בבוקר ברכת "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל"^צ.

בקהל עם, ונשים אינן בכלל זה. וכ"ה בשו"ת קנין תורה (ח"ד סימן כב) דאין יולדת מברכת ברכת הגומל. ועיין שו"ת באר משה (ח"ח סימן קכ) סיכום כל השיטות בזה, ומציין לשו"ת ויצבר יוסף (סימן מא) ושו"ת מטה לוי (ח"ב סימן יח) דביולדת נמצאים טעמים פרטיות לפטרה, כי כן טבעו של עולם, וגם אין שייך הגומל לחייבים דהלא קיימה מצות ה'. והיותר נכון והגון כשהבעל עולה לתורה בעת שאומר "ברכו את ה' המבורך" יכוון להודות לנותן התורה קוב"ה שבעזה"י ילדה אשתו בשטו"מ זרע קודש וקיימא וכיוצ"ב כוונת שבח והודאה לה', ואשתו תענה אמן על ברכתו, ומקורו בתורת חיים (סנהדרין צד. ד"ה אני) והביאו הא"ר (סימן ריט סק"ה) והפמ"ג (משבצ"ז סק"ג). וכן באשה שחלתה ונתרפאה יעשה בעלה כן, עיי"ש.

צ. הליכות שלמה (תפלה, פרק כג ארחות הלכה הערה 10) שנשאל הגרשז"א זצ"ל באשה שהחלימה מנתוח אם תברך, והשיב דכיון שממילא יהיו בביתה עשרה אנשים כעבור זמן מה, מן הראוי שתברך אז בפניהם. ופעם הורה לשואל שתכוין אשתו בברכת "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל" של שחרית, לצאת ידי חובת ברכת הגומל. שהרי לגירסת כמה ראשונים (בברכות נד:) זהו נוסח הברכה, ולדידו ודאי יוצא בזה, ולכן אף שאנו מברכים כגירסת הרי"ף

התורה. וזה לא שייך באשה שאין קורין אותה לתורה.

פז. משנ"ב (סימן ריט סק"ג) דכתבו האחרונים הטעם משום דסדר ברכה זו בפני עשרה ולא אורח ארעא לאשה. וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (ח"ד סימן ל, ח) דמעצם הלכה היו נשים ג"כ צריכות לברך ברכת הגומל, רק המנהג אצלינו אינו כן. והטעם משום דברכת הגומל צריכה להיות בעשרה, ואשה כל כבודה בת מלך פנימה, רק יש מנהג ישן בירושלים עיה"ק שנשים מברכות בעזרת נשים, והאנשים בבית הכנסת שומעים הברכה.

פח. משנ"ב (שם) בשם כנסת הגדולה, א"ר, וחי אדם.

פמ. שו"ת אגרות משה (שם), שאין ענין במנין של נשים, ודייה אם תברך בפני אדם אחד, איש או אשה. ולכתחילה אם היא נשואה תברך בפני בעלה. ודלא כדהביא במשנ"ב שתברך בפני עשרה. ועיין הליכות שלמה (תפלה, פרק כג דבר הלכה אות ג) דלא נהגו שתברך בפני עשר נשים, ואף שבקריאת המגילה נהגו בירושלים בפורים המשולש לקרוא לעשר נשים בברכה, מ"מ ביולדת לא נהגו כן כלל. והטעם נראה, דשאני התם דעיקר מצוותה היא הקריאה, ורק צריך להיות בפרסום, משא"כ הכא כתיב על עצם ההודאה (תהלים קז, לב) וירוממהו

פג. התעלפות לענין הגומל

מי שנתעלף מחמת מכה חיצונית או מחמת פחד או התרגשות וכל כיוצא בזה אינו מברך הגומל. אבל איבוד הכרה שאינו מגיב כלל לגרויים חיצוניים ונמשך מספר דקות יש בו סכנה וצריך לברך הגומל.^{צא}

תחינות ובקשות

פר. תפלות לרגל המצב

זועקין ומתחננין בתפלות בשבת כשעת צרה ליעקב.^א

ושני, ולפעמים בזמנים מסויימים, וה"ה בעת צרה, כל זמן שהצרה בתוקף אזי מחוייבין לצעוק ולהריע ולצום יותר. עוד כתב לחדש דמה שנחלקו הרמב"ם ורמב"ן בחיוב תפלה כל יום, דלדעת הרמב"ם תפלה כל יום היא מ"ע דאורייתא, ולרמב"ן רק דרבנן, בעתות צרה נראה לכו"ע מצוה דאורייתא להתפלל. ולכן בזמננו בא"י שיש לפעמים עתות צרה רח"ל, מבחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה, אזי חייבות גם נשים בתפלה מה"ת לכו"ע, ואפילו לדעת הרמב"ן שתפלה דרבנן יהיו חייבות להתפלל כל יום שבח תהלה והודאה וכלשון הרמב"ם ריש הלכות תפלה, ועכ"פ בזמן הזה כשיש פרעות וצרות בא"י ודאי ראוי לנשים להשתדל להתפלל עכ"פ פעם אחת ביום או בשעת הדחק בלילה, עיי"ש באריכות.

ושמעתי מכק"ז מרן בעל משנת יוסף שליט"א, דבשבת השניה למלחמת סיני בשנת תשט"ז, בצפרא דשבתא עלה גיסו הגה"ק מרן מהר"א

והרא"ש, עכ"פ חזינן שזהו ג"כ נוסח הודאה.

צא. פסקי תשובות (ח"ב סימן ריט אות כ) דבדרך כלל איבוד ההכרה בא מחמת חולי או מכה שהזיקה לאברים פנימיים, ולכן אפילו לולא איבוד ההכרה יש לו לברך הגומל.

א. רמב"ם (הל' שבת פ"ב הכ"ד, פ"ל הי"ב, הל' תעניות פ"א ה"ו), ושו"ע (רפח, ט. תקעו, יב) "אין צועקים ולא מתריעין על שום צרה בשבת ויו"ט, חוץ מצרת המזונות שצועקים עליה, וכן עיר שהקיפה אנסין או נהר, וספינה המטורפת בים, ואפילו על יחיד הנדרף מפני אנסין או לסטים או רוח רעה, זועקין ומתחננין בתפלות בשבת". ועיין שו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן קכז) דאין לזה שיעור, ואפילו נמשכת הצרה בעו"ה כמה ימים או שבועות או חדשים, מצוה לזעוק, וכמו בגשמים שמבואר במשנה (תענית פ"ב) דבי"ד גזרו על הציבור כפי האפשר להם ימים, ולפעמים שני חמישי

פה. אמירת תהלים בשבת על צרת המלחמה

הורו גדולי הדור לומר בכל יום אחר התפלה כמה מזמורי תהלים על צרת המלחמה^ב, מותר לאומרם גם בשבת אחר התפלה^ג. אמנם לא יבחור מלכתחילה דוקא במזמורים המדברים על יום וזמן צרה^ד.

וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן צז) דדוקא מבקשת צרכיו ראוי למנוע בשבת, אבל באמירת תהלים בשבת, אם כוונתו רק לשבח ולפאר ולרומם את הקב"ה על רוב רחמיו וחסדיו זהו מצות היום ונאה הדבר ויאה, אבל אם מתפלל לבקשת צרכיו לכאורה ראוי למנוע בשבת שאסור להתפלל על צרכיו בשבת, ולא הותר אלא כשעומדים ח"ו בסכנה. מיהו היום שנתלכלכנו בעו"ה מאד בחטאים ופשעים מרגישים אנו כשעת סכנה, ואולי לכן יש נוהגין לומר תהלים ולבקש רחמים על כל צרכיו רוחניים וגשמיים. ועוד דכשאומר תהלים לא ניכר מנוסח התהלים שהוא לבקשה וזעקה, והרי זה כנוסח התפלה דבזה לא אסרו.

ובספר ארחות רבינו (ח"א עמ' קכד) כתב: בשבת מלחמת יו"כ שאלו את מו"ר (הקה"י) וצוק"ל אם לומר תהלים בציבור, ואמר מו"ר שאפשר לומר, ואמרו בליל שב"ק, וכמדומה לי שגם בבוקר אמרו, וכן בליל שמחת תורה (במלחמה זו) באתי עם מו"ר לביהמ"ד לדרמן ואמרו תהלים, ושאלני מה אומרים, ועניתי לו תהלים, ושאלני איזה פרק והצטרף לאומרים. וכ"ה בשו"ת דברי יציב (הנזכר להלן בהערה א) לומר פרקי תהלים בשבת בעת צרה רח"ל. ד. כן הורה אאזמו"ר מרן בעל משנת יוסף שליט"א בשבתות בזמני מלחמה בעזה.

מבעלזא זי"ע על יצועו שלא כהרגלו, ונשען על המיטה וראשו נשאר תלוי באויר, ובלהבת אש שבערה בו זמזם לעצמו תפלות רבות. וכן עשה משך שבע עשרה שעות רצופות, דהיינו עד ארבע לפנות בוקר דיום ראשון. וכל הפצרות הגבאים והמקורבים שיקדש לא הואילו. גם מו"ח כ"ק האדמו"ר הרה"צ ממאקווא זצ"ל נכנס אל הקודש פנימה לבקש שיקדש ויטעום מאומה. אך דחה אותם וענה: "איך וועל באלד אריין ריפן". ובעלות השחר הבדיל והדליק אח"כ נרות חנוכה. וכדרכו בקודש הקפיד מאד על דבריו, ולקיים את מה שאמר קרא לחדרו את המקורבים שנכנסו אליו להפציר שיקדש. ונדפס גם בספר בוצינא קדישא (ע' פג) בשם בנו חורגו ש"ב האדמו"ר מבערגסאז זצ"ל. **ב.** בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סימן מ) נשאל אאזמו"ר שליט"א איך קבעו לומר בקביעות ג' פרקי תהלים אחרי התפלה, הלא כתב בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן סג) שלא להוסיף פרקי תהלים אחרי התפלה מפני טורח הציבור. עיי"ש תשובה נפלאה בענין זה.

ג. דגם בשבת מותר לומר תהלים, ועפ"י המבואר בשו"ת מהר"ם מיניץ (סי' פז) דמה שאסור לבקש בשבת היינו רק אם מבקש על צרה שיש לאדם ח"ו, אבל לבקש רחמים ותפלה על הצרה שלא תבוא מותר.

פו. אמירת תהלים בליל שבת

בליל שבת אין לחוש להקפידא שלא לומר תהלים בלילה^ה, ובפרט כשאומרים

בשבת שאינו מעורר שברון לב בבקשה זו, עכ"ד. ועפ"י זה כתב בקונטרס בקשות בשבת (עמוד נז) דכשאומרים תהלים בציבור לרפואת חולה, יש לדקדק שלא לבחור דוקא במזמורים "למנצח יענך ביום צרה" או במזמור קמ"ב "אשפוך לפני שיחי" וגו', רק במזמור שיר המעלות ממעקים, שיר למעלות אשא עיני וגו' וכדומה.

ח. כף החיים (רלז, ט) שכן משמע בשער המצות, וכ"כ בן איש חי (פ' פקודי אות ז), וכ"ה בשו"ת אור לי לבעל השד"ח (סימן מ) ושו"ת מהרש"ם (ח"א סימן קנח). ועיין שו"ת לבושי מרדכי (תניינא, או"ח סימן קפו) ודעת תורה (סימן רלז) דבספר זכור לאברהם (ח"ג או"ח אות ל) כתב בשם יוסף אומץ שנהג לומר סדר תהלים בליל ש"ק. ובשו"ת השיב משה (או"ח סימן י) בענין אמירת תהלים באשמורת הבוקר בש"ק, וכתב דבלא"ה דעת היוסף אומץ בתשובה (סימן נד) בשם האר"י ז"ל שאין אמירת תהלים בכלל האזהרה שלא לומר מקרא בלילה ולכן יכולים לומר תהלים באשמורת, ואף שהוא עצמו אינו אומר תהלים בלילה, קבע שבלייל שבת לומדים תהלים, שבלייל שבת ממשיכים רחמים ע"י אמירת תהלים. וראה בשו"ת באר משה (ח"ד סימן כב) שמאריך בענין אמירת תהלים בלילה, ומסיק דאחר חצות בכל אופן שרי, ולפני חצות לצורך חולה שרי, ושכן מפורש באשל

וכן נראה ממה שכתב בלבוש האורה על פרש"י (ריש פ' ואתחנן) דתחינה אינה נופלת אלא כשמתפלל האדם בכל לבו ומבקש ומתחנן מאת השי"ת בהכנעה גדולה מתוך שברון לב ובדמעה ובכּי שיצילהו מצרה או יכפר לו על עונותיו שלא להענישו עליהם או אם הוא בתוך צרה גדולה או חולי עליו שיושיענו מצרותיו או ירפאנו מחוליו וכה"ג שהוא צורך לו מאד להנצל מעונש רב, זהו הנקרא דוקא תחנה וכו'. וכן הוא משמעות מזמור ה' אל באפך תוכיחנו שאנו קורין אותו סתם תחנון וכן הוא במזמור קמ"ב שאמר קולי אל ה' אתחנן, אשפוך לפני שיחי צרתי לפניו אגיד וגו'. ומטעם זה נ"ל אמרו חז"ל שאין אומרים תחינה בשבת ויו"ט ור"ח וכה"ג, מפני שהם ימי משתה ושמחה ותענוג, ואסור לעורר עצמו בעניני התחינה השוכרת לבו של אדם. אבל תפלה ובקשה נופלת ג"כ על דברים שמתפלל האדם ומבקש מלפניו יתברך שיתן לו מתנות רבות מאוד יותר מכדי צרכו, ותפלה כזו אין טבע האדם נותן להתפלל אותו בהכנעה ושברון לב אלא בהפצרה בעלמא דרך בקשה וזה מותר להתפלל אפילו בשבת ויו"ט. וזה נ"ל היתה כונת מסדרי המעמדות שסדרו לומר בכל יום וסיימו בבקשות, ובבקשה של שבת סדרו בקשה כזו שכל עניינה בקשה על היות טוב כמו שהתחיל ותתנני לחן ולחסד וכו' ותספיק על ידי לעשות מצות וצדקות. וכל זה מותר לבקש

לשם רחמים ותחנונים להוושע מכל מיני פורעניות וכדומה.¹

פו. אמירת תהלים דרך שבח והודאה

האומרים תהלים יאמרוהו דרך שבח והודאה, ולא דרך תפלה ובקשה.²

בכמה קהילות שאומרים לפני מעריב "אשרי תמימי דרך" וכו', בעת צרה, ולכן לפע"ד שאין כאן בית מיחוש, וכ"ש בבין השמשות דשפיר דמי. וכיוצא בזה כתב בשו"ת ויחי יעקב (או"ח סימן ט) שכל שקורא מזמורי תהלים בלילה דרך תפלה אין בזה שום חשש. וראה באריכות בשו"ת יביע אומר (ח"ו חאו"ח סימן ל) דאם כי בשו"ת רב פעלים (ח"ב חאו"ח סימן ב) כתב שאין לקרות בלילה מזמור "יענך ה' ביום צרה" לרפואת חולה או למקשה לילד, אע"פ שהוא דרך תחינה ותפילה יעויי"ש, מ"מ חזי לאיצטופי לענין להתיר עכ"פ לאחר חצות לילה שבלאו הכי העלו כמה אחרונים להקל.

ז. שו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן כג) וז"ל: לכן ביום שאין אומרים תחנון שהוא ג"כ רק מזמור תהלים אך שהוא דרך תפלה ותחינה ה"ה שאין אומרים אותן מזמורי תהלים דרך תפלה ובקשה, והמקפידים לסיים תהלים בכל שבוע או בכל חודש אין אומרים אותו רק דרך שבח והודאה, ולכן מותר לומר גם ביום שאין אומרים תחנון. ועיין שו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן צז) דאמירת תהלים בשבת, אם כוונתו רק לשבח ולפאר ולרום את הקב"ה על רוב רחמי וחסדיו זהו מצות היום ונאה הדבר ויאה, אבל אם מתפלל לבקשת צרכיו

אברהם (בוטשאטש, סימן שו) שמותר לומר תהלים בלילה לצורך חולה. וע"ע שו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן מה) דמותר לומר תהלים בלילה, ומביא משו"ת יוסף אומץ (סימן נד ד"ה איברא) שנהג לא לקרות תהלים בלילה כי אם בליל ש"ק. וכ"כ בספר ארחות רבינו (המובא בהערה הנ"ל) דבשבת מלחמת יוה"כ אמרו תהלים בליל שב"ק בבית מדרשו של הקה"י.

ו. שכבר הסכימו רבים מגדולי הדורות דהקפדת האריז"ל הוא דוקא בקורא פסוקי תנ"ך דרך לימוד גרידא, אבל אם אומרם לשם רחמים ותחנונים מותר לאומרים בלילה, עיין אשל אברהם (סימן רלח), משמרת שלום (סימן מ אות ו), שו"ת חיים שאל (ח"ב סימן כה), שו"ת אבני צדק (חיו"ד סימן קט), שו"ת לבושי מרדכי (תנינא או"ח סימן קפו), שו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן מד), ונימוקי או"ח (סימן רלח). וע"ע שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן ב) בענין אמירת תהלים בלילה. ובשו"ת מי יהודה (סימן כב) נשאל אם מותר לקרות מקרא בלילה, והשיב דמ"מ נראה שמותר לומר תהלים דרך תפילה ותחנונים בעת צרה לצורך רבים, ואין זה ענין ללימוד מקרא, והרי אנו אומרים כמה מזמורים בק"ש שעל המטה (וכן הוא בשבועות טז:), וכן שמעתי

פח. תפלות המיוחדות לזמן מלחמה

ראוי שלא לומר נוסחאות של תפלה המיוחדות לשעת מלחמה.^ח

פט. תפלות שיש בהם מעניי שלום בעולם

מותר לבקש על שלום בדרך תפלה הקבועה לרבים.^ט

זה" משמע דליכא איסור בזה. ועיין שו"ת באר משה (ח"ד סימן קג) בענין מי שברך לחולה בשבת.

ז. עיין שו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן צה) שכל מה שאין לבקש בשבת, היינו דוקא כשמבקש על איזה חולה פלוני או צרה מיוחדת, וכן בר"ה שכולם בצרה, אבל כשמבקשים מהקב"ה בדרך תפלה הקבועה לרבים, שישפיע לישראל חיים טובים אין בזה איסור, וכעין זה אמרו בירושלמי שטופס ברכה כך הוא, והיינו שלא ניכר בזה שחסר לו בשבת. וכן משמע בגמרא (ברכות כא.) שבעצם היה ראוי להתפלל את כל הי"ח ברכות בשבת רק לא אטרחוהו רבנן מפני כבוד שבת, שהאריכות בבקשה על צרכים אלו היא שלא בזמנה, ולא נאמר הטעם משום שאסור לשאול צרכיו, שכה"ג שאינו שואל צרכיו אלא רק מבקש השפעות טובות רוחניים וגשמיים לא נקרא צרכיו בשבת, וכה"ג לא אסרינן, שזהו בכלל דברי הירושלמי שטופס ברכה כך הוא, ומה"ט אומרים בברהמ"ז "רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו" וכו'. ומיהו מפני כבוד שבת יש למנוע להתפלל בשבת תפלות לצרכיו, אבל כשמערכו בתוך צורכי עם ישראל נהגו להתיר, ולכן אף שבסידור האריז"ל ובעל התניא זצ"ל השמיטו היהי רצון בשבת

לכאורה ראוי למנוע בשבת שאסור להתפלל על צרכיו בשבת, ולא הותר אלא כשעומדים ח"ו בסכנה. מיהו היום שנתלכלכנו בעו"ה מאד בחטאים ופשעים מרגישים אנו כשעת סכנה, ואולי לכן יש נוהגין לומר תהלים ולבקש רחמים על כל צרכיו רוחניים וגשמיים. ועוד דכשאומר תהלים לא ניכר מנוסח התהלים שהוא לבקשה וזעקה, והרי זה כנוסח התפלה דבזה לא אסרו, עיי"ש.

ח. כן משמע משו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן קה) שנשאל על אמירת תהלים והתפלות שאח"כ בשבת. והשיב, דמאחר שביקש זאת החולה עצמו אף שאינו בסכנת היום מותר, דיש לחוש לטריפת דעתו, אבל בכה"ג שלא ביקש החולה עצמו אסור. ולכאורה למה נאסור אמירת תהלים הרי בגדר לימוד הוא, וכמו שאומרים (באמירת יהי רצון) בזכות מזמורי תהלים שקראנו, ועל כרחך דמה שאסר הוא משום התפלות שאומרים אח"כ דדוקא אמירת תהלים בלבד יש להתיר. ולפי"ז יתכן ג"כ שאין ראוי מלכתחילה לקבוע דוקא מזמורים שמסוגלים לזמנים שונים, אלא עדיף לומר ספר שלם וכדומה. אולם עיין א"א בוטשאטש (סימן שו ס"ה) שכתב בתוך דבריו "וכיון שאומרים נוסח תפלה עבור החולה מותר ליטול שכר עבור אמירת נוסח

צ. אמירת י"ג מדות בשעת הוצאת ס"ת

כשיש עשרה אנשים במקום אחד, נכון שיאמרו י"ג מידות רחמים בזמן התקפת טילים'. ומ"מ אין לומר י"ג מדות של רחמים בשעת הוצאת ס"ת בשבת. יא

צא. אמירת יהי רצון שאחר קריה"ת

אין אומרים בשבת היהי רצון שלאחר קריאת התורה^{יב}, ויש מי שכתב דבשעת

ערוה"ש (תריט, ח) לומר אף בשבת כיון שהוא יום סליחה וכפרה. מאידך בספר ארחות רבינו (ח"ב ע' קפא) מובא שהקהלות יעקב זצ"ל לא היה אומר י"ג מדות ביו"כ שחל בשבת. ובנטעי גבריא (הל' יו"כ פנ"ה הערה ח) שכן מנהג סקווירא וקאסאן שלא לומר כשחל בשבת. ובשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' תיג) כתב בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א, דביו"כ אפילו כשחל בשבת אומרים וידוי וי"ג מידות בתוך הסליחות, וא"כ י"ל גם בהוצאת ס"ת. משא"כ בר"ה הרי אין אומרים בו סליחות וידוי. וכ"כ בספר אשי ישראל (פרק מו הערה פא) ששמע מהגרשז"א זצ"ל שי"ל י"ג מידות ביו"כ שחל בשבת. עכ"פ חזינן דנתחבטו הפוסקים טובא בענין אמירת י"ג מידות בשבת, והבו דלא לוסיף על מה שיש שהתירו.

יב. כמו שכתב הלבוש (תכט, ב) שיה"ר שאומרים אחרי קריה"ת בכל ימות השנה בשני וחמישי, אין אומרים אותו כל חודש ניסן, שאין אומרים תחנון בחודש ניסן, והיה"ר הוא כמו תחנה. ובש"ך (יו"ד סימן רסה סקכ"ו) כתב שאין אומרים היה"ר ביום שיש בו מילה, דשוה לתחנון דהיינו

מברכין מהאי טעמא, נראה שאנן בדידן ולא חיישינן, עיי"ש באריכות.

י. קונטרס עת מלחמה (פ"ב סעיף י) עפ"י מה שאמרו חז"ל (ר"ה יז:): "ויעבור ה' על פניו ויקרא", אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור, והראה לו למשה סדר תפלה. אמר לו, כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם.

יא. כנלענ"ד, עפ"י מש"כ בספר שערי אפרים (שער י סעיף ה) דבשבת שובה אין אומרים י"ג מדות בשעת הוצאת ס"ת. ובדעת תורה (תפח, ג) הביא משו"ת בשמים ראש (סימן עא) בשם מר רב נסים בשם רב האי גאון שלא היה חפץ שיאמרו י"ג מדות בשבת, ונראה דאפילו ביוה"כ שחל בשבת אין לומר. והקשה על זה דא"כ גם ביו"ט עצמו לא יאמרו י"ג מדות אפילו חל בחול דהא גם ביו"ט אין אומרים תחנה. ובשערי רחמים על השערי אפרים (שם) דחה את הבשמים ראש. ובמטה אפרים (תקפד, טז) דאף בר"ה שחל בשבת יאמרו י"ג מדות. וכמו"כ כתב (בסי' תריט, מח) לענין יוה"כ שחל בשבת שיאמרו י"ג מדות, וכ"כ

מלחמה יש לאומרו גם בשבת.^{יג}

צב. אמירת אבינו מלכנו

נהוג שאין אומרים אבינו מלכנו בשבת^{יד}, ויש מי שכתב דבשעת מלחמה היה ראוי לאמרו אבל אין להנהיג כן.^{טו}

ובמנחה שלפניו. וכן כתב (בסי' תריט, ג. תרכב, ג) לענין יו"כ שחל בשבת דא"א אבינו מלכינו. לעומת זאת בשו"ע (תרכב, ג) פסק דאומרים אבינו מלכינו גם בשבת אם חל יוה"כ בו, ובב"י (שם) הביא מהתשב"ץ דה"ה בר"ה שחל להיות בשבת, וכן אפילו בשבת תשובה בכולם אומרים אבינו מלכינו. ובשו"ת באר משה (ח"ז דף שיד) הביא מספר ארץ חיים בשם השומר שבת (סימן לד אות ט) דכן הוא המנהג בעיה"ק צפת ת"ו לומר בכולם. ומוסיף דהדבר פשוט שגם בן חו"ל הנמצא בא"י אצל מנין שאומרים אבינו מלכינו בשבת יכול לומר עמהם כי אין הקפדה כל כך בדבר. וכן א"י שהוא בחו"ל ודרכו לומר אבינו מלכינו בשבת יכול לאמרו בשתיקה, ואם סומך עצמו על מנהגינו שאין אומרים ג"כ שפיר עבד. ועיין כף החיים (תקפד סק"ח) שמביא שיטות הפוסקים והמנהגים בזה, ומסקנתו דמנהג בני אשכנז שלא לאמרו, ומנהג בני ספרד יש כך וכך ונהרא ונהרא ופשיטה.

זו. מכתבי תורה (ח"ב סימן רב) שהיה ראוי לומר אבינו מלכינו גם בשבת קודש בזמן המלחמה אם כי לא רצה להנהיג שיאמרו אבינו מלכינו, עיי"ש. וסימוכין לדבריו יש ממה שכתב רמ"א (תרכג, ה) דבתפילת נעילה אומרים אבינו מלכינו אפילו אם חל

רחום וחנון. ועיין חק יעקב (תכט, ז) ומחצה"ש (תכט, ה) וקישו"ע (כג, כז). וה"ה לשבת שאין אומרים בו תחנון.

ג. כ"כ שו"ת תפארת אדם (ח"ג), ומביא בשם חוט המשולש שכן נהג מרן החת"ס זי"ע שאמר היה"ר אפילו בשבת בשעת מלחמה. ועיין לקוטי מהרי"ח (דף צז). שיש נוהגים לאמרו בכל שבת מברכין. וסימוכין לזה יש לציין שמוצאים אנו מקור לבקשת מחילה אחר קרה"ת, בב"י (סימן קמב) דמנהג ספרד אחר קרה"ת בשבת אומרים והוא רחום וכו' לכפר על שגגת הקריאה. ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"א סו"ס ח) הביא מספר אבני בית היוצר (ח"ב סימן כה) שמביא מספר תפארת אריה בשם תשובת בן יהודה דאנו סומכין על מה שאומרים והוא רחום מיד במוצש"ק, עיי"ש. ולפי דבריו דסומכין על מה שיאמרו מיד במוצש"ש והוא רחום, א"כ "אחינו" שאומרים אצל הס"ת יפסיד ובוזה יש להקל.

יד. כמ"ש רמ"א (תקפד, א) דכשחל ר"ה בשבת א"א אבינו מלכינו, ובמשנ"ב (סק"ד) דכמו כן כשחל ר"ה בע"ש אין אומרים במנחה. וביאר במחצה"ש דהוי כמו תחנון שא"א במנחה ערב שבת. וברמ"א (תרב, א) דא"א אבינו מלכינו בשבת שובה

צג. תפלה כדי להשקיט דאגתו

אם יש לו צער ודאגה עמוקה בלבו, ומוצא מרגוע לנפשו רק ע"י שמתחנן בתפלות לפני השי"ת, אין בזה איסור.^{טז}

דמריעין על עיר שהקיפוא גוים, א"כ כל שכן דבזמן מלחמה יש מקום לאומרו.

ובשו"ת דברי יציב (ח"א סימן עה) האריך לייסד תקנתו בשנת תשכ"ט לומר אבינו מלכנו בכל יום, ומסיים: ולזה יישר כחו שהנהיג שיאמרו אבינו מלכנו בכל יום, ורצוי שיאמרו בכל המנינים. ואצלנו נהוג לומר גם בראש חודש, והיה ראוי גם בשבת קודש, אם כי לא רציתי להנהיג שיאמרו אבינו מלכנו, בכל זאת עכ"פ איזה פרקי תהלים ודאי טוב לומר ולהתפלל על כלל ישראל בצרתם, עד אשר ירחם השי"ת את פליטת עמו ישראל ויושיעם מיד לוחציהם ומעניהם ויזרח אור גואל צדק במהרה בימינו אמן, עכ"ל.

מז. שו"ת תורה לשמה (סימן קג) דאם יש לו צער ודאגה בלבו בשבת ובעת שהוא שואל ומבקש על זה מאת השי"ת יהיה לו מנוחה והשקט בלבו מדאגתו וירגיש לבו טוב עליו אין בזה איסור דכי האי גוונא התירו לבכות בשבת היכא שבזה הבכיה תשתכח דאגתו וצערו והרי הוא לו כמו עונג והכל לפני הענין והעת. וכ"כ גם באשל אברהם (תניינא, סימן שו) "וכן אם אי אפשר לו ליישב דעתו שיהיה כאילו אינו חסר לו אולי קיל להתפלל".

בשבת. ובמג"א ביאר עפ"י הר"ן שמתיר לומר אבינו מלכנו ביו"כ שחל בשבת דאם לא עכשיו אימתי כיון שהוא גמר דין. וכתב המחצית השקל דנהי דלא קיי"ל כהר"ן דמתיר בכל התפלות של יום הכיפורים, מ"מ בנעילה שהוא גמר דין י"ל כסברת הר"ן דאם לא עכשיו אימתי. ומטעם זה כתב המשנ"ב דיכול לומר אבינו מלכנו אף קודם צאת הכוכבים. — ולפי זה בזמן מלחמה שהזמן גרמא לזעוק ולהריע יתכן דשרי. וביותר לפי מה שכתב הב"י (סימן תרב) ליישב תמיהת הטור על הנוהגים לומר סליחות ותחנונים בשבת שובה שהרי אין מריעין בשבת, וז"ל: נראה ליתן טעם למנהגם שהם סוברים דהלכה כמאן דאמר (תענית יט.) מתריעין בשבת על עיר שהקיפוא גוים או שטפוא נהר לפי שהוא דבר נחוץ וכמו שפסק הרמב"ם (הל' שבת פ"ב הכ"ד, פ"ל הי"ב, הל' תעניות פ"א ה"ו) וכתבו רבינו (בסימן תקעו) וכיון דבעשרת ימי תשובה התפלה נשמעת יותר מבימים אחרים וגם באותן הימים האדם מוכן להיות נגמר דינו ביום הכיפורים אין לך דבר נחוץ מזה ומכל מקום עכשיו אין העולם נהוג לומר סליחות ותחנונים בשבת זה כלל, עכ"ל. הרי דמקור הנוהגים לומר אבינו מלכנו בשבת שובה הוא מהא

צד. תפלה לאיש הצלה שיוצא להציל במקום המיועד לסכנה

איש הצלה שיוצא להציל במקום המיועד לסכנה יכול לומר תפלות שיצליח ויחזור לשלום.^{יז}

צה. תפלה על אדם שנפגע בשבת

אין להתפלל על אדם שנפגע בשבת עצמו בדבר שאין בו סכנה יח, מיהו באמירת תהלים יש להתיר יט, והמנהג להקל לומר מי שבירך על חולה שאין בו סכנה כ.

להתענות על חלום אע"פ שאין שם סכנת היום רק מפני שצריך להתענות בו ביום שחלם בו אבל בצבור אסור לבקש רחמים על המאורע כל שאין שם סכנת היום". מבואר מדבריו דדוקא כשהכרח להתפלל היום יש להקל, אבל בחולה הממתין על למחרת אין ראוי להתפלל בשבת.

יט. שם (סימן שפג, ג) דיש להתיר אמירת תהלים על חולה שאינו מסוכן, דאולי האיסור רק בתחינות מיוחדות ובהזכרת שם החולה אבל לומר תהלים גרידא אינו אסור, שאינו אלא כלימוד. ומסתבר דמותר לומר גם פסוקי שם החולה מתמניא אפי' (קפיטל קיט) וגם פסוקים של אותיות קר"ע שטן, כל שאינו מבקש בפירוש צרכיו.

כ. שו"ת באר משה (ח"ד סימן קג) ושו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן שפד) דאם כי יש אוסרים נתפשט המנהג להקל, ואולי משום שמסיימים "בתוך שאר חולי ישראל" על כן הוי כצרכי רבים המותרים בשבת, עיי"ש באריכות סיכום כל השיטות בזה.

יז. בשו"ע (רפח, ט) כתב דחולה שאינו מסוכן בו ביום אסור לבקש עליו ולא לברכו, כיון שאפשר לעשות כן אחר השבת. וכתב בשו"ת בצל החכמה (ח"ה סימן מא) דצרכים שאם לא יתפלל עליהם היום לא יהיה אפשר להתפלל עליהם מחר, מותר להתפלל עליהם בשבת, ולכן מותר לזעוק ולהתפלל על חולה המסוכן היום. עוד כתב דכל פעולה שמותר לעשותה בשבת מותר להתפלל עליה, דאיך תהיה האמירה אסורה והפעולה וההתעסקות מותרת, ולא אסרו להתפלל רק על דבר שאסור לעשותה בשבת. וכ"כ בתורת היולדת (עמוד קנב) דהעושה פעולה בשבת ומבקש על הצלחתה אין זה בכלל בקשת צרכיו שאסרו בשבת.

יח. שו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן שפג, ב) עפ"י מה שכתב בשו"ע הרב (רפח, ט) וז"ל: "אבל אם אירע לאדם (בשבת) מאורע שצריך לבקש עליו רחמים מיד יכול אפילו ליפול על פניו ולבקש רחמים ביחיד אע"פ שאין שם סכנת היום שהרי התירו אפילו

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

עח

צו. תהלים בציבור על אדם שנפגע מטיל

מותר לומר תהלים בציבור למען אדם שנפגע מטיל ומוגדר כחולה שיש בו סכנה, אפילו כשאין סכנתו מידית. אבל כשאין בו סכנה לא יאמרו תהלים לשלומו בציבור. כא

צו. לנדור בשבת שידליק נר לעי"נ רבי מאיר בעל הנם

מותר לנדור בשבת שאם יינצל ידליק נר לעילוי נשמת רבי מאיר בעל הנם, אבל מהיות טוב לומר שיעשה איזה דבר לעי"נ רמבהנ"ס כב.

קידוש

צח. יכוון בקידוש על מקום אכילה נוסף

בשעת הקידוש, יכוין בדעתו שאם יצטרך להכנס לחדר מוגן, יוכל להמשיך שם סעודתו. א

לעי"נ צדיק שלא ביום פטירתו הוי גם מצוה, כיון דע"י שמדליק נר לעי"נ עושה נח"ר להצדיק כידוע, ועל כן הוי מצוה. ועיין באריכות בשו"ת מהרי"א (יו"ד סימן שטו) שהאריך אי הוי מצוה הדלקת נר לעי"נ רמבהנ"ס, ועי"ש שחלק על הגרש"ק. אבל מהיות טוב ינדר בזה"ל: "שיעשה איזה דבר לעילוי נשמת רבי מאיר בעל הנס", דלא מינכר בדיבורו שיעשה דבר חול.

א. דבשו"ע (רעג, א) כתב "וי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר, שפיר דמי, והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד" כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא (וכן עיקר). וכיוצ"ב כתב בשו"ע (קעח, ג). ואף שלכתחילה אין ראוי לנהוג כן, וכמו

כא. שולחן שלמה (ערכי רפואה ח"ב ע' רלד) דחולה שאב"ס מותר לו לומר בשבת וביו"ט פרקי תהלים ביחידות, אבל אין לומר פרקי תהלים לשלומו בציבור. ומותר לומר תהלים בציבור למען חולה שיש בו סכנה אפילו כשאין סכנתו מידית, אם ביקש שיתפללו לשלומו.

כב. בשו"ע (שו, ו) מבואר דמותר לפסוק צדקה בשבת, דהוי חפצי שמים, ומותר לדבר בהם. וכתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סימן קי) דלכאורה ה"ה שמותר לנדור שידליק נר לעי"נ רמבהנ"ס, דהנה בשו"ת כת"ס (או"ח סימן סב) כתב לגבי הדלקת נר יארצייט ביו"ט דהוי כעין נר של מצוה שהוא לכבוד אבותיו. ומסתבר דהדלקת נר

צט. ידיו מרתתין ואינו יכול לאחוז הכוס

נשמעה אזעקה באמצע קידוש וידיו מרתתין חזק^ב, אם יש מי שיתמוך בידו שיוכל להחזיק הכוס בודאי טוב, ואם לאו יניח הכוס על השולחן לפניו ויאמר הקידוש^ג, ואם אפשר יאחוז בו בעודו על השולחן^ד.

ק. הסיח דעתו אם יצא יד"ח קידוש

נשמעה אזעקה באמצע קידוש, והסיח דעתו ומחשבתו שטט בשאר דברים ולא שם לבו למה שאומר המקדש לא יצא^ה.

בילוגראד, במעשה שבא לידו שקידש על הכוס שסבור שהוא יין והיה מים ובכלי שני שהיה לפניו עוד היה בו יין והעלה לדינא דיכול לשתות הכוס האחר שהיה לפניו בכלי על השולחן וא"צ לברך שנית בופה"ג וגם קידוש יצא י"ח, עיי"ש באריכות.

ג. תשו' אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (ח"י סימן ס).

ד. שו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן מב), עפ"י המבואר במג"א (רע"ב סק"ז) משו"ע (סימן תפג) דהמקדש על פת צריך שיאחוז בהפת, וכתב במשנ"ב (סק"ג) שמכיון שמקדש עליו מצוה לאוחזו בידו כשם שאוחז בכוס שמקדש עליו.

ה. שו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן נא) דכל שאילמלי היו שואלין אותו בשעה שהיה בהיסח הדעת איפה עומד עכשיו המקדש לא היה יכול להשיב איה מקום כבודו, אזי לא יצא.

שכתב בכה"ח (רעז, טז), אולם לעת כזאת שהיא שעת צורך, נכון לכוין כן בעת אמירת הקידוש. וכ"כ בקונטרס עת מלחמה (פ"ד ס"ה).

ב. בשו"ע (קפג סעי' ד-ה) מבואר שצריך לאחוז הכוס, והוא מהעשרה דברים שנאמרו בכוס. ובמשנ"ב (סק"כ) מביא מהגר"א דהוא רק להידור מצוה לכתחילה. וכ"כ בשו"ע הרב (רעא, כח) וז"ל: שאף שכוס של קידוש צריך שיאחזנו בידו מכל מקום אין זה מעכב בדיעבד. ועיין שו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סימן יח) שציין לשו"ת חכם צבי (סימן קסח) שהתווכח עם חכמי בילוגראד שסברו להקל בעובדא שהחכם המברך היה נזיר ואחר תפס הכוס, והחכם צבי חלק עליהם והעלה דכיון דחכמינו ז"ל תקנו בהמ"ז על הכוס צריך שיתפוס על ידו ממש ולא בסמוך לו, וכתב שהחכמים מבילוגראד הודו לדבריו אח"כ. ושדעת הט"ז (סימן רעא סקי"ט) נראה כחכמי

קא. לא שמע בקידוש ברכת בופה"ג

נשמעה אזעקה באמצע קידוש והסיח דעתו ולא שמע מהמקדש ברכת בופה"ג, או ששח אחר הברכה וצעק "אזעקה" וכדומה, יצא ידי חובת קידוש¹, אבל ביום אם לא שמע ברכת בופה"ג לא יצא². – ולכתחילה יש להקפיד שלא להשיח עד שישתה המקדש מלא לוגמיו, ובקידוש היום אין בזה חיוב מדינא³.

ששמע את הקידוש, שאם לא היה שומע את הקידוש היה יודע מזה שלא שמע, עכ"ד. וה"ה להכא דאין כאן חסרון מצד תרי קלי לא משתמע.

ז. שו"ת שבט הקהתי (ח"א סימן קי) דבליילה אם לא שמע שפיר יצא עפ"י המובא בקונט"א לשוע"ה (סימן ערב סק"ב) דאין כוס של קידוש תלוי כלל בברכת בופה"ג, וחולק שם על החכם צבי דס"ל דברכת בופה"ג מעכב. ובשו"ת אמרי יושר (ח"ב סימן קעג) נקט דמעכב, ועיין שו"ת צור יעקב (סימן ד) שהאריך להקשות על האמרי יושר, וא"כ כ"ש כשהמקדש בירך בופה"ג ורק השומע לא שמע הברכה ודאי דיצא. אבל ביום שבופה"ג הוא הקידוש אם לא שמע הברכה פשוט דלא יצא שלא שמע קידוש כלל.

ח. שו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן ע) דבקידוש דליל שבת צריך לשתוק ולהמתין עד שהמקדש יגמור לשתות מלא לוגמיו הואיל ומוציאם בכך, שהשתייה בקידוש דליל שבת הוא חלק מהקידוש, שמסמכין הקידוש על היין מהפסוק וזכרהו על היין, ולכן לדעת הגאונים (הובאו בטור סימן רעא) צריך המקדש לטעום מלא לוגמיו ואם לאו לא יצאו, נמצא שהשתייה בקידוש

ו. כמו שהוכיחו בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן מה) שו"ת אור לציון (ח"ב כ, ב) שו"ת אז נדברו (ח"ב סימן ט, וח"ו סימן ס) שו"ת הר צבי (סימן קנו) שו"ת חלקת יעקב (ח"ב סימן קמו, ובמהדו"ת או"ח סימן צא) שו"ת שאילת שאול (ח"ב סימן כה) מהא דנפסק בשו"ע (רעא, ד) ש"אם התחיל מבעוד יום צריך להפסיק, שפורס מפה ומקדש, ואם היו שותים יין תחילה אינו אומר אלא קידוש בלבד ולא ברכת היין", אלמא דאין ברכת בופה"ג מעכב בקידוש. והוסיף בשו"ת חלק"י דברכת בופה"ג הוא רק בכדי שיוכל לטעום מן הכוס, וכיון דעפ"י דין סגי בזה שהמברך שותה מהכוס מלוא לוגמיו, ולהאחרים הטעימה רק למצוה מן המובחר, א"כ מה איכפת לן שלא שמע ברכת בופה"ג, דכיון דאי"צ לשתות בעצמו והקידוש שמע כהוגן יצא. ועיין חוט שני (הל' שבת ח"ד עמ' צה) דמי שחשב באמצע הקידוש שמברכים ברכת המוציא ולמעשה שמע ברכת היין שפיר יצא ידי חובת קידוש. – ובספר חוט שני (שם עמ' ק) כתב דתינוק שבוכה בשעת קידוש, י"ל דאין ענינו כלל לתרי קלי לא משתמע כיון שבכיתו הוא מענין אחר מהקידוש, כיון דשפיר אפשר להתרכז לשמוע את הקידוש בלי לשים לב לקול בכיתו, ואפשר לסמוך על סתמא

קב. קידש ולא שתה מלוא לוגמיו

מי שקידש ולא שתה מלוא לוגמיו מפחד האזעקה שנשמעה, לא יצא וצריך לחזור ולקדש^ט, ויש מי שכתב דשפיר יצא יד"ח קידוש, ומ"מ טוב ללכת ולשמוע קידוש במקום אחר, כדי לצאת ידי מצוה כתיקנה^י.

קג. קידש במקום אחד וסועד בחדר אחר

קידש בסלון הבית ונשמעה אזעקה, ונכנס לאכול סעודת שבת בחדר מוגן, וסוגר את הדלת, אינו צריך לחזור ולקדש אע"פ שאינו רואה מקומו שקידש^א.

ולקדש. אבל במג"א (רעא סקל"ב) כתב שלא יצא כלל, וגם הב"י חזר בו בשו"ע, שהרי כתב (שם סעיף טו) שאם נשפך היין קודם ששתה יביאו כוס אחר ויברך עליו הגפן וישתה ממנו, עיי"ש.

י. שו"ת אור לציון (ח"ב כ, ז) מקיים את דברי הב"י שיצא בדיעבד ידי חובת קידוש, ומה שכתב המג"א שחזר בו, נראה שאפשר לדחות, שמה שהצריך בשו"ע להביא כוס אחר ולברך עליו הגפן, אינו כדי לצאת ידי חובת קידוש, אלא כדי לצאת ידי חובת מצוה כתיקנה, אבל ידי חובת קידוש יצא, וא"כ אין לנו אלא דברי מרן שבדיעבד יצא ידי חובת קידוש. ומ"מ נראה שטוב ללכת ולשמוע קידוש במקום אחר, אם ימצא מקום שעדיין לא קידשו, כדי לצאת ידי מצוה כתיקנה לדעת מרן, וגם לחוש לכתחילה לדברי המג"א.

יא. בשו"ע (רעג, א) אין קידוש אלא במקום סעודה, וי"א שכל שרואה מקומו אפילו מבית לחצר אינו צריך לחזור ולקדש. וכתב בקצות השולחן (סימן פא בדה"ש סק"ו):

לילה הוא חלק מהקידוש, ע"כ אין להסיח דעת עד שהמקדש ישתה מלא לוגמיו ואם מתחיל לדבר הרי זה כאילו לא שייך לו. ועיקר הקפידה הוא בליל שבת, וכדעת יש אומרים (עיי"ן ט"ז יו"ד סימן רסה סק"י) שבכל כוס של ברכה סגי בטעימה ורק בקידוש דליל שבת צריך מלא לוגמיו. ולפי"ז לפני שתיית מלא לוגמיו כבר יצא מן הדין אף שמצוה במלא לוגמיו. ועיי"ן שו"ת אז נדברו (ח"ו סימן ס) דאם כי בשו"ת חשב האפוד מצא סמך למנהג זה שלא להפסיק עד שישתה המקדש מלוא לוגמיו, זה רק לכתחילה, בדיעבד אין כאן שאלה דודאי יצא, שאינו עדיף מהמקדש עצמו כמבואר בשו"ע (רעא, טו) והשומע א"צ לשמוע ברכת הגפן.

מ. בב"י (סימן רעא ד"ה השותה) כתב שאף שאמרו בגמרא (פסחים קז.) שאם לא שתה מלוא לוגמיו לא יצא, פירשו לא יצא ידי חובת מצוה כתיקנה, אך באמת יצא ידי חובת קידוש, וע"כ מי שקידש ולא שתה מלוא לוגמיו, ואפילו לא שתה כלל, יצא בדיעבד ידי חובת קידוש, ואין צריך לחזור

וה"ה בירד למקלט שבחדר המדרגות ולא יצא לרחוב"ב. ובפרט כששתה רביעית, ד"א דגם בקידוש הלילה אם שתה מכוס הקידוש רביעית, נחשב כקידוש במקום סעודה, אף על פי שלא אכל מזונות, ולא שתה עוד רביעית יין. יג

גג אחד וצריך לחזור ולקדש, עיי"ש. ולפי זה ביורד למקלט ג"כ לא יצא. אולם בספר חוט שני (הל' שבת ח"ד ע' צו) כתב, דבית אחד לענין שינוי מקום, היינו תחת קורת גג אחד, ואף חדר מדרגות לא חשיב שינוי מקום כיון שהוא תחת קורת גג אחד, אף אם נחוש שחדר מדרגות דינו כמבוי. ועיין משנ"ב מהדור' דרשו מש"כ בזה

יג. שו"ת אור לציון (ח"ב כ, כו) שכן דעת מרן בשו"ע (רעג, ה), וכן הביא ברמ"א שם בשם הב"י. ואף שיש חולקים בדבר, מ"מ המנהג להקל בשתיית רביעית, וכמ"ש החיד"א בשו"ר ברכה (סק"ג), וראה עוד בכף החיים (שם סקל"ח), וכן כתב בספר ארץ חיים שם שכן המנהג. ויש לסמוך על דברי מרן אף בקידוש הלילה. ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן קכ) דעל יין מן הראוי להחמיר שלא לסמוך על זה לקידוש של ליל שבת, ושכ"כ בשו"ת עין יצחק (סו"י יב) להחמיר בקידוש של לילה שלא לסמוך על יין ומיני תרגימא, ואף שמבואר במג"א (סו"י רע"ד) דמהני אף בקידוש של לילה, והעיקר כהמג"א להלכה. מ"מ מן הראוי להחמיר בקידוש של ליל שבת שבעיקרו הוא מה"ת לחוש לשיטת המחמירים. ובפרט לפי מה שכתב המשנ"ב (רעג סקכ"ה) בשם הגרעק"א ותוספת שבת דלכמה ראשונים אינו יוצא ידי קידוש

ואם אחר שיצא לחוץ סגרו החלון באופן שאינו רואה עוד מקומו הראשון, יש להסתפק אם חשוב כמקום אחר או כמקומו הראשון, וכעין זה בגמרא (פסחים פו:) היו יושבין ונפרסה מחיצה ביניהן עיי"ש, וספק ברכות להקל, עכ"ל. וע"ע דעת תורה (סעיף א) מה שנו"נ בשאלה זו. ובספר חוט שני (הל' שבת ח"ד ע' צו) כתב ג"כ דמסברא י"ל דאף אם הדלת נעולה מהני, דאין נראה דסגירת הדלת תחלק את מקומו, ולפי זה חשיב עדיין רואה את מקומו. אלא שבביה"ל (סימן קעח ד"ה לפתח ביתו) בהלכות הפסק בסעודה כתב, לענין פתח ביתו אם הפתח נעול לא חשיב רואה את מקומו, עיי"ש. וא"כ י"ל דה"ה מחדר לחדר. יב. בשו"ע (רעג, א) אין קידוש אלא במקום סעודה, ובבית אחד מפנה לפנה חשוב מקום אחד שאם קידש לאכול בפנה זו ונמלך לאכול בפנה אחרת אפילו הוא טרקלין גדול אין צריך לחזור ולקדש. וי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר שפיר דמי, והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד, כגון מחדר לחדר או מאגרא לארעא (וכן עיקר, רמ"א). ובמשנ"ב (סק"ח) "בבית אחד, היינו תחת גג אחד אע"פ שאין רואה מקומו". ובשש"כ (פנ"ד הערה כא) דמסתבר שמדירה לדירה אחרת דרך חדר מדרגות משותף לכל הדיירים, אף אם שתי הדירות שלו, אין זה נחשב תחת

קד. הפסק לאחר קידוש

ירד למקלט ציבורי (שמחוץ לבנין) אחרי קידוש, אם שהה שם זמן מרובה צריך לחזור ולקדש, ואם נשתהה זמן מועט אינו צריך לקדש שנית י". ועד חצי שעה נראה דחשיב זמן מועט. טו

קה. ברכה אחרונה אחר אכילת מזונות

הנוהגים שלא לברך ברכה אחרונה אחר אכילת מזונות שלפני הסעודה טז, מ"מ

סעודה מן הדין אם חוזר אח"כ לביתו אם צריך לחזור ולקדש. והשיב, דפשוטה של הלכה (באו"ח רעג, ג) ובמג"א (שם סוס"ק ה) דאם איכא תרתי שהיה מחמת אונס וגם יציאה מן המקום הגם שחוזר למקומו הראשון חייב לקדש שנית על היין, ועיין היטב שם בבה"ל ד"ה לאלתר, ע"כ ודאי יעשה טצדקי שיאכל מעט ובאופן שלא יעכב זריזות דפקו"נ, עכ"ד. לכן באופן שלא הספיק עדיין לאכול מעט ויצא מיד לאחר שקידש ונשתהה זמן רב צריך לחזור ולקדש.

מזו. שו"ת אור לציון (ח"ב כ, כד) דנראה דלאלתר הוי חצי שעה, שהרי חצי שעה נחשב סמוך, כמו שמצינו סמוך למנחה שהוא חצי שעה קודם (ראה רשב"ם ר"פ ערבי פסחים). ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן קכט) כמה שיעורים בגדר לאלתר, וכותב דבשעת הדחק י"ל שהוא חצי שעה דומה למה שכתב החזו"א לענין בורר על מנת לאכול לאלתר שהשיעור הוא חצי שעה סמוך לסעודה, ואולי יש לדמותו גם לגדר סמוך הנאמר בעלמא סמוך למנחה וכו', דשיעורו חצי שעה.

מזו. כמו שכתב במשנ"ב (סימן קעו סק"ב)

במקום סעודה ע"י כוס יין וע"כ נראה שאין להקל בזה אלא במקום הדחק, עי"ש ובשעה"צ (סקכ"ט) דאפילו ישתה עוד כוס אחד בלילה מלבד זה, ג"כ יש לעיין אם נסמוך על קולא זה. וציין למה שמביא בספר דרכי חיים ושלום שהגה"ק בעל מנחת אלעזר ז"ל נהג בליל א' דסוכות ליכנס לסוכה מיד לאחר תפלת ערבית ועשה קידוש ושתה כוס של שני של יין להחשב קידוש במקום סעודה, ואח"כ הפסיק ושהה עד הסעודה. הרי שהקיל על סמך שתיית יין. ואולי דבקידוש של יו"ט דלרוב הפוסקים הוא רק מדרבנן יש להקל יותר לפי הצורך, עי"ש. ועיין שו"ת קנין תורה (ח"ג סימן מ) בענין אם אפשר לצאת ידי קידוש במקום סעודה בשתיית עוד כוס יין.

יד. עיין ביה"ל (סימן רעג ד"ה לאלתר) שמחלק בין יוצא אחר קידוש לחוץ ומשתהה הרבה או קצת, דאם נשתהה זמן הרבה צריך לחזור ולקדש, ואם נשתהה זמן מועט א"צ. וכעין זה נשאל מוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע (ח"ט סימן עד, אות ו) אודות חבר הצלה שקידש על היין ונקרא מיד לצאת להצלת נפש קודם שקיים מצות

בהשמע אזעקה ויוצא לזמן מה, יברך ברכה אחרונה. י

קו. הקיא את מה שאכל אם יצא קידוש במקום סעודה

כשפחד האזעקה גרם לו להקיא את סעודת השבת, יש מקום לדון בנוגע לקיום מצות קידוש. דיש מי שכתב דאדם שאכל סעודת שבת קודש ואח"כ הקיא לא יצא ידי חובת קידוש במקום סעודה^י, ולענין אם צריך לברך ברהמ"ז ראה בהערה. יט

אבל אם מפסיק בהליכה לחוץ מותר לכו"ע. יח. שו"ת הר צבי (או"ח סימן קסג) דבעינן קידוש במקום עונג, ומי שאינו שבע לא נקרא עונג. ועפ"י מש"כ בשו"ת כת"ס (או"ח סימן צו) שאם אכל חצי זית והקיא וחזר ואכל וכו' אין יוצא בזה סעודת שבת משום דכתיב בהו עונג ואין כאן עונג. לעומת זאת בפתח הדביר (סימן רעג סק"א) כתב דלענין קידוש במקום סעודה יצא אבל סעודת שבת גופא בעינן לחזור ולאכול. ועיין שו"ת שרגא המאיר (ח"ה סימן מה) שהאר"ך בשאלה זו.

יז. בשו"ת הר צבי (שם) מביא מספר קול אליהו (סימן ט) דמי שאכל כזית ממש והקיא שיעור זה בהא ודאי לא יברך אחריו בהמ"ז. ובספר אמרי בינה (או"ח סימן יד) מסיק להלכה שגם אם אכל יותר מכזית והקיא אפילו אם נשאר מעט במעיו אינו חייב לברך בהמ"ז דבעינן שישבעו מעיו, עיי"ש. וראה אריכות בענין זה בשו"ת אורח ישראל (סימן יט) דאם הוא מרגיש שבע מהפת חייב לברך, ואם מסופק אם הקיא הכל או רק חלק חייב לברך בהמ"ז. ואם אכל רק כזית או קצת יותר מכזית והקיא

לענין מה שאנו אוכלין אחר קידוש בשחרית לעק"ך וקיכלי"ך וכדומה נכון יותר שאף לדעה ראשונה לא יברך עליהם ברכה אחרונה קודם הסעודה אלא יפטרנו בבהמ"ז.

יז. וכדכתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן יז) לענין שאלת ברכה אחרונה אחר אכילת מזונות לפני סעודה, דהרוצה לצאת ידי כל ספק יברך ברכה אחרונה, ויעשה איזהו הפסק לפני הסעודה. ובספר ברכת הבית (שער טז סעיף מח, ושערי בינה סקמ"ג) דאין זה ברכה שאינה צריכה היות שחל עליו חיוב ברכה אחרונה קודם שחל עליו חיוב ברהמ"ז. ומעיד שכן קיבל מרבו הגה"ק בעל ייטב לב זצ"ל שכן היה נוהג זקינו הגה"ק בעל ישמח משה זצ"ל. ועיין שו"ת שרגא המאיר (ח"ג סימן עד אות ב) שמביא כמה דיעות בזה, ומסקנתו שאם נוטל ידיו תיכף יכול לסמוך על ברכת המזון ולכוין לפוטרו כמ"ש במשנ"ב (הנ"ל), ואם רוצה לברך ברכה אחרונה כדי להשלים המאה ברכות, רשאי, רק יפסיק מעט בהליכה לחוץ, ואז אפילו לאלו הסוברים שאסור להרבות בברכות שאינן צריכות בשבת אפילו כדי להשלים המאה ברכות,

נטילת ידים וסעודות שבת

קו. אין לו מים במקלט לנט"י

כשהשהייה במקלט נמשך זמן רב, וההוראה היא לא לצאת מהחדר, אם אין לו מים לנטילת ידים, אינו צריך למנוע עצמו מלאכול, דבכה"ג פטור מנטילת ידים^א. ואם יש לו משקין שעיקרן מים ונתבשלו בהם פירות או שעירבו בהם מי פירות יטול ידיו בהן^ב ולא יברך על הנטילה^ג. ואם גם מי פירות אין לו, יכרוך^ד שתי ידיו במפה^ה.

וברמ"א וכל שכן דמותר ליטול ידים בשעת הדחק בשכר או במי דבש המבושלין דעיקרן מים. ובשו"ת באר משה (ח"ה סימן מ) דבכלל זה תה וקפה שחור עיי"ש.

ג. שעה"צ (קס סקס"ט) דהיות ונחלקו אם אפשר ליטול במי פירות, לכן לא יברך על נטילה זו, ולכשיזדמן לו מים אח"כ יטול שנית כמו בכל ספק נטילה.

ד. בערוך השלחן (סעיף יד) כתב דא"צ לכוין ידיו במפה דכיון דפטורוהו רבנן פטור לגמרי, ויש מי שאומר שצריך לכוין ידיו במפה (א"ר סק"כ בשם מעי"ט) ולא משמע כן מלשון המשנה עיי"ש. אמנם במשנ"ב (סקל"ו) כתב דצריך לכוין ידיו במפה. וכ"ה בשולחן הטהור (סעיף כד) עיי"ש.

ה. משנ"ב (קסג סק"ה) דלדעת המחבר מסתברא דצריך לכוין שתי ידיו דוקא דאף שאוכל באחת שמא יגע בחברתה, אמנם לדעת רמ"א יש להקל בזה וצ"ע. ובביה"ל (ד"ה ידיו במפה) דמלשון הרמ"א שהתיר אפילו לאכול בכף משמע דלדידיה

אינו חייב לברך בהמ"ז. ואם אכל פחות מכזית אעפ"י שלא הקיא אינו חייב מדרבנן בבהמ"ז. ואם אכל רק כזית מצומצם מכיון שנשאר חלק בין השיניים הרי זה כאילו אכל פחות מכזית ואינו מברך ברהמ"ז, ראה שם באריכות מקורות לזה.

א. כשו"ע (קנח, ח) "מי שהיה במדבר או במקום סכנה ואין לו מים פטור מנטילת ידים", ובשוע"ה (סעיף יד) "וא"צ למנוע מלאכול, אע"פ שלא יסתכן בתעניתו עד שיביאו לו מים או שיש לו לאכול דברים אחרים שאינם צריכים נטילת ידים לפי שבמקום סכנה לא גזרו כלל על נטילת ידים, וכן כשהיו יוצאים במחנה למלחמה היו פטורים מנטילת ידים. ובמשנ"ב (קסג סק"ג) דהחיי אדם ושאר אחרונים הסכימו דכל היושב בביתו אינו מחוייב לטרוח אחר מים אלא פחות ממיל כמו מלאחריו דרק לפניו בדרך שהולך בלא"ה לשם הצריכוהו להמתין עד ד' מילין, ועיין מג"א (קסג סק"א) ושוע"ה (שם, א) ששיעורו ד' מילין.

ב. כשו"ע (קס, יב) דיש מי שאומר שכל מי פירות ראויים לנטילת ידים בשעת הדחק,

קח. הפסק בין נמ"י וברכת המוציא

נטל ידיו לסעודה ובירך על נטילת ידים, ומחמת האזעקה הפסיק לפני שבירך המוציא, אם לא הסיח דעתו, אינו נוטל ידיו שנית, ויכול להמשיך לברך המוציא ולאכול¹. ויש מי שכתב דכשהפסיק בשיחה אחר נטילת ידים לסעודה יטול ידיו פעם שנית בלא ברכה.²

קמ. אכילת כזית אחר המוציא

בהשמע אזעקה לא יצא קודם שאכל כזית אחר ברכת המוציא³, ובתנאי שאין בזה חשש סכנת נפשות.

ח. עיין שו"ת שרגא המאיר (ח"ג סימן קטז, א) שאביו היה נזהר תמיד שתיכף אחר ברכת המוציא אכל עכ"פ כזית פת קודם שאכל שאר מאכלים, וכן דרש בדרושי הצ"ח (דרוש ד' לשבת תשובה באות כב ד"ה וגם) וז"ל: וגם זהו שכיח לפעמים בתחילת הסעודה אחד קורא אותו לחוץ ועדיין לא אכל כזית בכדי אכילת פרס ואז כשחזר למקומו צריך לברך המוציא שנית, כי הטעם שאם יצא באמצע הסעודה שא"צ לברך שנית מטעם דהוי דברים הצריכים ברכה במקומן, אבל כל זמן שלא אכל כזית אז עדיין אינו מחוייב לברך אחריו כלל ואז תיכף שיצא הוה הפסק, עכ"ל. וגם הגאון בעל דרך החיים נהג שלא להפסיק עד שאכל כביצה פת. וכן נוהגין המדקדקין במצות. ועיין בשלחן הטהור (ריש סימן קעז). ובדואי צריך להיות זהיר בזה, כי ראיתי כמה פעמים בסעודות גדולות ת"ח שאוכלין פחות מכזית וכשבאים לבהמ"ז מברכים בהמ"ז, כי שכחו שלא אכלו כזית

ה"ה במפה ג"כ די ביד שהוא אוכל ולא חיישנין דילמא אתי למינגע ביד השני דבמה שהוא רואה בעצמו שמפה כרוך על ידו מינכר ליה ולא אתי למנגע, ומ"מ צ"ע דעיקר דינו של הרמ"א דמתיר ע"י כף כבר פקפקו עליו כמה אחרונים.

ו. נס להתנוסס (סימן לד).

ז. ראה שו"ת באר משה (ח"ה סימן מד) שהאריך בענין תיכף לנטילה ברכה, ומסיק לנהוג כן. ושכ"ה בשו"ת לחם שלמה (או"ח סימן מה) וספר כוכבי יצחק (ח"א על ירושלמי ברכות פ"א ה"א אות סא). ודלא כשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן מח) שאוסר לומר שום תפלה ומזמור בין נט"י והמוציא ונעלמו ממנו כל דברי האחרונים שכתבו לומר איזה תפלה ומזמור. ומה שחולק בשו"ת יגל יעקב (או"ח סימן מג) על לחם שלמה, בקל יש ליישב דבריו, עיי"ש.

ק. הפסיק בשיחה קודם בליעת האוכל

הפסיק בשיחה קודם בליעת האוכל יתכן שצריך לחזור ולברך^ט, לכן יזהר מאד שלא לצעוק אזעקה או להשיח שאר דברים קודם הבליעה.

קיא. סעודת ליל שבת בעו"י

באופן שהתפלל מבעוד יום יראה למשוך את סעודתו עד הלילה.^י

את הספר חסידים ומסיים דטוב להחמיר, וז"ל: כתוב בשל"ה בשם ספר חסידים דמכל מקום צריך לאכול כזית בלילה כדי לקיים שלש סעודות בשבת, וכן כתב הב"ח (סימן תעב) בשם ר"ל מפראג, אבל בתוס' ורא"ש משמע דיכול לגמור הסעודה מבעוד יום, וכן כתב התרומת הדשן (סימן א), וכן מבואר ברבינו ירוחם ח"א, וטעמא דאחר פלג המנחה חשבינן לילה, ומכל מקום טוב להחמיר, עכ"ל. וכ"ה במשנ"ב (סימן רסז סק"ה) שנחלקו בזה האחרונים, ולכתחלה נכון לחוש לדברי הסוברים שיזהר למשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה. [ובביאור פלוגתתם כתב אאזמו"ר שליט"א במשנת יוסף (חאו"ח ח"א סי' יד) ובשו"ת משנ"י (ח"ה סי' כד) שנחלקו בגדר תוספת שבת, אם קדושת העיקר מתפשטת גם על התוספת ונעשה חיוב אחד. או שקדושת עצם היום נשארה במקומה, אלא שהתורה הוסיפה קדושה מיוחדת נפרדת על התוספת, עיי"ש באריכות]. ועיין שו"ת התעוררות תשובה (ח"א סימן קכג) דיפה כתב המג"א להחמיר לאכול כזית בלילה. ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן לד) שהאריך בענין זה שאין ראוי לאכול סעודת ליל שבת כולו

פת כי כבר שבעו משאר מאכלים, ע"כ אדרבה צריך לדרוש שכל אחד יהא זהיר בזה שלא יבוא לידי בהמ"ז לבטלה.

מ. שו"ת באר משה (ח"ג סימן נד אות א) עפ"י מה דנפסק בשו"ע (רי, ב) דבטועם וחזור ופולט אפילו הרבה אינו צריך ברכה, והטעם דלא מקרי הנאה אלא בתוך מעיו, ומהאי טעמא אפילו לועס ופולט אינו מברך (עיין במג"א סימן רי סק"ו וסק"ט). ולפי"ז מן הדין היה שמי שברך על שום מאכל והכניסו בפיו ולועסו ושח שיחה בטילה קודם שבלעו שצריך לחזור ולברך ככל השח בין ברכה לאכילה [בשו"ע (קסז, ו), ולהשלה"ק לא בריר ליה כ"כ הדבר, ועיין במג"א (שם סקט"ז) ובבאה"ט (סק"ט) שהניח הדבר בצ"ע], ולכן יזהר מאד שלא להשיח קודם הבליעה.

י. ז"ל הט"ז (סימן רצא סק"ו): כתב בספר חסידים (סימן רסט) שבלייל שבת צריך שיהיה גומר הסעודה בלילה, ורש"ל נהג שלא אכל בליל שבת עד הלילה. ול"נ כיון דתוספת מחול על הקודש הוא דאורייתא על כן יצא שפיר אפילו גמר קודם לילה. – לעומת זאת במג"א (סימן רסא סק"א) מביא

ק"ב. אינו יכול לאכול מפחד

נשמעה אזעקה ומרוב פחד אינו יכול יותר לאכול סעודת ליל שבת, לכתחילה ישתדל לקיים את הסעודה בלילה, ואם הוא אונס גדול ידחה את הסעודה למחר י"א. – ומ"מ אם אכילת בשר קשה עליו אינו מחוייב לדחוק עצמו לאכול דווקא בשר. י"ב

רוצה, ומשמע שאם אינו רוצה לאכול בשר שפיר דמי. ובש"ך (סק"ו) מביא מתלמידי רבינו יונה (ברכות ר"פ מי שמתו) הטעם משום שאינו חובה על האדם שיאכל בשר וישתה יין בשבת, שהרי אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, הלכך נהי דבדבר שהוא מצוה חייב לעשותו בשבת, אבל זה רשות הוא אם ירצה יאכל בשר וישתה יין, ואם לא ירצה יניח. ובטור (סימן תקכב) איתא דכשחל ת"ב בשבת "אסור למנוע" מאכילת בשר, דאע"ג "שאיין חיוב לאכול בשר בשבת" מ"מ כיון שנמנע משום אבל עבירה הוא בידו [ועיין שם במג"א שנתקשה ממשמעות שו"ע יו"ד הנ"ל דמשמע שבאונן אם רוצה ימנע מחמת אבל]. וכ"כ בשו"ת בית דוד (סימן שכד) דלא מצינו בשום ספר שחייב לאכול בשר בשבת. ועיין שו"ע (יו"ד רכט, א) ורמב"ם (פ"ז משבועות הי"א) ומג"א (שמא סק"א) בענין נדר מאכילת בשר ואירעו בו שבתות וימים טובים. ובשו"ת הלכות קטנות (ח"א סימן צא) כתב שאין חיוב לאכול בשר בשבת, וכ"ה בפתחי תשובה (יו"ד סו"ס יח). ובשו"ע (רמב, ב) מבואר שאין חיוב לאכול בשר ולשתות יין בשבת, אלא שלפי שיש לרוב בני אדם עונג יתירה מזה הלכך יש להרבות בבשר ודגים כפי יכלתם. ועיין ט"ז (יו"ד סימן קצח

מבעוד יום, ויקפיד לאכול כביצה או כזית פת לאחר צאת הכוכבים.

י"א. כמש"כ במשנ"ב (רע"ד סק"ט) דאם יש לו אונס שאינו יכול לקיים סעודת ערבית ידחה הסעודה עד למחר, שיאכל ג' סעודות ביום, ובלבד שיקדש בלילה ויאכל מיד אחר הקידוש כזית מחמשת המינים או שישתה רביעית יין. ובשעה"צ (סק"ח) דאף שכתב במג"א דאפילו ביש לו "קצת אונס" ידחה הסעודה למחר, לא העתיק כן, מפני דברי חמד משה שמסיק דבעינן אונס ממש, וכן הפמ"ג מפקפק בדין המג"א. ועיין כף החיים (רצא, ב) דלפי דברי הזהר הקדוש והאר"י ז"ל דכל סעודה מג' סעודות יש לה שורש למעלה, צריך להיות כל אחד בזמנה, ראשונה בלילה, שני' בשחרית, ושלישית אחר תפלת מנחה דבהיא שעתא אתגליא עתיקא קדישא, עיי"ש. ולכן מלכתחילה ישתדל מאד לקיים את הסעודה בלילה, וזולת אם ממש הוי אונס ואינו יכול.

י"ב. עיין שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן קכח) שהאר"ך בהא דמבואר בשו"ע (רנ, ב) שירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו, אם יש קפידא דוקא באכילת בשר או סגי בשאר מאכלים. וציין לשו"ע (יו"ד סימן שמא, א) דאונן בשבת ויו"ט אוכל בשר ושותה יין אם

קינ. זמירות שבת

ידוע גודל מעלת אמירת זמירות שבת על השולחן י, ולכן יראה שלא לבטלו גם בזמן מלחמה.

קיד. סעודה שלישית אחר שקיעת החמה

נשמעה אזעקה ולא הספיק ליטול ידיו לסעודה שלישית, רשאי ליטול ידים ולאכול בבין השמשות, והיינו עד רבע שעה עשרים דקות לאחר שקיעת החמה י, ויש שהקילו יותר. טו

אפילו אחר שקיעה, ואפילו לשאר אכילה אם הוא תאב לאכול ולשתות ג"כ אין להחמיר עד חצי שעה שקודם צאת הכוכבים. ועיין שעה"צ (סק"ב וג') וביה"ל (ד"ה משתחשך) שנימק הטעמים להקל בזה. וכתב בשו"ת אז נדברו (חי"ג סימן כב) דהיינו עד רבע שעה לאחר השקיעה, וכפי הנראה מיירי המשנ"ב לפי האופק של חו"ל שצאת הכוכבים הרבה אחרי השקיעה, אבל כאן באה"ק אין להקל רק עד רבע שעה אחר השקיעה, עיי"ש באריכות. ובשו"ת אור לציון (ח"ב כא, ח) כתב דכל שלא עברו כשלוש עשרה וחצי דקות לאחר השקיעה, אפשר בדיעבד להתחיל סעודה שלישית, אולם כל שמתחיל פחות מחמש דקות קודם השקיעה אין לו לאכול יותר מכביצה, עיי"ש. ובספר חוט שני (הל' שבת ח"ד ע' קה) כתב דמון החזו"א הקפיד שלא ליטול ידים לסעודה שלישית לאחר שקיעת החמה. ומיהו נראה דאשה שלא אכלה עדיין סעודה שלישית, יש להקל ליטול ידים לסעודה עד עשר דקות אחרי השקיעה, כיון דבק"ש של ערבית אינה חייבת, ובהבדלה נמי ספיקא

סקכ"ה) דבשבת ויו"ט המנהג שאוכלת בשר ביום הטבילה. וי"ל משום דרוב בני אדם מתענגין בכך, אבל לא משום שהוא מצוה. וע"ע שו"ת ושב הכהן (סימן צה) ליקוטי מהרי"ח (דף לח) ארחות חיים (רמב אות ד) ושו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן לא). ולכן אם מתענג מן הבשר יש לו לאכול בשר, אבל אין מצוה מיוחד על כך, עיי"ש באריכות.

יג. כמו שהביא המשנ"ב (סימן רפט סק"ה) וז"ל: כתב ברוקח (סימן נד) אחר שאכלו כל צרכן יש מזמרים זמירות ושבח להקב"ה. ועיין ספר לקראת שבת (ח"א פ"ח סעיף מג) שהאריך במקורות בגודל מעלת הזמירות שעל השולחן. ועיין שו"ת משנה הלכות (חט"ו סימן קסח) שהעיד על עצמו אחד מגדולי ראשי הישיבות שלא הצליח עם בניו על שלא ישב בשב"ק לערוך בשלחן בסעודת שבת ולומר זמירות, כי מיד שאכל הלך ללמוד.

יד. במשנ"ב (רצט סק"א) כתב דמי שלא אכל סעודה שלישית בודאי צריך לאכול

ברכת המזון

קטו. הצטרפות לזימון באוכלים באולם

משפחות שאוכלים סעודת שבת באולם שמחות שבמקלט, וכל משפחה ומשפחה יושבים בשולחן נפרד, אינם מצטרפים לזימון.^א

קטז. שתיה אחר אמירת שיר המעלות

זימר כבר שיר המעלות ומחמת האזעקה שהה עדיין מלברך ברכת המזון, יכול לאכול ולשתות עוד.^ב

לסעודה שלישית עד זמן יציאת השבת לשיטת ר"ת, כיון דנקטינן בזה בקביעות כשיטת ר"ת. ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן תנ) באריכות.

א. שו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן ח) דבמסעדות ומלונות שאוכלים בנפרד ואין מכוונים להצטרף לאכילה יחד, אינם מצטרפים לזימון, כשו"ע (קצג, ב) ובפוסקים, דבעינן קבועים יחד.

ב. שו"ת בצל החכמה (ח"ו סימן סח), שכן משמע בגמרא (ברכות מב.) דרק נטילת ידים מים אחרונים הוי היסח הדעת גמור לאסור לאכול אחריה. ובחידושי הרשב"א (שם) כתב דתיכף לנטילת ידים ברכה ומכי נטל ידיו אסור לאכול ואפילו בברכת המוציא דכיון שנטל ידיו לברכה קבל עליו לברוכי ואי אמר הב ונברך ה"ה והוא הטעם, וכש"כ הוא, דהא קיבל עליו בפירוש לברוכי ע"כ, עיי"ש. מבואר דלהכי הוי רק נט"י סילוק והיסח הדעת גמור לפי שאסור לאכול אחריה אפילו בברכת המוציא, וכיון שכן

הוי אם חייבת, ואף דסברין דיכולה לחייב את עצמה, מ"מ יש לצרף זאת שמן הדין פטורה מהבדלה לענין זה. ועיין שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן סט אות ו) שכתב על דברי המשנ"ב, דאף שדבר זה נראה תמוה להתחיל לאכול סעודה שלישית בשעה שלשיטת הגאונים והגר"א הוא כבר לילה, עכ"פ אין לומר על מי שעשה כמותו שהוא עברייך וכאוכל איסור, ובודאי יש לזמן עליו, ורק שהמשנ"ב אינו מיקל אלא בלא אכל סעודה שלישית ולא לשתות יין, אבל מ"מ שייך שיטעו בשביל זה ויש לדונו כשוגג, אבל אם ידע שאסור ולא חש להאיסור אין לזמן עליו.

זו. בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן רג) מביא מכתב יד הנהגות הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל שאם לא התחיל לאכול סעודה שלישית דקה אחת לפני צאת הכוכבים יכול להתחיל לאכול אז. וכן מביא בספר זכור לאברהם (סימן כז סעיף יא) מהגה"ק בעל "דברי אמונה" מתולדות אהרן זצ"ל שבידיעבד מי שנאנס ואיחר מותר ליטול ידיו

קיו. היכן יברך ברהמ"ז כשנמלט למקלט

נשמעה אזעקה באמצע סעודה, ונמלט למקלט, אם אינו יכול לברך ברהמ"ז במקום הראשון, יברך במקלט ג, ויאכל שם מעט. ד

קית. הפסק שיחה באמצע ברהמ"ז

נשמעה אזעקה באמצע ברכת המזון וצעק - "אזעקה" "מקלט" וכדומה - בין ברכה לברכה אינו צריך לחזור, ובאמצע ברכה אם היה שיהוי כזה כדי לגמור כל הברכה חוזר לראש הברכה, ואם לאו אינו חוזר לראש, אלא ממשיך ממקום שהפסיק. ה

קיט. שכח להזכיר מעין המאורע

איש הצלה או בטחון שמחמת המלחמה אין לו פנאי לקבוע סעודה על הפת, וקבע סעודת שבת על מיני מזונות, ושכח הזכרת מעין המאורע, יש מי

הדחק דאז יוכל לסמוך אסברא ראשונה.

ד. שו"ע (שם, ב), ובמשנ"ב (סק"ט) דמש"כ המחבר 'מעט' היינו אפילו פחות מכזית, דמ"מ מצטרף זה לאכילה שאכל במקום הראשון. ודוקא אם במקום השני אכל ג"כ פת, אבל פרפרת וכיסנין מצדד בפמ"ג דאפילו כזית לא מהני.

ח. שו"ע (קפה, ה) ומשנ"ב (קפג סקכ"ה) וביה"ל (שם ד"ה אפילו), ועיין בביה"ל באריכות דהשיחה שבנתיים בשוגג אינה מפסדת הברכות בדיעבד, ואין דין זה ברור למעשה דחוזר בשביל שהיה בין ברכה לברכה, אבל אם שיהוי כזה היה באמצע ברכה צריך לחזור לראש הברכה.

בודאי הסיח דעתו בהחלט וה"ה בהב לן ונברך משא"כ בהנך אחריני - גמר מלאכול, סלוק תכא ונטילת שמן - כמובן. ומעתה אמירת שיר המעלות שאינה אלא אות וסימן שגמרו סעודתם, בודאי שאינו עדיף מגמרו סעודתם וגם סלקו תכא ונטלו שמן שגם כולם ביחד לא חשיבא היסח הדעת גמור, עיי"ש. וכ"ה בשו"ת שאילת שאול (ח"א סימן כג) עיי"ש באריכות.

ג. בשו"ע (קפד, א) מי שאכל במקום אחד צריך לברך קודם שיעקור ממקומו, ואם יצא בשוגג ממקומו ולא בירך, להרמב"ם יברך במקום שנזכר, ולהר"ר יונה והרא"ש יחזור למקומו ויברך. ובמשנ"ב (סק"ז) דכן נכון לנהוג למעשה אם לא שהוא שעת

שהסתפק אם צריך לחזור^י, ויש מי שכתב דפשוט שחזור.^י

קב. טעה בסדר הברכות ברהמ"ז

נתבלבל באמצע ברכת המזון עקב אזעקה, ובירך "רחם נא ה' אלקינו", וסיים "בונה ברחמיו ירושלים אמן" לפני שבירך "נודה לך", נחלקו בזה האם יברך כעת "נודה לך", ויסיים ברכת "על הארץ ועל המזון" אחרי שכבר בירך "בונה ברחמיו". או שמא חייב לברך על הסדר, וברכתו למפרע אינו עולה לו.^ח

קכא. נתקף בהלם באמצע ברהמ"ז

נתקף בהלם באמצע ברכת המזון ואינו יודע באיזה ברכה עומד חוזר לראש ברהמ"ז.^ט

זו, לענין שאם שינה את הסדר לומר ראשונה לבסוף ושניה תחילה אינה מעכב, וה"ה ברכת המזון. והגאון רי"י אלגאזי הורה, דאשכחן לענין שמו"ע שכולם על הסדר שתקנום נאמרו. וכמש"כ הטור (או"ח סימן קיט). וא"כ בברכת המזון אף דלא אשכחן בתלמוד אם ברכותיה יש להם סדר או לא, מ"מ גם הם כסדר נתקנו, כמבואר בפרק שלושה שאכלו, ברכת הזן משה תקנה, ברכת הארץ יהושע תקנה, בונה ירושלים דוד ושלמה תקנום, רביעית ביבנה תקנו. לכן מסיים שם דגם ברכות אלו יש להם סדר לפי הזמנים זה אחר זה. – אולם הערוך השלחן (סימן קפח, ט) כתב דיצא, וראיה לכך מהא דתנן (פ"ב דמגילה) הקורא למפרע לא יצא, וכן בהלל ובק"ש ובתפילה, ולא חשיב ברהמ"ז. ויעויין בחזו"א (סימן כח) דמסתפק אם הסדר מעכב.

כז. עיין כף החיים (סימן קפח סקכ"ט) בשם הפוסקים דאם נרדם בשינה באמצע

י. פמ"ג (קפח א"א סק"ט) דכיון שחיוב סעודת שבת מקיים במיני מזונות שמא ההזכרה מעכב, עיי"ש.

ז. קצוה"ש (סימן מז סק"ח), ועיין שש"כ (פנ"ז הערה ל).

ח. בספר נס להתנוסס (סימן לה) דן בשאלה זו, וציין לבאר היטב (סימן קצד) בשם דבר שמואל דסדר אלו ג' ברכות מעכבות, ואם אמרם למפרע לא יצא. ויעויין גם בשו"ת תפארת אדם (סימן ד). ומביא משו"ת הגרש"א אלפאנדארי (סוף חו"מ) שכתב שם הגאון ישראל יעקב אלגאזי כך, וז"ל: "מסובין היינו על שולחן ואחד מהמברכים שהיה מברך ברכת המזון דילג ברכת על הארץ ובירך ברכת בונה ירושלים, ותיכף הרגיש מהדילוג ונסתפק אם יברך שם ברכת על הארץ אחר בונה ירושלים. ואחד מהמסובין גס בהוראה הורה לו לאומרה שם, וסמוכות שלו ממש"כ הטור (סימן ס) גבי ברכת ק"ש דברכות אינן מעכבות זו את

קכב. נזכר שלא בירך

נמלט מביתו למקום מוגן ונזכר אחר כמה שעות שלא בירך, ולא אכל פת באמצע, יחזור לביתו ויטול ידיו ויברך המוציא, ואחר כך ברכת המזון.^י

קכג. מסופק אם בירך בהמ"ז

אם אכל ואינו יודע אם בירך ברכת המזון, צריך לברך מספק שהיא מן התורה.^א

מוצאי שבת - הברלה

קכד. מברק לחו"ל במוצ"ש

כשהורים דואגים לשלום בניהם, מותר לשלוח פאקס במוצאי שבת לחו"ל, אע"פ ששם עדיין שבת, להודיע דהכל כשורה.^א

קכה. הנוהג כשיטת ר"ת אם יכול לבקש מחבירו להתקשר לב"ב

נוהג כשיטת ר"ת ונשמעה אזעקה, אסור לו לבקש בתוך זמן זה מישראל אחר

דבמלאכת שבת העיקר בשביתת גופו תליא מילתא דמה"ט כתב הבית מאיר והסכים עמו בשו"ת חת"ס (או"ח סימן פד, וחו"מ סימן קפה) דבענין איסור שבת לא שייך שליחות, אפילו למ"ד יש שליח לדבר עבירה דעכ"פ גופו נח עיי"ש, וה"נ כיון דעכשיו אין אצלו חיוב שביתת גופו אע"ג דבמקום שנעשית המלאכה על ידו יש חיוב בשביתת גופו כיון שאין גופו שם לא מידי קעביד, וכן להיפוך אם עומד במקום שעדיין שבת ופעל כתיבה במקום שעכשיו חול הו"ל מחלל שבת דגופו לא נח במקום שהיה צריך לנוח.

ברהמ"ז ולא ידע באיזה עומד חוזר לראש ברהמ"ז.

י. שו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן קנח, ב) דהמג"א (קפד סק"ט) כתב שאין אנו בקיאים לשער אם הוא רעב כל כך כמו שהיה קודם שאכל, על כן יאכל מעט קודם ברכת המזון, וכיון שהיה היסח הדעת על כן יברך תחילה המוציא.

יא. שו"ע (קפד, ד). ועיין שו"ת שרגא המאיר (ח"ד סימן פח) בביאור הלכה זו, האם הוא בגדר ספק או חיוב מדרבנן.

א. שו"ת דבר יהושע (ח"ב סימן עז) דכיון

שיודיע לבני ביתו בטלפון שנמצא במקום מחסה.^ב ואולם אם נוהג כשיטת ר"ת רק בדאורייתא ולא בדרבנן יש להקל.^ג

קבו. שתיית מים קודם הבדלה

נשמעה אזעקה, ומרגיש שחייב לשתות שלא יגיע לעילפון, מותר לשתות מים קודם הבדלה,^ד ובמצטער הרבה אפשר להקל גם לשתות תה או קפה בלא סוכר.^ה

אבל אם חושש לשיטת ר"ת רק בדאורייתא מותר לו לומר לאחר לעשות לו מלאכה, עיי"ש. וא"כ בנידו"ד שב"ב נפחדים ודואגים יש מקום להקל.

ד. כמבואר בשו"ע (רצט, א) שאסור לשתות שום משקין קודם הבדלה, חוץ מן המים. ועיין שו"ת שלמת חיים (סימן ער) דהצמא ביותר עד שגורם לו בלבול בתפלה פשיטא דמותר לו לשתות דהרי פשוט אם הרופא מצוה לשתות באותה שעה שיקיימו, והצמא והרעב הרי הם בכלל החולים ועליהם לא קבלו מנהג זה שלא לשתות קודם הבדלה, ובפרט דכנראה באה"ק לא קבלו המנהג הזה כיון דלא הזכירו מרן וזכותו יגן עלינו, עיי"ש.

ה. שו"ת אור לציון (ח"ב כב, ז) דנראה לומר דתה וקפה חשיבי כמים בעלמא, ויש להתיר לזקן או חולה לשתותם קודם הבדלה, אבל אם מעורב בהם סוכר, הרי הוא מזין, ואסור קודם הבדלה. וכן מיץ טבעי אעפ"י שאין בו סוכר מזין הוא ואסור. וסכרין מותר לשים משום שאינו מזין.

ב. מנחת שבת (שיורי המנחה סימן רסג סק"ז) ושו"ת שבט הלוי (ח"א סימן נג) דמה שכתב רמ"א (רסג, יז) דמי שמאחר להתפלל במוצ"ש או שממשיך סעודתו בלילה מותר לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו, מבואר במשנ"ב (סקס"ה) הטעם דכל שעה ושעה אם רוצה מתפלל ומבדיל, מכל שכן דמותר לומר לחבירו שיעשה לו מלאכה. וזה לא שייך במי שנוהג כשיטת ר"ת דהא לדידיה עדיין יום הוא, ולא שייך לומר דאם רוצה מבדיל. ואפילו אם קיבל עליו שיטת ר"ת מצד חומרא, צריך לעיון אם שייך לומר בו אם רוצה מבדיל, שהרי צריך התרת נדרים, דלא גרע מהנהגה מנהג טוב שצריך התרה להפסיק מנהגו כמבואר בשו"ע (יו"ד סימן ריד).

ג. בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן רלד) כתב דשאלה זו אם הנוהג כשיטת ר"ת רשאי לבקש מחבירו שיעשה לו מלאכה, תלוי עד כמה חושש לשיטה זו, דאם נוהג כר"ת בכל דבר כתעניות וכדומה שהם רק דרבנן, אסור לו לבקש מחבירו,

קבו. נשמעה אזעקה באמצע הבדלה ולא שמע ברכת בופה"ג

נשמעה אזעקה באמצע הבדלה והסיח דעתו ולא שמע את ברכת בופה"ג, אבל ברכת ההבדלה שמע, יצא יד"ח.¹

קבת. הסיח דעתו אם יצא יד"ח הבדלה

נשמעה אזעקה באמצע הבדלה, והסיח דעתו ומחשבתו שטט בשאר דברים ולא שם לבו למה שאומר המבדיל לא יצא.²

קבט. הפסק בין הבדלה לשתיית הכוס

נשמעה אזעקה באמצע הבדלה וצעק "אזעקה" וכדומה, בין הבדלה לשתיית הכוס, יצא ידי חובת הבדלה³, וה"ה לשומע ששח קודם ששתה המבדיל מלא

שחייב בהן, והן צריכות להיות על כוס בהן הוא צריך לכוין, משא"כ בברכת בופה"ג שבה צריך רק לצאת ידי הבדלה ממי שמבדיל על היין כדן, אבל מנלן שצריך לכוין אף אם אינו חושב כלל לשתות. ומ"מ נראה שלכתחילה צריך לשמוע גם זה, שכן גם ברכת בופה"ג חשיב כחלק מכבוד הבדלה.

ז. שו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן נא) דכל שאילמלי היו שואלין אותו בשעה שהיה בהיסח הדעת איפה עומד עכשיו המבדיל לא היה יכול להשיב איה מקום כבודו, אזי לא יצא.

ח. עיין מעדני יום טוב (ח"א סימן מט) שהאריך בנידון מבדיל שהפסיק בשיחה בין הבדלה לשתיית הכוס דיצא, דמובא בטור (סימן רצט) מהראשונים שהיו אומרים תפלות ובקשות בין ברכות הבדלה לשתי. ואעפ"י שלהלכה אין אנו מפסיקים, מ"מ יש

1. כמבואר במג"א (רצו סק"י) דאם נתכוון לצאת בברכת ההבדלה אעפ"י שלא נתכוין לצאת בברכת היין יצא ידי הבדלה. וכ"כ בשו"ע הרב (רצו, יח) במוסגר דאפילו לא שמע כלל ברכת היין אין בכך כלום ויצא ידי חובת הבדלה. ובשו"ת באר משה (ח"ג סימן נט) נשאל מבחור הלומד בשיבה גדולה ולא שמע ברכת בופה"ג מפני רעש גדול שהיה בסביבה, והשיב דשפיר יצא יד"ח דדומה למה שכתב המג"א, ושכ"ה בשו"ת חלקת יעקב (ח"ב סימן קמו), וכ"כ שו"ת אז נדברו (ח"ב סימן ט), וכן מובא בספר עובדות והנהגות לבית בריסק (ח"ד ע' קז) שבבריסק היו פוסקים כהמג"א דברכת בופה"ג אינו מעכב בהבדלה, ואפילו לא שמעה אחד מהמסובים יצא ידי חובת הבדלה. וכן העלה בשו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן תקל) עיי"ש באריכות. ועיין שש"כ (פרק ס הערה צא ומילואים) ושולחן שלמה (רצו, ה. ה) דיתכן שרק ברכת הבשמים והגר

לוגמיו דיצא ידי חובת הבדלה.^ט

קל. הבדיל ולא שתה מלוא לוגמיו

מי שהבדיל ולא שתה מלוא לוגמיו, לא יצא וצריך לחזור ולהבדיל,^י ויש מי שכתב דשפיר יצא יד"ח הבדלה, ומ"מ טוב ללכת ולשמוע הבדלה במקום אחר, כדי לצאת ידי מצוה כתיקנה.^{יא}

יצא, פירשו לא יצא ידי חובת מצוה כתיקנה, אך באמת יצא ידי חובת קידוש, וע"כ מי שקידש ולא שתה מלוא לוגמיו, ואפילו לא שתה כלל, יצא בדיעבד ידי חובת קידוש, ואין צריך לחזור ולקדש. ואמנם במג"א (רעא סק"ב) כתב שלא יצא כלל, וגם הב"י חזר בו בשו"ע, שהרי כתב (שם סעיף טו) שאם נשפך היין קודם ששתתה יביאו כוס אחר ויברך עליו הגפן וישתה ממנו, עיי"ש. ולדברי המג"א גם בהבדלה צריך לחזור ולהבדיל.

יא. שו"ת אור לציון (ח"ב כ, ז) מקיים את דברי הב"י שיצא בדיעבד ידי חובת קידוש, ומה שכתב המג"א שחזר בו, נראה שאפשר לדחות, שמה שהצריך בשו"ע להביא כוס אחר ולברך עליו הגפן, אינו כדי לצאת ידי חובת קידוש, אלא כדי לצאת ידי חובת מצוה כתיקנה, אבל ידי חובת קידוש יצא, וא"כ אין לנו אלא דברי מרן שבדיעבד יצא ידי חובת קידוש. וא"כ לדעת מרן אם לא שתה מלוא לוגמיו אין צריך לחזור ולהבדיל. ומ"מ נראה שטוב ללכת ולשמוע הבדלה במקום אחר, אם ימצא מקום שעדיין לא הבדילו, כדי לצאת ידי מצוה כתיקנה לדעת מרן, וגם לחוש לכתחילה לדברי המג"א.

להסתפק אם שתיית היין מעכבת כלל, עיי"ש באריכות.

ז. בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ע) כתב דאם כי מדינא יתכן לאחר שטעם המבדיל רשאי השומע לשוח, ודוקא בקידוש הטעימה מעכבת, מיהו לכתחילה אין לשוח כלל לפני ששותה המבדיל מלא לוגמיו, כיון דהשת"י שייך להבדלה, ויש להזהיר להשומעין שלא יפסיקו אפילו באמירת שבוע טוב. ועיין שו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן ע) ששמע מהגר"ח מבריסק זצ"ל בשם רש"י (בספר הפרדס) שבהבדלה ברכת בופה"ג אינה מעיקר דין הבדלה רק יש דין לטעום וממילא צריך ברכה, וכיון שהטעימה היא רק משום גנאי, ע"כ שמצוה גם במלא לוגמיו שחשובה טפי, מ"מ להשומעין סגי עד אחר הטעימה, ואין צריך להוציא אותם עד מלא לוגמיו שאינו דין בהבדלה, וכן המנהג פשוט שאין מקפידין להמתין עד שתיית מלא לוגמיו, עיי"ש באריכות.

י. דינה כדין הקידוש, וצריך ג"כ לשתות מלוא לוגמיו, וכמבואר בשו"ע (קצ, ג) שכל דבר שצריך כוס, צריך לשתות ממנו מלוא לוגמיו. ולגבי קידוש כתב הב"י (סימן רעא ד"ה השותה) שאף שאמרו בגמרא (פסחים קז.) שאם לא שתה מלוא לוגמיו לא

שטרי הדיוטות

קלא. קריאת עיתון המדווח על מצב המלחמה

נכון למנוע לכתחילה מקריאת עיתונים גם בזמן כזה. *

המלחמה, שיש בזה הן דיני ממונות והן דיני נפשות, לדעת איזה מקומות מסוכנים ולהמנע מלנסוע לשם, ולפעמים יש בית מיחוש להפסד ממון כשהמניות נופלות וכדו'. ובלבד שלא יקרא את המדורים שכתוב בהם דברים של מקח וממכר.

אלא שכבר העיר בשו"ת באר משה (ח"ו סי' סו) דההיתר של השבו"י (הנ"ל) לא שייך בזמנינו, דכל טעמו של השבו"י אינו אלא כי אם שע"י העיתון יתוודע לו איזה חדשות ממלחמה ויכול להציל עצמו בעוד מועד, או ע"י מקרה רע אחר באיזה מקומן יהיה ביכולתו להציל מסכנה וכיוצ"ב, וטעמו להתיר משום פיקו"נ בשעת מלחמה, וטעמים אלו אינן שייכים כלל בזמנינו. ועוד, שכל הנדפס בעתון כבר נשמע בין הבריות ע"י כלי חדשות שנתחדשו, וכל הקריאה בעיתון הוא לידע הדבר שכבר נשמע בקיצור ולקרותו באריכות ושאר ענינים שיחות חולין בעלמא. וגם דברי היעב"ץ שמתיר לקרות משום תענוג צ"ע, דהלא אסרו לקרות כתב תחת הדיוקנאות אעפ"י שיש לו תענוג מקריאתו, והגם שמדברי המג"א (שא סק"ג) משמע כהיעב"ץ ומתיר גם כתב תחת דיוקנאות לתענוג, אבל אין ההלכה כן לענין עתונים דהמג"א (שז סקכ"א) כתב לאסור היכא דאיכא לאמשוכי, ולא כל דבר התירו

א. נפסק בשו"ע (שו, טז) דאסור לקרות ספרי מלחמות בשבת, וכתב בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' כג, ציין עליו במשנ"ב שז, סג) דדוקא סיפורי מלחמה שאירע בזמנים הקודמים, אבל סיפורי מלחמה שנתהוים כעת בעולם והעיתונים מודיעים החדשות בקרב הארץ וקורות המתרגשות ולפעמים יש צורך לידע אותם, מותר לקרותם.

ובשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קסב, הובא בשע"ת סי' שו) כתב, דמעיקר הדין מותר לקרותו, דעפ"י רוב הידיעות נוגעים לכלל או לפרט, ולפעמים יש צורך גדול לידע איזה צד גבר, ויש לחוש אפילו מחמת עסקי נפשות. ואין צ"ל שמסתמא יש בית מיחוש להפסד ממון ח"ו בקירוב או בריחוק מקום. ואפילו במקום שברור הדבר שאין מגיע לשם ההיזק, כיון שמתענגין בכך ויש צער להרגיל לקרותן שנפשו שוקקה וכוספת לדעת המתחדש בהם, על כן נראה להתיר, שאף בשו"ע לא אסר סיפורי מלחמות, אלא אותן שעברו ולקרותן בקבע מתוך ספרים. – אלא שלמעשה חוכך להחמיר, מפני שיש בהם גם עניני מסחר, והרהור כזה אסור, דדוקא הרהור דממילא מותר ולא מתוך הכתב.

לפי זה היה נראה דמעיקר הדין מותר לקרות עיתונים המדווחים על מצב

קלב. קריאת הוראות הג"א

מותר לקרוא חוברות שבהם הוראות בהשמע אזעקה וכדומה², לשמירת הגוף מנזק וצער.³

קלג. קריאת פקס ע"מ להרגע

הורים הדואגים לשלום בנם, מותר להם לקרוא פקס שהגיע אליהם בשבת, כדי להרגיע את נפשם.⁴

בלבד. ועפ"י מש"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן כג) להתיר קריאת סיפורי מלחמה שנתהוים כעת בעולם, ועיתונים שמודיעים החדשות בקרב הארץ וקורות המתרגשות, דלפעמים יש צורך לידע אותם.

ג. התוס' (שבת קטז: ד"ה וכ"ש) הגדירו צורך הגוף, דבר שיש בו צורך גדול או פיקוח נפש. ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג סימן כג) ביאר ההיתר לקרוא עיתונים בשבת "שיש בהם כמה צרכי בני אדם לידע באיזה מדינה יש מלחמה, או שאר מקרים הרעים ח"ו, ואולי אפשר להציל איזה דבר ע"י פעולה". וכ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סימן קסב) "שנוגעים על פי רוב לכלל או לפרט, ובמיוחד כשיש מלחמה או שעת חירום בעולם, שלפעמים יש צורך לדעת איזה צד גבר, ויש לחוש אפילו מחמת עיסקי נפשות. וע"ע שו"ת אג"מ (או"ח ח"ה סימן כא אות ה).

ד. בספר מקרא קודש (פ"ז עיונים אות ט) הסתפק במי שאחד מקרוביו חולה רח"ל והוא שרוי במתח רב מחמתו, ומקבל פקס שמניח שבו יש ידיעה שתרגיעו, האם בכה"ג חשיב צורך הגוף, או שמא לא הותר

משום תענוג כאשר כתב כבר הביה"ל (ריש סי' שא) בשם החמד משה. וציין שכבר העיר כן בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' יב, וח"ב סי' י) וברית עולם (דיני ממצוא חפצן סי').

לבן נכון למנוע לכתחילה מקריאת עיתונים גם בזמן כזה. אבל אין למחות במי שקורא רק את החדשות בלי לעיין בעניני משא ומתן, ועל דרך שכתב הכף החיים (שז, קיד) בענין קריאת עיתונים בזמן מלחמה, "מי שאינו עוסק במסחרים הנדפסים שם יש לצדד להקל, והמחמיר תבוא עליו ברכה". וכ"כ בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' עא, ובמהדו"ת או"ח סי' קסב) אחרי שהביא את השבו"י ושאילת יעב"ץ (הנ"ל), וז"ל: "אכן המתירין בשעת הדחק שרוצה לידע חדשות בפרט בזמן הזה, שהוא עת מלחמה, שחדשות נוגע לכל אחד בגופו ובנפשו, לא משא ומתן – אין מזניחין אותו".

ב. עפ"י המבואר בשו"ע (שז, יג) ומשנ"ב (סקנ"ד) דמותר לקרוא בשבת אגרת שלום שלא קראה עדיין, דשמא יש בה דבר שהוא צורך הגוף, ודבר שהוא צורך הגוף לא דמי לשטרי הדיוטות שהם צורך ממונו

קלד. קריאת הוראות עזרה ראשונה

מותר לקרוא הוראות עזרה ראשונה מה לעשות במקרה חירום, אף שאין לו עתה צורך, וקוראה רק מחשש שמא יהיה לו צורך לדעת.^ה

קלה. קריאת שלטי הכוונה למקלט

מותר לקרוא שלטי הכוונה למקלט גם כשאנינו לצורך ממש, דהיינו שלא בזמן שמיעת אזעקה.^י

קלו. קריאת כיתוב פתח חירום

מותר לקרוא כיתובי הכוונה והוראות, כגון "פתח חירום", או "בזמן חירום נפץ את זכוכית החלון" וכדומה.^ז

משום דלא דמי לשטרי הדיוטות ולא גזרו מעיקרא, או דההיתר משום דחייה, היינו דצורך הגוף דוחה איסור שטרי הדיוטות, ונפק"מ דאם ההיתר משום דחייה מותר רק לצורך השבת, אבל אם ההיתר משום דלא מיחלף בשטרי הדיוטות, מותר לקרא אף בצורך הגוף שאינו צורך השבת. עיי"ש שהרחיב בזה, ומייתי ראיות להצד דההיתר משום דלא מיחלף, וא"כ יש להקל גם שלא לצורך שבת, ושכן הסכים הגר"נ קרליץ זצ"ל, עיי"ש. ולפי"ז גם שלא בהשמע אזעקה מותר לקרוא את שלטי ההכוונה למקלט לידע היכן מיקומו. ועיין שולחן שלמה (סימן שז אות א) אם צורך מצוה שהתירו בשטרי הדיוטות הוא דוקא כשהתועלת בשבת גופא או אפילו אחר השבת.

ז. איל משולש (הל' שטרי הדיוטות קונטרס הברורים סימן ט אות ח), דמש"כ

אלא בידיעה שנצרכת לגופו, אבל כאן שהמטרה להרגיעו אולי לא התירו. ומסתבר שגם זה נכלל בצורך הגוף. וכן מוכח מהריטב"א (קטז): שהתיר קריאת אגרת שהגיעה אליו בשבת, חדא דאולי יש בהם צורך נפש, ועוד שאם לא יקראם יהיה דואג כל השבת.

ה. יש לדון בקריאת הודעות שאין צריך להן עכשיו, דאם נאמר דצרכי הגוף הוי בגדר הותרה, א"כ גם באופן זה מותר לקרוא. אבל אם ההיתר הוא בגדר דחוייה, שמא לא נתיר לקרותם מחמת הספק. וראיתי שנסתפק בזה בספר מקרא קודש (פ"ז סעיף טו, והערה טז). ברם אכתי יש לדון להיתר מטעם דברי חכמה (כבשו"ע שז, יז).

ו. קריאת הכוונה למקלט יש להתיר מטעם דהוי צורך הגוף. ועיין איל משולש (הל' שטרי הדיוטות קונטרס הברורים סימן ח) שהסתפק בטעם היתר צורך הגוף, אם הוא

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❁ גם אני אודך

ק

קלו. קריאת הוראות חילוץ נפגעים

מותר לקרוא הוראות חילוץ נפגעים רח"ל.^ה

קלח. קריאת רשימת נפגעים

מותר לקרא רשימת נפגעים כדי לעשות "מי שבירך לחולה".^ט

קלט. קריאת מודעות

מודעות של קריאת הרבנים לחיזוק בימי המלחמה בעניני לימוד התורה צניעות וכדומה, מותר לקרותם בשבת.^י

קמ. קריאת הודעת אזהרה על פינוי מקלט

מותר לקרוא הודעת אזהרה של העיירה שאם לא יפונה המקלט יקנסו דיירי הבנין.^{יא}

י. פשוט, שאינו בכלל שטרי הדיוטות שבשו"ע (סימן שז), והוי בכלל צורך מצוה וחפצי שמים שנפסק בשו"ע (שו, ו) דמותר לדבר בחפצי שמים, ובמשנ"ב (שז סקמ"ז) דמטעם זה יש להקל לשמש לקרות אורחים מתוך הכתב כשהסעודה היא של מצוה.

יא. בתוספתא (שבת פ"ח ה"ד) מכתבין שבכרכים אין קורין בהם, ואם היה דבר שהוא צורך מדינה מותר. ופירש בחסדי דוד דהם מודעות על גזירות הממשלה. והחזון יחזקאל מפרש דהם ידיעות וחדשות כעין עתונים שבזמננו.

המג"א (סימן שכג סק"ה) להתיר קריאת שם, נראה דלאו דוקא, אלא ה"ה לכל ידיעה בעלמא שאינה מורכבת מפרטים, שאף היא בכלל ההיתר לפי שאין בה ענין שלם, ושכן הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל.

ח. פשוט, דהוי צורך הגוף. ועפ"י שו"ע (שח, יח. וסי' שלד, כז) דהתירו איסורי דרבנן במקום הזיקא דרבים.

ט. איל משולש (הל' שטרי הדיוטות פ"ח הערה לד) בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל דתפלה על חולים לכאורה הוי מצוה גמורה.

הוצאה

קמא. בזמן מלחמה יש להמנע מלטלטל

בזמן מלחמה אין לסמוך על העירוב הכללי לטלטל בשבת, כשאי אפשר לבדוק ולהשגיח על העירוב. וראוי לתקן בכל שכונה עירוב פנימי שיכולים לבדוק בכל עת.^א

קמב. לשאת תינוק בכרמלית בעת השמע אזעקה

בעת השמע אזעקה מותר לאב לישא את בנו בכרמלית.^ב

קבלות חתומות על ידי שני חברי ועד העירובין הר"ר זאויל שפיצר והר"ר זלמן סאלאווייצ'ג הי"ו. ובזכות שמירת שבת כהלכתה נזכה לגאולה שלימה בקרוב, כמאחז"ל אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות מיד היו נגאלין. הכ"ד לכבוד קדושת שבת ולמען ירושלם אה"ק תובב"א. יוסף צבי דושינסקיא.

ב. אף שבכרמלית אסור מדרבנן לשאת תינוק על כתפו (שו"ע שח, מא. משנ"ב ס"ק קנד. וביה"ל ד"ה שלא תגררהו). מ"מ בנידו"ד יש להתיר לישא את הקטן בכרמלית, דהא חי נושא את עצמו, ואין כאן אלא איסור דרבנן דשרי לצורך קטן, כמבואר ברמ"א (רעו, א – שח, יז) דצרכי קטן כחולה שאין בו סכנה ושרינן ליה במקום הצורך. – וגדולה מזה העלה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן צא) דאף באופן שהתינוק בוכה ואי אפשר לו להשתיקו אלא כשיביאהו הביתה, מסתבר להתיר במקום צערא, וכל שכן דינוקא, עיי"ש ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן רמג).

א. בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סימן צא) העתיק כרוז שהופיע בחוצות ירושלים בחודש סיון תרצ"ו, וז"ל: הלכתא רבתא לשבתא, מטעם מרן הגאב"ד רבינו יוסף צבי דושינסקי שליט"א. ב"ה, לרגלי המצב השורר כעת באה"ק הנה אי אפשר לבדוק ולהשגיח על העירוב הכללי שהוא מחוץ ליישוב היהודים בירושלים ואי אפשר לסמוך על העירוב לטלטל בשבת ברחובות ירושלים ובשכונות שאין להם עירוב פרטי בפני עצמן, וגם אסור לטלטל בחצרות מבלי עירובי חצרות כידוע. ובכדי להנצל מחלול שבת הנה חוב גמור מוטל על כל שכונה ושכונה ועל כל תושב ירושלם לתקן עירוב פרטי לכל שכונה בפני עצמה ולהשתתף בהוצאות העירוב הכללי הפנימי לקשר את שכונת הישוב היהודי בירושלים והרחובות. ולפיכך אנו מכריזים את ש"ק פ' שלח "לשבת של עירובין" שכל המתפללים בכל בתכנ"ס ינדבו ביד רחבה להקמת העירוב הפנימי הכללי. כל הנדרים והנדבות ימסר לגבאי בתי הכנסיות, והמנדבים יקבלו

קמנ. לצאת עם אבני סגולה לשמירה

אבני סגולה, אם הם ממומחה, מותר לצאת בהם בשבת.^ג

קמד. טלטול קמיע לשמירה במקום שאין עירוב

קמיע שקיבל מרבו, ולא איתמחי עדיין שמועיל לשמירה, מעיקר הדין אפשר להתיר לטלטלו בשבת במקום שאין עירוב, או כשאינו סומך על העירוב, אך טוב להחמיר בזה.^ד

לסמוך בשבת שזכות השבת יועיל במקום הקמיע, וכעין זה בר"ה שחל בשבת לא תוקעין להמתיק הדינים שזכות שבת רבה מאד ויועיל, ודיו שלובשו בחול.

ובדבריו כתב כבר בשו"ת דברי ישראל (ח"א סימן פח) וז"ל: ראוי לעורר ולפרסם בענין הקמיעות שנושאים אנשי הצבא, אם אינם על שדה הקרב כדי להגן מסכנתא, אם מותר לצאת בו בשבת. – לכאורה לפי מה שכתב בעטרת זקנים (סי' שא) בשם תשובת המהרש"ל (סי' מז) דכרמלית שרי לצאת בו, אף בקמיע שאינו מומחה, וא"כ כיון דבזה"ז לית לן רה"ר גמור אלא כרמלית כמ"ש בשו"ע (שג, יח), יש מקום להתיר בזה"ז לצאת אף בקמיע שאינו מומחה. רק דבשו"ת שע"צ או"ח כתב שלא סמכו שם בסימן ש"ג על האי סברא גרידא רק בצירוף שאר סברות שכתוב בשו"ע שם. והביא עוד בשם הגה"ק בעל ישמח משה שצוה שלא לצאת בקמיעות שנתן בשבת עיי"ש. ולפי"ז כל בעל נפש המחמיר על עצמו שלא לצאת בו בשבת תבוא עליו ברכה, ובפרט אנשי הצבא שאינם על שדה קרב, וכל המשמר את

ג. חוט שני (הל' שבת ח"ד ע' קמב) כמבואר בשו"ע (שא, כה) לענין קמיעות.

ד. בשו"ע (שח, לג) פסק, דקמיע שאינו מומחה אע"פ שאין יוצאים בו מטלטלין אותו. ובמשנ"ב (ס"ק קכט) דהיינו לרה"ר, אבל לכרמלית שרי, ודוקא אם הקמיע לכל הפחות ספק מועיל, שאם ודאי לא מועיל אסור לצאת בו אפילו בכרמלית. – ולפי"ז כהיום שרה"ר שלנו אין בו ששים רבוא בוקעין בו, או שאין הרחוב מפולש, דנחשב רק כרמלית, מותר לצאת עם הקמיע אף שאינו מומחה כשספק אם מועיל. אבל אם ודאי לא מומחה ולא מועיל אסור אף בכרמלית.

ועיין בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' רלו) בענין יציאה לכרמלית עם מטבע שקיבל מאדמו"ר לקמיע, דכשאומר שמרגיש עצמו בטוח יותר בזה, אין למנוע ממנו לצאת בו לרה"ר שלנו, דכשטוען שמייטבא דעתו בכך, לא חשיב כקמיע שודאי אינו מומחה. – אלא שכיון שאין חשש סכנה קרובה אצלו בשבת, ראוי להשפיע עליו

קמה. לצאת עם קמיע להפס דעת אביו
אסור לצאת בקמיע שאינו מומחה כאשר כוונתו רק להפס דעת אביו ואמו^ה.

מוקצה

קמו. מלטול עלה ערבה לשמירה

סגולה ליוצא לדרך שיקח עמו הושענא שלו, או לפחות ידע בבירור באיזה
מקום היא נמצאת, ובשעת הסכנה יאמר "אני והו הושיעה נא"^א. ומותר
לטלטלו בשבת לשמירה^ב.

סי' שה, ז) דאם לובש את הקמיע רק כדי
להפס דעת אביו ואמו וכדומה, אפשר
דחייב חטאת. [ועיין שו"ת אגרות משה
(או"ח ח"ה סי' יח סעי' כה) בגדר היתר
נשיאת קמיע, דאין ההיתר מצד דחיה
דאיסור הוצאה מצד פיקוח נפש, אלא הטעם
הוא משום שנחשב תכשיט ידיה, דכיון
שרוצה להתרפאות בו הוא תכשיט שלו.
ולכן יתכן דגם באינו מומחה אם החולה
סובר שזהו רפואה ויש לחוש שמצד הצער
ימות, מותר גם לכתוב הקמיע בשבת, וצ"ע
לדינא, עיי"ש באריכות. – עכ"פ, באופן
שלובש רק כדי להפס דעת אביו ואמו לא
מיקרי תכשיט ידיה ואסור].

א. סגולת ישראל (מערכת ד אות לג) ואהלך
באמיתך (ו, יז) בשם ספר עובר אורח.

ב. כשו"ע (שח, לג) דקמיע שאינו מומחה
אע"פ שאין יוצאין בו, מטלטלין אותו.
ולכן גם עלה ערבה שיחדה לשמירה לעולם,
מותר לטלטלה.

השבת השבת משמר אותו ואין צריך
לשמירה האחרת. ועיין בהקדמת ספר נ"א
על הל' שבת בשם ספר בני יששכר שכתב
(במאמרי השבתות מאמר ז אות ז) שהיה
צדיק וקדוש אחד בדורותיו שהיה כותב שם
שבת בקמיעות לשמירה מפגעים כי השם
שבת כולל כמה ענינים ורזין עילאין לאין
מספר עיי"ש. ולכן מי שאינו יוצא בשבת
בקמיעות הנ"ל משום חשש דחושש לחילול
שבת ומאמין בזה שזה יהיה שמירתו מכל
פגעין ומרעין בישין בודאי השבת משמר
אותו ואין צריך לשמירה אחרת, עכ"ל. לכן
לכתחילה אין לצאת בשבת עם קמיע זו
אפילו לכרמלית, ויחזק את אמונתו בהקב"ה
שיצילו מכל פגעין ומרעין בישין בזכות
שמירת השבת לכל פרטיה ודקדוקיה.

ה. דמסברא נראה שההיתר באינו מומחה
הוא דוקא באופן שהאדם עצמו מאמין
ורוצה בכך, דבכה"ג אפילו שאינו מומחה,
מ"מ אין זה משא מן התורה. ולכן צידד
הגרשז"א זצ"ל בשולחן שלמה (שבת ח"א

קמו. טלטול מטבע שקיבל מאדמו"ר

קיבל מטבע מאדמו"ר לקמיע מותר לטלטלו לצורך שמירה^ג. ומעיקר הדין מותר גם לצאת בו לרה"ר, אבל לכתחילה ראוי לסמוך בשבת שזכות השבת יועיל במקום הקמיע^ד.

קמח. טלטול בשמל"ה להרגיע עצמו בזה

מותר לאדם לטלטל כלי שמלאכתו להיתר כדי להשקיט את עצביו על ידי זה^ה.

שח ס"ק קכט) שאסור לצאת לרה"ר אלא בקמיע מומחה אבל לכרמלית מותר, ורה"ר שלנו דנחשב רק כרמלית הרי מותר אף שאינו מומחה. מיהו ראוי להשפיע עליו לסמוך בשבת שזכות השבת יועיל במקום הקמיע, וכעין זה בר"ה שחל בשבת אין תוקעין להמתיק הדינים שזכות שבת רבה מאד ויועיל, ודיו שלובשו בחול, עיי"ש.

ח. במשנ"ב (סימן שח סקכ"ג) הביא מחלוקת ראשונים אם מותר לטלטל כלי אכילה שלא לצורך כלל. ובשו"ע הרב (שם, כג) פסק כהחמירין. וכתב על זה בשו"ת אז נדברו (ח"א סימן עט אות קפו): לא מובן לי הגדר שלא לצורך כלל, האם בשופטני עסקין, ואם מטלטל אדם נורמלי יש לו קצת צורך לשחק או לגרש עצבנותו וכדומה, וא"כ הוי צורך וצל"ע. ויעיין בשו"ת באר משה (ח"א סימן כג) שהאריך בדין זה, ומסיק דפשוט דאלו שמשחקים בכלים שלפניהם כדי להשקיט בכך את עצביהם מותר להם לעשות כן אף לשיטת המחמירים, דכל שנהנה מעצם הטלטול וההתעסקות אף שאין מטלטלן לצורך

ג. מבואר בשו"ע (סימן שח סעיף לג) דקמיע שאינו של מומחה אע"פ שאין יוצאים בה מטלטלים אותה. והביאור כמו שכתב בשו"ע הרב (שם סעיף עא) וז"ל: קמיע שאינו מומחה אע"פ שאין יוצאין בו מחשש שמא אין מועיל כלום ואין תורת תכשיט עליו וא"כ אין עליו תורת כלי כלל שהרי אינו ראוי לכלום אף בחול בין שהוא של כתב בין שהוא של עיקרין אעפ"כ מותר לטלטלו מפני שלא חששו לכך אלא לענין איסור הוצאה, אבל לא לענין איסור טלטול, עכ"ל. ולפי זה אין איסור טלטול מוקצה על מטבע שיחדוה בתור קמיע אע"פ שלא נבדקה אם הועילה או לא. וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן רלו) דלאיסור מוקצה אין לחוש כלל, כמבואר במשנ"ב (סימן שג סקע"ד) שאם ייחדה לעולם לא להשתמש בו כמטבע בטלה מינה שם מטבע ואין בה איסור מוקצה, וכאן כשקיבל מהאדמו"ר מטבע לקמיע ביטלו לשימוש כמטבע ולכן אין לחוש כלל לאיסור מוקצה.

ד. שו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן רלו) עפ"י המבואר באחרונים (במשנ"ב סימן

קמט. מלטול שברי זכוכיות חלון שנשברו מהדף טילים

שמשו שנפצה מהדף טילים בבית שיש שלושה אנשים, או תינוקות, ורסיסה מונחים על הרצפה, מותר לפנות הרסיסים כדי שלא יזוקו בהם בני אדם¹, ועדיף לפנותם ע"י מטאטא² דהוי מלטול מן הצד לצורך מקומו.³

קנ. סגירת ברוי הסקה בחדר מוגן

כשהחום גדול מדי בחדר המוגן מותר לסגור את הברזים של גופי החימום או

למלטלם". וכתב במשנ"ב (ס"ק קסג) דהמחבר אזיל לשיטתו דס"ל (בסימן שלו, ב) דמותר לכבד קרקע המרוצף, א"כ הוי כלי שמלאכתו להיתר, אבל לפי מה שפסק הרמ"א (שם) דאפילו מרוצף אסור א"כ הוא בכלל כלי שמלאכתו לאיסור ואין למלטלו כי אם לצורך גופו ומקומו. ובשעה"צ (שם ס"ק קל) שכן כתבו מג"א ותו"ש ושאר פוסקים וכן משמע מביאור הגר"א דלא כלבוש דמתיר לכו"ע. ואולם בבית"ל (שלז ד"ה ויש מחמירין) האריך דאף לשיטת הרמ"א שרי האידנא עיי"ש, וא"כ הוי כלי שמלאכתו להיתר.

ח. כמו שכתב בספר עולת שבת (שח אות טו) והביאו כף החיים (שח סקס"ד) על מה שהתיר המחבר למלטל חתיכת חרס שנשברה בחול וראויה לכסות בה כלי, "דאם יכולין למלטל בטלטול מן הצד יטלטלם ולא יטלטלם בהדיא". וכ"כ בספר קצות השבת (פרק א סעיף כב) בשם הגרבי"ז זילבר זצ"ל שיאסוף את שברי הזכוכיות במטאטא, ועיין שו"ת אז נדברו (ח"א ע' נז) ושו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן כג, א) לענין מלטול גרף של רעי ע"י מטאטא. והארכתי בזה במקו"א.

שימוש בהם מותר דצורך מיקרי עיי"ש.

ו. כמבואר ברמ"א (שח, ו) דכלי זכוכית שנשברו על השולחן או במקום שהולכין מותר למלטל השברים כדי לפנותם שלא יזוקו בהם. ובמשנ"ב (סקכ"ט) "במקום שהולכין, בביתו או ברחוב". ועיין שש"כ (כה, ח) דכל שיש שלושה אנשים נקרא רבים, ועפ"י רוב יש בבית ג' אנשים, ובחיי אדם (כלל סז סעיף יז) מבואר דחשש היזק של תינוק נחשב כהיזקא דרבים. וכ"ה בשולחן שלמה (שלד, כז. ב) דגדר רבים אולי אפילו ג' רק שההיזק צריך להיות מצוי, וכיון דמוכח מהרא"ש (ריש פ' שמונה שרצים) שגם אם אחד הוזק חשיב כמצויין רבים, נראה דהגדר הוא אם לפי ההשערה יש חשש גדול שאחד מבני הבית יזוק חשיב מקום שרבים ניוקין בה. ועיין משנ"ב (שח סקע"ז) שסתם בית אין מצוי בו רבים כל כך. אך בשו"ע הרב (סעיף כח) מבואר שגם בית דינו כרבים, ולכן התיר למלטל כלי זכוכית שנשברו על השולחן, הרי שס"ל דבית דינו כרבים.

ז. בשו"ע (שח, מט) כתב: "מכבדות שמכבדים בהם הקרקע מותר

של הצינורות המרכזיים^ט. ואמנם, אם המים שבגופי החימום או שבצינורות הללו מתחממים והולכים וטרם הגיעו לשיעור של יד סולדת בו, מן הראוי להימנע מלסוגרם בזמן שההסקה פועלת, ובשעת הדחק אפשר להקל^י. וביש לפניו נכרי, עדיף שיסגור את ברז ההסקה על ידו^{יא}. אין לפניו נכרי יעשה ע"י קטן, אין לפניו גם קטן יסגור את הברז כלאחר יד^{יב}.

מא, וח"ו קו"ע סימן כ) שדן אם מותר לסגור ברז הסקה, וחזור אחר כל צדדי האיסור ששייך בזה, ומסקנתו להחמיר מטעם מוקצה. והגם שאיסור מוקצה בנענוע הברז לא בריא כל כך ואין לאסור מחמתו, היינו במקום צינה שהכל חולים, אבל לגבי חום הבית לא מצינו בשום פוסק להתיר בעצמו ולכן בודאי יש לחוש ולהחמיר מלהזיז הברז. ויכול לפתוח חלון קצת לקרר מעט אויר הבית, ואם א"א תקנה זו אז יסגרנו ע"י עכו"ם, ואם אין לו נכרי אז ע"י קטן כלאחר יד, ואם א"א ע"י קטן כלאחר יד אז יעשה ע"י קטן כדרכו, אבל ע"י גדול גם כלאחר יד לא יעשה ע"י, ובנידוד מסתבר להקל. ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"ד סימן עו) שדחה את דבריו דאין לאסור משום מוקצה, דלכל היותר הברז הוא כשמל"א דשרי לטלטלו לצורך גופו ומקומו. ובפרט דלפי הסוברים דיותר לסגור את הברז הוי כלי שמלאכתו גם להיתר. ועוד דבכה"ג יש הסוברים דלא חשיב כלל טלטול כיון שאינה מטלטלה כולה ממקומה, אלא מסבבה, עיין מג"א ומחצה"ש (סימן שיב) לענין קינוח בעשבים מחוברים, ובדברי האחרונים (בסימן רעז, ובקונטרס אחרון לשוע"ה) בהיתר פתיחת דלת שיש עליה נר דולק. ומסקנתו דאם יכול לבחון ולברר

ט. שו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן כקג) שערס מצויינים בהלכה (סימן פ סק"ד) שש"כ (כג, הערה סד) בשם הגרשז"א זצ"ל, דאף דהוי פסיק רישא שתכבה האש מוקדם יותר, מ"מ כיון דאינו מכויין לכך והוה כח שני וגרמא, שרינן בכהאי גוונא. ובשו"ת אור לציון (ח"ב מא, ד) מתיר ג"כ לסגור את ברז ההסקה, אעפ"י שגורם כיבוי מוקדם יותר של האש כתוצאה ממה שאין האש מחממת גם דירה זו, משום דהוי פסיק רישא בתרי דרבנן, שהרי הכיבוי אינו אלא מדרבנן, וכיון דהוי גרמא, שאין הכיבוי נגרם מיד, הוי תרי דרבנן, ופס"ר בתרי דרבנן שרי.

י. שש"כ (שם הערה סו) בשם הגרשז"א זצ"ל, דבסגירת הברז הוא גורם שהמים שבדוד החימום יגיעו לידי יס"ב מוקדם יותר. אבל מכיון שהמים שבדוד כבר נתבשלו פעם, ורבים הסוברים דמעיקר הדין גם בלח אין בישול אחר בישול מדאורייתא אף שנצטננו לגמרי (סימן שיח סעיף טו ברמ"א ובמשנ"ב סקצ"ז), אפשר דיש להקל.

יא. עיין שו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן מו) דיש להחמיר בסגירת ברז ההסקה, וע"י גוי בודאי יש להקל.

יב. עיין שו"ת באר משה (ח"ו קו"ע סימן

קנא. הכנסת כלוב ציפורים או אקוואריום למקלט

אקוואריום שיש בו דגים וצמחי מים, או ציפורים הנתונות בכלוב, אין לטלטלן בשבת משום איסור מוקצה^י, ואף שהמיקל להכניסן למקלט או חדר מוגן [כשאינו מחובר לעלעקטר^יידי] כדי להרגיע ילדים אין מזניחים אותו^{טו}, מ"מ

הכלי נעשה בסיס להדגים, מאחר שרוצה שהאקווריום ישמור עליהם. ומ"מ מותר להאכיל הדגים גם בתולעים מתים, דהוי כמאכל בהמה. ועיין שולחן שלמה (שח הערה פד) שאמרו לו דהאידינא אין מטלטלים כלל אקווריום, וא"כ אפשר דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס, אולם אם כן מטלטלים שרי.

יד. שו"ת באר משה (שם) דכאשר מחובר לעלעקטר^ר פשיטא דאסור לטלטלו.

זו. בקצהו"ש (סימן קכא בדה"ש סק"ד) כתב דאף שאסור לטלטל את הדגים משום מוקצה, מ"מ את האקוואריום מותר לטלטל, דהוי ככלי שמלאכתו להיות, מכיון שעשוי לנוי ולקישוט הבית. ועיין שש"כ (שם) שתמה על הקצהו"ש, ומביא מהגרשז"א זצ"ל דמסתבר דאף שהכלי והמים הם בסיס לדגים, מ"מ הואיל וכולם יחד מיוחדים לנוי ולטלטלם ממקום למקום בכגון זה אפשר שאין להחמיר. ומוסיף (בהערה קב) בשם שו"ת יביע אומר (ח"ה סימן כו) דאם הכלוב נמצא במקום שיש בו משום צער בעלי חיים לציפורים, כגון בשמש חזקה, אם אפשר יפרוס וילון כנגד הכלוב, ואם אי אפשר מותר לטלטלו מחמה לצל. עכ"פ במקום צורך אפשר להקל בזה. [ועיין בתשובת מוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע (ח"ג סימן כט) בנוגע לסוחרי דגים שמחזיקים דגים

שעכשיו אין הבוילע"ר בוער ודאי שמותר לסגור את הברז, אבל אם שומע שבוער יש לאסור, עיי"ש באריכות. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן נד אות ב) שאם אינו גורם עי"ז ריבוי הסקה או מניעת הסקה, מותר לסגור את הברזים, ומצד מוקצה מותר עכ"פ לצורך גופו ומקומו, ואולי נדון ככלי שמלאכתו להיות, ומצד בנין אין חשש כיון שעומד לפתוח ולסגור.

יג. שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן טז) דלטלטל בשבת ויו"ט הכלי עם דגים קטנים שנעשו לנוי ולקשט הבית נראה שאסור דבע"ח מוקצין הם אף בכה"ג דהם כגורגורות וצימוקין כמפורש בתוס' (שבת מה ד"ה הב"ע) שמסקי דלא כהר"ר יוסף והכא גם הכלי אסור דלא שייך להפריח. ועיין שו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' לג, לד) שמאריך דציפורים אלו הן מוקצה ואסורים בטלטול. ובשו"ת באר משה (ח"ב סימן כח אות ד, וח"ח סימן סט אות ד) כתב דראוי שלא לטלטל אקוואריום וכל שכן כשיש צמחים בתוכו. וכ"ה בשש"כ (פרק כז הערה צו) שכן דעת כמה פוסקים. ובספר תורת המוקצה (פ"א ע' כה) כתב דאקווריום שעשוי להיות קבוע במקומו ואינו מטלטלו, נחשב כמוקצה מחמת ח"כ, עפ"י השיטות דיחוד מקום נחשב כמוקצה מחמת ח"כ. מלבד זה י"ל מאחר והדגים הם מוקצה, הרי

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

קח

ראוי להחמיר. טז

קנב. טלטול מפתח מקלמ

כלי שמלאכתו להיתר מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך הכלי שלא ישבר או יגנב, אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטלו^{יז}, ומ"מ מותר לשאת מפתח מקלמ בכיסו כדי שיהיה מוכן לו בשעתו, אף שברגע זה אין צריך לו כלל^{יח}.

קנב. טלטל מוקצה מחשש פחד או היזק רב

מי שטלטל מוקצה מפני פחד של היזק רב אין להחמיר עליו בתעניות, זולת אם יש בהטלטול איסור נוסף. יט

יח. כמבואר במשנ"ב (שם סקכ"א) בשם הט"ז, דשלא לצורך כלל היינו אם כל היום לא יצרנו כלל, אבל אם יצטרך לו באותו יום והוא מטלטל כדי שיהא מוכן לו בשעתו, שרי. [ובמקו"א הארכנו בדין טלטול כשמל"ה לצורך שלעתיד].

יט. ז"ל הלבושי שרד (סימן שלד) אודות מי שחילל שבת במקום דליקה וכדומה: ואם לא עבר רק בטלטול מוקצה ודאי אין להחמיר כל כך דהא יש אומרים בריש סימן זה דמותר לטלטל מעות ודברים מוקצים במקום פחד היזק רב ופשיטא אם באו מים לשטוף שיש חשש שיבוא לידי איסור תורה שאין להחמיר כל כך על הטלטול. ואמנם טלטול נר דלוק להציל ממון חמור משאר מוקצה שיש בו חשש כיבוי ג"כ ונ"ל להקל בתענית שלשה ימים בה"ב ואולי גם בתחומין שהחמיר מהר"ם על האשה להתענות ארבעים יום מיירי שלא היה כל כך מורא הפסד רב, עכ"ל. והובא בקצרה במשנ"ב (שלד סקע"ז).

חיים בבריכות ושכיח שמתים קצת דגים בשבת, אם מותר לסלקם למנוע הפסד מרובה לכל הברכה. ובתשובת אאזמו"ר מרן בעל משנת יוסף שליט"א (חי"ג סימן קצג) אודות טלטול כלי עם דג בר"ה לאמירת תשליך].

זז. שו"ת באר משה (ח"ב סימן כח אות ד), דמעיךק הדין נראה לכאורה להתיר, דהאקוואריום הוא קישוט ומתכשיטי הבית, והוי כלי שמלאכתו לאיסור דמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו. אבל יותר נראה להחמיר, דהדג לנוי הוא מוקצה דבעלי חי, והכלי האקוואריום כלי מוקצה לאיסור ושל חסרון כיס, ולכן הדעת נוטה יותר להחמיר ותבוא עליו הברכה, אבל המיקל אין מזניחים אותו. ובשו"ת אז נדברו (ח"ח סימן לו) מתיר לטלטל אקוואריום, אך (בחלק ט סימן כז) כתב דראוי להחמיר היות וראה שיש אוסרים.

יז. לשון השו"ע (שח, ד).

שאלות השכיחות בכניסה למקלט או חדר מוגן

קנר. כניסה לבית שמותקנת בו מצלמה

נמצא ברחוב בזמן שנשמע אזעקה ולידו בית שמותקנת מצלמה המקרינה לבפנים את כל מה שנעשה בחוץ, מותר לו להתייצב קרוב לפתח להכנס לבית*.

וכן העלה גם בספר חוט שני (הל' שבת ח"ד ע' קסג) עיי"ש באריכות. ובספר חשוני חמד (עמ"ס שבת ע' תלו) דן במי שצריך להכנס לחדר להוציא תרופה לצורך חולה שאין בו סכנה אבל הוא צורך גדול, ועיי' כניסתו תידלק מנורה. והעלה שאם נכנס לחדר של משהוא אחר שלא הוא התקין את המנורה יש מקום להתיר, דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה עיי"ש. ובשו"ת באר משה (ח"ו קו"ע סימן פב, וח"ז קו"ע סימן כא) נשאל אם מותר לקבוע מצלמות בכניסה לבית מחשש גנבים, וכתב דהגם שמדינא שרי אעפ"כ אסור להכנס לבית משום זילותא דשבתא. ומ"מ במקום הזיקא ופחד אפשר להקל, ושכן כתב בשו"ת רבבות אפרים בשם הגרשו"א זצ"ל, אך אין להקל אלא בהכרח גדול. וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן קט) דמדינא יש לצדד להקל, דמלאכת מחשבת אסרה תורה ונאסר כשמתכוין דוקא, והליכה אינה מעשה המלאכה, והיום בלאו הכי לווינים מסובכים ומצלמים כל אדם או חפץ. מיהו ראוי למנוע מהתקנת מצלמות אלו, ויש בזה גם מראית עין, עיי"ש. ועיי"ן חוט שני (שם ע' קסז) דאסור לעבור ליד בית שמותקן מכשיר שע"י שעובר שם מופעל אורות שנדלקים או נכבים למנוע

א. בשו"ת שבט הלוי (ח"י סימן ס) נשאל מוח"ז זי"ע, אודות בתי חולים שבתוך חדר מותקנת מצלמה המקרינה את כל מה שבחדר על גבי מסך הנמצא בחדר האחיות וכאשר נכנס אדם מוקרנת תמונתו על גבי מסך, אם יש איסור לחולה או למבקריו להכנס לחדר בשבת. והשיב להיתר, ונימוקו דפעולה שאינו עושה דרך מעשה רק עומד והולך כדרכו ועל ידי זה גם בלי דעתו וכוונתו נעשית יצירת מעשה מאליה כהדלקת נר או פתיחת דלת, אין בזה עכ"פ מלאכה דאורייתא, כי התורה אסרה מלאכת מחשבת דהיינו פעולת מעשה מחשבת, ולא מצינו כזה בל"ט מלאכות ותולדותיהם במשכן, ואינו דומה כמובן למלאכה גרועה ע"ד שכתבו התוס' (שבת ב.), אעפ"י שבדאי אסור מדרבנן, א"כ יש לצדד להשיטות דפסיק רישא בדרבנן מותר כאינו מתכוין עיי"ן מג"א (סימן שיד), וגם כל זה אם הכניסה וכיו"ב רק לצורך חולה או בקור חולים כהלכה, ואם מי שמבקר חולה ואינו מכוין כלל להפעיל עיי"ז איזה הקרנה, והוי גם פס"ר דלא נחא ליה עכ"פ לא איכפת ליה בדרבנן, אבל שיעשה תנועה במתכוין יראה לאסור בפשיטות, כעין יצירת שלהבת לדעת הט"ז בהל' יו"ט (סימן תקב סק"א).

קנה. לקבוע פעמון מיוחד לשבת על הדלת

במקומות דשכחי אזהקות תדירות וכשאנשי הבית שוהים בחדר מוגן אין שומעים דפיקות בדלת, יקבעו טבעת המכה על הדלת מיוחד לשבת בלבד.^ב

קנו. צלצול בפעמון

לא קבעו כלי מיוחד לשבת, ואנשי הבית שוהים בחדר מוגן ואינם שומעים קול דפיקותיו, מותר לו להכות בכלי או במנעליו וכדומה על הדלת.^ג ואם עדיין אינם שומעים, יש להקל להשתמש בפעמון שאינו מופעל על ידי כח אלקטרי, ואם אפשר ע"י שינוי "במרפק" וכדומה עדיף ע"י שינוי.^ד ובשעת

גניבות. – ובנידוד דאיכא חשש סכנה יש להקל.

ב. שו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן עו) נשאל אודות מי שגר בבית וכשהוא בפנים החדרים אינו שומע כשדופקים על הדלת מצד הרחוב, ובחול משתמשים בפעמון אלקטרי, האם מותר לקבוע טבעת על הדלת מיוחד לשבת בלבד. והאריך שם דאעפ"י שכתב הב"י (בסימן שלח) מספר האגור בשם מהרי"ל דאסור לדפוק על הדלת בכלי המיוחד להשמעת קול, מ"מ מדברי המהרי"ל משמע שנהגו כן בגדר דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור, וקבלו הנהגה זאת משום דאושא מילתא או משום עובדא דחול, וכהיום שבכל השבוע משתמשים בפעמון אלקטרי, וכדי לעשות כהלכה משנים עם טבעת מיוחדת לשבת, מאן דעביד כזה אין מזניחין אותו, ובלבד שיכתוב עליו שזה מיוחד לשבת קודש.

ג. עיין שו"ת נשמת שבת (ח"ו סימן שיח) שדן אם מותר להכות בכלי כשהדלת

סגורה ובני ביתו אין שומעים קול דפיקותיו, וכתב דשרי, דרק בכלי המיוחד לכך אוסר הרמ"א (סימן שלח), ואין שום נפק"מ בין להכות בידיו ממש על הדלת ובין להכות עליו בכלי שאינו מיוחד לכך. ואמנם לדעת הגר"א בביאורו דנקטינן להלכה כשיטת הירושלמי דכל אולודי קלא אסור, ולדידה אף להקיש על הדלת אסור. ובשו"ת מהרי"א אסאד (סימן עד) דכל בעל נפש יחמיר לעצמו, מיהו שאר הפוסקים לא חששו לכך, וכן בביה"ל כתב דמנהג העולם להקל כדעת השו"ע, ושהמחמיר תבוא עליו ברכה.

ד. ביה"ל (סימן שלח ד"ה הואיל) בשם כלכלת שבת דבמקום הדחק כשאנו יכול לכונס לבית או לחצר בלא זה יש להקל. ואם יכול ע"י שינוי טוב יותר שיעשה כן כמבואר בשו"ע (שלט, ג) דלספק כלאחר יד מותר. ובשו"ת נשמת שבת (ח"ו סימן שכא) נשאל בכע"ז אודות הרוצה ליכנס באישון לילה לתוך הבית ובני הבית ישינים ואין שומעים קול דפיקותיו, אם מותר לצלצל ע"י פעמון שאינו פועל בכח עלעקטרי.

קיא

גם אני אודך * שאלות השכיחות בכניסה למקלט או חדר מוגן

הדחק אפשר להקל גם בפעמון חשמלי שברור לו שלא תידלק נורה עקב הצלצול.^ה

קנו. שיוף מפתח למקלט

אבד מפתח המקלט ואי אפשר להכנס לתוכו, אלא אם כן ישייפו מפתח, אם יש לפניו נכרי יבקש ממנו שישוף בשינוי^י, וכשהזמן בהול ואינו יכול לעשות

ח. עיין שש"כ (פ"מ הערה נט) משמיה דהגרשז"א דחולה שאין בו סכנה והוא מרותק למיטתו ודרושה לו עזרה מיידית לצורך רפואתו וברור לו שלא תידלק נורה עקב הצלצול בפעמון החשמלי המותקן ליד מטתו בבית החולים, מותר לו לצלצל בו כי בכה"ג אין בו אלא איסור דרבנן לרוב הפוסקים. ואף דבחזו"א (סימן נ סק"ט) כתב דפתיחת החשמל שמכניסים הזרם בחוטים חשיב לעולם כתקע וודאי חשיב בונה עי"ש, מ"מ חושבני דפעמון חשמלי שאינו מדליק נורה שפיר מותר גם להחזו"א כיון שצריכים כל הזמן ללחוץ עליו, וא"א לומר בכה"ג שההדלקה היא בנין.

ו. בספר מלכים אמניך (פ"ו סעיף י) דן בכע"ז בארון שאבד המפתח האם מותר לשוף ע"י עכו"ם, משום כבוד הבריות כדי שיוכל ללבוש בגדים נקיים לכבוד שבת. והנה לשוף מפתח יש בו מלאכת טוחן כמבואר במשנ"ב (שכא סקמ"ה) שכתב: "השף לשון של מתכת (שקורין פיילין בל"א) חייב משישוף בכל שהוא". אלא דיתכן לומר שדברי המשנ"ב נאמרו רק כאשר שף את לשון המתכת משום שצריך לנסורת שלה, אבל כאשר אינו צריך לה, אין

וכתב דאם בשום אופן אי אפשר בענין אחר יש להקל, דאף שמדברי הפוסקים יוצא שאסור להשתמש בפעמון זה, מיהו בכלכלת שבת (סוף אות לח) מיקל בכה"ג עפ"י מש"כ הרמ"א (סימן שלט) דהאידנא אין מוחין בהמקילין בזה משום דאין אנו בקיאים בתיקון כלי שיר ממילא כל שכן בזה דיש להקל במקום צער. וגם שיש לסמוך על שיטת הרי"ף דס"ל דבאמת אינו אסור אלא בקול של שיר ממש. ואף שהרמ"א לא כתב להקל בזה"ז רק לענין טיפוח וריקוד, כנראה שהוא נקט דלהרמ"א ה"ה שאין למחות בהמיקל להשמיע קול בכלי המיוחד להשמעת קול וכדמוכח מדברי המג"א. וגם הביה"ל נוטה להקל בא"א בשום ענין באופן אחר, והוא לפי משמעות הפמ"ג ותו"ש דאיסור להשמיע קול בכלי המיוחד להשמעת קול שאינו של שיר הוא משום עובדא דחול, והא איסור עובדא דחול הותר במקום מצוה וצורך שבת (כסימן שו, ז גבי איסור מדידה. וסי' שלג, א גבי איסור פינוי אוצר), ואין לך צורך שבת גדול מזה שאינו יכול ליכנס לביתו, ובלא"ה יהא מוכרח לשהות בחוץ כל הלילה, עי"ש באריכות.

קרב

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

בשינוי, אם יש מקלט סמוך ילכו לשם, ואם לאו אם יש חשש סכנה יש להקל בשיוף כדרכו.¹

פרק חבית), וצ"ע מהר"ן (פרק שמונה שרצים ד"ה ומהא) דכתב היפך, שיותר חמור שבות ע"י ישראל ממלאכה גמורה ע"י נכרי. ואולי י"ל דבפרק חבית מיירי בשבות כלאחר יד ע"י ישראל, והוא קל יותר משבות ע"י נכרי הנעשה כדרכו, אולם בפרק שמונה שרצים מיירי בשבות דגזירת שחיקת סממנים והוא חמור יותר משבות הנעשה ע"י נכרי. ויעיין במשנ"ב (סימן שז סקכ"א) דאין מדמין דבר לדבר בענין שבותין. ואולי העצה היא שישוף את המפתח על גבי הרצפה, או בשינוי אחר באיכות הנפעל, כדי שיהיה שבות דשבות. ובפמ"ג (סימן תרנה בא"א) נסתפק אם מותר לומר לנכרי שיתלוש בפיו העוקץ של האתרוג עיין מג"א (שלו סקי"א) שאין הדרך לתלוש בפה, ושבות במקום מצוה, י"ל דשרי וצ"ע, עכ"ד. וה"ה הכא. ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סימן קלא) כתב ג"כ דאם כשמשפשו המפתח צריך לשפשו קצת מן המפתח או מן שיני המנעול, נמצא דע"י שמשפשו נגמר המפתח או המנעול שהרי משחיקו והוי מכה בפטיש כדאיתא (ביצה כח:) שפוד שנרצף אסור לתקנו ביו"ט ואע"ג דמיישרו בידו ונפסק בשו"ע (תקט), אבל אם כשמשפשו ומסבב המפתח לא נשחק כלום מהמפתח והמנעול אלא משפשו ומסבב עד שמתאים המפתח להמנעול, נראה דמותר לעשותו בשבת.

ז. כעין מה שכתב רמ"א (שכח, יב) דכשמחללין שבת על חולה שיש בו

זה אלא מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכמבואר בלחם משנה (הל' שבת פ"ח הט"ו) שאם אינו צריך לנסורת הוי מלאכה שאצל"ג, וכן מבואר במשנ"ב (שם סקל"ו), שהמגור בצפורן טיט יבש שעל גבי הבגד הוי טוחן מדרבנן דהוי משאצל"ג, וכתב שם: "שעל ידי אינו יהודי מותר". ובשעה"צ (סקמ"ד) ציין על זה וז"ל: "דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ומשום כבוד הבריות שלא לילך בבגדים מלוכלכים שרי, דהוי שבות דשבות". וא"כ גם בנדוננו אפשר לומר דהוי משאצל"ג ומותר ע"י אינו יהודי. אולם נראה דיש בזה חשש מלאכת "מחתך" מאחר וצריך להתאים את המפתח למנעול שבארון ודומה למש"כ המשנ"ב (שכא סקמ"ה) וז"ל: ואם הוא חותך לחתיכות גדולות והוא מקפיד על המדה לחתכה בכוונה בזה המקום, כדרך שנוהגים חוטב עצים, חייב משום מלאכת מחתך, כמבואר ברמב"ם (פ"א מהל' שבת). ויתכן דיש בזה גם משום ממחק, שהרי משייף את המפתח ועושהו חלק. ולפי"ז ה"ה המתאים מפתח לפי מדת המנעול. עוד יתכן דיש בזה משום מתקן מנא, ומכה בפטיש, או בונה, שהרי מייצר מפתח מתאים למנעול זה, ולכן הוי שבות אחד ואסור, ואע"פ ששינוי (בסימן שכב שעה"צ סקי"ב) דמותר לקטום קיסם ביד כדי לחצוץ שינוי, משום דקטימת קיסם ביד הוי רק משום שבות. יתכן דישאל בשינוי, קל יותר מעכו"ם העושה מלאכה דאורייתא, וכן מבואר בדברי הר"ן (שבת

קנה. מפתח מקלט שאבד

נעלם המפתח של המקלט, ויש צורך לפרוץ את הדלת, לא יוציאו את הצירים כדי לשחרר את הדלת^ה, אלא ישברו את המנעול.^ט

קנמ. פתיחת מנעול ע"י צירוף מספרים

מותר לפתוח דלת מקלט שנעול ע"י צירוף אותיות או מספרים.^י

(ח"ז סימן לט) בענין שבירת ארון קודש ע"י נכרי לצורך הקריאה.

י. כמו שהעלה בשו"ת ויען יוסף (ח"א סימן קפה) דמותר לפתוח מנעול מספרים, דלכאורה דומה לספר שכתוב בראשי חודי הדפין אותיות, דנשאל הרמ"א בתשובה (סימן קיט) על זה והתיר כדהובא בבאר היטב (שמ סק"ה), ושם הביא הפוסקים שחלקו עליו. וטעם המקילין דכיון שעשוין לפתוח ולנעול תמיד הוי כמו דלת הנסגר ונפתח ואין בו משום בנין וסתירה, והך טעמא שייך גם הכא. גם מסתבר דכמו דבכתב אות אחת בטבריא ואות בציפורי כתיבה הוא שאינו מחוסר מעשה אלא קריבה (שבת קד:), והוי כאילו גמר מלאכתו. כך גם הקריבה לא מיקרי מעשה, ואם עשה זאת בשבת לאו מידי עבד. וכ"ה בחוט שני (ח"א ע' קנז) דפתיחת מנעול ע"י צירוף אותיות או מספרים, אין זה נחשב לצירוף כתב, מפני שאין משמעות לצירוף האותיות והמספרים אלא צירופם הוא רק היכי תימצא שהמנעול יפתח. וכ"כ בספר שלמי יהודה (פרק ג הערה פח) בשם הגריש"א זצ"ל שאין בו משום איסור כותב כי אינו מכוון לכתוב אלא לפתוח ולסגור

סכנה, אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי ואם אפשר לעשות ע"י אינו יהודי בלא איחור כלל עושה ע"י אינו יהודי, אבל במקום דיש לחוש שיתעצל האיני יהודי אין לעשות ע"י א"י, ובמשנ"ב (סקל"ז) כתב משמיה דהט"ז דלאו מנהג ותיקין הוא, דאף שיכול לעשות ע"י אינו יהודי מ"מ הישראל יורז בדבר יותר, ולכן אפילו אם יש ספק הצלה ויש סכנה בברור כל הזריז הרי זה משובח.

ח. שהוצאת הצירים בשבת, יש בה מלאכה דאורייתא של סותר שיש בה תיקון, כבשו"ע (ש"ד, ז) ומשנ"ב ושעה"צ (סקל"ג).

ז. דהוי קלקול, כמבואר בשביתת השבת (ע' יא). ועיינן שערי תשובה (סימן ש"ד סק"ב) תשו' מהר"י הלוי אחיו של הט"ז ושו"ת זרע אמת בענין פריצת דלת ע"י נכרי, ובאשל אברהם (בוטשאטש, ש"ד, ז) דע"י נכרי הוי שבות דשבות ושרי. ובכף החיים (סימן רפב סקמ"ט) בשם בית יהודה (דף קי. סימן יד) דמותר לומר לנכרי שישבור את מנעול הארון הקודש כיון דמקלקל אינו אלא איסור דרבנן והוי שבות דשבות במקום מצוה דלא גזור רבנן. וע"ע שו"ת שבט הלוי

קם. להקדים או לאחר שעון שבת

יש מי שהורה להתיר להזיז בשבת את מחוגי שעון שבת כדי שזרם החשמל יתנתק מאוחר יותר, וכן כשהחשמל כבוי יכול להזיז מחוגי השעון כדי שיתחבר הזרם מאוחר יותר, אבל להקדימו דהיינו להזיז מחוגי השעון בשעה שהחשמל דולק כדי שיתנתק הזרם מוקדם יותר, או בשעה שהזרם מופסק יקדים את חיבור הזרם אסור^א. ויש שחלקו עליו^ב, ומ"מ בזמן חירום שרוצה לאחר את השעון במקלט או בבית שלא יגרם בהלה בחושך, המיקל יש לו על מי לסמוך.

סימן קנ, ובמהדו"ת או"ח סימן קסה) דיש בזה כמה סוגים, ובאלו שמסדרים מספרים זה לצד זה לבו מהסס להתיר משום דבלי סיבוב הגלגל מקושרים יחד האותיות והמספרים, ואפשר דדומה לסידור אותיות בדפוס דכשהם מקושרים אסור משום כותב ובונה ומעמר, אע"ג דגם כשהם מקושרים מסתמא יכולים להפרידם ע"י איזה סיבוב בהמכונה, עיי"ש באריכות.

יא. שו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן יד) ושש"כ (יג, כה) דדמי לנר, שכתב רמ"א (רעז, א) דמותר לנעול דלת כנגדו, ואף שע"י סגירת הדלת גורם שלא תכבנה הנרות ודולק הנר יותר זמן, מותר, ואין בזה משום גרם הבערה, עיי"ש באריכות.

יב. ראה בספר פסקי תשובות (רעז, א) סיכום כל השיטות בזה באריכות. – ומן הראוי לציין דמוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע לא הוי נוחא ליה כל זה, כיון שלא כולם יודעים לחלק בזה, ויכולים להכשל בהדלקה. וכל שכן שלא להרגיל קטנים להקל בזה, שיכול לגרום פרצות בקדושת השבת.

המנעול. ועיין שו"ת בצל החכמה (ח"א סימן מ, וח"ב סימן עח) שו"ת ברכות שמים (ח"א סימן קז) שו"ת משנה הלכות (ח"ה סימן מח) שו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן קנג) ויסודי ישורון (ח"ה דף פט) שכתבו ג"כ דמותר להשתמש בשבת עם מנעול הנפתח ונסגר ע"י סידור נכון של מספרים או אותיות. וכ"כ בשו"ת נשמת שבת (ח"ז סימן קיג) דכיון שהמספרים כתובות כבר, ואינו מחוסר רק קירוב גרידא יש להתיר. ועוד שהמספרים אינן מורים על שום דבר ולאחר שמעמידו על המספר הרצוי אין המספר אומר או מורה כלום, והוא רק לשם פתיחת המנעול כדי שאיש זר לא יוכל לפותחו, ושכ"כ בשו"ת תפארת אדם (סימן לג) ובשערם המצויינים בהלכה (פ, סב) להקל. ובשו"ת נחלת מאיר (סימן יז) כתב להקל מאחר שאינו אלא מקרב האותיות זו לזו, וגם מקרי משאצל"ג, ויש מקום לומר דמיקרי דבר שאינו מתכוין ולא הוי פסיק רישא. ועיין שו"ת ציץ אליעזר (חי"ג סימן מד) ובשו"ת בצל החכמה (שם) צדדי חומרא בזה. וע"ע שו"ת חלקת יעקב (ח"ג

קסא. הדלקת אור במקלט או חדר מוגן לצורך קטנים או זקנים

מומלץ להכין תאורת חירום הנדלקת במקרה של הפסקת חשמל. במקרה ששכחו להדליק את האור, או שאירע הפסקת חשמל, ואין לאדם תאורת חירום, ויש לו ילדים קטנים המפחדים ומבוהלים מאוד להשאר בחשכה, או זקן שהחושך מסוכן לו^{יג}, יאמר לנכרי להדליק^{יד}. אין לפניו נכרי, מותר להדליק פנס^{טו}, או להדליק את האור בשינוי כגון ע"י המרפק וכדומה כדי להפיג פחדם ולשלוט כראוי^{טז}, ואם אפשר לעשות בב' שינויים, יעשה בשינוי היותר גדול שאפשר^{יז}, ועדיף יותר שהתינוק עצמו ידליק עבורו בשינוי או כדרכו, או שתינוק אחר ידליק בשינוי^{יח}. ורשאי לומר לקטן להזיז את שעון השבת כדי

אין אפשרות שידליק בשינוי, עדיף שידליקו הם בעצמם בשינוי. והעיר על זה הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל דגדול ע"י שינוי עדיף, דבשינוי איסורו מדרבנן, וקטן איסורו דאורייתא כמבואר בשו"ע ובמשנ"ב (סימן שמג). ואמנם יל"ע מדס"ל לתוס' (פסחים פח. ד"ה שה) דמותר להאכיל קטן מקרבן פסח דלא שייך ביה ספיה כשיש חינוך, וא"כ י"ל דמדמחנכים את הקטן בהצלת נפשות אזלא לה לגמרי איסורא דספינן, וא"כ אולי עדיף מגדול ע"י שינוי, מדמרויחים בזה גם המצוה של חינוך. ואולי תלוי אם איסור ספיה הותרה או דחויה, עיי"ש באריכות.

יז. עיין תורת היולדת (פרק לג) שהאריך בשאלה זו אם צריך לשנות בב' שינויים.

יח. נס להתנוסס (סימן ט) דמצינו שפחד לילדים נחשב לפיקו"ג, כמבואר במסכת יומא (פד:): ראה שננעלה דלת בפני תינוק ונבעת, שוברה ומוציאו והזריז הרי זה משובח, והובא במשנ"ב (שכח סקל"ח)

יג. כ"כ אאזמ"ר מרן בעל משנת יוסף שליט"א (תארו"ח ח"א סימן יז אות י) שזקן חלש הוא ג"כ בגדר חולה שאין בו סכנה, ובפרט שהחושך מסוכן לו שיכול ליפול ולהסתכן.

יד. כדלהלן (סעיף קפג).

זו. קונטרס עת מלחמה (פ"ד סעיף יט), דמצינו שהתירו הרבה דברים לצורך קטנים, כגון לומר לגוי לבשל לתינוק (רמ"א שכח, יז), לפרוץ דלת כשננעל התינוק (משנ"ב שכח סקל"ח). ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן פב ד"ה ואמנם) דבמלאכה דרבנן נראה דבמקום שיש צער רב מאוד מחמת דאגת סכנת נפשות, נוכל להקל בו, דעצם צער והדאגה נותן לו דין כחולה שאין בו סכנה, יעוי"ש.

זי. שו"ת שובה ישראל (סימן מב). ובספר תורת היולדת (פ"ה סעיף ב) כתב שאם אביו ואמו נאלצים לבקש מן הקטן שהוא בנם שידליק, יבקשוהו שידליק בשינוי, ואם

להקדים להדליקו. יט

קסב. להרים כפתור ראשי כשדילק כמה נורות

באופן שמדליק אור לצורך קטנים או זקנים, וצריך להרים את הכפתור הראשי שנכבה ע"י שעון, אינו צריך לסובב בכל החדרים להוריד הכפתורים המיותרים למנוע הדלקתם. כ

שהלכה. ולכאורה גם בענינו הרי הפחד פקוח נפש ומותר לחלל שבת ולהדליק לו אור. אך בכל זאת מסתבר שדברי הגמרא נאמרו כשהתינוק נסגר לבד בחדר אז הפחד שלו סכנה, משא"כ כשהוריו יחד עמו, אולי בכה"ג אין זו סכנה. ונראה שהכל לפי הענין, אם בכל זאת התינוק נתקף בפחד ידליקו לו בשינוי, ועדיף יותר שהתינוק עצמו ידליק עבורו בשינוי או כדרכו או שתינוק אחר ידליק בשינוי, ואם אי אפשר ידליק כדרכו. ועדיף שהאב לא יאמר לבנו שידליק עבור תינוק זה כדי שלא יעבור על מה שכתוב בתורה "בנך", וכמבואר בשע"צ (סימן שלד סקנ"ד). אלא יאמר לתינוק זר שידליק עבור תינוק זה.

אולם בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן נו) נשאל מוח"ז זי"ע מחברי הצלה שנקראו בליל שבת למקרה פיקו"נ והאור היה מכובה, האם מוטל עליהם להוריד את הכפתורים באופן שאינו פוגע מאומה בפעולת פיקו"נ. וכתב דא"צ לכבות בשאר החדרים, דאין לו כוונה כלל להרבות בהדלקה, והו"ל דבר שאינו מתכוין דרך פסיק רישא, וקרוב דהוי פסיק רישא ולא ניחא ליה, דמי ניחא ליה להאיר כל הבית באמצע הלילה ללא צורך. ויש עוד צדדים דריבוי בשיעורים עצמם רק דרבנן לדעת הרשב"א, והו"ל פסיק רישא דרבנן, ואף כי במג"א (סימן שיד) נוטה להחמיר בפסיק רישא דרבנן והכי סוגיא דעלמא, אבל הכא דהו"ל לא ניחא ליה יש להקל. גם צריך

יט. נטעי גבריאל (הל' נדה ח"ג פכ"ח הערה יט), דבמקום הצורך אפשר לסמוך על שיטת שו"ע הרב (סימן שמג) שבאקראי מותר איסור דרבנן ע"י קטן. ושחסכים לזה הגר"י פישר זצ"ל. – אבל כדאי להדגיש להקטן שעושה כן לצורך פיקו"נ, שלא יבוא להקל בזה שלא לצורך, וכנ"ל (הערה יב) בהוראת מוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע.

ב. עיין שש"כ (לב, סו) שכתב, דכיון שיש למעט במידת האפשר, בשיעורי האיסור

ב. עיין שש"כ (לב, סו) שכתב, דכיון שיש למעט במידת האפשר, בשיעורי האיסור

קסג. תינוק שהדליק מותר לאב לקרא לאורו

הדליק הקטן עבור עצמו בשבת, מותר לאב לקרא לאורו. כ"א

קסד. העמדת מחיצות במקלט

מותר לתלות וילון כ"ב או להעמיד מחיצות במקלט להפריד בין המשפחות לצורך צניעות. כ"ג

קסה. פקקי אוזן

כשבני המשפחה שוהים בחדר מוגן, ויש הפרעות שינה, מותר להשתמש בפקקי שועה שמכניסים לאזניים, באופן שהכינו בערב שבת לפי מדת אזנו י"ד, וכל שכן

גם להתיר להתפלל, עיי"ש.

כד. בשש"כ (יד, לט) אוסר להשתמש בהם בשבת ויו"ט, כיון שמורחים את הפקקים לכל שטח האוזן ויש בכך משום איסור ממרח, ואולי אית ביה נמי משום תיקון כלי, שמתאים את הפקק לאזנו. וכ"ד אאזמור"ר שליט"א בשו"ת משנ"י (ח"ה סימן עז). וכ"כ בספר חוט שני (ח"ב ע' רמח) לאסור באופן שמקבל צורה מסויימת דמיקרי שעושה כלי. וכ"ה בספר משנ"ב למעשה (ש"ד, סט) בשם מוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע דאטמי אוזניים העשויים משעוה או מסיליקון, יש בדחיקתם באוזן בשבת, חשש איסור ממחק. ועיין שלמי יהודה (פרק י סעיף כא) בשם הגריש"א זצ"ל דכיון שאסור להשתמש בהם מיקרי כלי שמלאכתו לאיסור ואסור בטלטול. וכתב בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סימן כז) דכשהכינו מע"ש מותר, לפי שאינו צריך להחליקו בשעה שמכניסים לאזניו, רק לסתום שלא לשמוע הפרעות,

לעשות פעולת מוקצה בהורדת הכפתור לכן נראה דשב ואל תעשה עדיף. – ובנידו"ד שצריך להכנס לחדר מוגן והקטנים צריכים לו ואינו יכול להסתובב בזמן זה בבית להוריד את כל המתגים, הרי זה דומה לנידון השבחה"ל, ויש להקל.

כא. נס להתנוסס (סימן ט) דמותר לקרא לאורו, ובפרט בענייניו שהדליק בגלל פחד. אך אם הדליק תינוק עבור אביו אסור לאב לקרא לאורו כמבואר בביה"ל (סימן שכה ד"ה אינו יהודי).

כב. כמבואר ברמ"א (שטו, א) ומשנ"ב (סק"ו) דנחשב כמחיצת עראי המותרת בשבת, שהרי הוא נע ונד ברוח.

כג. עפ"י רמ"א (שם) דמחיצה הנעשית לצניעות בעלמא שרי, ובמשנ"ב (שטו סק"ד) בשם המרדכי כגון להפסיק בין אנשים לנשים כששומעין הדרשה. וכתב בשו"ת משנה הלכות (חט"ו סימן קיב) דכשמים מחיצה לצניעות, שרי אף שהוא

דמותר להשתמש בפקקי ספוג או פלאסטיק שנדחק באוזן ולאחר שמוציאים אותו חוזר למדתו^כ, או בפתילות צמר גפן אם הן מוכנות לכך מבעוד יום י, ו

וח"י סימן לא) ויסודי ישורון (ח"ד דף צה) להחמיר, אך הגרשז"א זצ"ל צידד להקל עיי"ש ובשולחן שלמה (שמ הערה נט). ועיין תורת היולדת (פרק לט הערה ט) דמסתבר שאין בקריעת צמר גפן איסור דאורייתא דמכה בפטיש. ובשו"ת באר משה (ח"ו סימן לז) כתב ג"כ דודאי ליכא איסור דאורייתא, ודלא כשו"ת צור יעקב (הנ"ל) שחושש לאיסור דאורייתא, ותולדות שמואל (בסוף ספרו על ל"ט מלאכות דף רלד. מדפי הספר) שכתב לחייב משום קורע, דיש לדון טובא אם שייך בזה קורע דאין כאן חיבור יפה בין החוטין, אך למעשה כתב דאיסור דרבנן בודאי איכא, עיי"ש. ועיין שו"ת שבט הלוי (ח"א סימן קטו) שמעתיק דברי שו"ת צור יעקב, והעיר דמש"כ דמטעם מחתך אין איסור כיון דביד קעביד, ואסר לה מטעם אחר, אין דבריו נראין. ובשו"ת אור לציון (ח"ב לו, כב) כתב שאין להתיר לקרוע צמר גפן בשבת, ודוחה את טעם המתירים, עיי"ש. וכ"כ להחמיר שו"ת אז נדברו (ח"ב סימן לא) וחוט שני (ח"א ע' קמב) עיי"ש. וע"ע שו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן שנט, וח"ז סימן שי) דאסור לקרוע חתיכת צמר גפן מחבילה גדולה ולתחבו באזנו כדי לאטום את אזנו, ועיין לשו"ת מהר"ם בריסק (ח"ג סימן לה) דיש בזה משום מחתך במדה שהוא מקפיד עליה שלא יהיה קטן ביותר כדי שיסתום כל נקב האוזן ושלא יהא גדול ביותר שאז לא יכנס בהאוזן. והגם שאינו מוכרח דאם הוא גדול יותר ג"כ יכול

וליכא למיחש שמא יחליקו, ואפילו אם בשעה שמהדקן לאזניו יש קצת מירוח לית לן בה דשלא מרצונו הוא. ועיין שו"ת אז נדברו (ח"ג סימן כא) דאף שלכאורה אין בזה משום ממרח, אבל יש בזה משום תיקון מנא, דלכאורה פשוט דפקק שמוכן מע"ש אם בשבת יוסיף עליו כדי להתאים למדת הבקבוק שיש בזה משום תיקון מנא.

כה. שו"ת שרגא המאיר (שם), דלא שייך בזה איסור ממרח, אף שמהדקו ומכניסו לאוזן ומתפשט לפי מדת אזנו. וכ"כ בשו"ת קנין תורה (ח"א סימן סג, ד) דמותר להכניס צמר גפן באוזן, ושכן העלה בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן קכו) דאם המוך מהודק באוזן הרבה עד שאי אפשר ליפול אין למחות בהנהגה היתר דאפשר שזה חשוב כמו קשור. ועיין מילואים לשש"כ (יד, לט) ושולחן שלמה (ש"ד, יד) דהפקקים שקלי השינה מכניסים לאזניים למנוע הפרעות בשינתם נראה דמותר להכניס בשבת לאזניים ואין בו משום ממרח ולא תיקון כלי.

כו. שש"כ (שם) דאסור לעשות פתילה בשבת כמבואר במשנ"ב (שכח ס"ק קנב, וסי' תקיד שעה"צ סקנ"ב) משום מכה בפטיש. וטוב להימנע מתלישת צמר גפן בשבת ויו"ט דיש סוברים שיש בו איסור תורה, כמו שמביא (בפרק לה הערה מח) מספר מנוחה נכונה (מלאכת הפוצע) שו"ת צור יעקב (סו"ס קנב ובבושם מרדכי שם סק"פ) שו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן מה,

ואפילו הכין פתילה להדליק בו נר ולא השתמש בו מותר לשמו תוך האוון כז, ורשאי אף להרחיבה קצת, אבל לא יכוונה למדת האוון ממש. כח

קסו. פריסת מלכודות במקלט לצוד עכברים

אין להעמיד מלכודת במקלט כדי לקלוט בה עכברים וכיו"ב משום איסור צידה כט, וכמו כן אין להזיז מלכודת עכברים ממרכז החדר לפניה כדי לצוד בה עכבר כאשר קיימת סבירות שהעכבר ילכד מהר יותר אם יזיזו את המלכודת ל, ובמקום דמצטערים הרבה ויש קטנים יתכן להקל לא, [ואם ניצוד עכבר במלכודת,

ל. חשוקי חמד (עמ"ס שבת ע' תרמה) דלכאורה יש בזה איסור מוקצה, כיון דהמלכודת הוי כשמל"א, ואסור לטלטלו לצורך דבר האסור בשבת. אלא דאם יטלטלנו ברגליו, אפשר דמותר, דהא כתב הרמ"א (שיא, ח) דטלטול מוקצה בגופו אפילו לצורך דבר האסור מותר, וכן פסק המשנ"ב (סימן שח סק"ג). אלא דהחזו"א (סימן מז סק"ג) חולק וס"ל דאסור, ויתכן דהכא אף לפי המשנ"ב והרמ"א יהיה אסור, כיון דכשעומד ליד המצודה לא יכנס העכבר לתוכו, וכאילו דהמצודה גמרה פעולתו, וכשדוחפו אפילו ברגליו למקום אחר, הוה כאילו פורסה עתה מחדש, ואסור לפרוס מחדש מצודה של עכברים.

לא. עיין תהל"ד (שטז סק"ד) ודעת תורה (שטז ס"ד) בשם שו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן מז) דמבואר להיתר, דגם אם יצוד בשעת פריסת המצודה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה כמו הצד נחש דפטור עיי"ש. ונחלקו (בסימן רעח) אי מלאכה שאצל"ג חייב, וא"כ דברי המג"א קיימים למאן דס"ל מלאכה שאצל"ג חייב.

להשתמש בה כגון שלא ישתמש בה אלא בקצהו, מ"מ למעשה נראה להחמיר, יעוי"ש. ובעת צורך גדול כתב בשו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן שס) דיש להקל לקרועו בדרך שינוי. ובשם הגרשו"א זצ"ל מביא בשש"כ (יח הערה פד) דאם דוחס את צמר הגפן כמות שהוא לתוך האוון, לית לן בה, כיון שאינו עושה את צמר הגפן לכלי אלא רק דוחסו בפנים האוון.

כז. שו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן ל) דנהי דפתילה כיון שעשאה לכך נעשית כלי שמלאכתו לאיסור כמבואר במג"א (סימן שח סק"ח), מ"מ לצורך גופו ומקומו שרי, ופשיטא דכה"ג נקרא צורך גופו.

כח. שו"ת שבט הלוי (שם) דלכוונה למדת האוון ממש אסור דהוי ליה עשיית תיקון כלי, אבל להרחיבה קצת אינו נראה לאסור.

כט. משנ"ב (שטז סק"ח) בשם מג"א ופסקי תוספות (שבת יז) שיש להזהר שלא להעמיד בשבת מצודה לצוד בו עכברים, ושו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן קלה).

והוא בתוכו חי, יש מי שכתב דאין זה מיקרי מאוס לענין היתר גרף של רעיל, ולא נהירא כ"כ], ולכן ישתדל להניח את המלכודות בערב שבת שלא להכנס לחשש צידה, ובמקום צער גדול יש מקום להקל להניח סם המות לעכברים גם בשבת. לג

גרף של רעי לכתחילה. וכ"כ בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן מה) שאין להעמיד סם המות לזבובים בשבת, משום איסור מוקצה, דכיון שהוא מידי דלאו בר אכילה, אסור לטלטל אותו בשבת, כדאיתא בשו"ע (סימן שח), ולא דמי לגרף של רעי וכל דבר מטונף שמותר לטלטל, דשאני הכא דעי"ז עושה גרף של רעי להפיל הזבובים, ואין עושין גרף של רעי לכתחילה. ועיין שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סימן כא אות ב) דבענין הגדרת גרף של רעי, לא שייך ליתן שיעור, אלא תלוי לפי האדם. וכן תלוי באם הוא מפוזר, דאז הו"ל מאוס יותר ומותר לטלטלו, משא"כ אם הוא במקום אחד דלא הו"ל כ"כ מאוס, אז אין בו היתר להרבה אינשי. אבל אם הוא איסטניס מותר. ובשולחן שלמה (שלח הערה יג) דכשיש גרף של רעי מותר לסלקו אפילו מי שאצלו אין הדבר מאוס, ואינו בגדר גרף של רעי בשבילו.

לג. כמבואר משו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן מה) בענין אם שרי להעמיד סם המות לזבובים בשבת, וז"ל: היה אפשר לתלות היתרא כמ"ש המרדכי (בפ' כל כתבי) וז"ל ושאר כל המזיקין וכו' וכתב ר"ת דה"ה פרעוש וכיוצא בהן מותר להרגם, וטעמא משום דסבר כר"ש דאמר מלאכה שא"צ לגופה פטור עליה ומשום צערא שרי לכתחילה מידי דהוי אמפיס מורסא וכיבוי

לב. חוט שני (הל' שבת ח"ג ע' קלח) כיון דאינו אלא הפרעה לבני אדם ולא בגדר מאוס, ולא דמי לריח רע. ועיין שו"ת שרגא המאיר (ח"ב סימן סט) שנשאל מאחד שבאמצע סעודת ש"ק בעת שישב עם אורחים, מצא עכבר חי שאכל סם המות וכבר מבולבל וקרוב למות, האם מותר לטלטלו ולהשליכו חוצה. וכתב להתיר דהוי כגרף של רעי. דמש"כ המשנ"ב (שח ס"ק קל) דעכבר מת מותר להוציאו בידים, צ"ל דלא התירו הוצאת עכבר חי משום צידה, ובכה"ג שהוא מבולבל כבר ממילא ליכא איסור צידה ולכן שפיר אפשר להתיר הוצאתו. ודן שם בדברי הגמרא (שבת קכא:), וביצה לו: דההוא עכברתא דאשתכח בי אספרמקי דרב אשי, אמר להו רב אשי נקטה בצוציתה ואפקוה. האם מיירי בעכבר מת דוקא או גם בעכבר שעודנה בחיים. וציין למה שנפסק בשו"ע (שח, לד) שכל דבר מטונף, אם היה בחצר שיושבים בה מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא אפילו בלא כלי, עיי"ש באריכות. לעומת זאת בספר דרך שיחה (ע' תלח) כתב בשם הגרמ"ק שליט"א דעכבר שנתפס במצודה בשבת מותר להוציאו, אבל עדיף שיביאו גוי, עיי"ש. ויש לציין למה שכתב במנחת שבת (סימן פ ס"ק קע) בשם הגו"י דאין להעמיד מלכודת בשבת משום שאין עושין

קכא

גם אני אודך * שאלות השכיחות בכניסה למקלט או חדר מוגן

קסז. סגירת חלון המקלט בשעי"ז ניצוד ציפור

מותר לסגור את חלון המקלט בהשמע צפירה, אע"פ שהציפור שנכנסה דרך החלון לא תוכל לצאת ל^י, ואמנם אם אפשר להפריח את הציפור במהרה עדיף טפי. לה

קסח. פינוי מקלט בבת אחת או בכמה פעמים

כשצריך לפנות מקלט בשבת, עדיף להוציא הרבה דברים בפעם אחת, ולא בכמה פעמים כמות קטנה. ל^י

קסט. הכנסת ארגז שתיה למקלט

מותר להביא ארגז שתיה למקלט ציבורי^{לז}, ולכתחילה יביאנו בשינוי, כגון על

כוונתו רק להציל מן הקור ואינו רוצה כלל בצידת הציפור, כיון דאין בו צידה דאורייתא, אע"ג דהוי פסיק רישא דרבנן.

לח. קצוה"ש (סימן קכא בדה"ש סקט"ו) וז"ל: וגם בציפור דרור בבית צריך לעשות תחבולות תחלה להפריחו מן הבית אם אפשר, ואם הוא משתמט בזויות ואינו יוצא מן הבית אז התיר החיי אדם לנעול הדלת.

לז. עפ"י שו"ע (שלג, ב) דכשמפנה ארבע או חמש קופות מאוצר, לא יחלקם בקופות קטנות להוליכם בהרבה פעמים כדי להקל המשאוי, מפני שמרבה בהילוך ואורשא מילתא טפי.

לז. בשו"ע (שכג, ה) המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה כדרך חול, אלא יביאם לפניו או על כתפו וכיוצ"ב שישנה מדרך החול, אפילו אין בשינוי קלות במשא. ואם א"א לשנות, כגון שזימן אורחים הרבה וצריך למהר להביא לפנייהם

גחלת שלא יזקוק בה עכ"ל, אף דלא נעלם ממני דרבים הם החולקים ונקטינן לחומרא כמבואר בטור וב"י (סימן שטז), מ"מ י"ל היינו דוקא להרגן בידים אבל גרמא בעלמא לכו"ע שרי. וגדולה מזו, נחש ועקרב דורסן לפי תומו משום מאיסותא, א"כ ה"ה דיש להתיר משום צערא היכא שיש יתושין הרבה שמצערין לו. ומה"ט נ"ל להתיר היכא שעכברים מצויין דמזקי ומצערא, שמותר להניח לפנייהם סם הממית אותן, אך ורק מצד אחר יש חשש איסור דמשום איסור מוקצה נגעו בו כיון שהוא מידי דלאו בר אכילה אסור לטלטל אותו בשבת (סימן שח) וכו', והוא דבר שאפשר מע"ש דאז שרי לכו"ע, עכ"ל. ועיין אריכות דברים בשו"ת באר משה (ח"ב סימן כג אות ז) בענין טלטול מוקצה לצורך הנאת בני אדם.

לד. עפ"י המובא במשנ"ב (שטז סק"ה) בשם החיי אדם דבזמן הקור שיש צער צינה או צער אחר מותר לסגור את החלון אם

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

קכב

כתיפו וכדומה, אבל באינו יכול מוליכם אף בלא שינוי. לח

קע. ניקוי קורי עכביש

לכתחילה יפנה את קורי העכביש בערב שבת לט, אבל אם שכחו לפנות מבעוד יום, ויש להשוהים צער גדול מזה, אפשר להקל לנקות קורי עכביש, ואין בזה משום איסור תולש^מ וטלטול מוקצה^{מא}, ומ"מ ראוי להסירו באמצעות מכבדות

הרבים שיוכלו להרוות את נפשם הצמאה.
לח. שו"ת אור לציון (ח"ב מג, ה), דכיון שסתם וי"א בשו"ע, הלכה כסתם, לכן אין להביא ממקום למקום סל שיש בו כמה דברים, כגון בקבוקי שתיה ושקיות עוגות וכדומה, אלא אם כן משנה במשאן כגון על כתיפו וכדומה, ומכל מקום כל שממהר להביאם לאורחים שכבר ממתנים לבואו, מוליכם אף בלא שינוי, עיי"ש.

לז. כמ"ש במשנ"ב (ר נסק"ג) בשם א"ר, דיש לפנות קורי עכביש מהבית בע"ש.

מ. עיין כף החיים (סימן שכח ס"ק ער) דהיפה ללב (ח"ב סימן שכח אות ב) חקר האם מותר לסתור קורי עכביש ע"י נפוח פפה, דשמא כשמחובר ומדובק בכותל מקרי תולש דבר מן המחובר ואסור אפילו ע"י גוי. ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן קב, ו) העיר על זה דלכאורה קשה לומר בזה שיהיה איסור תורה כיון שהוא דבר שאינו מתקיים, ולמה יהיה בזה איסור בונה או סותר מן התורה. ועיין שו"ת בצל החכמה (ח"ה סימן יח).

מא. הגם שכתב בתהל"ד (סימן שכח סקע"ט) בשם מור וקציעה שקורי עכביש הם

מותר. וי"א דלמעט בהילוך עדיף, ויותר טוב להביאם בסל ובקופה בפעם אחת מלהביאם כל אחת ואחת בפני עצמה. והכריע המג"א (סק"ז) כשיטה זו דלמעט בהילוך עדיף, ומיהת אם מוליכן דרך מבוי מעורבת דשכיחי בה רבים אסור, משום עובדע דחול. ובט"ז (סק"ד) כתב משום שהרואה אומר לצורך חול מביאם. וכ"כ במשנ"ב (סקכ"ה) כשנושא אותם דרך מבוי המעורבת דשכיחי בה רבים ואוושא מילתא טובא ויאמרו דלצורך חול מביאם, לכו"ע למעט במשא עדיף. ובשו"ת נשמת שבת (ח"ד סימן שנו) דהנפק"מ בין הטעמים באופן שידוע בעיר שמוציאם לצורך היום כגון שעורך קידוש ברבים או שלום זכר בליל ש"ק, דלטעם הט"ז שרי, שידועים שאין ההוצאה לצורך חול. אבל לטעם המג"א אסור משום עובדא דחול. ובשוע"ה (סעיף ד) נקט ב' הטעמים. גם יש לחלק בין כדי יין שבזמן הגמרא לבין קופסא של סודה בזמנינו, שידוע לכל שבכל סעודה וסעודה משתמשים עם הרבה בקבוקי סודה ולא שייך כל כך למיחשדיה כשרואין אותו מביא קופסא אחד שמביאו לצורך חול, עיי"ש באריכות. ובנידוד"ד כשרואין אותו מביא קופסא אחד למקלט ציבורי אין חשש עובדא דחול, שמבינים שמכניסו לצורך

קב

גם אני אודך * שאלות השכיחות בכניסה למקלט או חדר מוגן

וכדומה מ"ב. ויזהר שלא להרוג את העכביש.

קעא. התזת ריח בחדר מוגן או מקלט

מותר להתזת ריח ממטהר אויר בחדר מוגן או מקלט שיש בו הרבה אנשים מג. וכן מותר לתלות קופסא המכילה חומר מטהר אויר מד שפתחה בערב שבת. מה

שיש קצת דוחק, ולכן אין להתיר לנערות צעירות להתזת ספריי על השערות בשבת שאין בזה דוחק, כמבואר בביה"ל (סימן שג ד"ה לחוף). – אבל דעת מוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע (ח"ו סי' קלט, וחי"א סי' פה, ב) ויבדלחט"א אאזמור"ר מרן בעל משנת יוסף שליט"א (ח"ט סימן קח) דאין בזה משום זורה ומוליד ריח. וכ"כ שו"ת אור לציון (ח"ב לא, יד), שו"ת אז נדברו (חי"ג סימן יד אות ה), שו"ת באר משה (ח"ב סימן כג), שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן כו), שו"ת נשמת שבת (ח"ד סימן קפד וסי' שמח), ושש"כ (כג, יג). וכן הורה הגרשז"א זצ"ל בשולחן שלמה (שטז הערה ד), והוסיף (בסימן שיט הערה נד) דאף דיש דיעות שספריי חשיב זורה ואסור להשתמש בו בשבת, מ"מ למעשה מותר.

מד. כמובא במשנ"ב (סימן תקיא סק"ג) מהגמרא דמותר לקחת מערב שבת כלי של ברזל מלא נקבים ומעשנין אותה בבשמים ופוקקין הנקבים, ולמחר פותחין הנקבים ונמצא הבית מתגמר מאליו.

מה. שש"כ (ט, ו) דאף אם פותחה במקום המסומן לכך אסור משום עשיית נקב, ואפילו נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא אסור מדרבנן כמבואר במשנ"ב (שיד סק"ו).

מוקצה. כבר העירו בארחות שבת (ח"א פי"ג הערה טז) דשם מיירי באופן שנוטלם על מנת להשתמש בהם, אך מסתבר דמותר לנקות אותם, דלא גרע מכיבוד הבית שלא חששו בו לאיסור מוקצה כמבואר ברמב"ן (מלחמות קכד:) משום דהוי גרף של רעי, אי נמי דהוי טלטול מן הצד והתירוהו לכבוד שבת. וכ"ה בשו"ת באר משה (ח"א סימן לז) ושש"כ (פכ"ג הערה לד) להקל.

מב. עיין שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן רעא) דאם שכח לפנות את הקורי עכביש שפיר דמי לפנותם בשבת ע"י מכבדות, דהגם שהחזו"א (סימן מ סק"כ) אסור דבר זה משום איסור טלטול מוקצה, מ"מ ע"י אמצעות מכבדות יש לדון להתיר משום דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר.

מג. כידוע דנו פוסקי דורינו אם יש חשש זורה בהתזה ספריי. והאריך בזה בשו"ת קנין תורה (ח"ה סימן כג), ונוטה להחמיר, מצד שהוא עובדא דחול גמור ללחוף בידו וממלא החדר בריחות דינו לאוסרו, ומכ"ש דעוד יש חשש דזורה וצריך לגופו דלזה מתכוין דאין להתיר, עיי"ש באריכות שדן בדברי הגרעק"א. ועיין שו"ת חשב האפוד (ח"ג סימן טו) דהגם שהגרעק"א עורר כמה נקודות להקל, הואיל ולפי פשטות הדברים הרמ"א אסור, אין להקל בזה אלא במקום

קעב. הוצאת מקק ממקלט או חדר אטום

כשיש במקלט מקק חי וכדומה שמצער את האנשים ובפרט ילדים קטנים שמפחדים מותר להוציאו באופן שאין איסור צידה ע"י חתיכת נייר וכדומה מו, ובמקום הצורך אפשר להקל לצוד את המקק ולהוציאו מו, וכשאי אפשר לפתוח את הדלת או החלון לזרקו יש מקום להקל בשעת הדחק לכסותו בכלי. מח

רמשים המזיקים, אם לרפואה חייב ואם בשביל שלא ישכנו פטור. והטעם כמבואר במג"א (סקי"ב) ומשנ"ב (סקכ"ז) דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, דהא אינו צריך לצוד אלא שלא ישכנו, ואם היה יודע שיעמוד ולא יזיקנו לא היה צד, וקיי"ל דמשאצל"ג פטור אבל אסור מדרבנן, והכא משום הזיקא אפילו איסור דרבנן ליכא. ואפילו להרמב"ם דמחייב בעלמא במשאצל"ג מודה בזה, דלא מיקרי מלאכה כלל והוי כמתעסק בעלמא, כיון שאין רצונו בעצם הצידה כלל, ואדרבה כוונתו להבריא אותו מעליו. – וכל זה במקום דאיכא חשש הזיקא. ובמקום דליכא חששא זו, נחלקו הפוסקים. דהנה בשו"ע (שם, ט) נפסק: פרעוש אסור לצודו אא"כ הוא על בשרו "ועוקצו" ואסור להרגו. וכתב במשנ"ב (סקל"ז) משמיה דהמג"א והגר"א דהאי עוקצו דוקא הוא, דמשום צערא דעקיצה לא גזרו רבנן על איסור צידה ומותר לצודו ולהשליכו, אבל אם הוא על בשרו ואינו עוקצו אסור לצודו, ולא דמי לקוץ ברה"ר (סימן שח, יח) דהכא ליכא למיחוש להזיקא רק צער בעלמא. אבל דעת הט"ז דמותר ליטלו מעל בגדיו מבפנים, וכן מצדד הא"ר. ועיין שעה"צ (סקס"ג) דנחלקו בזה גדולי

מו. קונטרס התשובות מהגר"י זילבר זצ"ל הנספח לספר שלמי יהודה (אות ל), עפ"י מה שכתב המשנ"ב (שח ס"ק קל) שעכבר מת הוא גרף של רעי, ה"ה מקק חי שמאוס מאד על בני אדם, מותר לתופסו על חתיכת נייר באופן שאין איסור צידה ולזרקו החוצה. וכ"כ בספר תורת המוקצה (פ"ד ע' קטו) דמקק חי, אם הוא מאיס ממנו, מותר להוציאו, רק ישגיח שלא יעבור על איסור צידה. וכ"כ בספר טלטולי שבת (ע' 268) הערה (65) בשם הגריש"א רק יזהר שלא לעבור על איסור צידה. וכ"כ בספר הלכה ערוכה (מוקצה, ע' קמא) עפ"י שו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה סימן כא) שכתב "בענין הגדרת גרף של רעי, לא שייך ליתן שיעור, אלא תלוי לפי האדם, וכן תלוי באם הוא מפוזר, דאז הו"ל מאוס יותר ומותר לטלטלו". ובספר משנ"ב למעשה (שטז, צב) כתב בשם הג"ר שמואל דוד גרוס שליט"א דומ"צ באשדוד שאין להתיר צידת מקק הגורם לבהלה בין הילדים, שאינו כהיזק גמור שהתירו בו. אמנם אם יש חשש שהילד יחלה מחמת הפחד מותר, אבל אין זה דבר שכיח, עכ"ד.

מו. כנלענ"ד, דהנה בשו"ע (שטז, ז) פסק: הצד נחשים ועקרבים בשבת או שאר

קבה

גם אני אודך * שאלות השכיחות בכניסה למקלט או חדר מוגן

קענ. הריגת מרבה רגלים

מרבה רגלים שמסתובב במקלט או בחדר חדר מוגן, והילדים מפחדים ממנו מאד, ואין אפשרות לצאת מהחדר, מעיקר הדין יש מקום להתיר להרגו בשבת^מ, אבל בדברים כאלו אין למהר לעשות מעשה, אלא לשקול תחילה הדק היטב אם אכן יש בזה צורך אמיתי.

קעד. לחלוות חפץ משכן

משפחות ששוהים יחד במקלט, ובאמצע הסעודה לווים אחד מהשני סכו"ם וכדומה, לא יאמר לחבירו הלוני, אלא יאמר לו השאילני, ובלשון לע"ז שאין חילוק בין הלוני להשאילני יאמר תן לי.^י

ממ. ארחות רבינו (ח"א ע' קמח) דהחזו"א התיר להרוג מרבה רגלים שמסתובב בבית והילדים מפחדים ממנו, מדין דלת שנסגרה על ילד והוא מפחד, דמותר לשוברו שמא יבעת התינוק וימות (כמשנ"ב שכת סקל"ח).

ג. בשו"ע (שז, יא) השואל דבר מחבירו לא יאמר לו הלוני דמשמע לזמן מרובה ואיכא למיחש שמא יכתוב, אלא יאמר השאילני, ובלשון לעז שאין חילוק בין הלוני להשאילני צריך שיאמר תן לי. וביאר במשנ"ב (סקמ"ב) דסתם הלואה שלושים יום, ויש לחוש שמא יכתוב המלוה הלואתו לזכרון אבל שאלה דזמנה לאלתר אין חשש שמא יכתוב. ומשמיה דהמג"א כתב דבמקום שנוהגין שסתם הלואה רשאי לתבוע לאלתר, כמו שנוהגין במדינתנו, רשאי לומר הלוני. אולם בביה"ל (ד"ה לזמן) פקפק על זה עיי"ש.

הראשונים מהם מקילין ומהם שמחמירין, ע"כ מהנכון להחמיר לכתחילה ואין למחות ביד המקילין, ע"כ. וא"כ בנידו"ד אף דליכא הזיקא אלא צער גדול יש מקום להקל. ובפרט דהוי דבר שאין במינו ניצוד. ומשום מוקצה נמי ליכא, עיין ט"ז (שטז סק"ח) דהטעם דבפרעוש ליכא משום מוקצה דדמי לקוץ ברה"ר. ובמשבצ"ז תמה דשאני התם דאיכא היזק. אלא הטעם הוא משום דכינה לבנה על בגדיו מאוס הוא וכגרף של רעי, עיי"ש. והארכתי בזה במקו"א.

מח. משום דהוי תרי דרבנן, דבר שאין במינו ניצוד, ומלאכה שאינה צריכה לגופה. ודעת הפמ"ג (הובא בשעה"צ שטז סק"ח) להקל בתרי דרבנן אע"ג דהוי פסיק רישא עיי"ש. ועיין פמ"ג (סימן שז א"א סק"ז וח') שהתיר תרי דרבנן במקום צער אף ע"י ישראל.

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

קבו

קעה. לקח קדירת חבירו במעות

כמה משפחות שכרו לסעודות השבת "מקלט" שיעדוהו לאולם שמחות, והעמידו את קדירותיהן על פלטה אחת, ולקח אחד קדירה של חבירו בטעות שלא על מנת להחזיר שחשב שהיא שלו, מותר להחזירו דחשיב נטילה בטעות נא.

קעו. הטמנה בשמיכות

מותר לעטוף קדירת תבשיל שחומם מערב שבת בשמיכות פוך^{יב} וכיוצ"ב על מנת לשמור את חומם, ולהעמידם כן בחדר המוגן^{יג}, ומותר לעשות כן אפילו בין השמשות^{יד} אם לא קיבל עליו עדיין שבת.^{יה}

קעז. הסיר קדירה בע"ש ונתעכב מלהחזירה

חימם קדירה בערב שבת והסירה מהאש והניחה על גבי השיש במטבח, והיתה דעתו ליתנה על גבי אש גרופה וקטומה, ועקב האזעקות הרצופות שכח ולא נתנה מבעוד יום על גבי האש, ונזכר בשבת ורוצה להחזירה אל האש הגרופה והקטומה, יש מי שהורה דרשאי להחזירה.^{יז}

נא. ראה ביה"ל (סימן רנ"ה ולא הניחם) שנסתפק הגרעק"א אם מחשבתו מועלת לאסור שוב להחזיר את קדירת חבירו. ובספר שביתת השבת (הל' שהיה והטמנה סקמ"ז) מסיק להיתר דהוי נטילה בטעות, והארכנו בזה במקו"א.

נב. שו"ת אז נדברו (ח"ז סימן לא) כמבואר ברמ"א (רנז, ג) לענין הטמנה בנוצות. ואין לחוש לחומרת הרש"ש (שבת דף מט) דאין להטמין בשאר נוצות.

נג. שו"ע (רנז, א).
נד. שו"ע (רסא, א).

נז. עיין ארחות שבת (פ"ב הערה פד) דיש לדון בזה עפ"י מה שכתבו הפוסקים דמי שהסיר קדירה מהאש מערב שבת ועודה בידו ודעתו להחזירה ונתעכב ולא החזירה עד שבת, מותר להחזירו. כן דעת פרישה (רנ"ג סק"ז) ופמ"ג (שם א"א סקל"ה) ושוע"ה (סעיף יד) ושעה"צ (סקמ"ד). - והלבוש (סעיף ב) וחזו"א (סימן לז סקי"ב ד"ה ונראה) אוסרים. ולדעת המתירים חזרה גם בנטל הקדרה מערב שבת יש לדון האם

קעת. החזרת קדירה כשעודה בידו

נטל קדירה מאש גרופה וקטומה שלא על דעת להחזירה, ובנתיים נשמעה אזעקה ונמלך להחזירה, אם הקדירה עודנה בידו יש להקל ולהחזירה בעת הצורך.^{נז}

רפואה

קעמ. נטילת כדורי שינה

אדם שאינו יכול לישון ומצטער הרבה מפחד המלחמה מותר לו לקחת כדורי שינה^{נח}, אבל מוטל עליו לדאוג שיתעורר קודם זמן ק"ש ותפלה.^{נט}

להתיר, עי"ש. ובשולחן שלמה (ערכי רפואה ח"ב עמ' קפ) ציין לאשל אברהם בוטשאטש (שכז, א) דרחיצת הראש ביי"ש כדי שישן שרי משום דהרדמה לא חשיב רפואה ולכן מתיר אפילו לרפואה וסובר דדמי להנעמת הקול דשנינו (בסימן שכח, לח) דמותר לגמוע ביצה או לאכול שרפים מתוקים ולא חשיב רפואה, ולדעתו נראה דשרי ליקח כדורים נגד נדודי שינה כיון דהרדמה לא חשיב רפואה. ועיין שולחן שלמה (שכא, כג) דנטילת כדור להמנע משינה או כדי שישן הו"ל כרפואה, ובהערה (אות יז) העירו דלהלכה למעשה פסק דמי שמצטער הרבה מחוסר שינה מותר לו לקחת כדורי שינה, ואפשר כוונתו לדון במי שאינו מצטער הרבה. וכן התיר בקצות השולחן (סימן קלח בדה"ש סקל"א) לקחת כדורי שינה. ובספר ברית עולם (רפואה בשבת סעיף ע) כתב לאסור כדורי שינה למי שאינו יכול לישון, אם לא במקום חולי, ואם אינו יכול לישון ילמוד או יאמר תהלים במטה

גם בשכח ליתן את הקדירה על האש שרי, דשיש דינו ככסא וספסל או דהכא חמיר טפי כיון שהסיח דעתו מלהחזיר. וכתב הגר"ש אויערבאך זצ"ל דאת"ל דשיש דינו כמטה וספסל, א"כ בגוונא שהניחו מע"ש על מנת ליתנו על גבי האש א"כ ההנחה על גבי השיש זה על מנת להחזיר על האש, וזה במצב שאם יראנה על גבי השיש יזכר להשיב על גבי האש, א"כ חשיב כהמשך השהייה מערב שבת.

נז. ביה"ל (סימן רנג ד"ה ודעתו) עי"ש.

נח. עיין שו"ת באר משה (ח"ו סימן לט), שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן לה, ב), שו"ת משנה הלכות (ח"ד סימן נא, ב), שו"ת משנת יוסף (ח"ד סימן מב), שו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן שפג), שו"ת שרגא המאיר (ח"ג סימן קיח הל' שבת אות כה), שולחן שלמה (שכח, נז) - וערכי רפואה ח"א עמ' קעו), ושש"כ (פרק לג סעיף טז) שבמקום צער גדול מחוסר השינה יש

קכח

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

קפ. כדור המפיג שינה

היושן שינה עמוקה וחושש שלא ישמע את ההזעקות, ולכן רוצה להשאר ער כל הלילה, יש מקום להתיר לקחת כדור המפיג שינה.^ס

לגרש השינה שיוכל להיות ער וללמוד מאוחר בליל שבת, והשיב דלהשתמש עם סם ממש אסור, דעד כאן לא התירו לבריא (שכח, יז) אלא באוכלין שאינן ראויין לאכילה מ"מ שייך בהם ענין אכילה (משנ"ב שם ס"ק קז), ואין צריך לגבב קולות בשביל ביטול תורה שאם ילמוד מאוחר בלילה על פי רוב זה על חשבון של ק"ש ותפלה בזמנה, או שישנים ביום כפול. גם הגרשז"א בשולחן שלמה (ערכי רפואה ח"ב ע' קפא) כתב דיש לעיין בכה"ג שרוצה להיות ער ומשתמש בתרופות המיוחדות לכך דאולי חשיב כגורם חולי לעצמו ולא רפואה, ומה שרוב בריאים משתמשים בזה לאו כלום הוא, כי גם נגד עצירות רוב בריאים עושים אפיקטויזין ומ"מ שנינו דאסור בשבת. וכ"כ בשש"כ (לג, טז). גם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן כא) כתב שאסור לקחת כדורים אלו אפילו לצורך מצוה כדי ללמוד בלילה, דדבר שעושים בסממנים אסור אף אם אינו מעין רפואה כלל. ועוד שתרופה זו עשויה לרפואה ג"כ שאדם שיש לו חולי שישן יותר מדאי שיקיץ משינתו. ובשו"ת נחלת מאיר (סימן יד) כתב להחמיר שלא ליקח כדורים בשבת למנוע השינה, דלמה להכנס לחשש איסור, וכי לא די שילמד בהתמדה כל השבוע ובשבת יישן, ואדרבה מצינו שכן היה דרך כל הלומדים בימי קדם שלמדו כל לילות השבוע ובשבת ישנו על משכבם

או שיקום מהמטה. וחזיק את דבריו בשו"ת אז נדברו (ח"א סימן ל, וחלק יד סימן י, ב) עיי"ש. ובספר חוט שני (הל' שבת ח"ד עמ' קנב) כתב דכדורי שינה מסתברא דלא מיקרי רפואה מה שרוצה לישן, אלא שבדרך כלל נוטלים אותם בזמן שחסר לאדם שינה, ואז הוא בגדר מחלה, וממילא אסור ליטלם משום רפואה, אא"כ מצבו מגיע ממש לגדר חולה מה שאינו יכול לישון, ואז מותר לו ליקח דהוי כמו חלה כל גופו.

נב. עיין חוט שני (הל' שבת ח"א עמ' סט שעה"צ אות ח) דאין לעשות פעולה או להכניס עצמו למצב של אי קיום המצוות, ולכן אין ליקח כדור שינה או סמי הרדמה לפני זמן קיום מצות אכילת מצה וכדומה. וכן מוטל על האדם לדאוג לפני שהולך לישון שיתעורר בזמן של קיום המצוות כגון ק"ש ותפלה, ואל יאמר שכיון שהוא ישן הרי הוא אנוס.

ס. שו"ת באר משה (ח"א סימן לג אות יט, וח"ו סימן לט) מתיר לבלוע כדורים שלא יישן כדי שיוכל להעביר הפרשה שמו"ת וכיוצא"ב ובלא"ה יישן, כיון שאינו חולה ולא מצינו לחז"ל שגזרו בכה"ג, עיי"ש. וכ"כ בשו"ת משנת יעקב (סימן לח) כיון שלא נעשית לשם רפואה כלל. ולכאורה ה"ה בנדרו"ד. ועיין שו"ת אז נדברו (חי"ד סימן י, ב) שנשאל ג"כ אם מותר לקחת כדור

קכט

גם אני אודך ❖ אמירה לנכרי

קפא. כדורי הרגעה

אדם שעצביו מתוחים, ויש חשש שיחלה כל גופו מחמת כך, או שהוא סובל מחולשה בלב, מותר לו ליטול כדור הרגעה כדי להרגע.^{סא}

קפב. אספירין בשבת

הסובל ממתיחות וכדומה ומתוך כך חש בראשו, רשאי לבלוע איספירין.^{סב}

אמירה לנכרי

קפג. הדלקת אור ע"י נכרי

מותר לומר לנכרי להדליק אור במקלט כדי להפיג פחדם של קטנים כשצריכים לזה הרבה^א, ואפילו לקטנים בני שבע שמונה^ב, או תשע^ג, ויותר לפי

סב. בשו"ת באר משה (ח"א סימן לג אות ה, ח"ב סימן לב, ח"ו סי' לט וסי' קכב) מתיר לבלוע איספירין, ושכן התיר בפשיטות הג"ר יונתן שטייף זצ"ל לבלוע גם במיחוש קל, אלא שצריך להיות מתוך כדבר. ובחוט שני (הל' שבת ח"ד ע' קנג) כתב דחסי מרגוע נפשי, או למי שטבעה ספינתו בים, אם מצבו מוגדר מחמת כך כחולה שאין בו סכנה מותר לו ליטול תרופות בשבת.

א. בשו"ע (רעו, א): אינו יהודי שהדליק וכו' לצרכו או לצורך חולה ישראל אפילו אין בו סכנה, הגה, "או לצורך קטנים שהוא כחולה שאין בו סכנה" מותר לכל ישראל להשתמש לאורו. ונפסק עוד בשו"ע (שכח, יז) דמותר לומר לנכרי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול דסתם צרכי קטן

כמבואר בט"ז (שיז סק"ב) בשם בעל התרומה, בביאור דברי הגמרא (שבת קיב). בסנדל של ת"ח.

סא. שו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן שעה) דגם השקטת כאבים הוא בגדר רפואה, ומתיחות העצבים זה ג"כ מחלה, ולכן אין להתיר רק באופן שנחלש כל גופו מזה, דאז מותר כשאר חולה כל הגוף, ואם יש לו צער גדול מותר ליקחם בדרך שינוי. ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ג סימן קלה) מתיר למי שהתרגל לזה ואם לא יקחם ירגיש חולשה וכאבים בכל הגוף. ומיהו אדם הסובל ממתיחות וחולשת הלב עלול לפעמים שאם עצביו יהיו מתוחים יבוא לידי סכנה ממש. וכ"כ בקונטרס עת מלחמה (פ"ד סעיף כא). ועיין שו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן קכה).

קל

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

עיי"ש, דש"מ דאף שלא במידי דאכילה אמרינן כן, עיי"ש.

ב. כ"כ בקצות השולחן (סימן קלד בדה"ש סק"ח) דאין כוונת הרמ"א להתיר דוקא לצורך תשמישם להאכילם וכיוצא אלא אפילו אם רק מפחדים לישב בחושך, ומסתבר דאפילו בני שבע או שמונה שמפחדים לישב בחושך מותר לומר לנכרי להדליק, שפחד הוא ענין חמור, וכעין זה גבי יולדת סומא (בסימן של) שמדליקין לה הנר שיש לחוש שתסתכן מפחד לבבה אשר תפחד שמא אין עושין לה יפה מה שהיא צריכה. אע"ג דהכא לא דמי ליולדת שהיא בסכנה ולכן מחללין השבת להדליק ע"י ישראל, עכ"פ אין להחמיר גבי אמירה לנכרי עבור קטנים בני שבע, והכל לפי מה שענינו רואות שאם טבע הקטנים שמקימים רעש בהיותם בחושך ואין דעתם מיושבת מחמת פחד מותר לומר לנכרי בשבת להדליק.

ג. בשו"ת מנחת יצחק (ח"א סימן עח) נדרש לשאלה זו עד כמה נחשב קטן שיהיה בכלל חולה שאין בו סכנה, וכתב דיש ללמוד דין זה ממה דאיתא (יומא פא.) התינוקות אין מענין אותן ביום הכיפורים, וכתב הרמב"ם (פ"ב מהלכות שביתת עשור) דקטן שהוא פחות מבן ט' אין מענין אותו ביום הכיפורים, כדי שלא יבוא לידי סכנה. וכתב הכלבו הביאו הב"י דאין מניחין אותו להתענות ואפילו לשעות. וכן פסק בשו"ע (סימן תרטז) עיי"ש. וכל זה בתינוק שבזמן הש"ס, ומכל שכן בזמן הזה כמבואר בב"ח (שם) ובמג"א (סק"ב), וממילא יש לנו סמך עד כמה שנים נחשב לתינוק, וכתב שכן הוא באו"ה (דין פיקו"ג בשבת אות כח) שמשווה שבת ליוהכ"פ לענין שיעור קטן.

כחולה שאין בו סכנה דמי. וא"כ לכאורה אף בנידו"ד שיש להם צער ופחד גדול יש להתיר. – אלא שראיתי בכף החיים (רעו סק"ד) שכתב בשם המטה יהודה (רעו, ד) דצ"ע בדין זה כיון דהדלקת הנר אין בו הנאת הגוף כל כך, ולא דמי למדורה. וגם לא דמי להא דסימן שכ"ח דמיירי בתינוק שאין לו מה לאכול וא"כ למה נתיר. ועל כן כתב דאין להתיר בסתם כי אם בתינוק שהורגל בראיית הנר בלילה ואם לא יהיה הנר דלוק יצטער ויבכה יעיי"ש. וכ"כ בשו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן מ) דאף דקיי"ל דצרכי קטן נחשב כצרכי חולה דהותר אצלו לגמרי שבות דאמירה לעכו"ם, מסתבר דהיינו בדברים שהם רבייתיהו של הקטן, לא בכל העולה על דעתו לעשות, וכמבואר בביאור הגר"א (סימן רעו) דהרמ"א מיירי שהקטן צריך להנר "צורך הרבה" והובא להלכה במשנ"ב (סק"ו), ממילא להדליק נר שיוכל לשחוק שם במשחקים אסור (אם לא שהוא כדי להרגיעו מבכי), עיי"ש. וזה פשוט דסברא להקל מטעם דהוי שבות דשבות אין לומר, כפי שכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קסג) שאין להקל לדון אמירה לנכרי בהדלקת אלקטרי כשבות דשבות.

ובעיקר השאלה האם רק במידי דאכילה אמרינן דצרכי קטן כחולה שאין בו סכנה או לכל דבר, בתהלה לדוד (שכח סק"ד וע"א) הוכיח דרק לצרכי אכילה דינו כחולה שאין בו סכנה. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סימן קכד) דחה דבריו מהא דשרי להדליק בשביל קטנים דהוויין כחולים שאין בהם סכנה, וכן ממה דאיתא במשבצ"ז (סו"ס שב) להתיר בקטן שרייתו זהו כיבוסו

הענין י'. וה"ה לזקן שהחושך מסוכן לו. ה.

קפד. הדלקת אור במקלט לצורך ת"ת דרבים

ציבור שנמלטו למקלט ויושבים שם בחשיכה ואינם יכולים ללמוד מותר לומר לנכרי שידליק את האור, וראוי שיאמר לו להדליק כלאחר יד דבכה"ג חשיב

לחלל עליו שבת שייך גם בגדולים.

ח. כ"כ אאזמור"ר מרן בעל משנת יוסף שליט"א (חאור"ח ח"א סימן יז אות י) שזקן חלש הוא ג"כ בגדר חולה שאין בו סכנה, ובפרט שהחושך מסוכן לו שיכול ליפול ולהסתכן.

ו. חוט שני (הל' שבת ח"ג ע' ריג), דהא הרמ"א (רעו, ב) מתיר אמירה לצורך גדול, ואין לך צורך גדול מזה. ובענין הדלקת אור לצורך תפלות ולימוד תורה דרבים דנו כבר הפוסקים, עיין פמ"ג (משבצ"ז ריש סימן שז ד"ה וא"ת), ישועות יעקב (סימן שז סק"ג), שו"ת בית דוד (אור"ח סימן תנו), שו"ת בנין עולם (סימן יב), שו"ת השיב משה (סימן י), שו"ת כתב סופר (אור"ח סימן קטז), שו"ת מהרש"ם (ח"ה סימן מו), שו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק סימן לג), ושו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סימן יד). ועיין שו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ה סימן צה) דאור האלעקטריי חשיב שבות דשבות. וכן מובא בכתבי הגרי"א הענקין זצ"ל שנהגו להקל להדליק נר אלקטריי לצורך סעודת שבת ולצורך ביה"כ ואולי מפני שיש מן האחרונים שס"ל דהדלקת נר אלקטריי אינו אלא מדרבנן, וא"כ הוי כשבות דשבות. ואולם בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן קסג)

ד. שו"ת אור לציון (ח"ב לו, ד) דמסתימת הפוסקים משמע דקטן עד י"ג שנה נחשב לחולה שאין בו סכנה, ומותר לעשות בשבילו כל מה שמותר לעשות לחולה שאין בו סכנה. ועיין ספר קיצור הלכות שבת (סימן מד סעיף יח) דקטן זה שצריכים לדונו כחולה שאין בו סכנה, אין להגביל שנותיו, שהכל תלוי במזגו, פעמים יש קטנים גדולים קצת כבר קרוב ליי"ג שנה שהם חלשים ביותר, וכבר ע"י מיחוש קל באים לידי חולי, ויש שחזקים ובריאים ובהם בודאי אין נאמרים התירים אלו אפילו כמה שנים מקודם, והכל לפי הענין. ואם הוא קרוב לבן י"ג שנים אם הוא חלוש ביותר שע"י מיחוש קל יחלה דינו כחולה. ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן תע) שנראה דהכל תלוי לפי מזג הקטן. וכע"ז כתב בספר חוט שני (הל' שבת ח"ד עמ' קצ) דתינוק שהוא מפחד שמותר לחלל עליו שבת, כמבואר במשנ"ב (שכח סקל"ח) דננעל הדלת בפני התינוק שובר ומוציאו, היינו שהוא מרגיש יחידי ומחמת כן נכנס בלבו פחד ומבוהל מחמת כן. ועד אימת נקרא תינוק לענין זה, כל זמן שהוא מבוהל מפחד זה. ואין ענין בהלה מחמת פחד לשאר עניני צער או בכי דלא מיקרי פחד. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן עה) דהבעתה גדולה שמצוה

קלב

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

בענין פתיחת וסגירת הספרים שכתוב אותיות על חודי הדפין שיפתח ויסגור אותם ביד שמאל. ובדעת תורה (שם ס"ג ד"ה וע' א"ר) דאע"פ שהחיי אדם כתב דבשאר מלאכות גם בשמאל חייב, מ"מ בכותב ומוחק צדקו דברי הא"ר. ועיין שו"ת אבני נזר (סימן רט אות ט) מה שנתקשה בזה. ולמעשה מבואר בחזון יחזקאל על התוספתא (פ"י הי"א) ובאבנ"ז ושו"ת שבט הלוי (ח"ז סימן סד, ח"ח סימן קעו, ח"ט סימן צא הי"ד) דאם עושים מלאכה זו לפעמים גם ביד שמאל, בודאי לא נחשב כשינוי, אבל אם מקפידים לעשות מלאכה זו ביד ימין, גם במלאכות אחרות פטור כשעושהו בשמאל. ובספר מעדני יום טוב (ח"א סימן נו) כתב לדייק כן מלשון השו"ע (שא, ב) וז"ל: "אבל אם עושה אותן בשינוי מדרך החול שאין דרך בחול לעולם לעשותן כן, מלאכה זו פטור מה"ת אבל אסור לעשות כן מדברי סופרים שמא יבוא לעשותה כדרכה בחול" עכ"ל, הרי דהדגיש שהוא רק שינוי אם אין דרך "לעולם" לעשותה כן. ולפי"ז נראה דבמרפק וכדומה באופנים שאין דרך כלל לעשות כן המלאכה בחול ודאי מיקרי כלאחר יד. ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סימן יט אות ב) ציין לתפארת ישראל (כלכלת שבת אות ג) דדוקא לענין כתיבה פטור בשמאל. ואיהו כתב דהעיקר תלוי באורח ארעא לעשות בשמאל אז חייב ואי לאו אורח ארעא לעשות בשמאל מלאכה זו אז הוא פטור מה"ת. והאריך לחקור בהא דכלאחר יד פטור גבי שבת אם זה מטעם מלאכת מחשבת אסרה תורה וכיון דעשה כלאחר יד הוי חסרון במלאכת מחשבת ורק גבי שבת הוא הפטור, או אפשר שהתוה"ק

כתב שאין להקל לדון אמירה לגוי בהדלקת אלקטרי כשבות דשבות. – ובשו"ת דעת כהן (סימן ו) כתב בענין הדלקה ע"י נכרי: הצדק אתו לרוב הפוסקים הוא הבערה דאורייתא, ואמירה לעכו"ם נפסק בשו"ע להתיר רק באיסור דרבנן שהוא שבות דשבות, ורק במקום מצוה או הפסד מרובה. ואצלינו בבית היו מדקדקים לומר לעכו"ם רק לכבות הנרות או הלעקטי"ר בשביל מצוה או הפסד ממון, אבל להדליק לא. אבל פעם אחת כתב לי אא"ז הרה"ג הצדיק רבי ברוך רובין זצ"ל, ששמע מהגה"ק משינווא זצ"ל בשם אביו הגה"ק הדברי חיים זצ"ל בשם מורו הגה"ק מרופשיץ, ואמר הדברי חיים מורי הגה"ק מרופשיץ היה אחרון ומכריע והלכה כמותו שאפשר לסמוך על בעל העיטור, וע"ז סמכו לומר לעכו"ם להדליק נר ביוה"כ בנעילה, או ללמוד תורה אפילו ביחידות, ע"כ. ואמנם בהגהות שם מובא דהגה"ק רבי נחמן זצ"ל לא סמך על קבלה זו רק בשביל תפלה דרבים ולימוד התורה אפילו ביחידות, ולא בשביל שאר מצות, עיי"ש. וראה אריכות נפלאה בשו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן מה) שהביא הרבה שיטות בענין הדלקת עלעקטרי ע"י נכרי לצורך תורה ותפלה, וכתב דמשמעות רוב הפוסקים לאיסור, אבל יש מתירים.

ז. במשנ"ב (סימן שמ סוס"ק כב) כתב בשם החיי אדם דרק לענין כתיבה חשיב יד שמאל לשינוי, אבל בשאר מלאכות חייב גם ביד שמאל, וברגלו פיו ומרפקו משמע בתוספתא דפטור ואסור. אולם בשו"ת יגל יעקב (סימן נה) האריך דהכל תלוי בדרך שרוב בני אדם רגילים לעשות אותה מלאכה. ובא"ר (סימן שמ סקי"א) כתב

קלג

גם אני אודך * אמירה לנכרי

כשבות דשבות להרבה פוסקים^א. ואם אפשר לא יאמר להדיא לגוי, אלא ירמז לו, או יעשה ע"י אמירה דאמירה.^ט

קפה. הדלקת מאוורר או מזגן ע"י נכרי

מותר לבקש מנכרי להדליק מאוורר או מזגן בחדר מוגן כשהחום מעיק מאד והאנשים מצטערים^י, ובפרט כשהוא לצורך קטנים.^{יא}

גדול, אמרינן שהכל חולים אצל צינה, ומותר לומר לגוי להדליק ההסקה או התנור (משנ"ב סק"מ), ומקורו מהגהות מיימוני (הל' שבת פ"ו סוף אות ו) בשם רבינו יו"ט דמותר לומר לגוי לחמם, שהכל חולים אצל צינה, ואם אינם חולים מצטערים הם, ובמקום צער לא גזרו רבנן שבות (ככתובות ס). ויש מקומות שנהגו בזה איסור, עיי"ש. – וממג"א (רעו סקט"ו) מבואר שמתיר זאת רק במלאכה דרבנן דהיינו בשבות דשבות, ולא בדאורייתא ואמירה לנכרי דהוי שבות אחד. וא"כ מותר רק בקור גדול כזה שיש לומר בו הכל חולים אצל צינה. ובערוך השולחן (סו"ס רעו) כתב בארצות הצפוניות שהקור גדול, משמע שבשאר חלקי תבל אין קור ושלג כזה שיהיה בגדר חולים אצל צינה. אכן מסיק שם דקשה לקבוע מהו קור גדול, וגם לא כל האנשים שוים בזה. – ובארחות חיים (ספינקא, רעו, ז) מביא מכרם שלמה דבלבוש כתב להתיר אע"פ שאין הקור גדול, כיון שהורגלו להסיק נעשה זה אצלינו לטבע. – ויש לעשות רק עפ"י שאלת חכם.

וכתב אאזמו"ר מרן בעל משנת יוסף שליט"א (חאו"ח ח"א סימן יז אות ט) דיש ללמוד מזה שבארצות החמות, ביום

כתבה לא תעשה כל מלאכה, ועל כן האיסור רק אם עשה כדרך שהעולם עושים המלאכה, וע"כ אם עשה המלאכה שלא כדרך שהעולם עושים פטור, ולא תלוי במלאכת מחשבת כלל.

ח. עיין שו"ת באר יצחק (סימן יד) דמלאכה שעיקרה דאורייתא הנעשית ע"י שינוי פליגי בה רבוותא אי חשיב כשבות דשבות. ובמשנ"ב (תקפו סקפ"ד) נוטה להקל גם בדאורייתא, אך בשעה"צ (ס"ק קכ) הביא שהפ"ח מפקפק בזה. ובפמ"ג (סימן תרנה בא"א) מסתפק בזה. וכתב הגרשז"א בשולחן שלמה (סימן רסו אות ב. ב) דלמעשה צ"ע דעכ"פ הו"ל שבות דשבות ובדרכנן יתכן דאפשר להקל בכה"ג במקום מצוה, וצ"ע. ובשו"ת ויען יוסף (סימן צט) פשיטא ליה דפתיחת מים חמים ע"י נכרי כלאחר יד הוי כשבות דשבות. וראה אגלי טל (סוף הפתיחה, ובמלאכת אופה אות מג) דאפילו אם אין שינוי בעצם המלאכה, מ"מ כיון שנעשה ע"י שינוי ג"כ חשיב שינוי ודינו כשבות. וראה אריכות דברים בענין זה בספר מלכים אמניך (פ"ו הערה יב) ובמעדני יום טוב (ח"א סימן לט).

ז. משנת יוסף (חאו"ח ח"א סימן יז אות ו). י. בשו"ע (רעו, ה) שבארצות הקרות והקור

קלד

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

יכול להלביש עצמו בבגדים חמים, ומחוס אי אפשר להנצל, דגם כשיושב תחת הצל חם מאד, ולכן כשיש צורך גדול אפשר להקל ע"י נכרי.

וכתב בשו"ת תשובות והנהגות (שם) דאין למהר ולהתיר אלא באופן שחם מאד ויש לו צער גדול מזה, אבל בצער בעלמא לא סגי שדוקא בצינה גורם חולי ולכן התירו, אבל בחום הוי רק צער, ולא התירו שבות במקום צער, אבל בצער גדול יש להתיר שבב"י במקור הדין דהיתר חימום בנכרי כשיש צינה מוכח שמתירין בצינה גם בלא גרם חולי ומפני צער גדול. – גם בשו"ת באר משה (ח"ו קו"ע סימן עב) נקט שאפשר לדמות חום לצינה, ופעמים קשה עוד יותר להרבה בני אדם מצינה. אלא שבבית הכנסת כשהציבור כבר שם אין להתיר שלא ילמדו לזלזל במלאכת שבת ע"י גוי שכמעט בעוה"ר הותרה הרצועה, אבל כשאין רבים יודעים שבשבת פותחים מותר.

יותר מזה כתב בשו"ת שרגא המאיר (ח"ה סימן יא אות ז) דחמימות היא סכנה גדולה לכמה חולאים ל"ע, ולכן אפילו יש בהפעלתו מלאכה דאורייתא אפשר להתיר ע"י גוי.

ומצאתי סעד להוראתו בשו"ת לב חיים (ח"ב סימן סח) וז"ל: שאלה, ביום שבת קודש שיושב אדם ומצטער הרבה בימות החמה אם מותר לומר לגוי שיעשה אהל או לא. תשובה: הנה מרן ז"ל בשו"ע או"ח סו"ס רע"ו כתב וז"ל בארצות קרות מותר לומר לגוי לעשות מדורה בשביל הקטנים ומותרים הגדולים להתחמם בו ואפילו בשביל הגדולים מותר אם הקור גדול

חם גדול, מותר לומר לגוי וכל שכן לרמוז לו להדליק מאורר או מיזוג אויר, למי שסובל מהחום, ובפרט לזקנים וחלשים, שהינם כחולים בחום ויושב גדול, ויכול אפילו לסכן אותם. – וראה בתוס' (כתובות ל. ד"ה הכל. ב"ב קמד: ד"ה חוץ. ע"ז ג: ד"ה שומר) בצינים ופחים, שמחום אדם יכול להשמר ולשבת בבית אבנים או במרתף, אבל להולכי דרכים החום שוה לקור. וא"כ בבתים שלנו אפילו של אבנים, שהקירות דקים, וכש"כ כשא"א לרדת למרתף, הוי בבחינת אין נסתר מחמתו (הנזכר שם), ושוה צער החום לצער הקור. ויש חום שהכל חולים אצלו כמו בקור, בפרט בארצות החמות. – אבל בחום רגיל אסור לומר או לרמוז לגוי להדליק, ואם הדליק מעצמו לצורך הישראל אסור להנות מזה [דהיינו שצריך לפתוח החלונות שלא יהנה מהמזגן. ויש לעיין הרי ע"ז גורם לזרם שיגבר] או לא ישב מול המאוורר.

ובן התירו שו"ת באר משה (ח"ז קו"ע סי' סג וסי' צז), שו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' נג וח"ג סי' קלט, ובמהדו"ת או"ח סי' עה וסי' קמה), שו"ת מאזני צדק (ח"ב סימן טז), שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' כג וכד), שו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' מב, וח"ח סי' לד), שו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן צא), ושו"ת תשובות והנהגות (ח"א סימן רעז) להפעיל מיזוג אויר ע"י נכרי בחום גדול שקשה לסבול.

ובן שמעתי ממוח"ז מרן בעל מחשבת הלוי זי"ע שדעת אביו מרן בעל שבט הלוי זי"ע היה להקל בזה, דכפי המציאות של היום קשה מאד לסבול את החום, ובקור

קלה

גם אני אודך * אמירה לנכרי

שכיח דמחמת צינה אדם חולה, אבל מחמת חמימות לא שכיח שיחלה אדם, ומתוך דברי המג"א בס"י ש"ז סק"ז משמע דיש חילוק בין חולה למצטער, דבחולה מותר שבות ע"י ישראל ובמצטער לא הותר אלא שבות שלא כדרכה, ולעשות מלאכה דאורייתא ע"י עכו"ם הוי בכלל שבות כדרכה, ואם פתיחת העירקאנדישאן לא היה מלאכה דאורייתא אז הוי ע"י עכו"ם שבות דשבות ומבואר שם בלשון השו"ע (סעיף ה) דשבות דשבות שרי במקום מקצת חולי, ונידון דידן יש לחשבו כמו מקצת חולי, אבל לפי מה שאומרים הבקאים נעשה ע"י פתיחת המקרר איזה הבערה מהמכונה דהיינו שנולדין ניצוצי אש, ואם אמת כן הוא הו"ל מלאכה דאורייתא.

[והעיר ע"ז בנשמת שבת (שם) שאין לחוש לניצוצי אש המתהווה ע"י ההדלקה חדא דהוי פס"ר דלא ניה"ל שאין לו שום תועלת מניצוצי אש אלו, אדרבה זה מפסיד ומקלקל הכלי. ועוד דמבואר בפמ"ג (סי' תקב משבצ"ז א) דלהוליד ניצוצי אש שאינו נאחז במידי אינו אלא איסור דרבנן. ועוד דהא העכו"ם אינו מכוון לכך ופס"ר באמירה לעכו"ם מותר. נמצא דהפעלתו אינו אלא איסור דרבנן, ממילא אדרבא יש ללמוד צד היתר מדבריו דמזג האויר החם משווייהו מקצת חולה דהותר בשבילו שבות דשבות, עיי"ש. ועיין ברית עולם (דיני אמירה לנכרי סימן ו סכ"א) דצ"ע אם מותר להדליק לגדולים, דאף דמשמע בגמרא (ע"ז ג:): דחום יותר גרוע מ"קור" היינו דוקא בהולך בדרך, וגם אינו ראי' דמביא לידי חולי, ומש"כ בזה החלקת יעקב (ח"ג סימן קלט) להתיר משום דהוי פס"ר דלא ניהא דאינו אלא מדרבנן תמוהה לי טובא].

שהכל חולים אצל הקור ולא כאותן שנוהגין היתר אעפ"י שאין הקור גדול ביום ההוא יע"ש. וא"כ הה"נ מפני החמה בימות החמה שמצטער הרבה. אלא דיש מקום לחלק דאפשר להיות שילך למקום אחר במקום שאין שם חמה, ואולם אם הוא בדרך במקום פתוח שהחמה הוא סכנת נפשות בימות החמה אין ספק שמותר לעשות אהל ע"י גוי. ואם תקניטיני אומר אנכי דאם הוא בריא היזקא וליכא גוי מותר אפילו ע"י ישראל דבמקום סכנה הותרה שבת לחלל והוא ברור, עכ"ל.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סימן מב) דן אם מותר לכבות מזגן ע"י נכרי בביהכ"נ. וכתב דאם הוא באופן שקשה לסבול להרבה אנשים אף אם הם מיעוט מהמתפללים עד שמוכרחים לילך מביהכ"נ אף שליכא חשש חולי מותר לומר לנכרי שיפסיק זרם העלקטער"י כדי להפסיק הקור, דאפשר להתיר מלאכה דאורייתא ע"י נכרי לצורך ביהכ"נ דהוי מצוה דרבים כהפמ"ג (שהובא במשנ"ב רעו סק"ב) שמתיר בניית ביהכ"נ כשיתבטל בנינו בלא זה. וכל שכן בזה שהוא בטול תפלה בצבור וקריה"ת להרבה אנשים, ובפרט דלא ברירא שיש בזה איסור דאורייתא וא"כ יש עוד טעם להתיר דהא רוב הדעות להתיר לצורך מצוה ופסק כן הרמ"א (שו, ה) וכתב שגם המחבר פסק כן (בס"י תקפז).

ואולם בשו"ת ויען יוסף (סימן קלז) כתב דאם הפעלת המזגן כרוך במלאכה דאורייתא אסור להפעילו ע"י נכרי, וז"ל: מזה שאמרו חז"ל הכל חולין אצל צינה משמע דבעי שיהא על זה שם חולה, וזה

קלו

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

ונקטינן שאין להקל שבות דאמירה לעכו"ם משום צערא, אבל אם החום יכול להזיק לבריאות הגוף יש להתיר בצירוף שיטת הפוסקים דגם במקום צערא בעלמא לא גזרו שבות דאמירה לעכו"ם, וכן לאלו שמרגישים עצמן בכל גופם שלא בטוב יש להקל, עיי"ש.

גם בשו"ת אור לציון (ח"ב פכ"ה מקורות ה) כתב דאין להתיר לומר לגוי להדליק מאוורר וכדומה כשיש חום גדול בבית, שאעפ"י שבירושלמי (סנהדרין פ"י ה"י) מבואר שהחום קשה מן הקור, היינו שקשה לסובלו, אבל אינו גורם מחלות, ואינו סכנה כלל. ומ"מ מסיק דכשיש חשש לחולי, כגון שיש ילדים קטנים והחום גדול, ויש חשש להרעלת קיבה ע"י שיתקלקל האוכל מהחום וכדומה, ודאי שמותר לומר לנכרי להדליק מיזוג אויר או מאוורר וכדומה.

יא. בספר ברית עולם (אמירה לנכרי סימן ו אות כא) מחמיר בזה, ומתיר רק לצורך קטנים, אבל לומר לנכרי שידליק מאוורר לצורך גדולים צ"ע אם אפשר להתיר. וכעין זה כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק כה אות ה במקורות) שאעפ"י שבירושלמי מבואר שהחום קשה מן הקור, היינו שקשה יותר לסובלו, אבל אינו גורם מחלות, ואין בו סכנה כלל, לכן אין להתיר לומר לנכרי להדליק מאוורר וכדומה. ואולם כשיש חשש לחולי, כגון שיש ילדים קטנים והחום גדול, ויש חשש להרעלת קיבה ע"י שיתקלקל האוכל מהחום וכדומה, ודאי שמותר לומר לנכרי להדליק מיזוג אויר או מאוורר.

ועכ"פ ברוב מזגנים המצויים כהיום שאין חוט לזהט בנורת הבקרה, ולא נעשה מלאכה גמורה דאורייתא, אפשר להתיר כשהחום גדול גם אם ננקוט שהקור גרוע מחום ואי אפשר להשוותם, וכמו שכתב בשו"ת באר משה (ח"ז קו"ע סימן סג) וז"ל: במקום צער גדול שרי לעשות מלאכה ע"י עכו"ם וחמימות גדולה הוי צער גדול ושרי. ולרוב האחרונים כח עלעקטרי בלא הבערה אינו אסור אלא מדרבנן חוץ מהחזו"א דס"ל דחייב משום בונה וסותר בעשיית עלעקטרי, היינו בפתיחתו חייב משום בונה ובהפסקתו משום סותר, וכל מעשה הנכרי בשאלתינו אינו אלא פס"ר דהישראל אינו מצוה לו רק שיעשה קור בביתו ועשיית כח עלעקטרי בפתיחתו וסתירתו ע"י הפסקתו הוי פס"ר, ולהמג"א (סי' רנג סקמ"ג, וסי' רעז סק"ז) פס"ר ע"י עכו"ם אינו אסור אפילו במלאכה דאורייתא, ולרוב אחרונים הוי פס"ר רק במלאכה דרבנן. וידענא שיש מחלוקת בכוונת המג"א אם פס"ר במלאכה דאורייתא שרי או רק במלאכה דרבנן, הדבר ברור שהפירוש הפשוט דגם במלאכה דאורייתא מתיר, ועיין במג"א (סי' רעז סקט"ו) ובמחצה"ש בשם הלבוש, ובתוספת שבת (שם סק"ז) בשם הלבוש, עכ"ד. ועיין חלק"י (שם) כמה ראיות דפס"ר שרי ע"י גוי אפילו בדאורייתא.

אמנם בשו"ת דבר יהושע (ח"ב סימן ו) אוסר לומר לנכרי להפעיל מזגן, שאין הכל חולים אצל חום אלא צער גרידא,

קפו. תיקון עירוב ע"י נכרי

נקרעו חוטי העירוב מפגיעת רסיסים, מותר לומר לנכרי לתקנו^{יב}, גם כשהוא בפרהסיא ברחוב העיר^{יג}. ומה טוב אם יוכל הנכרי לתקנם ע"י עניבה^{יד} ובכהאי גוונא מותר גם כשאין בזה חשש של מכשול הרבים^{טו}. ואם אי אפשר ע"י עניבה מותר לומר לנכרי לקשרם בקשר כפול, או ע"י ליפוף החוטים זה בזה. וכן מותר לומר לנכרי שיחפור באדמה כדי לקבוע את עמודי העירוב^{טז}. ואם

יג. כ"כ אאזמו"ר מרן בעל משנת יוסף שליט"א (חאו"ח ח"א סימן יז אות ו), דלא דמי למש"כ הב"י (סו"ס תרסד) מתשו' הרשב"א באחד שאמר לגוי בע"ש מבעו"י לקצוץ ערבה כדי שתהא מזומנת למוצ"ש להושענא רבא שחל ביום א', והגוי חתך בשבת, והיו שם רבים ויצא הקול בעיר שבשבת קצצו הערבה לצורך ישראל, דמותרת דעכו"ם במלאכתו עסוק, אבל יפה עשיתם להחמיר, דבפרהסיא יש לחוש לרינון עכ"ד. דשם יש לתא דמצוה הבאה בעבירה, והיתה אפשרות לחתוך בחול. משא"כ בהסרת מכשול גדול באיסור הוצאה דאורייתא.

יד. מחצה"ש (שם), ביה"ל (סימן שסב ס"ג ד"ה מחיצה) ושו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן מט).

זו. מלכים אמניך (פ"ו הערה מד) דשבות דשבות התירו במקום צורך, ואע"ג דיש בזה ב' שבותין, א' קשר מדרבנן, ב' עשיית מחיצה המתרת, בכל זאת מותר, שאצל הישראל הוא רק שבות אחד, אמירה לנכרי, עיי"ש באריכות.

זז. כמבואר במשנ"ב (רעו סקכ"ה) הנ"ל.

יב. באשל אברהם (סימן שז סק"ה) כתב דאם התיקון הוא רק מלאכת שבות מותר, דהוי שבות דשבות במקום צורך, אך אם המלאכה דאורייתא צע"ג להתיר. אלא נראה דאין מצוי כלל שיצטרכו לעבור על מלאכה דאורייתא כי אפשר לעשות הכל ע"י עניבה, ואם הנכרי עושה קשר של קיימא או שנועץ בקרקע, אין לנו עסק בזה כיון שהיה יכול לעשות ע"י עניבה עיי"ש. ואולם במשנ"ב (סימן רעו סקכ"ה) כתב: מותר לומר לאינו יהודי לתקן את העירוב שנתקלקל בשבת, כדי שלא יבואו רבים לידי מכשול, וכדאי הוא בעל העיטור לסמוך עליו להתיר שבות דאמירה אפילו במלאכה דאורייתא במקום מצוה דרבים נח"א בשם המ"מ] וכעין זה דעת הפמ"ג, עכ"ל. וכ"כ מחצה"ש (סו"ס"י שסה) שו"ת ספר יהושע (סימן טו) ושו"ת פנים מאירות (ח"א סימן ל) דמותר לומר לגוי לתקן את העירוב. וכתב בשולחן שלמה (רעו, ח. ג) דהטעם שמותר לומר לנכרי לתקן עירוב הוא, דבעירוב הרי יכולים לילך גם בלי עירוב, והנאתו היא רק בזה שהולך בהיתר ולא באיסור, ולגבי זה שפיר התירו חכמים כשכוונתו למצוה.

קלח

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

אין נכרי יתקן יהודי את חוטי העירוב ע"י עניבה י, ובמקום שלא יצא מכשול אסור. יח

קפו. תיקון צורת הפתח

מותר לומר לנכרי לתקן צורת הפתח אפילו ע"י מלאכה דאורייתא, אך אם אפשר ע"י שינוי מה טוב. יט

קפת. לרמוז לנכרי שיכניס את מכוניתו למקום מוגן

מותר לרמוז לנכרי, גם בלשון ציווי, שיעשה דבר שבעשייתו יש איסור תורה, כדי למנוע הפסד גדול ברכוש, ולכן בהשמע אזעקה וחושש מפסידת המכונית

מלאכה דאורייתא ולסמוך על דעת בעל העיטור שהביא רמ"א (סימן רעו) דמתיר אמירה לנכרי במקום מצוה אפילו באיסור תורה וכאן הוא צורך גדול שלא יכשלו כיון שהורגלו לטלטל, וסיים שם המחצה"ש אם רק נפסק החבל אם אפשר שיקשור הנכרי ע"י עניבה מה טוב. ולפי מה שכתבתי אם הפרצה אין רחב עשר פשיטא דצריך לעשות בכה"ג שלא יעשה הנכרי מלאכה דאורייתא דהא מצד הדין כיון שלא נפסק רק החבל ונשתיירו ב' פסין והוא פחות מעשר אמות די בזה ומה לנו לחלל את השבת באמירה לנכרי באיסור תורה דכל הטעם מפני שרבים נכשלים ובאופן זה אין כאן מכשול ועיין בט"ז (סימן שסג אות יח). ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן קנג) שאם נתקלקל הלחי באופן שצריכין לעשות מלאכה דאורייתא לתקנו יש להחמיר, ולצורך רבים שלא יבואו לידי מכשול יש להקל בכל אופן.

ב. שו"ע (שז, יט ומשנ"ב ס"ק סח. וסי' שלד, כו ומשנ"ב ס"ק סט), והטעם כתב

יז. בקשירת חוטי העירוב בעניבה, לכאורה יש בה משום שבות דעשיית מחיצה המתרת בשבת שאסור, כמבואר במשנ"ב (סימן שטו סק"ד) שכתב: וה"ה כשמתרת אותה המחיצה לטלטל על ידה במקום שאסור לטלטל. וכן משמע מביה"ל (הנ"ל) שאם נפסק החבל ויוכל העכו"ם לקשרו ע"י עניבה מה טוב. משמע דע"י ישראל אסור. ומ"מ במקום צורך הרבים יש להתיר כמו שכתב בספר מלכים אמנין (שם הערה מה) דאין בזה איסור קשירה, ואעפ"י דעושה מחיצה המתרת בשבת, מבואר בשו"ת פנים מאירות (ח"א סימן ל) ובשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"א סימן פט) דהקילו בזה, כדי למנוע מכשול מהרבים יעוי"ש.

יח. מלכים אמנין (שם).

יט. שו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן צו הי"ט) מספר הקובץ, שכן התיר בשו"ת פנים מאירות (ח"א) הובא דבריו במחצה"ש (סימן שסה אות טו) לומר לנכרי לתקן אפילו ע"י

קלט

גם אני אודך * אמירה לנכרי

שמה יגנבו את מכוניתו שהחנה ליד הבית כ"א יש מקום לצדד להתיר לומר לנכרי חבל שלא החנית את המכונית במקום מוגן יותר שלא יוזק, או כל המציל אינו מפסיד כ"ב, אבל למעשה יש למנוע מזה. כג

אז לא יעמוד בנפשו ויביאנו בעצמו וכדיי"ל בשו"ע (סימן רסו) לענין מי שהחשיך לו בדרך שהתירו לו איסור דרבנן לומר לעכו"ם להביא לו כיסו לביתו מטעם זה דאדם בהול על ממונו ואם לא נתיר לו איסור דרבנן לא יעמוד בנפשו ויבאנו עמו בעצמו ויעבור על איסור תורה, עיי"ש באריכות.

כג. בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קלג, ב) נשאל מוח"ז מרן זי"ע, אודות אנשים שהעמידו את רכבם בצידי דרכים, והפקודה משלטונות יצא להעבירם משם מפני נקי השלג שעושים השלטונות, ובני"א לא שמו לב ע"ז ונקנסים עי"ז קנס ממון, אם יש היתר בשבת להעביר את המכונית למקו"א ע"י נכרי. וכתב דקשה להקל בזה, דהלא יש בזה איסור תורה, וגם הסומכים להקל באמירה במלאכה דאורייתא כשיטת העיטור (המובא ברמ"א סי" רעו), היינו דוקא לצורך מצוה. ואם להתיר דרך רמיזה, גם זה קשה, דרמז שרי רק כשהרמז סובב על הדבר המותר כגון שאומר לו שאיני יכול לקרא והגוי מתקן מעצמו, אבל כשאומר איני יכול להסיע הרמז סובב על האיסור. וגם בני אדם ופשוטי עם לא מבינים לחלק בין הרמזים, ואיכא בזיון וזלזול דשבתא, עיי"ש.

ובנו מוח"ז מרן בעל מחשבת הלוי זי"ע (ח"א סימן מ, ה) כתב, דאין להתיר לקרוא נכרי מן הרחוב לצורך מלאכה בבית,

רש"י (כתובות ע:) והביאו משנ"ב (שו"ס קס"ט) דמתוך שאדם בהול על ממונו אי לא שרית ליה אפילו באופנים אלו אתי להציל בעצמו ולעשות מלאכה דאורייתא.

כא. כפי שעשו הגנבים במלחמה שניצלו את ההזדמנות שנמלטים מבתים וגנבו מכל הבא ליד.

כב. בשו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן כח) דן בכעיי"ז אודות מי שנעצר בע"ש בטרעפיי"ק (פקק) והיה מוכרח לעזוב את המכונית בשכונה שאינה משומרת שמצוי שם גנבים ומזיקים ומפחד שיגנבוהו ויהיה לו הפסד מרובה, מהו לשלוח לשם עכו"ם שיביא את המכונית לביתו. וכתב דיכול לספר המעשה להעכו"ם אף שיודע שהעכו"ם יבין לילך להצילו, וכן מותר לומר לו כל המציל אינו מפסיד כמבואר בכה"ג (בסימן שז, יט) לענין סחורה הנפסדת בשבת ע"י גשמים או בידקא דמיא או שנתרועעה חבית של יין והולך לאיבוד. ובשו"ת ברית אברהם (או"ח סימן כ) כתב דחשש גניבה מיקרי הפסד להתיר שבות דשבות, וכן מביא בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סימן יד) משאילת יעב"ץ (ח"ב סימן קלט) ושו"ת בית שערים (או"ח סימן קג) לענין שבות דשבות ע"י עכו"ם במקום הפסד דמותר היינו אף במקום ספק הפסד עיי"ש. גם יש להקל מטעם שאדם בהול על ממונו, ואם לא נתיר לו אמירה לעכו"ם להביאו למקום משומר,

קפט. תיקון מכונית מכבי אש בשבת

בשעת חירום מותר לתקן מכונית מכבי אש בשבת ע"י נכרי אם צריכים להכיר.

והרי זו שאלה של פיקו"נ. אולם מצינו שחילול ה' חמור מפיקו"נ. ולא עוד אלא שאותן ג' עבירות חמורות שאין פיקו"נ עומד בפניהן אף הן נדחות מפני חילול ה'. עבודה זרה מנלן, מצינו (סנהדרין קז) שביקש דוד לעבוד ע"ז, לבל יתחלל שם שמים בפרהסיא, ואילו כנגדו טען חושי הארכי שאם יעבוד ע"ז יהיה שם שמים מחולל יותר, משמע שמעיקר הדין חילול ה' דוחה ע"ז. וגילוי עריות למדנו מאסתר, שמסרה עצמה להצלת כלל ישראל, שאף כאן היה ענין של חילול ה', שהקב"ה בחר לו את ישראל לעם, ואין לך חילול ה' גדול מהשמדתה של האומה. ושפיכות דמים למדנו (יבמות עט.) שהמיתו בניו של שאול למרות שנאמר לא ימותו אבות על בנים, מוטב שתיעקר אות אחת מהתורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא. – המשך החזו"א ואמר: כשגבולות הפקו"נ מתרחבות ונוגעים למצב של עקירת ההלכה לגמרי, הדבר מגיע לחילול ה', ואז אנו אומרים שחילול ה' דוחה פיקו"נ. והדבר מסור לידי חכמי הדור, שהם יכולים להכריע מתוך טביעות עין והם שצריכים לדון בכל מקרה לפי המצב ולפי השעה, עכ"ל. בימינו אנו, שהאויבים שולחים חיצונית לאזורים מאוכלסים וצפופים, יתכן שתקין מכונית כיבוי מותרת בשבת, אם צריכים לה, כיון שהיא משמשת גם רכב הצלה.

כיון שעצם הדבר שהישראל יוצא חוצה לקרוא לאינו יהודי שיכנס לביתו, זה כשלעצמו כרמז של ציווי אף שלא אומר לו לעשות בלשון של ציווי, והוא בכלל אמירה לנכרי האסור, ולא התירו רק כשהנכרי נמצא כאן ואין צריך לקרותו ממקום אחר דאז הוא כרמז בעלמא ולא כציווי. – ולפי דבריו, בנידוד פשיטא להחמיר להחשיב קריאתו כציווי ולא כרמז.

וע"ע שו"ת נשמת שבת (שם), דיוצא משו"ת מהר"ם שיק (סימן קנו) שאפילו במקום שהתירו לו חז"ל איסור דרבנן משום שאדם בהול על ממונו ויש לחוש שבלא"ה יעבור על איסור תורה, מ"מ אח"כ צריך הוא לעשות תשובה על האיסור דרבנן שעבר, יעוי"ש. וממילא ירא שמים שיכול לעמוד על נפשו יש לו לכתחילה למנוע עצמו מלעבור על האיסור דרבנן על סמך היתר זה.

כד. בספר נס להתנוסס (סימן ו) מביא מפאר הדור (עמוד קפה) שנשאל החזו"א היכן הגבול של פיקוח נפש. לדוגמא, האם מותר לתקן מכונית כיבוי בשבת, בטרם באה קריאה טלפונית לכיבוי דליקה, בעיר גדולה כמו תל אביב. והשיב החזו"א כהאי לישנא: שאלה מסוג זה קיימת, יהודים אומרים שאם ינעלו חנויותיהם בשבת ישארו מחוסרי לחם,

קמא

גם אני אודך * אמירה לנכרי

קצ. חילול שבת ע"י נכרי להרגיע את החורים הדואגים לגורל בנם

מותר לומר לנכרי שיחלל שבת כדי להציל מפחד ודאגה הורים זקנים וחולים כה, ויתכן דגם אם ההורים בריאים, אך עלולים לחלות מדאגה, מותר לחלל שבת על ידי נכרי כדי להרגיעם. כי

קצא. לצלצל ע"י נכרי כמה צלצולים לסימן שבריא ושלם

הורים הדואגים לשלום בנם שנמצא בחזית, ושרויים כל השבת בצער ודאגה שאינם יודעים מה עם בנם, יכול הבן לסכם עם נכרי שיצלצל כמה פעמים כסימן שחזר מהמבצע בריא ושלם כי, ונכון לבקש מגוי שיאמר לנכרי אחר

נשאל אודות אשה שנכנסת בע"ש לביה"ח להוליד והוריה דואגים אם מותר לקבוע עם נכרי שיצלצל ה' פעמים וידעו שילדה. וכתב להתיר אם קבעו עם הגוי לפני שבת, דכמו שהתירו גרם הבערה וכיבוי במקום הפסד מרובה כמו כן יש להתיר מעיקר הדין במקום צורך גדול כמו להסיר הדאגה מלב הורי האשה. ונהי דבטלפון שבזמנינו איכא הבערה גמורה ואינו גרמא בלבד, מ"מ הדיבור בעצמו אסור רק מדרבנן והוא מצווה להנכרי רק על הדיבור עיי"ש. אך לענ"ד אינו מובן דהלא מסכם עם הנכרי שיצלצל ה' פעמים ויניח את השפופרת, וא"כ מצווהו על פעולת הצלצול ולא על הדיבור. ועיין ספר מלכים אמנין (פ"ד הערה טז) שתמה עליו למה לא כתב שיאמר ברמז. אבל להלכה למעשה נראה עכ"פ דבנידו"ד אפשר להקל להסיר פחד ובעתה של ההורים. ובספר נטעי גבריאל (הל' נדה ח"ג פרק ס סעיף ה) כתב ג"כ דהורים הדואגים מותר לצלצל ע"י נכרי, ועפ"י ספר אנצקלופדיה

כה. מלכים אמנין (פ"ה סעיף יד) מביא דוגמא, בשנת תשמ"ו היתה רעידת אדמה במקסיקו, ומאות אלפי איש נספו רח"ל, וברחמי השי"ת לא היה פגע בשכונת היהודים, אך הדאגה מחוץ למדינה היתה עצומה, כל אחד חשש לגורל בניו. נראה דמותר לומר לנכרי שיחלל שבת ויודיע להוריו הזקנים והחולים שבנם ניצל, דאמירה לנכרי מותרת במקום חולי.

כו. שם, דלא דמי לדין כיבוי דליקה (שבת קכא. ושו"ע סימן שלד) דחייב אדם לאבד כל רכושו ולא לעבור על אמירה לנכרי, למרות שעלול לחלות מאבדן רכושו, שאני התם, דחייב להתחזק באמונה שהשי"ת לא יעזבנו בגלל שמירת השבת. משא"כ כאן, דהפחד בגלל רעידת האדמה ולא בגלל השבת, וגם פחד עלול להביא לידי סכנת נפשות, ויעויין העמק דבר (שמות פ"ג, ג). וכ"ה בשו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן נב) דמותר להרגיע ע"י נכרי הורים שהדאגה עלול לסכן את חייהם.

כז. בשו"ת באר משה (ח"ו קו"ע סימן מח)

קמב

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

שיצלצל כח. אך בני המשפחה יזהרו שלא להרים את השפופרת או לדבר על הטלפון רק לשמוע הצלצולים ודיו. כט

קצב. אמירה לגוי במלאכה דאורייתא או ע"י ישראל בשינוי

איש ביטחון כשיכול לעשות מלאכה דאורייתא שלא כדרכה, או לומר לחייל דרוזי שיעשה את המלאכה, עדיף שיעשה על ידי גוי. ל

ל. עיין שו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן לח, וח"ח סימן פ) שמאריך בשאלה זו מה עדיף אמירה לגוי במלאכה דאורייתא כשעושה כדרכו, או ע"י ישראל בשינוי. שעורר בזה התהל"ד (סימן שז) סתירה בדברי המג"א, דנו"נ (בסימן שז סק"ז) ביסודי הדברים של אמירה לגוי, ומלאכה ע"י שינוי ע"י ישראל, ומוכח דעת המג"א דבמקום מצטער מותר מלאכה בשינוי ע"י ישראל עצמו ואמירה לגוי בשבות לא אמירה לגוי במלאכה דאורייתא, וכן יראה בסוף דברי מג"א דבמקום הפסד גדול יש להתיר שבות ע"י גוי אפילו כדרכו ושבות ע"י ישראל שלא כדרכו, והוכיח התהל"ד דממה שכתב מג"א שבות ע"י ישראל ר"ל דנעשה שבות ע"י שהוא שלא כדרכו דהא ההוכחה מהאי דצינור שעלו בו קשקשים בכתובות (ס). ובריי"ף, ומוכח מהראשונים דהנדון שם מלאכה דאורייתא ע"י שינוי, הרי דמלאכה דאורייתא ע"י שינוי קל יותר מאמירה לגוי במלאכה דאורייתא שלא ע"י שינוי הנעשית כדרכה. וצ"ע ממה שהעתיק המג"א (בסימן שכח סק"מ) דברי הר"ן דאמירה לגוי במלאכה דאורייתא אפילו כדרכה עדיף ממלאכת ישראל שלא כדרכה,

תלמודית (חכ"ב קונטרס חשמל) דלדעת כמה גדולים לצלצל על טלפון אינו רק איסור דרבנן שאינו נראה בו ממש כח אש, ונהי דאין להקל בזה כלל מ"מ ע"י נכרי ולצורך גדול להסיר דאגה וצער ממשפחה יש להתיר. ועיין שו"ת נשמת שבת (ח"א סימן תלז וסי' תלח, וח"ה סימן נד) שאוסר לעשות סימן מע"ש שאם יצלצל ככה ידעו שנולד זכר ואם יצלצל ככה ידעו נקבה, שאף שאין מרימים את השפופרת מ"מ איסור דרבנן נעשה בעצם הצלצול.

כח. עיין שו"ת שרגא המאיר (ח"ח סימן כה) שאוסר לומר לנכרי לצלצל ולהודיע שנולד בן, ומתיר לומר לו שיודיע, וכיון שיכול לילך רגלי בדרך היתר אין איסור בזה שמצלצל. ואולי יש להתיר גם באמירה דאמירה ולסמוך על שיטת החוות יאיר (סימן נג) שהביא המשנ"ב (סימן שז סקכ"ד) שסובר דלומר לנכרי שיאמר לנכרי אחר לעשות שרי. וכ"כ בספר נטעי גבריאל (שם) דבאופן זה אפשר לסמוך על שיטת הפוסקים דאמירה לנכרי לומר לנכרי אחר מותר בשבת.

כט. פשוט, וכ"כ בנטעי גבריאל (שם).

קצנ. אמירה לנכרי להכין דברים שיהיה בהם פיקו"נ אם יבוא רח"ל במקומות המוחזקים כמקום סכנה, מותר לומר לנכרי להכין דברים אם יהיה צורך של פיקוח נפש.^{לא}

גררי פיקוח נפש

קצנ. מהו בגדר ספק פיקו"נ

בימים שהאויבים אורבים בכל מיני תחבולות לרצוח נפשות ישראל הי"ו, עושים כל מה שדרוש לשמירה על נפשות ישראל, וכמובן שהכל לפי צורך השעה, המצב והמקום ונאמנות אנשי הצבא*, והגבול בזה נראה דכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה, הרי זה חשיב כספק פיקוח נפש^ב, ואין להתיר אלא בסיבה ברורה לפנינו ובהוראת גדולי הדור ששומרים

דבמקום חולי לא גזרו רבנן, והרי זה דומה לאומר לעכו"ם בשל לעצמך בשר או עבור עכו"ם אחר, וה"נ כשאומר להכין בשביל ענין של חולי.

א. שו"ת ישועת משה (ח"ג סימן לא), דמה שהמפקחים האחראים קובעים לנחיצות לשמירה על נפשות ישראל אחרי התייעצות עם ראשי המוקד הממונים עליהם, הרי זה בגדר ספק פיקוח נפש, בימים אלו שהאויבים אורבים בכל מיני תחבולות משונות לרצוח נפשות ישראל הי"ו, כמובן שהכל לפי צורך השעה, המצב והמקום ונאמנות המפקד.

ב. שו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן כט אות ד) וז"ל: ולענין מה נקרא ספק פיקוח נפש, ומה לא, ועד איפה הוא הגבול, גם אנכי הסתפקתי טובא בזה. ומצד הסברא נראה דכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה

וא"כ סתרי ההלכה. ובשבה"ל האריך ביישוב סתירה זו, ותוכן דבריו הם, דיש לחלק בין מקום חולי או הפסד שהתירו חז"ל לגמרי ובכה"ג י"ל דשבות דאמירה לגוי במלאכה דאורייתא חמור משבות המלאכה שלא כדרכה. משא"כ במלאכה שלא כדרכה דלא נשתנה מהות האיסור עדיף ע"י גוי, עיי"ש דיש לתלות שאלה זו במחלוקת הראשונים בטעם איסור אמירה לנכרי.

לא. שולחן שלמה (שז, ה) לענין אמירה לעכו"ם אצל מכבי אש וכדומה שאומר להם להכין אם יהיה צורך של פיקו"נ, נראה דאף בכה"ג שאין להתיר אפילו שבות, מ"מ אמירה לעכו"ם שפיר מותר כיון שהאמירה היא לצורך פיקו"נ, ואפילו להכין עבור חולה שאיב"ס ג"כ אפשר דמותר משום

קמנד

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

על גחלת התורה בישראל.^ג

קצה. מהו גדר פיקו"נ דרבים

פיקו"נ דציבור שמחללין עליה שבת הוא אפילו כשיש חשש שרק אחד מהציבור ייפגע.^ד

בכורח מפני הסכנה, הרי זה חשיב כספק פיקוח נפש, וקרינן ביה בכה"ג "וחי בהם ולא שימות בהם", אבל אם אין רוב בני אדם נבהלים ומפחדים מזה, אין זה נחשב סכנה. קצת דוגמא לכך, הרכבת [זריקת] אבעבועות לילדים, אע"ג דמעיקר הדין אפשר שצריכים באמת להזדרז ולעשותו בהקדם האפשרי, אם הרופא אומר שכבר הגיע הזמן לעשותו, אך אעפ"כ אין רגילים כלל לעשותם בבהילות ובזריזות, ולפיכך אף אם באמת יש בזה קצת סכנה, הוה ליה כמו שאמרו חז"ל "והאידנא שומר פתאים ה'", וחלילה לחלל שבת עבור כך, משא"כ אם אחד נמצא במקום כזה שיודע ברור שאם לא ירכיב כעת את האבעבועות בשבת יצטרך לחכות ד' או ה' שנים, כיון שבזמן רב כזה ודאי נבהלים ומפחדים לשהות, אפשר דשפיר חשיב כפיקוח נפש, עכ"ד. ועיין חשוקי חמד (עמ"ס יומא עמ' תקעג).

ובתוצאות, ואנו מתירין בפיקו"נ עד גבול מסויים דוקא כפי שיוור גדולי הדור ששומרים על גחלת התורה בישראל, ולפיכך לא נוכל להתיר אסורי תורה גם פיקו"נ אלא בסיבה ברורה לפנינו, ומש"כ לא שרינן נתוח מתים, אף שיש בזה תועלת בעתיד להציל מסכנ"פ, דאל"כ יהיו כל המתים מתנוולים, ועובדא אני יודע ברופא מוכבד כאן בבתי חולים, שהודה לפני שהוא מורה לנתח כל מת שבכל ניתוח עלולים להשיג תועלת ברפואה והותרה מדין פיקו"נ, ר"ל, וכן לא נתיר לכהן לבקר קרובו בבית חולים רק אם נדמה לחולה שלא עושים מה שצריך אבל לא סתם להנעים לו, ולא כפי ששמעתי הוראת רב אחד שהתיר לקרובי כהנים ליכנס בבי"ח לבקר קרובו המבודד בבי"ח דמייבא דעתו, ויסוד קיומינו תלוי בשמירת השבת והדת, ולא נוכל להפקירו בבתי חולים, עכ"ל.

ג. כמו שכתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן פב), (ח"ד סימן עט) לענין פיקו"נ בבית חולים, וז"ל: דע שבהיתר פיקו"נ יש גבול, דאל"כ נבוא ח"ו לביטול השבת, ועיין תוס' (פסחים מו: ד"ה רבה אמר) שאם לא שכיח כלל לא שרינן בגלל חולה שיש בו סכנה, וצריך לחקור תמיד בגופו של מקרה

ד. שו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן פב), אף דהחשש הוא רק על אחד מהציבור ולא על רבים מהציבור, ולכל יחיד הדבר רחוק מאד, מ"מ כיון שיש חשש שאחד מהם יסתכן, חייבין הציבור בכללותו לדאוג לכל יחיד של יינזק, והסכנה על אחד מהציבור נקרא שפיר פיקו"נ דרבים.

קמה

גם אני אודך * גרדי פיקוח נפש

קצו. אין מחללין שבת על הוראות מהשלטון להתגוננות, כשלא חורו גדולי ישראל בזה

אין לעשות שום הוראות מהשלטון להתגוננות, שבעשייתם בשבת יש חילול שבת דאורייתא, עד שהתירו זאת גדולי התורה בחכמתם וביראתם מורי הדרך לעם ה'.

קצו. על יחיד לשאול כיצד לנהוג בהוראות הכרוכות בחילול שבת

הוראות חרום של צבא לחלל שבת כדי להתגונן הם כלליות לציבור, אך חשש פיקו"נ רחוק ליחיד, וצריך כל יחיד לקבוע מהו פיקוח נפש אצלו להתיר לו איסור החמור דחילול שבת.

חז"ל שבפיקו"נ יבואו להקל בשבת, ולכן חורו לגדולים לחלל השבת, כדי שיראו שאין זה קולא בשבת אלא חשיבות הפיקו"נ.

ו. שו"ת תשובות והנהגות (שם), אף דכשיש פיקו"נ לפנינו אנו חוששים מלהגביל שמא ימנעו לחלל שבת אף כשיש צורך, מ"מ צריך לקבוע הפיקוח נפש ליחיד, שמבוסס עד להתיר אצלו איסור החמור דחילול שבת, שהותרה בחשש פיקו"נ דוקא. וכעין זה מסופר על אחד שנכנס למרן הגרי"ז זצ"ל הגאב"ד דבריסק בערב יוה"כ, ואמר לו שמעתי שהרב מיקל מאד בצום יוה"כ, ואני פשוט מתעלף ביוה"כ, ובודאי הרב יתיר לי לאכול, מרן זצ"ל השיב לו, כדאי להתעלף ואפילו כמה פעמים ובלבד שלא לאכול ביוה"כ הקדוש, ואני מיקל רק כשקובעים שיש בזה חשש פיקוח נפש, אבל בלי זה ח"ו שאני מיקל ביוה"כ.

ה. שו"ת תשובות והנהגות (שם), דכבר ייסדו האחרונים גבי ניתוחי מתים דאף שעלול להביא תועלת לא הותר אלא כשהצורך לפנינו (עיין שו"ת נודע ביהודה סימן רי'), וכן בחילול שבת שהוא מהחמורה שבחמורות, אף שאין הולכין בפיקו"נ אחר הרוב, צריך לדון ולקבוע שזה אכן פיקו"נ, ואלו שהשבת לא חשובה אצלם אינם קובעים עבורנו. וגדולי התורה בחכמתם וביראתם, מורים הדרך לעם ה', פעמים מקילין פעמים מחמירים, ומתחשבים הן בחשש איבוד נפש אחת מישראל, והן בקדושת השבת לכבדה ולשמרה. וקל לטעות בפיקו"נ, וע"כ דוקא גדולי ישראל עושים זה והם חיללו השבת בעצמם, ומפרש הרמב"ם (פ"ב דשבת ה"ג) הטעם שאין עושים בפיקו"נ ע"י נשים ועבדים, שלא תהא שבת קלה בעיניהם, אלא ע"י גדולי ישראל וחכמיהם, רואים אנו דאגת

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

קמו

קצת. חילול שבת בספק סכנה

אין לחלל שבת על דבר שעל צד הרחוק יכול להיות שיהיה סכנה בזה.^ז

קצט. מאימתי מחללין שבת בזמן מלחמה

בזמן מלחמה עם אויב, צריך שיהיה לפנינו סיבה דפיקו"נ להתיר לעשות מלאכות.^ח

ר. אין להפריז בהיתר פיקו"נ

אין להפריז בהיתר פיקוח נפש לעקור שבת בדמיונות, וצריך לשקול ולברר כל פעולה אם יש בה היתר פיקוח נפש.^ט

(רפ"ה דמלכים) ובכסף משנה ולחם משנה שם, שאם לוחמים בעכו"ם דלא ליתו לכאן לא נקרא מלחמת מצוה, והטעם שכל זמן שעדיין אין את הסיבה דפיקוח נפש אין דין פיקוח נפש עם מצוה ללחום, אף שבה מחליש את האויב וסופו עלול להציל, צריך שיהיה לפנינו סיבה לזה.

ז. שו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן פב) דאין להפריז בהיתר פיקוח נפש לעקור שבת בדמיונות, ועל ממונו אדם בהול, ולא יסכים להפסיד ממונו כשהחשש דפיקוח נפש רחוק, ולשבת קודש אף שהשואל בפיקוח נפש מגונה, היינו כשנתברר הצורך דפיקוח נפש אין להשהות ולשואל, אבל כשתלוי ועומד ויש זמן לברר הדבר אם יש בזה היתר פיקוח נפש, ודאי צריך לשקול ולדון בדבר.

ז. שו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן רלט, ב) בדבר שעל ספק הרחוק הוא סכנה אבל רובא דרובא אינו סכנה מבואר בשו"ת רעק"א (סימן ס סוד"ה ולענ"ד) שאף שאמרו ספק נפשות להקל היינו דוקא בספק הקרוב לא על צד הרחוק אז אין לחלל באיסור תורה, ומה שהעיר עליו בשערים המצויינים בהלכה מסימן שכט דאף בספק סכנה של פיקו"נ יש להקל, י"ל דשאני התם שהפקו"נ הוא ודאי אלא שהספק אם יכולין להציל, משא"כ בכה"ג שאין יודעים כלל שעלול להיות מזה שום סכנה. אך אולי לא קאמר רעק"א אלא על צד הרחוק אחת מני אלף דיצמח מזה סכנה כתחלת לשונו שם, ועוד אפשר דבאיסור דרבנן אף לידידה י"ל דמותר לחלל.

ח. שו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן פב), כמבואר בגמרא (סוטה מד:) וברמב"ם

רא. כשהג"א מסביר לרב בהגיון מדוע יש לחלל שבת שומעים להם כשהג"א "(הגנה אזרחית) טוען שיש פיקו"נ ישמעו טענת הרב מדוע אין, ואם מסבירים לרב בהגיון מדוע דוחים את דעתו חייבין לשמוע להם."

רב. כשהג"א אינו מוכן להידברות עם רבנים, יפסקו לפי המידע שבידם כשהג"א קובעים הוראות ואינם משתפים בזה דעת גדולי התורה, או שאינם מוכנים להידברות עם רבנים, יפסקו לפי המידע שבידם בלבד לפי מושגי פיקוח נפש המקובל אצלנו ושומר מצוה לא ידע דבר רע.^א

חילול שבת בהשמע אזעקה

רג. הפעלת מערכות אזעקה בשבת

מותר להפעיל מערכות אזעקה בשבת.^א

היינו חייבין לשמוע להם, וכמו ששומעים לרופא, אף שנראה לנו שדברינו עדיף.

יא. שו"ת תשובות והנהגות (שם), דכשהג"א לא שומעים לדברינו, ולא משתפים אותנו, רק אינהו בדידהו ואנן בדידן, אנו דנים כפי המקובל אצלנו מושגי פיקוח נפש, ומורים כפי האינפורמציה המצויה בידינו, וכדין שמיעה לרופא בהערה הנ"ל, ואף אם ח"ו אנו טועים, לא יאונה לצדיק כל און, ושומר מצוה לא ידע דבר רע, וכל שכן כשהסכנה עדיין רחוקה, אנו סומכין על דעת גדולי תורה ויראה והם המכריעים.

א. בספר דינים והנהגות (עמוד פז) מובא מכתב שכתב החזו"א זצ"ל בשנות ת"ש במלחמת העולם השניה, וז"ל: "ההודעה לציבור למהר למקלט לפי מצב הנוכחי, יש

י. שו"ת תשובות והנהגות (שם) מביא שאלת הגר"ח ברלין זצ"ל שהביא הגאון בעל אבני שוהם (סימן כב) ברופא שלדעתו אין לחולה פלוני שום סכנה, ואולם רופא אחר או רופאים אחרים הכריעו שיש בו סכנה, האם מותר לו להרופא הראשון לא לחלל שבת ובפרט כשיש אחר, כיון דלדידיה פשוט שאין צורך בזה. ונראה שלמעשה תלוי בזה, דאם הרופא הביע דעתו בפני הרופאים האחרים ודבריו נדחו, אזי חייב לקבל את הכרעתם שיש בזה חשש סכנה, אבל אם דעתו לא הובאה בפניהם כלל שלא רצו לשמוע מותר לו להמנע, ומסתברא כשיש אחר הוא חייב להמנע. וה"ה בנידון דידן כשדנין על פיקו"נ ושבת, אם היו שומעים את דעתנו ואת הנימוקים שלנו ודוחים אותם מטעמים הגיוניים, אזי

קמח

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

רד. חילול שבת בעת שמיעת אזעקה

שמיעת אזעקה לבד אינו מצב של פיקוח נפש דהכל מותר בה, אלא צריך לדעת את המציאות והמצב שבו נמצאים². ויש מי שכתב דבהישמע קול

לאנשים שימותו והוי חשש סכנת נפשות, עיי"ש. ויוצא מדבריו דאף דבנוגע אדם פרטי הוא חשש רחוק מאד של פיקו"נ, מ"מ כשהמדובר על רבים חשיב סכנה דשם המציאות שמצוי שאחד מהן מסתכן מזה. ובשו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן רלט, ב) הביא מקור לדבריו ממה שכתב המג"א (סימן שכט) דלסטים הבאים על רבים הוי פקו"נ דמתוך הרבים ודאי יש לחוש שלא יוכל אחד מהן לעמוד על ממונו ולא ירצה ליתן לו ממונו ויהרגוהו. – ולפי"ז פשוט דמותר להפעיל צופרים להזהיר את האנשים להמלט. ולענ"ד אפשר להוסיף סמך להתיר כשאין מלאכות האסורות מה"ת מהנפסק בשו"ע (רפט, ח) דתוקעין לקבץ העם לעזור לאחיהם ולהצילם.

ב. כמבואר בדברי החזו"א (בהערה הנ"ל) שלפי המצב הנוכחי שהיה אז, הודעת אזעקה לרבים נחשבת לאין פיקוח נפש לפנינו. וכ"כ בספר נס להתנוסס (סימן י) דבדברים אלו לא כל העתים ולא כל המצבים שוין, וכמו שכתב החזו"א ז"ל במכתב לפי מצב הנוכחי. ובספר ארחות רבינו (ח"ה ע' עב) דבמלחמת יוה"כ אמר הקהלות יעקב בבית הכנסת לדרמן שיתפללו טוב וירבו ללמוד ולא יקרה שום דבר ואין צריכים לרדת למקלט. ובספר בוצינא קדישא (עמוד פג) מסופר על הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע שפעם בעת שהושמע אזעקה

לחשוב להצלת נפשות, אך יש ליזהר ממלאכה דאורייתא בכל מאי דאפשר כיון שאין כאן סוף סוף שאלת נפשות לפנינו, ואף שאין הולכין אחר הרוב בפיקוח נפש, מ"מ בדברים רחוקים הרבה מפיקוח נפש אין דינם כפקו"נ ותלוי כפי מדת הבטחון, והמחמיר בכאן אין מוחין בידו, אלא לענין הוראה לרבים יש להורות בזה כדין פיקו"נ, ומלאכות דרבנן אין להחמיר כלל, והמחמיר במלאכות דאורייתא אינו רשאי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים האזעקה, רק רשאי להשתמש, אך לכבות הנר בבית האפל יש להחמיר שזה בכלל דברים רחוקים הרבה מפיקוח נפש – ואין כאן גורם בטוח לפיקוח נפש במצב הנוכחי דיש כאן יותר מתלתא מי יאמר, עכ"ל. ולמדנו מדבריו שיש להפעיל את צופר האזעקה בשבת, אך יש ליזהר ממלאכה דאורייתא בכל מה שאפשר, כיון שסוף סוף אין כאן שאלת נפשות לפנינו, ואף שאין הולכין בפיקו"נ אחר הרוב, מ"מ דברים הרחוקים הרבה מפיקו"נ אין דינם כפקו"נ, ותלוי כפי מדת הבטחון. והמחמיר לא לעשות מלאכות דאורייתא אין מוחין בידו, אך אינו רשאי להחמיר ולמנוע מלהודיע לאחרים האזעקה.

ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (קו"א סימן ה אות ס) דלהציל אחד מתפיסה אינו בגדר פקו"נ ולא חשיב סכנה לגבי יחיד, אבל בגזירה כללית יתכן שימצא בהם

קמט

גם אני אודך * חילול שבת בהשמע אזעקה

אזעקה, המצב מוגדר כפיקו"נ שדוחה את השבת, ולכן כשיש חשש של טילי סקאד מותר לחלל את השבת בכל מה שנוגע לאיטום החדר ושאר דברים הצריכים לפיקו"נ.^ג

במקומות ששכיח נפילת טילים, מותר לחלל שבת אפילו במלאכות דאורייתא כדי להכנס למקלט או שאר שטח מוגן, כגון להדליק אור או הוצאה לרה"ר וכדומה, ואם אפשר יש לעשותו כלאחר יד.^ד

ומותרים הגדולים להתחמם בו. ולא בעינן שהאדם יצטנן ויחלה ואז יחממו הבית, אלא יש לחמם את הבית מבעוד מועד מפני שהכל חולים אצל צינה. והכא נמי בנידו"ד. ואין זה דומה כלל למה שכתב בשו"ת בנין ציון (ח"א סימן קלז) שבמקרה שכעת אין כאן פקו"נ, רק שיש לחוש לסכנה הבאה, בזה אזלינן בתר רובא כמו לענין איסורא, עיי"ש. דהכא אין זו ספק סכנה, אלא הסכנה היא ודאית ועושה את דרכה לכאן, ויש לכך דין פיקו"נ דאזלינן ביה בתר מיעוטא. וכ"כ בשו"ת נשמת שבת (ח"ב סימן רלט – ב) ליישב הערת ספר שערים מצויינים בהלכה (סימן צב סק"ד) על דברי שו"ת רעק"א (סימן ס) שכתב דבספק סכנה על צד הריחוק אין מחללין באיסור דאורייתא, וזהו לכאורה דלא כהשו"ע (שכט, ג) דאפילו יש כמה ספיקות מחללין. ולהנ"ל אתי שפיר דכאשר יש כבר סכנה לפנינו אזלינן בתר מיעוטא ומחללין.

ד. בשו"ת משנת יוסף (חי"ג סי' קכג) נשאל אאזמו"ר שליט"א מתושב העיר 'אופקים' אם מותר שם לחלל שבת בעת השמע אזעקה, היות ובמשך שבוע ימים נפל שם רק רקטה (פצצה) אחת או שנים ליום, וב"ה

והיה באמצע עבודתו הנשגבה ועוד עמד זמן ממושך ביותר ליד המזוזה ויהי כאשר כבר הגיע על מפתן דלת המקלט נשמעה צפירת הרגעה. ובת שחוק עלתה על פיו, ברצות ה' דרכי איש, היינו כאשר הצדיק עושה רק איזשהו פעולה וכגון דא שרק הלך – דרכי איש, כבר היה וגם אויביו ישרים עמו.

ג. קונטרס עת מלחמה (פ"ד סעיף א) דאעפ"י שביחס לכל אחד ואחד בא"י חשש הסכנה הוא רחוק, אולם הואיל ואין אתנו יודע להיכן בדיוק עלול אותו צורר לכבין את חיציו, א"כ כל אחד מיושבי הארץ הרי הוא בחשש פיקו"נ, ומותר לחלל שבת אפילו אם החשש רחוק. וכדמצינו בשו"ע (שכט, ו) "עכו"ם שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסק ממון אין מחללין עליהם את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת. הגה, ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבוא (אור זרוע), ע"כ. ומבואר שאין צריך להמתין עד שיגיע בפועל המצב של פיקו"נ, אלא מקדימים לחלל את השבת מפני פיקו"נ העתיד לבוא, ויפה שעה אחת קודם. וכע"ז מבואר בשו"ע (רעו, ה) דמותר לגוי לעשות מדורה בשביל הקטנים,

רה. עשיית מלאכות במתינות וישוב הדעת

ישתדל מאד להתנהג במתינות כדי שלא יעשה מלאכות שלא לצורך^ה, ואם

סמכין על נס (רמב"ם הל' קרבן פסח פ"א הי"א). — מעשה נורא חזין (שם בפסחים סד:) דמעולם לא נתמעך אדם בעזרה (מרוב דוחק) חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל שנתמעך שם זקן אחד והיו קוראין אותו פסח מעוכין, הרי שבמעמד הגדול של ק"פ בעזרה הקדושה בימי גדול וצדיק הדור הלל הזקן היתה כזאת. — ואחז"ל (מגילה ז:) לאו בכל שעתא מתרחש ניסא. — וכתב הרמב"ן (פ' בהר) דאע"פ שמוכסחים אנו להתברך בשנה הששית בתבואה לשלש שנים, מ"מ יכול החטא ח"ו לקפח הברכה.

וממילא פשוט שכאשר יש אזעקה צריך לקיים ונשמרתם מאד לנפשותיכם וללכת למקום שיותר מוגן, ולצורך ספק ספיקא של פקו"נ מחללים שבת אפילו במלאכה דאורייתא וכש"כ בדרבנן. אבל רק אם אין אפשרות בחדר מדרגות שגם הוא נחשב למוגן. וגם כשמותר כנ"ל אם אפשר יש לעשות את המלאכה כלאחר יד, עכ"ד אאזמו"ר שליט"א.

ה. כמו שכתב בספר מעורר ישינים (סימן כו): "בשבת צריך להיות מתון מתון בכל מעשיו אולי יש חשש איסור מלאכה או שבות". ומן הראוי לציין מה שכתב באגרות החזו"א (ח"א אגרת רב) וז"ל: בכלל צריך זהירות יתירה בהיתר פיקוח נפש בדברים שאין הפיקוח נפש לפנינו אלא בעתיד, ואם באנו להפריז על המדה, יפתחו

לא ניזוק אף אחד, א"כ אולי לא נחשב סכנה ודאית. — והשיב, דבודאי סכנה גדולה היא, כי רקטה כזו יכולה ח"ו להרוס דירה שלימה ולהרוג כמה אנשים רח"ל, ומפורש במשנה וגמ' ונפסק בשו"ע (או"ח סי' שכט) כי אפילו על ספק ספיקא רחוק של סכנת חיים מחללים שבת, כגון בנפלה מפולת ויש שם אדם ספק ישראל, או עכו"ם, או חי וכו' מחללים עליו את השבת, ואפילו על גוסס רח"ל דקיי"ל רוב גוססים למיתה, בכל זאת לגבי פיקוח נפש חיישינן למיעוטא ושמא יחיה, ואפילו פוגעים בתינוק מרוצץ רח"ל שע"פ דרך הטבע אין לו תקות חיים ואפילו הוא בין רוב עכו"ם (עי' ביאור הלכה רסי' שכט).

ומה שב"ה נפלו באופן יחסי רק מעט רקטות, ולא נפגע שום בן אדם. נס גלוי מן השמים הוא, שהנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל, ואנו מברכים בכל יום "אוהב עמו ישראל", וגם "כיפת הברזל" היורים נגד הרקטות ע"פ דרך הטבע לא תמיד במאה אחוז מדייקים, וגם נופלים מזה רסיסים. וברור שע"פ דרך הטבע במלחמה כזו במאות רבות של רקטות היו יכולים ח"ו להיות הרבה הרוגים רח"ל, ורק בדרך נס מן השמים הקב"ה מצילנו.

א"כ אין לסמוך על נס ולא לנוס למקלט, שכבר נחלקו (בפסחים סד:) אביי ורבא אי סמכין אניסא, וקיי"ל כרבא דלא

קנא

גם אני אודך * חילול שבת בהשמע אזעקה

המצב אינו בהול ויש שהות לעשות את המלאכות בשינוי, יעשה בשינוי.¹

רו. מלאכה ע"י קמן

אם צריך לעשות מלאכה בשבת לצורך פיקוח נפש, וליכא שיהוי ורוצה לעשות ע"י אחד מבניו, עדיף להשתמש עם קטן פעוט שלא הגיע לחינוך מלהשתמש בקטן שהגיע לחינוך.²

רו. חילול שבת לבצע הוראות בטיחות של הצבא

אין לחלל שבת כדי לבצע הוראות בטיחות של הצבא אא"כ מקפידים על ביצוען גם כאשר היא נוגדת צרכים אחרים.³

שחשבונום להצלה מתהפך לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות, עכ"ל. ולכן כאשר בא לעשות מלאכות לצורך הגנה צריך להשתדל למנוע כמה שאפשר מלאכות שאינם לצורך.

1. כמו שכתב רמ"א (שכח, יב) דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי.

2. שו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן לח) דפשיטא להלכה כהרשב"א (שבת קנג ד"ה כשהיא מהלכת) דבעושה על דעת אביו אסור מן התורה, ולא כדעת הגאון בית אפרים (יו"ד סימן סב) כאשר העיר כבר בשו"ת אחיעזר (ח"ג סימן פא אות כג), ובכל אופן איכא לאו זה דאתה ובנך אפילו כשאינו מחמר. א"כ עדיף יותר ע"י פעוט מאשר קטן שהגיע לחינוך שניתוסף בו עוד איסור, עיי"ש באריכות.

3. שולחן שלמה (שכט הערה יא) וערכי רפואה (ח"א ע' רסג הערה כג) שתלוי

כל החנויות בשבת בארצות הגולה בטענת הפסד כל הפרנסה ויבוא לפקוח נפש, וצריך לשקול במאזני צדק. ובכלל אם הנידון לביטול השבת הוי כחילול השם, ובחילול השם יש דין יהרג ואל יעבור, וגם זה צריך שיקול דעת עכ"ל. עוד כתב החזו"א (יו"ד סימן רח סק"ז) וז"ל: בפתחי תשובה (סימן שסג סק"ה) בשם הנו"ב והח"ס דאם יש חולה קמן מותר לנוולו משום פ"נ אבל אין חולה קמן אסור, ואין החילוק בין איתא קמן לליתא קמן, אלא אם מצוי הדבר דבזמן שמתריעין עלה [אף שאין בשעה זו חולה קמן] משום חולי מהלכת הו"ל כאויבים שצרו בעיר הסמוך לספר וכדאמר עירובין (מה). ובתענית (כא:). ומיהו בשעת שלום לא חשבינן ליה פ"נ אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים שיצטרכו לזה כמו שאין עושין כלי זיין בשבת בשעת שלום דא"כ בטלת כל המצות, אלא לא מקרי ספק פ"נ בדברים עתידים שבהוה אין להם כל זכר, ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות, ופעמים שמה

רח. נסיעה מחוץ לעיר בהשמע אזעקה

בעת השמע אזעקה אין היתר לצאת מהעיר בנסיעה תוך חילול שבת. ט

רט. לטלפן לשכן חרש בשעת אזעקה

אדם זקן כבד – שמיעה, שביקש משכנו להקיצו בהשמע אזעקה, כדי שיוכל לרדת למקלט, וכדי להקיצו חייב השכן לטלפן אליו, כי רק פעמון הטלפון הסמוך לאזניו יקיצנו. צריך עיון אם מותר לו לטלפן בשבת, ועכ"פ בדרך שינוי צריך להעירו, ולכן ירים את השפופרת מאחורי ב' ידיו, ויחייג בעזרת

ס) וז"ל: דגם מצינו דמשום ארנונא התירו חרישה בשביעית, ועיין פרק זה בורר (דף כו.) משום שמתים בתפיסה, נ"ל שלא אמרו זה, כי אם בגזירה כללית, שיתכן שימצא בהם אנשים שימותו, והוי חשש סכנת נפשות ממש. (והתירו אפילו לעשרים דאם לא כן מיכספו עניים ולא יחרושו, ואתי לידי סכנת נפשות, אבל בפרטות לפדות איש אחד, ודאי לא חיישינן לסכנה דהאי יחיד, שימות בתפיסה, ואסור לכתוב ביו"ט לצורך פדיון שבויים), עכ"ל. ויתכן שגם בענינו כן, דלהעיר שכן אסור כיון דחשש הסכנה הוא רק בנוגע לאחד ולא לרבים. והחזו"א הרי כתב: ההודעה "לציבור" למהר למקלט לפי המצב הנוכחי יש לחשוב להצלת נפשות. ועדיין יש מקום גם לומר את ההיפך – שדברי מהרי"ל דסקין אמורים בשחרור ממאסר שהסכנה רחוקה מאד, ובזה אמר שבנוגע לאדם אחד אין כל חשש של פקד"ג, משא"כ מטוס אויב העומד להשליך פצצות, אולי גם היחיד הבלתי מוגן גם הוא בכלל הסכנה.

בהתייחסות להוראות אלו כשהם נוגדים צרכים אחרים של הצבא או של החייל, אם הוראות הבטיחות מתבטלות בכה"ג סימן שאין להתייחס אליהם כאל הצלה מסכנה ואין היתר לחלל שבת עליהם, לעומת זאת אם מקפידים על ביצוען גם כאשר היא נוגדת צרכים אחרים סימן שאכן זו הצלה מסכנה המתרת לחלל שבת עבודה.

ז. פשוט. וכן הורה הגר"ע יוסף זצ"ל לתושבי שדרות בשנת תשס"ו שהותקפו בטילים, דיש להיערך כבר מערב שבת ולהכין את המקלט או הממ"ד לצורך סעודות השבת, ואין היתר לצאת מהעיר בנסיעה תוך חילול שבת.

י. נס להתנוסס (סימן י), דלכאורה לפי דברי החזו"א (הנ"ל הערה א') חייב השכן לחלל שבת כדי להעיר את הזקן. אך יש מקום לחלק ולומר שדברי החזו"א נאמרו רק בדבר הפעלת האזעקה לצורך הרבים, אבל בנוגע ליחיד אולי אסור. וזאת על פי מש"כ בשו"ת מהרי"ל דסקין (קונטרס אחרון סימן

קנג

גם אני אודך * חילול שבת בהשמע אזעקה

אצבעו הקטנה השמאלית, ואם חושב שיצטרך את הטלפון שנית בשבת יניחנו בעריסתו גם בשינוי, ואם לאו ישאירנו כך ללא השבה לעריסה. יא

רי. ריצה ברחוב בזמן שמיעת אזעקה

אף שאין לרוץ בשבת^{יב}, בהשמע צפירה מותר לרוץ למקום מחסה. יג

לא לשמוע מה דלא ניחא ליה או כדי לא לראותו, וה"ה לענין ריצה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן נח) נשאל אם מותר לרוץ בשבת קודש מפני הגשמים והשלג, וכתב דכיון שניכר בשעת הריצה שאינה ריצה של חול, ומשונה היא ריצה זו, מריצה סתם בודאי כה"ג לא נגזר מעיקרא, עיי"ש באריכות. וכ"כ בשו"ת אז נדברו (ח"ד סימן לח אות א) דאיסור ריצה הוא לא מפני העדר וביטול עונג שבת, אלא לפי שנראה שרץ לעסקיו כמו בחול (עיין משנ"ב שא סק"א), וממילא אם ניכר שזה בשביל הגשם מותר. וזה יסוד ההיתר של בחורים המתענגים (בסעיף ב), ולא משום שזה תמורה לעונג שבת כמו שמבינים לכאורה, אלא כיון שרגילים כן אין זה דומה לרץ לעסקיו. ועיין ספר דרך שיחה (ע' רעט) שדעת הגר"ח ק שליט"א דאסור לרוץ מפני הגשמים, כיון שאין עצם הריצה תענוג, רק שאינו רוצה להתרשם ממי הגשמים, ושכתב בקרית מלך (פכ"ד משבת ה"ד) שאסור, ולא דמי להמבואר בשו"ע שכשיש עונג בקפיצה מותר. ומה שאמרו (שבת קיג:) "היכי ליעבד ליקף קמפיש בהילוכא", משמע שמותר לפסוע פסיעה גסה כדי שלא יקיף, וה"ה גשם. ואינו מוכרח כ"כ, דאפשר להקיף גרע טפי, עיי"ש. ובשו"ת משנת יקותיאל (סימן

יא. שם, דלטלפן כרגיל צ"ע אם מותר כנ"ל, אבל עכ"פ בדרך שינוי ודאי חייבים להעירו, ולכן יטלפן בדרך שינוי. וכן הורה הגר"ע יוסף צ"ל לתושבי שדרות בשנת תשס"ו, דללא ספק מותר להתקשר בשבת לכבדי שמיעה או קשישים ושאר אנשים שאינם מסוגלים להיזהר בכוחות עצמם מפני הטילים המסוכנים.

יב. שו"ע (שא, א), שנאמר "וכבדתו מעשות דרכיך" ודרשו שלא יהא הלוכך בשבת כהלוכך בחול, שדרך האדם למהר ולרוץ אחר עסקיו (משנ"ב סק"א).

יג. בשו"ע (שם, ב) כתב, בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם מותר וכן לראות דבר שמתענגים בו. ובשעה"צ (סק"ט) דהגם דריצה כדי שיתחמם לרפואה אסור כיון דמוכחא מילתא, מ"מ ברץ כדי שיהא תאב לאכול יש מקום להקל עיי"ש. וכ"ש בזה שריצתו משום חשש פיקו"נ. וראה בספר מנחת שבת (סימן צ סק"ג) דבמקום שירא ללכת לאט כגון שמפחד מכלב נובח מותר לרוץ, ובשש"כ (כט, ד) כתב דכמו כן מותר לרוץ בכל שעת הדחק אחרת כבשוע"ה (סימן שא קו"א סק"א) דמותר לפסוע פסיעה גסה כדי להנצל מרפש וטיט, ובאשל אברהם (מהדו"ת סימן שא) דה"ה בשביל

ריא. תיקון מערכות אועקה

מערכת שחר אדום שהתקלקלה בשבת, אין ספק שמותר לתקנה בשבת ע"י נכרי, ואם צריך גם על ידי יהודי. י

חילול שבת ליתובי דעתא

ריב. פחד ואימה הם חלק מפיקו"נ

פיקוח נפש אינו רק בנפילת טילים, דפחד ואימה יש בה ג"כ לפעמים עד כדי פיקו"נ ממש^א, ותפקיד חכמי התורה לחזק את העם, כדי להמנע מלחלל שבת, דכשאינן אימה ופחד משתנים גם דיני פיקוח נפש. ב

ריג. פחד ובעתה אצל קטנים או גדולים

הבעתה גדולה הוא ספק פיקוח נפש ששייך גם אצל גדולים. ג

ב. שם, דלכן כשמפחים בעם האמונה שלכל פצצה יש כתובת, ולא לאחוז בפעולות שבאים מכח רפיון וייאוש, זהו גופא פעולה חשובה דפיקוח נפש, וכמו הלוחמים בחזית, וידוע כהיום חלק נכבד במלחמה הוא למגר כח העורף ורוחם, ופיקו"נ איכא לחזק ולעודד העם. וכשאינן להם פחד רק בטוחים בחסדי ה' ורחמיו, משתנים גם כן דיני פיקוח נפש, וזהו תפקיד חכמי התורה שלא להיגרר אחר הרחוב, רק בדעת תורה ואמונה ישפיעו, והתוצאות יביאו ברכה לעם כולו, והצלת נפשות כפשוטו ממש.

ג. שו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן עה) דלשון הגמרא (יומא פד:) ננעל הדלת בפני התינוק שובר הדלת ומוציאו אעפ"י שמפצל

קה) האריך אאמו"ר שליט"א בדין ריצה בשבת לדבר מצוה או לצורך הכשר מצוה, עיי"ש. ובנידוד הריצה היא לצורך מצות 'ונשמרתם לנפשותיכם', ופשיטא דשרי.

יד. הוראת הגר"ע יוסף זצ"ל לתושבי שדרות בשנת תשס"ו, דכיון שיש כאן ענין של פיקוח נפש, אפשר לתקנו גם על ידי יהודי אם צריך.

א. שו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן פב), דבענין פיקוח נפש יש ליקח בחשבון גם הפחד והאימה, ועובדא הוה במלחמת המפרץ שיהודי אחד בלבד נהרג מהטילים, אבל הרבה נשים הפילו, וגם יש שמתו מהתקפות לב, ו"ליתובי דעתא" חלק חשוב הוא בפיקוח נפש שמחללין עבור זה שבת וכמבואר בגמרא (שבת קכח:).

ריד. חילול שבת בפחד גדול

מותר לחלל שבת עבור מי שנמצא בפחד גדול.^ד

רמז. צער דמיוני

אף שהקילו בכמה דברים במקום צער ודאגה מרובה, מ"מ צער דמיוני לא מיקרי צער^ה, ולכן צריך להיות מתון בחילול זה.

רמז. הפעלת מרפאות לבריאות הנפש בשבת

מצינו שהפחד נחשב לסכנת נפשות, ומחללים עליו את השבת, ובפרט כשמדובר בתנוקות וילדים^י ועלולים לגרום למחלת נפש שמוגדרת כסכנת

אבל פשיטא דנבעת ממש במציאות אחר אפילו גדול ורואים הסימנים לכך דמצוה לחלל שבת עליו.

ד. הלכות הצלה השלם (פ"ה, מו) שכן משמע ממש"כ השו"ע (שטז, י) "כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי נהרגים בשבת אפילו אין רצים אחריה", וכתב על זה המג"א (סקכ"ב) "דיש פיקוח נפש בהראותן לבד", ונראה דמפרש שהפקו"נ הוא מחמת הפחד שיש לרואה אותם, וכבר מטעם זה מותר לחלל עליהם שבת, ואעפ"י שברור שלא ישכוהו.

ה. שו"ת נשמת שבת (ח"ה סימן נד) בשם ספר שבת של מי (בקונטרס יעקב לחק שבסוה"ס שם, לימוד ד').

ו. כמובא במשנ"ב (שכח סקל"ח) מגמרא (יומא פד:) דנעלה הדלת בפני תינוק, שובר הדלת ומוציאו, שמא יבעת התינוק וימות. הרי שפחד אצל תינוקות נחשב

אותו כמין עצים שראויים למלאכה שמא יבעת התינוק וימות. וברש"י "והתינוק נבעת", משמע לכאורה דדוקא שעובדא היא שהתינוק נבעת אבל שמא יבעת וימות לא חיישינן. אבל לשון הרמב"ם (פ"ב משבת ה"ז) משמע דבכל אופן חיישינן שמא יבעת, ולהלכה פשוט דנחוש לדעת הרמב"ם ומג"א (סימן שכח סק"ח) שהעתיקו. ומ"מ קצת ספק אם זה דוקא בתינוקות כלשון הגמרא שהם קטני קטנים או אפילו קטנים מבוגרים כגדולים, והיה מקום לחלק בזה דכה"ג בעינן נבעתים ממש כרש"י לא שמא יבעתו כיון שעכשיו אינם נבעתים, שו"ר במור וקציעה להגאון יעב"ץ דהיינו תינוקות כבני שש, מלבד אם יש לחוש שיבעת ויפחד אפילו גדולים מזה, וזה כדברינו. – ולמדנו מהלכה זאת כי הבעתה גדולה ספק פיקו"נ הוא, ופשיטא דזה גם בגדולים, ומצינו כמה עובדות בחז"ל כי התרגשות פתאומי גרם למיתה, א"כ נהי דמציאות זה שננעל דלת לפניו לא שייך בגדולים דאינם נבעתים מזה,

נפשות^ז, לכן אם עקב מצב החרום ולאור מקרים שנסתיימו במוות רח"ל הורו האנשים הממונים על הרפואה למרפאות לבריאות הנפש להפעיל מוקדים טלפוניים ליעוץ ועזרה נפשית עבור אנשים הסובלים ממצוקה, פחדים ולחץ נפשי, מותר לרופא לחלל שבת כדי להצילם ולהשיב בטלפון^ט, וכדי שלא

והולך, מאכילים אותו ביוהכ"פ, משום שהצום עלול להחריף מחלתו, ויבא לידי סכנה, שיש לחשוש שמא יהרוג עצמו או אחרים. ובב"י (יו"ד סימן רכא) מובא תשובת הרשב"א המיוחסת לרמב"ן (סימן רפא) במי שנשבע שלא ישחוק בשום שחוק דמעות, ואח"כ נשתטה, וקצת הוטב לו ולפעמים חוזר לשטותו, וע"י צחוק לפניו ימצא מנוח ונפשו. אפשר דמותר להתיר שבועתו, דיש בזה חשש פיקו"נ. הרי דשוטה נחשב לאדם מסוכן, ומתירים איסורים לרפואתו. ומצינו גם הסוברים דשוטה שנתרפא חייב לברך הגומל בכל פעם שהתקף חולף, יעוין שו"ת ציץ אליעזר (חי"ב סימן יח) והוא משום דשטות נחשבת למחלה מסוכנת.

ח. במכתב משרד הבריאות שנדפס בספר נס להתנוסס (סימן ו) העידו שכמה נפטרו בימי מלחמת המפרץ מהתקפי לב. ובירי הטילים הראשון לבד נפטרו שניים, ראה שם את כל קורות הפרטים.

ז. נס להתנוסס (סימן ו) דלאור כל המקורות הנ"ל שפחד יש בה סכנה, לכן אם מתקשר לרופא בשבת אדם שנתקף בחרדה, על הרופא להשיב לו בטלפון, כי יש בזה חשש של ספק פיקוח נפש.

לסכנת נפשות. – גם אצל מבוגרים הפחד נחשב לסכנה, כמבואר בגמרא (שבת קנא) דאסור לישון בבית יחידי. והוסיף שם המאירי: "וכן בכל שהוא מביא עצמו לידי נסיון של פחד, אסור, והכל לפי טבעו. ומכל מקום אם אירע לו כן יחזק את עצמו בבטחון בשם", עכ"ל. ובשו"ת צפנת פענח (סימן לט) דאדם המתירא בעית מהומה מפני גייס של נכרים ולסטים, מותר לו לעבור על איסורי שבת, ולברוח, אעפ"י שאין בזה סכנה ממש, אלא שמתיירא הוא מסכנה, אבל לאחרים אסור לחלל שבת עבורו. יעו"ש שהוכיח כך מהרמב"ם בפירוש המשניות (פרק ב) על הנאמר שם "המכבה את הנר מפני שהוא מתיירא מפני הלסטים". וכתב בשו"ת אגרות משה (או"ח סימן קכז) "יש אנשים מוגי לב, וחושבים זה לסכנה, ומותרים לחלל שבת אם יצטרכו, שהרי אין יכולים לערוב להם שלא תהיה סכנה, ודבר זה תלוי בדעת כל אחד ואחד", עכ"ד.

ז. כמבואר בגמרא (תענית כב:) ובשו"ע (רפח, ט) דיחיד הנרדף מרוח רעה, זועקים ומתחננים עליו בתפילות בשבת. וכתב המשנ"ב (סקכ"ז) "שלא יטבע בנהר, או יפול וימות". וכמו כן מותר לכבות את הנר מפני רוח רעה (שבת לא). ובמג"א ופמ"ג (סימן תקנד) מצינו דשוטה המחלים

יעבור הרופא על איסור תורה, ירים את השפופרת בשינוי, כלומר מאחורי ידיו, וישוחח עם הפונה אליו. ובגמר השיחה ישיב הרופא את השפופרת לעריסה בשינוי, כלומר מאחורי ידיו.^י אבל צריך להיות מתון בהוראה זו וכדלהלן.

ריז. נסיעת רופא למרפאה לבריאות הנפש

במקרה ונפל טיל בשבת, והוראת האנשים הממונים על הרפואה לפתוח את המרפאות לבריאות הנפש, מותר לאנשי הצוות לנסוע כדי להגיע למרפאה^{יא}, אך מהראוי שהרופא יתאמץ מערב שבת למעט בחילול שבת בכל מה שאפשר מבלי לפגוע בזריזות הדרושה, ולכן אם המקום קרוב ישתדל לרכוב על אופניים. או ישתדל לנסוע עם נהג נכרי, או שיצטרף לרכב הצלה שבין כה וכה נוסע^{יב}. ומה טוב שישאר כל השבת בתחנה. ואין זה מחובה, אלא מדת חסידות היא.^{יג} ובדברים אלו צריך להיות מתון, ושיקול הדעת נכון. ועיקרי הדברים נכתבו במלחמת המפרץ שהפחד הי' גדול ואנשים ירדו מדעתם רח"ל.

ריח. חילול שבת מפחד אם צריך כפרה

בימי המלחמה, צריך זהירות יתירה שלא לעשות מלאכות בשבת שלא לצורך. מ"מ באופן שחילול שבת מתוך פחד וחרדה מאימת הטילים, ולא היו מוכרחים לכך, אינו צריך כפרה.^{יד}

(שם) דמי שעבר וחילל שבת בשוגג כדי להציל ממון מדליקה, זקוק לשני דברים כדי להתכפר: (א) צריך להתענות מ' יום, שני וחמישי, ואם ירצה לפדות את התענית יתן בעד כל יום צדקה. וכתב המשנ"ב (בסימן תקפח) דשיעור הפדיון, העשיר לפי עשרו, משום דשקול צער הממון נגד צער התענית. – (ב) יתן במקום חטאת, צדקה לעניים, בשווי של הפחות שבכבשים או עזים. שהרי כשהיה בית המקדש קיים, היה חייב להביא חטאת מאלו המינים, אם עשה מלאכה דאורייתא ולא יהא חוטא נשכר.

י. שם, והוסיף שהשיחה עצמה אינה כרוכה במלאכה דאורייתא.

יא. נס להתנוסס (סימן ו) דכשאירעה פגיעה, יש להניח שהרבה אנשים ידקקו לעזרה, וחשש הסכנה גדול יותר. ולכן נראה להתיר לנסוע בשבת.

יב. שם.

יג. שם, שהרי לא ברור שיצטרכו לו ח"ו, ואין זה אלא מצד מדת חסידות, ולקראת שבת לכו ונלכה כי היא מקור הברכה.

יד. מבואר ברמ"א (שלד, כו) ובמשנ"ב

מלכבות. ולכן כתב המשנ"ב (שולד סקע"ח) "מה שנהגו נשים המדליקות נר בשביל יולדת בשבת להתענות אחר כך, הוא הוללות וסכלות" ובכיבוי לא כתב כך, אלא שלא ימנעו מלכבות, החילוק הוא שבילדת עשו רק מה שצריך לעשות לה, לכן אין מקום לכפרה, משא"כ בכיבוי דליקה, דיש חשש שחילו שבת שלא לצורך. ובפרט דמבואר בגמרא (שבת קיט:) אין הדליקה מצויה, אלא במקום שיש חילול שבת. – ובאמת סיים שם התרומת הדשן: "צירפתי כל אלו, גם את אשר זולז באיסורי שבת לקבול לשלטונות לצוות שיעשו לו דין, ועבר על אזהרת ממצוא חפצך ודבר דבר, ושמתי עליו כופר להתענות מ' יום, עכ"ל.

ולאור זאת כתב בנס להתנוסס, שאם חשב בשעת מעשה שהוא בסכנת נפשות, והוא זקוק להדליק רדיו ומסכת הגז לא תספיק, בכי האי גוונא פטור הוא מקרבן ודמיו, דהוי טועה בדבר מצוה, וגם היה בחשש סכנה מחמת הפחד עצמו (שהרי היו אנשים שנפטרו מפחד, הי"ד) ואנוס הוא. במה דברים אמורים, כשהאזין רק לדברים ההכרחיים שנאמרו ברדיו, אבל אם האזין גם לשאר חדשות, ונהנה מחילול שבת, חייב כפרה. וכמו"כ אם נמלטו למקלט בניגוד להוראות והדליקו אור, גם מסתבר דפטור מחטאת, אם הדליק מתוך פחד, דמבואר בגמרא (יומא פד:) "תינוק שננעל בחדר, שוברים את הדלת כדי להצילו מהפחד שהוא סכנה", ובענייננו אם היה בפחד הרי שהיה בסכנה.

ובתרומת הדשן (ח"ב סימן נה) השיב לאחד שביקש כפרה על שברח מעירו בשבת, כי היתה שם סכנה לברוח איש על נפשו, ופסק: "נהי דלא היתה סכנה מבוררת, מ"מ פחד סכנה היה, ולפי"ז אין להענישו כל כך, כי דחוי הוא שבת אצל סכנת נפשות וכו', ומ"מ כי היכי דלא אתי לזלזולי בחלול שבת דחמיר טובא מחייבין להזקיקו לכפרה", עכ"ד. והדברים צ"ב, מאחר שפסק שהיתה שם סכנה, ולכל הפחות פחד סכנה, ומותר לחלל שבת, א"כ למה סיים שמחייבים אותו בכפרה. וכיוצא בזה כתב בשו"ת חוות יאיר (סימן רלו) לדון אם ראוי לגזור תענית ציבור על חלול שבת שנעשה בכיבוי שריפה. וכתב, דמצינו דלפעמים העושה מצוה זקוק לכפרה (כבתענית יא. בתוס' ובסנהדרין כו) ומסיק שם, דבחילול שבת משום פיקו"נ, נכון ליחיד לענות בצום נפשו, אבל להורות לאחרים כך, ובפרט לרבים אסור, פן נכשילם לעתיד שימנעו מלהציל, עיי"ש. ותמה עליו הבני יהודה, וכי יעלה על הדעת שכהן העובד בבית המקדש יצום על חילול שבת, ולמה יצום המכבה דליקה. (וקושיא זו יש לשאול גם על המשנ"ב (שולד סקע"ו) שכתב "בכיבוי אין צריך תשובה שלא ימנעו מלכבות", משמע דבלאו הכי היה מקום לתשובה, ואמאי).

ובספר נס להתנוסס (סימן נו) כתב ליישב קושיא זו בשם הגריש"א זצ"ל דכבוי שריפה יש בו לפעמים חילול שבת שלא לצורך, מחמת הבהלה, לכן היה מקום לתשובה, לולא החשש שימנעו בעתיד

אנשים מבוגרים, שהיה נדמה להם שהפיצוץ אירע ליד מקום מגורי בנם, הפחד גבר בלבם, וטלפנו בשבת לדעת מה שלומם, חייבים בכפרה^{טו}. אולם אם ההורים חולי לב, וחששו מהתקף לב אם הדאגה תגבר, פטורים מחטאת דיש בזה סכנת נפשות של עצמם.^{טז}

טלפון

רימ. הרמת השפופרת והחיוג

ארבעה איסורים ישנן בשיחת טלפון בשבת^א, ובארבעה דרכים ניתן להקל על חילול השבת (כאשר הזמן אינו בהול) הנעשה בהרמת השפופרת מהעריסה ובחיוג: - א) ע"י נכרי, אם אפשר יבקש מנכרי להרים את השפופרת ולחייג. - ב) ע"י קטן. - ג) בשינוי כלאחר יד, כגון בפיו, במרפק, או מאחורי ידיו^ב. ויחייג ע"י מפתח, קיסם, או באצבע הקטנה השמאלית. - ד) ע"י שנים שעשו^ג, ויש מי שכתב דעדיף להרים את השפופרת בשינוי, ולא ע"י שנים^ד.

לניהול שיחה.

ב. נטעי גבריאל (הל' נדה ח"ג פנ"ט סי"ג) שדעת רוב הגדולים שצולל ודיבור בטלפון בשבת אין בו אלא איסור דרבנן לפי שאין בו זרם של אש ממש, ובאיסור דרבנן לכו"ע יש להקל לצורך פיקוח נפש.

ג. שש"כ (לב, מ) ותורת היולדת (פרק ט). ד. בשו"ת להורות נתן (חי"ב סימן יד) נשאל אם כשצריכים להזמין מכונית ליולדת לנסוע לביה"ח בשבת, נכון שירימו את שפופרת הטלפון הבעל והאשה כדי למעט באיסורא, דליהוי בגדר שנים שעשאוהו. והשיב, דאפילו אם נימא דבשנים שעשו בשבת ליכא אלא איסור דרבנן, מ"מ

זו. נס להתנוסס (שם) שהוא חמור יותר מהנ"ל, ונחשבים למחללי שבת בשוגג וחייבים חטאת. וכתב המשנ"ב (שלד סק"פ) ויזהר שלא יאמר שנותן זה עבור חטאת רק יאמר שבמקום חטאת נותן זה לצדקה. ומהנכון שיאמר פרשת חטאת, ויבין אופן הקרבתה.

זו. ראה להלן (סעיף רכה) דמותר להם להתקשר לשאול בשלום בנם.

א. א) הרמת השפופרת מכניסה זרם חשמל למערכת, ויש שנדלקת נורה במרכזיה. - ב) החיוג מכבה את הנורה ומשמיע קול. - ג) השיחה מולידה ניצוצות ומשמיעה קול. - ד) החזרת השפופרת לעריסתה מנתקת את המעגל החשמלי וגורמת שהטלפון ראוי שוב

קס

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❁ גם אני אודך

והני מילי כשאפשר לעשותה בשינוי בלי שיהוי, אך אם השינוי תגרום לדחיית ההצלה יעשה כדרכו בימות החול.^ה

רב. הדלקת אור לצורך חיוג בטלפון

כשהחדר חשוך וצריכים לטלפן לצורך פיקוח נפש, מותר להדליק את האור. אבל יעשה כל טעדי שיהיה אור דלוק מערב שבת ליד הטלפון, שלא יצטרך להדליק אור בשבת.^י

רכא. הכנסת תקע טלפון

הוציא את תקע הטלפון מהשקע בע"ש, וצריך להשתמש בטלפון, עדיף שיסיר תחלה את השפופרת מהעריסה, ורק אחר כך יכניס את התקע לשקע בשינוי כגון מאחורי אצבעותיו.^י

נתכוונו פטורין דהזריז לחולה משובח עיי"ש, והיינו דכל אחד רצה להציל בעצמו ולהקדים את חברו, אבל הכא שהראשון יכול לעסוק בהצלה בעצמו והשני אינו מוסיף כלום על הקדמת ההצלה, איך רשאי לעשות מלאכה, הלא מעשיו של השני אין בו צורך להצלה, ונמצא שהשני מחלל שבת בחנם. ועיין מנחות (סג:) בשבת היה נקצר ביחיד, עכתו"ד ועיי"ש באריכות. וכעיי"ז כתב בספר נטעי גבריאל (הל' נדה ח"ג קונטרס התשובות סימן יט) עיי"ש. [ועיין שו"ת שבט הלוי (ח"י סימן קסז, ב) אם כשיש שני חברי הצלה רשאים שניהם לעשות מלאכות או רק אחד].

ה. פשוט, וכ"כ שש"כ (לב, מ) ונטעי גבריאל (הל' נדה ח"ג פנ"ט ס"ג).

ו. נטעי גבריאל (שם).

ז. תורת היולדת (פ"ט הערה ו), שבוזה ימנע

אין מקום לומר דבחולה שיב"ס יצטרך לעשות את המלאכה ע"י שנים כדי להקל מן המלאכה, דעד כאן לא מצינו אלא דבחולה יש הסוברים דאם אפשר לעשותו בלא דיחוי יעשו בשינוי, וכמבואר ברמ"א (שכח, יב), וביוולדת הכל מודים דבעינן ע"י שינוי אם אפשר וכמבואר בשו"ע (של, א) ובמג"א (שם סק"ג), והיינו משום דהשינוי ממעט את המלאכה, אבל שיצטרך לעשות מלאכה ע"י שנים לא מצינו, ואדרבה בפשטות אף איסורא איכא, דכיון דכבר עסוק חד גברא במעשה ההצלה מהיכי תיתי יעשה אותה המלאכה בעצמה גם גברא אחרינא, הרי כבר איכא הצלה ע"י הראשון. והא דאמרו (מנחות סד.) חולה שאמדהו לגרוגרת אחת ורצו עשרה בני אדם והביאו עשרה גרוגרות בבית אחת פטורין אפילו בזה אחר זה ואפילו קדם והבריא בראשונה, היינו כמבואר ברש"י שם דכולם למצוה

קסא

גם אני אודך * טלפון

רכב. אם לצמצם במילים כשמדבר לצורך חולה

המדבר בטלפון לצורך החולה שיש בו סכנה, אינו חייב לצמצם במילים ולשקול כל מילה אם יש בה צורך, אלא יאמר את כל מה שנחוץ לומר בענין החולה, ואף מותר לומר בגמר השיחה – "שלום" או "תודה רבה" וכדומה. אבל בודאי שאין לדבר דברים אחרים שאין להם כל קשר עם החולה או עם הטיפול בו ^ח. ויש מי שכתב דצריך לצמצם בכל דבריו ככל האפשר, דהיינו שלא ידרוש בשלום וכדומה דברים שאינם נצרכים לפיקו"נ, אבל אל יצמצם בדברים שיש להם קשר להמקרה. ^ט

רכג. החזרת שפופרת הטלפון

בהחזרת השפופרת לעריסתה יש חשש "תיקון מנא", לכן אם טילפן לבעל רכב פרטי שיסיע את החולה, לא ישיב את השפופרת לעריסה. אבל אם ממתין לתשובת הרופא ^א או שהקריאה היתה לאמבולנס או רופא וכדומה, ישיב את השפופרת באחד מן הדרכים שמנינו בהרמת השפופרת. ^י

ונרשם בכעין מעשה טייפ.

מעשיית איסור בהרמת השפופרת מעריסתה.

י. כיון שכל זמן שהשפופרת לא הוחזרה, אין הטלפון ראוי לשימוש, והתיקון נוצר עם ההחזרה.

ח. נטעי גבריאלי (שם סעיף ד), תורת היולדת (שם) ושש"כ (שם סעיף מא) בשם הגרשז"א זצ"ל, דאחרי שנוצר הקשר הטלפוני, אין בו איסור אם יוסיף לדבר, עכ"פ כל שיש לו צורך.

יא. שש"כ (לב, מב) ושו"ת באר משה (ח"ו קו"ע סימן נב).

ז. שו"ת שרגא המאיר (ח"ח סימן עח, ב) בדודאי אסור לדבר בדברים שאינו נוגע להחולה, אי הוא איסור דאורייתא או דרבנן, עכ"פ אסור לדבר בחנם דברים שאין להם קשר עם החולה, אבל לא לקצר הרבה כי אפשר שלא יבינו הדבר כראוי. ועיין שו"ת באר משה (ח"ו קו"ע סימן מז) שכתב, שיש איסור בכל דיבור ודיבור, כיון שנקלט

יב. שש"כ, תורת היולדת, ונטעי גבריאלי (שם), כי הרי הרופא עלול להקרא פעם נוספת למקרה אחר של פיקו"נ, וכל זמן שאין הוא מחזיר את השפופרת אין הרופא יכול לקבל שיחה אחרת וגם לא להתקשר עם כל אדם אחר בשעת הצורך. אכן יחזירוהו ע"י שינוי, ועפ"י מש"כ רמ"א (שכח, יב) דבמקום שאפשר יעשה ע"י שינוי.

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

קסב

רכד. להרים שפופרת כשהטלפון מצלצל ללא הפסק

מי שיש לו הורים ישישים המפחדים שמא יזקו ומבקשים מבנם שאם ישמע שהטלפון מצלצל בביתו בשבת ירים שמא צריכים לעזרתו, לא ירים אא"כ קבע עמהם סימן מיוחד.^{יג}

רכה. הפגת דאגה של הורים

הורים חולי לב שדואגים לשלום בנם הגר באיזור שנפגע מטיל, ולדעת הרופאים עלולה הדאגה להחמיר את מצבם ולסכן את חייהם, מותר להם לטלפן בשבת לברר את שלום בנם כדי להרגיע את לבם הדואג, ויעשו זאת בשינוי, דהיינו ירימו את שפופרת הטלפון כלאחר יד, יחייגו בעזרת מזלג וכדומה, וישיבו את השפופרת לעריסתה בשינוי.^{יד}

רכו. לשוחח עם נכרי בחו"ל כשעדיין שבת שם

נכרי המטלפן מארץ שכבר נכנסה השבת, מותר ליהודי לשוחח עמו בארץ אחרת שטרם נכנסה שם השבת, וה"ה לגבי מוצ"ש, אם נכרי מטלפן מארץ

יג. בשו"ת באר משה (ח"ו שו"ע סימן נד) נשאל במי שבשבת מצלצל הטלפון בביתו זמן רב ללא הפסק האם רשאי להרים את השפופרת דשם ענין פיקו"נ הוא, והשיב דמה שאדם שומע דהטלפון מצלצל ללא הפסק עדיין אינו הוכחה דעסקינן בפיקו"נ, דשכיח שאדם טועה במספר ומנסה כמה פעמים, ולעומת זה חולה שיש בו סכנה לא שכיח. ורק אם יודע שאצל אחד מקרובי משפחתו יש חולה שיש בו סכנה רח"ל והטלפון מצלצל ללא הפסקה אז ירים את הטלפון ברגלו, באצילי ידיו או באופן אחר כלאחר יד וישמע על הטלפון מי הוא בצד השני, וכשישמע קול קרובו אזי יקח

יד. נס להתנוסס (סימן ז) שאם לדעת הרופאים עלולה הדאגה להחמיר את מצבם ולסכן את חייהם, מותר להם לטלפן בשבת, והרי מצינו בשרה אמנו, שעל ידי בשורת העקידה פרחו נשמתה (בראשית כג, ב ברש"י), אם כן יתכן גם שהורים חולי לב עלולים להסתכן מחמת דאגה לבנם, ולכן יטלפנו בשינוי.

קסג

גם אני אודך * פינוי וטיפול במפגעים

שעדיין שבת, מותר ליהודי לשוחח עמו בארץ אחרת אחרי שכבר יצאה השבת שם^{טו}. ויתר על כן אף מותר ליהודי שאצלו חול, לטלפן לנכרי שבמקומו שבת. אבל אם יהודי מחלל שבת שנמצא במקום ששם שבת מטלפן ליהודי שומר מצוות בזמן שאצלו חול, אסור לשוחח עמו.^{טז}

פינוי וטיפול במפגעים

רכו. כיסוי בור ברה"ר

נפל טיל על המדרכה או הכביש וכתוצאה מכך נפער בור, יניח דבר היתר סביבות הבור שיראוהו בני אדם ויזהרו. ובאופן שאי אפשר לעשות היכר מדבר המותר, יכול לכסותו גם בדבר מוקצה ואפילו אין לו בית אחיזה^א, אם אין לו דבר היתר לכסותו ואיכא חשש היזקא דרבים^ב, אבל לא יכסנו לגמרי^ג.

משום לפני עור אסור גם במחלל שבת להכעיס, דהגם שנחלקו הפוסקים אם שייך לפני עור במסייעו, מ"מ כאן שהישראל מסייעו ומביאו לאיסור הוי כלפני עור וגם במחלל שבת בפרהסיא אסור. וכ"כ לאסור בשש"כ (שם) דהרי הוא נהנה ממעשה שבת שנעשה באיסור, דאסרינן.

א. ראה שו"ע (שח, י) ומשנ"ב (סקמ"ב) דכיסוי בור ודות אין ניטלים אא"כ יש להם בית אחיזה דאז מוכח שהוא כלי, ולא מיחזי כבונה בהנחת הכיסוי וכסותו בהסרת הכיסוי, דמוכח דהוא כלי העשוי לטלטלו.

ב. שו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן קלד) עיי"ש שהאריך בשאלה זו מצד איסור טלטול מוקצה ובונה.

ג. שו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן מ), דלכסותו לגמרי בדבר המוקצה יש

מזו. שש"כ (לא, כו). וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ז דף רצה אות עח) שכן הורה בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן קכה) דאזלינן בתר מקום האיש ישראל, וגם פרסום ליכא בזה דמי יודע עם מי מדבר הנכרי. וכ"כ שו"ת וישב משה (ח"א סימן קיט) דאזלינן בתר מקומם שנמצא הישראל ולא דמי לחמץ שברשות הנכרי. ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"א סימן רלח) שנשאל מאחד הדר בחו"ל ורוצה לטלפן למלון ששוהה בו זקינתו, לבקש מהנכרי שימסור בשמו ברכת כוח"ט בר"ה, וכתב לאסור דיש בזה משום זלזול לשבת, ואולי גם חילול השם שישמעו השכנים שם שהטלפון מצלצל והעכו"ם מדבר עם יהודי שימסור מודעה ליהודי אחר בש"ק, והלא לא יודעים השומעים עם מי הוא המדבר ויסברו שמדברים מא"י עם מחלל שבת, עיי"ש.

מזו. שו"ת באר משה (ח"ו קו"ע סימן מט)

קסד

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❁ גם אני אודך

ורשאי לעשות כן אף אם יש אפשרות שהאדם שמצא את הבור פתוח יעמוד שם כל השבת להזהיר את העוברים ושבים, אם אינו יכול לשמרו כראוי כל השבת.^י

רכה. כיסוי חלון שנשבר בבגד

שמשות שנפצו מהדף טילים אסור לתקנן^ה, ואף ליתן דיקט במקומה שלא הסתכלו עוברים ושבים או שכנים תוך הבית, או למנוע מהרוח מלהיכנס אסור^י, אבל מותר לפרוס בגד במקום השמשה^ז, ולא יהדקנו בסיכות וכדומה.^ח

רכט. הוצאת שברי זכוכית מחלון

אין להוציא שברי זכוכית מחלון^ט, ועל ידי נכרי יש מקום להקל, אך ראוי

ח. ז"ל קצוה"ש (סימן קכ בדה"ש סק"ל): ולחבר את הוילון לכותל במסמרים שקורין "נעצים" הגם שחבורם אינו חזק ותוחבים אותם בידים, פשוט דאסור משום בונה דבמחבר לקרקע אפילו בנין גרוע אסור, ואפילו לחבר וילון או דבר אחר בכלי שאינה מחוברת לקרקע ע"י תחיבת הנעצים אסור דהרבה פעמים נתקע בחוזק והוי בנין חשוב כמו צירים התקועים בחוזק דאסור אפילו בכלים, עכ"ל. ועיין משנ"ב (שד סק"ח) דאם תקע מסמר בכותל לתלות עליו חייב משום מכה בפטיש.

להחמיר כיון שיש גם סרך בנין. אבל לעשות היכר חוצה לה באופן שיש חשש גדול שבני אדם לא יראהו, ובאופן שאי אפשר לעשות היכר ע"י דבר המותר, הדבר נוטה להקל במקום חשש היזקא דרבים.

ד. חוט שני (הל' שבת ח"ד עמ' קסא) דבור הפתוח ברה"ר אם אינו יכול לשמרו כראוי כל השבת מותר לחלל על זה את השבת. וראה להלן בנוגע לחוט חשמל ובנוגע למוקש

ה. כלכלת שבת מלאכת הבונה.

ז. ראה חוט שני (הל' שבת ח"ג עמ' קח) דהיזק יחיד מותר לסלקו אם בסילוק ההיזק יש רק איסור מוקצה, אבל אם בסילוק ההיזק יש גם איסורים אחרים של שבת לא התירו לסלק נזק יחיד. וחיליה מהא דלגבי שברי זכוכית התירו לסלקן אף אם הוא היזק דיחיד, ואילו לגבי קוץ לטלטלו

ו. שש"כ (פרק כג הערה קיב) עפ"י משנ"ב (שד סוס"ק ח) שהרי הדרך לבטלו בחלון.

ז. משנ"ב (שיג סק"ג) בשם החיי אדם דדבר שאין דרך לבטלו לעולם אלא לפי שעה, כגון בגד וכיוצא"ב מותר לסתום בו אפילו לא היה דעתו עליו מערב שבת.

קסה

גם אני אודך * פינוי וטיפול במפגעים

להחמיר'. ומכל מקום אם קיים חשש לסריטת אדם מותר להוציא את הזכוכית מהמסגרת ע"י נכרי, ואם אין נכרי יוציאנה ישראל כלאחר יד כגון ברגלו"א.

יפה הם עושים, שהרי בנטילה זו יש חיוב חטאת לישראל שהוא סותר על מנת לבנות שהרי עתיד להחזירן אח"כ וא"כ כשאומר לנכרי הרי זה שבות גמור ואינו שבות דשבות שהתירוהו במקום מצטער, והביאם המשנ"ב (בסימן שח סקל"ט). וכתב בשו"ע הרב (שיג, יז) "ולאומרים שסותר על מנת לבנות אינו חייב אלא אם כן דעתו שבנין האחרון יהיה יותר טוב מן הראשון כמו שנתבאר (בסימן רעח סעיף ב), אין בנטילת החלונות אלא איסור מדברי סופרים, ולומר לנכרי הוא שבות דשבות שהתירוהו במקום מצטער, לפיכך אין צריך למחות בהמקילין כיון שיש להם על מי שיסמוכו, אבל כל אדם יחמיר לעצמו כסברא הראשונה שהיא עיקר, ע"כ. ובנידוד מסתבר דבהוצאת הזכוכיות אין בכוונתו שבנין האחרון יהיה יותר טוב מן הראשון, אלא רוצה לתקן את החלון כבראשונה, וכל שכן אם אומר להנכרי להוציא את כל החלון ולא את הזכוכיות שבזה קל יותר. אך כדברי הרב ראוי להחמיר בזה.

יא. שש"כ (כג הערה קי ומילואים) ושולחן שלמה (שלד, כח) וערכי רפואה (ח"א ע' עדר) דלכאורה היה נראה דדמי לציפורן שפירשה רובה ואין בהוצאת חצי זכוכית איסור תורה, אך יותר נראה דהחלק הזה כמו שהוא עכשיו חזק מאד ומחובר לבנין ואפשר דאסור מן התורה ודינו כסותר על מנת לבנות במקומו, וצ"ע. ואף גם בציפורן

ברה"ר או בכרמלית התיירו רק משום הזיקא דרבים, וכתב המשנ"ב (סימן שח סקע"ז) דלגבי שברי זכוכית הוא רק איסור מוקצה, אבל לגבי קוץ ברה"ר חמיר טפי כיון שהוא איסור טלטול וגם טלטול ד' אמות ברה"ר או בכרמלית, עיי"ש. ונראה דאין הכוונה שהחומרא היא כיון דאיכא ב' איסורים מוקצה והעברת ד' אמות, ובשברי זכוכית איכא איסורא חדא, אלא הכוונה שאיסור העברת ד"א בכרמלית הוא איסור יותר חמור, וכל שכן ברה"ר, עיי"ש באריכות. ולפי"ז בנידוד דאיכא בהוצאת שברי הזכוכית גם משום סותר על מנת לבנות לכאורה אסור להוציאן. וכ"כ בשש"כ (כג, לה) דאסור להוציא את הזכוכית מהמסגרת, כיון שבהוצאת הזכוכית יש איסור תורה של סותר על מנת לבנות. ומצינו שכיבוי גחלת הוא רק ברה"ר ולא התיירו בבית רק איסור טלטול מוקצה שלא יזיק, ולא שבותין גמורים של מלאכות.

ממעם נוסף יש להחמיר בהוצאת הזכוכית, דידועה היא יסודו של הגאון בעל ערוך לנר בספרו שו"ת בנין ציון (סימן קלז, באמצע ד"ה והנה) דמה שאמרו חז"ל דאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש זה דוקא ביש ודאי סכנת נפש לפנינו. ולפי"ז בנידוד אין להתיר שאין כאן ודאי סכנת נפשות.

י. הט"ז (שיג סק"ה) ומג"א (שם סקכ"ב) כתבו דמה שנוהגים בסעודות גדולות בימות החמה ליטול החלונות ע"י נכרי לא

קסו

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

וראוי שיכוין בהוצאתו שיחזיר את השברים במוצ"ש ושוב יוציאנו אח"כ, ואם יכול להניח אצל החלון חפצים כדי שלא יסתובבו שם עדיף טפי.^{יב}

רל. מלמול שברי זכוכית

שברי זכוכית במקום שיכולים להזיק כמו על השולחן או במקום שהולכים בבית או ברחוב הם מוקצים, אבל מותר לפנותם שלא יזיק^{יג}, וכן הדין בשברי כלי חרס במקום שיש תינוקות.^{יד}

רלא. נטרול רקמה שנפלה ולא התפוצצה

רקטה שנפלה ולא התפוצצה, אף שהוא יכול לעמוד שם במשך השבת ולהזהיר את העוברים ושבים שיתרחקו ממנה, מותר להזמין חבלן משטרה שינטרל את

דשפיר הוא מלאכה הצריכה לגופה. אלא שיל"ע עדיין, די"ל ג"כ כאן דבשעה שמסיר זכוכית אינו מסיר כדי שיוכל לתקנו אלא כדי שלא יזיקו אע"ג דבמציאות יתקנו אח"כ הוא עדיין מלאכה שאצל"ג וכ"ה דעת הפר"ח מובא באמרי בינה (הל' שבת סימן כט). ועיי"ש באמרי בינה דחולק עליו. ומיהו יש לייצץ דבשעה שמסיר השברי זכוכית כיון שיחזירנו במוצ"ש ושוב יוציאנו אח"כ נמצא דהוי רק סותר גרידא שלא על מנת לבנות דאסור רק מדרבנן שהותר במקום דשכיחי היזק כבשו"ע (שח, ו). ואם יכול להניח שם חפצים כדי שלא יסתובבו שם עדיף טפי.

יג. שו"ע (שח, ו), ועיי"ן ביה"ל (סימן תקיח ס"ג ד"ה אלא) שמסתפק אולי צריך לכתחילה לפנותם בטלטול מן הצד.

יד. שו"ת אז נדברו (ח"א סימן עט אות קעו).

שפירשה רובה אפשר דלא שרי רק החלק שפירש ולא המיעוט שעדיין מחובר לבשר.

יב. שו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן קלה) דלא אשכחן דהתירו איסור דאורייתא בשביל היזק דרבים, דעיי"ן בשו"ע (סו"ס שלד) דהרמב"ם אוסר לכבות גחלת של עץ אם היא מונחת במקום שרבים ניזוקים בו כיון דס"ל דהוי איסור דאורייתא דמשאצל"ג ס"ל להרמב"ם דהוי מה"ת ואנן דמתירין לכבות גחלת של עץ ג"כ היינו משום דקיי"ל דמשאצל"ג אינו חייב וכיבוי הוי רק איסור דרבנן. וכאן בהוצאת הזכוכית יש איסור תורה של סותר דכיון דהדלת מחובר להבית אם מוציא הזכוכית סותר חלק מהדלת והוי איסור סותר, ואע"ג דסותר חייב בעל מנת לבנות ובעת שמוציא אין בדעתו להסירו כדי לתקן אח"כ רק מסירו כדי שלא יזוקו בו רבים, מ"מ כיון דבמציאות יתקן הזכוכית על ידי מה שהסיר השברי זכוכית י"ל

קסו

גם אני אודך * פינוי וטיפול במפגעים

הטיל באופן שלא יהיה סכנה^{טו}, וה"ה אם מצא חפץ חשוד במקום שבני אדם עלולים להימצא שם, רשאי להזעיק חבלן משטרה, ואינו צריך לעמוד שם במשך השבת להזהיר את העוברים ושבים.^{טז}

רלב. הוצאת מוקש שנעוץ בעפר

מותר להוציא מוקש שטמון בקרקע, ואין בזה איסור של עשיית גומא.^{יז}

רלג. כיבוי דליקה

נפלה דליקה בשבת כתוצאה מנפילת רקטה במקום שהדיוור בה צפוף, ואין נכרי לכבותה, מותר לכבות לבד^{יח}, ואפילו אם עדיין אין סכנה אבל יודעים

יז. לפי שהגומא היתה עשויה מתחילה, וכמבואר בגמרא (שבת קיג.) גומות ממילא הויין. ובמשנ"ב (סימן תצח סקצ"א) כתב דמותר להוציא נר מעפר אע"פ שנעשה גומא ממילא לית לן בה. ועיין חזו"א (סימן נא סקט"ז ד"ה קי"ג) דאע"פ שיש בהוצאה הרחבת גומא ג"כ מותר.

יח. חוט שני (הל' שבת ח"ג ע' רטז) דיש בזה סכנה מחמת החשמל והגז ועוד, ופשיטא דמותר להזעיק עזרה ע"י ישראל וכל שכן ע"י עכו"ם. וכ"כ בספר קיצור הלכות שבת (סימן לח סעיף יב) דבזמנינו כשיש ח"ו שריפה מכבים ע"י יהודים, משום שברוב פעמים נוגע לחשש סכנה, והיינו שהרבה פעמים יש שם תינוקות שאי אפשר להוציאן, ואפילו אם יכולים להוציאן אין מספיק זמן גם להלבישן כראוי, ואם יהיה קר בחוץ יכולים לבוא בזה לאיזה חולי ומי יודע אם לא תצמח מזה איזו סכנת חולי רח"ל. גם פעמים יש שם חולים וזקנים שאי אפשר להם לברוח, וכן יש לפעמים בני אדם

זא. חשוקי חמד (עמ"ס שבת ע' רמא) דודאי עדיף שיעמוד שם אדם ויזהיר את כולם לא להתקרב, מ"מ אי אפשר לחייב אותו לעמוד שם כל השבת, וראיה דאיתמר (שבת מב.) והאמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברה"ר בשביל שלא יזקו הרבים, ולמה לא ימתין שם ויזהיר הרבים, אלא ש"מ דאי אפשר לחייבו לזה. אכן בר"ן (שבת יט: בדפי הרי"ף ד"ה ומהא שמעינן) כתב דשרינן שבות דרבנן במקום היזק דרבים מצוי, והרב בעל הלכות התיר אפילו איסורא דאורייתא עיי"ש, ובנידוד נראה דלכו"ע יזמין חבלן, לא מבעיא לשיטת ההלכות דבמקום היזק דרבים מותר לעבור אפילו על איסור דאורייתא, אלא אפילו להר"ן דחולק, משום דהכא הוא סכנת נפשות דעלול להיות שהטיל יתפוצץ ויזיק ח"ו. וראה להלן (סעיף רלז).

זב. שש"כ (פמ"א סעיף לח), דלא מצאנו שמחוייב לעמוד שם, ובפרט דיש לחוש שמא הוא חפץ שעלול להתפוצץ כל רגע.

קסה

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

שאם לא יכבו מיד תתפשט האש ואז יהיה ספק סכנה מותר לכבות יט, ואף אם יפנו את הבנין מיושביו ג"כ מותר לכבות את הדליקה כ. וישתדל למעט באיסור כל כמה שאפשר כא, ואם ברי לו שאין סכנת נפשות אסור לכבות כב. וצריכים להיות זהירים בהוראות כיבוי שריפות רח"ל. כג

הקדושות, ראה שו"ת לב חיים (ח"ב סימן קפח). ובשו"ת באר משה (ח"ו קו"ע סימן נז אות יב) ושו"ת דברי יציב (ח"א סימן קה) בנוגע לעשיית מלאכות שלא בדרך טבעי, וכגון ע"י השבעות וכדומה, אם נחשב כאילו עשה מלאכה בפועל ממש לענין שבת].

כב. ברית עולם ושו"ת אז נדברו (שם), דבאופן שברי לו שאין סכנת נפשות בדואי שאסור לכבות.

כג. שו"ת שבט הלוי (ח"ח סימן קעז) דברמ"א (סימן שלד) התיר לכבות בזמן הזה שאנו שרויים בין הגויים ויש בה סכנת נפשות, שהיו חומסים ושוללים בשעת שריפת בתי היהודים, ולפי זה בזמן הזה באה"ק ברוב השטחים שגרים רק יהודים אין שום היתר לכבות מפני הסכנה ובפרט בבתים של היום שהם של אבנים והרוב מזלזלים בזה. ואמנם מכמה מעשים למדתי שיש הבדל בזה גם בזמן הזה שכל זמן שעדיין לא יצאו כל אנשי הבית ובפרט במציאות שמתפחדים או שאינם יכולים לצאת שהאש לוחט בכל הצדדים, א"כ הכיבוי הוא ספק סכנה ממש, אבל אם יכולים לצאת או שיצאו כבר, וקוראים חברת מכבי אש רק להציל הבית והממון אין מקום בזה בהלכה כדמוכח מדברי

שישנים שאי אפשר להקיצן, וכל שכן בדירות שלנו הגדולות שדרים בהן הרבה משפחות, לעולם יש חשש סכנה שאין ידוע מי דר שם, וגם שייך שתתפשט הדליקה מבית לבית רח"ל.

יד. שולחן שלמה (שלד, כד - וערכי רפואה ח"א עמ' רסא) דאם עכשיו אין סכנה, אבל יודעים שאם לא נכבה עכשיו תתפשט האש ואז יהיה ספק סכנה ויהיה מותר, פשוט דחשיב כאילו הסכנה כבר עכשיו ומותר גם ברגע שעדיין אין שום סכנה, ובפרט אם ספק שאז יצטרך לעשות מלאכות דאורייתא או להרבות במלאכות, דמסתבר ג"כ דשרי.

כ. חוט שני (הל' שבת ח"ב ע' רלו) דשריפה בעיר שהדיוור בה צפוף יש בזה סכנה מחמת החשמל והגז, על כן אם יש חשש של התפשטות הדליקה מותר לחלל את השבת אף אם יפנו את הבנין.

כא. ברית עולם (דיני המכבה והמבעיר סעיף ה) ושו"ת אז נדברו (ח"א סימן ס), עפ"י פסקי החזו"א שבסוף ספר מנוחה נכונה, דכהיום על פי רוב יש בדבר ספק פיקוח נפש ולכן מותר לכבות, ואמנם ישתדל למעט באיסור כל כמה שאפשר, ובלבד שלא יביא את עצמו לידי סכנה על ידי זה. ובענין כיבוי ע"י סגולה או שמות

רלה. ישראל שיבה שריפה אם מותר ליהנות מהחפצים שבבית

גם אם ישראל כיבה שריפה באיסור מותר ליהנות מכל אשר בבית. כ

רלה. צינור גז דולף

רסיסים שפגעו בצינור גז ונוצר בו סדק והגז דולף, והעצה לתקנו באופן עראי היא על ידי הדבקת חומר דביק, כגון גומי לעיסה, על הסדק, אין לעשות זאת בשבת. ואם זה מצב של ספק פיקוח נפש הרי זה מותר. כ

בעבירה שאסור להשתמש בו ביום עם כל מה שנשאר בתוך הבית משום דחשיב כנהנה ממעשה שבת. — אמנם במכתב שנדפס במאור השבת (ח"א ע' תעג) חזר בו וכתב: כעת נלענ"ד שמוזר הדבר לאמרו, שהרי אף אם ההצלה היתה בחומרים של עבודה זרה דאסירי בהנאה ג"כ מותר ליהנות מכל אשר בבית, וה"ה נמי ממעשה שבת, עיי"ש באריכות. והובא גם בשולחן שלמה (שיח, ב. ט).

כה. ארחות שבת (ח"א פ"ח סעיף כח), דמבואר בגמרא (שבת קב:) דאם יש נקב בכותל וסותמו הוי מלאכה, ונראה דציור זה חמור טפי מהגמרא (שם קלט:) שמבואר דנתינת ברא דתומא [שן של שום] בברזא דדנא אסורה רק משום דנראה כמתקן, ולא משום איסור בונה או תיקון מנא. דהתם מיירי בנקב שעשה בכוונה ונחשב כפתח, ונותן בו פקק, אלא שכיון שאינו צורה של פקק רגיל הרי זה נראה כמתקן, והכא מיירי בסדק שסתימתו מוגדרת כתיקון מנא, וכן הורה הגריש"א לאסור בזה.

הרמ"א עצמו. — ואולי כהיום נתוסף שבכל בית ישנם מיכלי גז שונים שאם יתפוצצו מחמת האש יכולים לגרום סכנה גמורה כידוע, עכ"פ עלינו להיות זהירים בהוראה זו וה' יוליכנו בדרך אמת, עיי"ש באריכות. ובשו"ת נשמת שבת (ח"ו סימן עז) כתב ג"כ דאם יצאו כל הדיירים מהבנין וברור שאין שום חשש סכנה או תוצאה מסוכנת אסור לכבות. וצ"ע בהא דמובא בספר ארחות רבינו (ח"א ע' קסד) שהחזו"א התיר לכבות דליקה אף בזמנינו בא"י, אף שלא שייך הטעמים שכתב הרמ"א (שלד, כו) מפני שאנו דרים בין הגויים, דמאחר שכבר התיר הרמ"א משום פיקו"נ פסקו קיימא וקאי אף בא"י יעויי"ש, והוא חידוש גדול לומר כן על דבר שלא נמצא מפורש בחז"ל, אלא נמצא בדברי הפוסקים שלאחריו שהורו כן לפי מצב השעה, עיי"ש.

כד. בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ה) כתב שאם נפלה דליקה בשבת באופן שהבית היה ודאי נשרף עם כל מה שבתוכו וניצלו רק על ידי זה שישראל כיבה את האש

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

קע

רלו. פיזור עפר למנוע החלקה

מיכל שמן או דלק שהתפוצץ, אסור לפזר עפר על גבי הכביש או המדרכה^י כדי למנוע החלקה^י. ובמקום שיש חשש היזק דרבים יש להקל^כ.

רלו. נפל חוט חשמל ברחוב

נפל חוט חשמל לארץ ויש בו זרם חשמל שהעוברים ושבים יכולים לנגוע בו, אף שהוא יכול לעמוד שם במשך השבת ולהזהיר את העוברים ושבים שיתרחקו מהחוטי חשמל, מותר לקרוא לחברת חשמל שיתקנו את החוטים באופן שלא יהיה סכנה^ט. וכמו כן מותר להתיר להפסיק את הזרם אם החוט נפל במקום שרבים מהלכים^ל.

לפי הענין.

ל. שו"ת נשמת שבת (ח"ו סימן קיד) דאם נמצא במקום רבים חוט עלעקטרי חי שהוא מקולקל ועלולין בני אדם להנזק ממנה היזק הגוף מותר לישראל להפסיק את הזרם, אף אם עי"ז יכבה גם את הנרות העלעקטרי המחוברים להזרם. ועפ"י המבואר בשו"ע (סו"ס שלד) דבמקום הזיקא דרבים מותר לכבות גחלת של מתכת, והטעם מבואר במג"א דאף להרמב"ם כיבוי גחלת של מתכת אינו אלא מדרבנן כיון שאינו שורף, והותר איסור דרבנן כדי שלא יזוקו בו הרבים. וגם אם יכבה את הנרות המחוברים להזרם שרי, מאחר שאינה נשרפת ולא נעשית פחם רק נחזרת לכמות שהיה קודם הסקה ואינו כיבוי מה"ת להרבה פוסקים, א"כ מותר לכבותו כדי שלא יזוקו בו רבים. ובלא"ה לדידן דקיי"ל כהפוסקים הפוטרים על משאצ"ג א"כ בלאו האי טעמא אינו אלא דרבנן והותר במקום הזיקא דרבים.

בז. משנ"ב (סימן שיג סקנ"ה) משום דנראה כמתקן את הקרקע.

בז. כמבואר בגמרא (עירובין קד.) דמניעת החלקה היא בכלל תיקון הקרקע.

בח. עפ"י המבואר בשו"ע (שח, יח) לענין קוץ המונח ברה"ר דבמקום הזיקא דרבים שפיר יש להקל.

כז. שש"כ (פמ"א סעיף כב), דאף להסוברים שיש בכיבוי גחלת איסור תורה, אפ"ה לא נזכר דמחייבין אותו לעמוד שם ולהזהיר את הרבים. וראה שו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ז אות א ד"ה מבואר) שחלק שם על הגר"פ עפשטיין זצ"ל שהורה דכיון שיכול להתעכב שם ולהזהיר מהסכנה, חובה עליו להמנע ממלאכות. ובספר חוט שני (הל' שבת ח"ד ע' קסא) כתב להתיר מטעם דגם אם האדם יעמוד שם אין זה תיקון גמור כיון שאי אפשר לשמור היטב כל כך שלא יסתכנו בזה כל השבת, והתיקון הגמור הוא לקרוא להאחראים על כך שהם יתקנו, והכל

רלח. פתיחת וסגירת צינור שהתפוצץ באופן שהמים משקים את הגינה, ותיקונו ע"י נכרי

צינור מים שנפגע וכמויות גדולות של מים מתבזבזות לריק ויש בזה הפסד, מותר לומר לנכרי כל המתקן אינו מפסיד לא. אין הנכרי יודע לתקן את הצינור, אם יש בבנין נכרי המתגורר אצל חולה וכדומה יבקשו ממנו שיסגור את הברז ויפתחו כל שעה או שעתיים לחמש דקות לב. ואם אין שם נכרי יש מקום להתיר גם לישראל לסגור את הברז הראשי ולפתחו אח"כ למשך כמה דקות לג.

לא. בשו"ע (שלד, כו): יכול לומר בפני אינו יהודי כל המכבה אינו מפסיד, אף אם אינו מזומן כאן יכול לקרותו שיבוא, אע"פ שודאי יכבה כשיבוא, "וכן כל כיוצא בזה בהזק הבא פתאום, כגון אם נתרועעה חבית של יין יכול לקרות אינו יהודי אע"פ שודאי יתקננה כשיבוא". ובמשנ"ב (סקע"א) העתיק מש"כ ב"י בשם מהר"י אבוהב ד"ה דמותר לומר לו כשיבוא "כל המתקן אינו מפסיד", ועיין שעה"צ (סקנ"ט) שהביא ראיה לדבריו.

לב. צינור שהתפוצץ גורם להפסד מרובה ומן הראוי לסגור את הברז הראשי כדי למנוע הפסדים, אולם אי אפשר לעשות זאת מאחר ואי אפשר להשאר במשך כל השבת בלי מים, ובפרט שיש בזה משום כבוד הבריות בנוחיות. ובימות החול העצה פשוטה לסגור את הברז הראשי, ולפתחו כל שעה או שעתיים לחמש דקות, עד שיתקנו את הצינור, אבל בשבת יש בעיה בפתרון זה, באופן שהמים משקים גינה, שאם יסגרו את הברז לא יוכלו שוב לפתחו, בגלל חשש מלאכת זורע, שהמים משקים את הגינה. ויש להסתפק אם לסגור את הברז או לתת למים

לג. שם, מאחר ולא שופך מים על הזרעים ממש, אלא שהמים בעצמם נוזלים ובאים אליהם מהצינור המפוצץ, ולשון השו"ע (שלו, ג) הוא "אבל האוכלים בגנות אסורים ליטול ידיהם על העשבים שמשקים אותם", מלשון זה משמע דהאיסור הוא לשפוך על הזרעים, אבל לפתוח ברז כאשר המים יולו ממנו ויבואו על הזרעים מרחוק לא שמענו. והוא משום דהוי כח שני, וגם לא הוי כדרך המשקים. וגדולה מזו כתב החת"ס בהגהותיו לשו"ע (רנב מג"א סק"כ): דלמלאות נגרי הגן מים ליכא לא חורש ולא זורע וכו', ושאיני פת בתנור דכך היה במשכן דכל כישול ואפיה נעשה ממילא, עכ"ל. ונראה שגם האבן העזר הסובר דהממלא נגרי הגן במים חייב, דבריו אמורים רק כשעושה כדרך העולם, משא"כ הפותח ברז והמים יוצאים ממקום הפיצוץ דאין זה כדרך המשקים וחוזר להיות גרמא, ובפסיק רישיה כה"ג מותר, וצ"ע.

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

קעב

משקפיים שנשברו

שכיח שבדרך מנוסה ובהלה נופל המשקפיים ומתעקם או נשבר, ויש בכך כמה חילוקי דינים וכדלהלן:

רלמ. מלמול משקפיים שנשברו

משקפיים שנשמט המוט שלהם, ויש לו את הידית והבורג שאפשר לתקנם, יש מי שכתב דאין להשתמש בשבת הן בחלק שנשבר והן במסגרת המשקפיים אף שנשאר בהם זכוכית^א, ודינו ככלי שמלאכתו לאיסור^ב. ויש מי שהתיר לטלטל משקפיים אפילו יש לו את הבורג^ג, וכשלבש המשקפיים כך פעם אחת לפני השבת לכו"ע נראה דמותר לטלטלו^ד.

רמ. נשמטה ידית אחת

יש מי שכתב דבנשמטה רק ידית אחת אפשר להתיר בכל אופן^ה.

א. חוט שני (ח"ג ע' קיט) דמה שפסק בשו"ע (שח, ח) דלא גזרו בדלתות הכלים שמא יתקע הדלת לכלי, י"ל דגזירת שמא יתקע שייך רק במטלטל עיקר הכלי שע"י כך יבוא לתקנו, אבל דלתות הכלי שאינו מטלטל את הכלי עצמו לא גזרינן שמא יתקע. ולכן משקפיים שמטלטלו ויש חשש שמא יתקע, מוקצה. ושו"ת קנה בושם (ח"א סימן יט) עפ"י הראשונים בדין כירה שנשמטה שבשו"ע (שח, טז) נראה דאף כשראו להשתמש בהם אסור לטלטלן משום שגזרו שמא יתקע, ולכן אסור גם לחברה בסיכה או חוט ברזל וכדומה.

ב. שולחן שלמה (ח"ב סימן שח, מד. ג) דמשקפיים שנתקלקלו באופן דיש לחשוש שמא יבא לתקן חושבני דאסור ללובשם, שהרי גם בכירה כתב רבינו חננאל

ג. שו"ת אבן ישראל (ח"ט סימן יז), וסברתו דאפילו אם יחזיר את הבורג אין כאן איסור, שידוע דבורג שנפל פעם אחת כבר אי אפשר שיתקע, שנפל בחזרה, אלא שיחזיק קצת זמן, ואין חוששין שיעשה ע"י כלי שיחזיק יותר, עיי"ש.

ד. פשוט, כדין ספסל שכתב הרמ"א (שח, טז) דכשישב עליה כך פעם אחת קודם השבת, מותר לטלטל הספסל, דכיון שכבר ישב עליה תו לא יבוא לתקוע.

ה. שו"ת אז נדברו (ח"ח סימן לג), דמשקפיים ראויים לשימוש גם בלא ידית אחת.

קעג

גם אני אודך * משקפיים שנשברו

רמא. נאבדה הידית או הבורג

נאבדה הידית או הבורג ואינם נמצאים תחת ידו, או שנשברו וצריך להתקין ידית חדשה, מותר ללובשם¹, ויש מי שכתב להחמיר גם בזה². ואסור ליתן במקום הבורג חוט ברזל או מחט, אבל סיכת ביטחון מדינא יכול להכניס³ וראוי להחמיר⁴, ויש מי שכתב דלא יחברם אפילו בדרך ארעי על ידי חתיכת בגד⁵.

רמב. נשמטו שתי ידידות

נשמטו שתי הידידות נראה דלכו"ע מוקצה^א.

רמג. זכוכית שנשמטה ממסגרת פלאסטיק ונכנס ויוצא קל

זכוכית משקפיים שנשמטה מן המסגרת, אם אפשר להכניס באופן שאין בו שמא יתקע, כגון מסגרות פלאסטיק שהזכוכית נכנס ויוצא בקלות בלא הידוק בורג, יש מתירים להחזירם למקומם^ב, ויש אוסרים אפילו לטלטל את

ברמ"א (שיג, ו) דדבר שדרכו להיות מהודק אסור לחברו אפילו אם עושהו רפוי, משום גזירה שמא יהדק, וא"כ גם בזה שייך גזירה זו, אף שיש קצת לחלק דכאן צריך להביא שרויף כדי להדקו, מ"מ אין לי ראייה לחלק כן. ע"כ אינני מורה להקל.

יא. שאינם ראויים לשימוש, ועפ"י מש"כ הערוך (הובא בשעה"צ סימן שח סקס"ט) דכירה שנשמטו שתי יריכות תו ליכא שם כלי עליה ואסור.

יב. שו"ת אז נדברו (ח"ח סימן לג) ושו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן כח), דבמשקפיים אלו שייך הידוק בחוזק רק ע"י מעשה אומן, וכיון שדרך החזרתם בלחיצה קלה אין זה בכלל ההידוק האסור.

ו. עפ"י הט"ז (סימן שח סקי"ד) שהעתיקוהו משנ"ב (שם סקס"ט) וערוה"ש (שם, לו) דספסל שנשברה הרגל, אם אין הרגל לפניו מותר לסמוך אותו על ספסל אחר, דלא שייך בזה שמא יתקע כי צריך לעשות לו רגל חדש.

ז. שו"ת קנה בושם (שם), דלא מצינו בכירה שכשאר לפניו יתידות לא גזרינן שמא יתקע, וה"ה בזה יש לחוש בכל ענין.

ח. שולחן שלמה (ח"ב סימן שיד, יא. ב), משום דודאי אינו קבוע, ולא דמי לבנין גמור.

ט. חוט שני (ח"ב ע' רנא) דיש לחוש שלא להחזיר ידית ע"י סיכת בטחון.

י. שו"ת ויען יוסף (ח"א סימן קמב) דמבואר

קעד

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

המסגרת י"ג אבל הזכוכית עצמה אינה מוקצה י"ד.

רמד. זכוכית שנשמטה ממסגרת פלאסטיק ונכנס ויוצא בקושי

אבל אם הזכוכית נכנס ויוצא בקושי, כגון מסגרות מתכת שהידוק הזכוכית עי"י בורג, יש אוסרים להחזירם אפילו ברפיון בלא הידוק הבורג טו, ויש מתירים להחזיר ברפיון טו.

רמה. יש לדון בכל פעם לפי מציאות המשקפיים

יש להדגיש שבכל מקרה צריך לדון לפי מציאות עשיית המשקפיים, וקשה להגדיר הלכות כלליות וברורות בזה י"ז.

יג. שו"ת בצל החכמה (ח"ו סימן קכג) דאעפ"י שהדרך להחזירם ע"י לחיצה קלה של הזכוכית לתוך המסגרת, אין להתיר שגם הידוק זה אסור משום תיקון מנא. ואין להתיר אלא אם כן נשמטה פעם אחת מלפני שבת והחזירה, כדין רגל ספסל שדינה מבואר בשו"ע (שח, טז, וסי' שיג, ח). אבל בשו"ת שרגא המאיר (ח"ג סימן מג) כתב דאף כשנשמטה מלפני שבת אסור להחזירו, ועפ"י מש"כ האשל אברהם (בוטשאטש, סימן שיג) דכיון שצריך להיות מהודק גם אם נפלה כמה פעמים לפני שבת והוחזרה, כיון שהוא מהודק ונעשה כלי על ידי זה אין להקל. ועוד דרמי להשחלת שרוך לנעל (שו"ע שיז, ב) שאסור משום טורח. ולכן אסורים בטלטול, עיי"ש.

יד. שש"כ (טו, עז) עפ"י משנ"ב (שח סקל"ה), ושכ"ה בספר יסודי ישורון (ח"ד דף קכט).

זו. שו"ת אמרי יושר (ח"א סימן רב)

זז. שו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן כח) דבדלתות הכלים מצינו דאע"פ שאינם ראויים כלל למלאכה אינם מוקצין ולא חיישינן שמא יתקע (משנ"ב שח סקל"ה), ואילו בכירה וספסל גזור, ועל כרחך שאין מדמין גזירת חכמים זו לזו. וכן הסתפק בשו"ת אז נדברו (ח"ח סימן לג אות ד) והביא שהסכים עמו מוח"ז מרן בעל שבט הלוי זי"ע שאין ליתן כלל שבכל דבר ששייך תיקון גזור איסור מוקצה. וע"ע שו"ת דבר יהושע (ח"ד סימן א) שהאריך ג"כ בזה אם מדמין גזירות חכמים לענין איסור מוקצה.

יז. פשוט, וכן העיר הגר"נ נוסבוים שליט"א בהערה שנדפסה בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סימן קכג).

רמו. משקפיים שנתעקמו

אסור להשוות משקפיים שנכפפו, אפילו אם רק מעט י"ח, ויש מי שכתב שאם ראוי ללבישה כמות שהוא, אלא שלא נייחא כל כך מותר ליישרו"ט, ומותר לטלטלו.

הנאה ממעשה שבת

רמו. הסתכלות על טילים ומטוסים

מדינא מותר להסתכל על מטוסים צבאיים שנוסעים שבת או טילים שנורו בשבת^א. אבל ממדת חסידות אין ראוי להתבונן הרבה בדברים אלו, דיכולים

אם יכול לצלות על השפור שנרצף בלא תיקון אסור לפשטו, דשאני התם דנעשה ע"י טירחא קצת (ועיין בפתח הדביר בסימן שיג), משא"כ בנידונינו לא חשיב טירחא, שנעשה בקלות מאד. ומש"כ בכה"ח (הנ"ל) דאף אם נכפף מעט אסור ליישרו, כמו שאסור ליישר מחט שנתעקם, והעתיקו להלכה בספר קיצור הלכות שבת (לז, יח), ובספר ברית עולם (מכה בפטיש) כתב דלפי"ז משקפיים שנפלו ונכפפו אסור להשוותם, נראה דהיינו ג"כ כשאי אפשר להשתמש עמו כמות שהוא.

^א. בספר מאור השבת (ח"א סימן יח הערה קכד) דן באריכות אם יש איסור להנות בראיה ממעשה שבת, והביא שהורה הגרי"י פישר זצ"ל דתלוי אם המלאכה עשוי להנות מהיופי של הדבר שאז אסור להנות מזה, או שאינו עשוי ליהנות מהיופי דבזה אע"פ שהוא נהנה מ"מ מותר ליהנות. ושבשו"ת

יח. כף החיים (סימן שמ סק"ס) שכך למד הרב מלך שלם מדין מחט שנתעקמה אפילו מעט שאין לפשטה להשיבה שגזרו חז"ל על תיקון כלי כמו שכתב ספר הזכרונות (דף נו) וחיי אדם (כלל מד אות ח) הובא בכף החיים (סימן שב סקל"ד). וכ"כ בספר ברית עולם (מכה בפטיש אות י) שמשקפיים שנפלו ונכפפו אסור להשוותם. וכ"ה בשו"ת נשמת שבת (ח"ז סימן שלב) דדומה להמבואר במג"א (שמ סק"א) דמחט שנתעקם אפילו מעט אסור לפושטה, והדבר מבואר יותר בהל' יו"ט (תקט, א) דשפור שנרצף (פ"י שנעקם) אע"פ שהוא יכול לפושטה בידו אין מתקנין אותו, ומבואר שם בנו"כ דאם אינו יכול לצלות בו כמו שהוא יש איסור תורה לתקנו משום תיקון מנא.

^ב. שו"ת נשמת שבת (שם), דלא דמי להמבואר בשו"ע (שם בהג"ה) שאפילו

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

קעו

להביא לחסרון באמונה.^ב

רמח. מכירת סרטי מלחמה שתועדו בשבת וצפייה בו

אין ראוי להסתכל ולמכור סרט שתועד בשבת.^ג

לעשות כן. אך מותר ליהנות מהטייפ הוא ואחרים, ועפ"י המבואר במשנ"ב (שיח סק"ג) דבמלאכה דרבנן אפשר להקל, וכיון שהקליטה הוא רק איסור דרבנן דאין כאן כתיבה ולא רשימה בהטייפ רק כח מאגנטיק ממפליא פלאות ה', אין להחמיר. ולכן גם למכרו מותר מעיקר הדין, אלא שאפשר שיצמח ממעשיו מכשול שיאמרו מדהתירו הפרושים למכור טייפ שנעשה בשבת מתפלת רבם, בודאי שרי לעשות כן מלכתחילה, ויש בזה חילול השם וחילול קדושת שבת בדרך פרסום רב, ע"כ מחוייב הוא להדפיס על הטייפ שנעשה בשגגה בלא הוראת חכם, ואסור לעשות כן עיי"ש. וכעיי"ז כתב בספר חשוקי חמד (עמ"ס יומא ע' תרה) אודות תפלת ליל שבת של חזן שהתקיימה מבעו"י, והמקליט עדיין לא קיבל עליו שבת, דמן הדין יתכן דאין כאן חטא, כי החזן לא ידע שמקליטים אותו, והמקליט עשה מעשיו מבעוד יום, אך ראוי לא לקנות קלטות אלו ולא לעשות מעשים אלו, שלא יצא בזה חילול ה', והוא חמור מאד כמבואר בגמרא (יומא פו:): דאין בכח תשובה לתלות עון חילול ה', עיי"ש. ונידו"ד גרע טפי, דכאן איכא רשימות שנעשו בשבת וזהו כבר מלאכה דאורייתא - כמ"ש הרמב"ם הרושם רשימות חייב - שנעשה ע"י ישראל, ואע"פ דשרי בהנאה כנפסק

מהרש"ג (ח"ב סימן רי) כתב דדברים שאינם עומדים למראה מותר להסתכל, ודלא כשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' שד"מ) בשם שומר ציון (סימן ריג) שאוסר, עיי"ש. וע"ע שו"ת יביע אומר (ח"ו סימן לד) שהאריך דמראה מיקרי הנאה. ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ה סימן נז) כתב דמדינא אין חשש להסתכל על מלאכה העושה ישראל בשבת באיסור, באופן שנהנה מעצם הראיה, ועפ"י מה דהוכיח בשו"ת תורת מרדכי (יו"ד סימן קכח סק"ו) דהא דאסרינן מראה, מאיסור הנאה, הוא רק כשהאיסור הוא מדאורייתא, אבל היכא שעיקר האיסור הוא מדרבנן אין לאסור ראייה והסתכלות בזה אף מדרבנן. והגם דאסרו חז"ל להשתמש לאור הנר שהדליקו בשבת, התם עצם השימוש נחשב כמעשה כן נראה, משא"כ ראייה לבד אין איסור. ועיי"ש עוד שאין איסור להסתכל על מעשה העשוי בשבת באיסור דאין הראיה עיקר תשמישו.

ב. ראה דרשות ושיחות שבט הלוי (שנת תשנ"ט, עמ' רעח) בשיעור חומש רש"י ערש"ק פ' שלח.

ג. בשו"ת באר משה (ח"ז קו"ע סימן עז) נשאל מאחד שהקליט בטייפ את תפלות רבו ע"י שהטמין טייפ בעמוד, האם שפיר עבד, ואם רשאי למכרו. והשיב דאסור

רמז. תמונה שצולמה בשבת

בעשיית תמונה יש איסור תורה^ד, ובאופן שצולם ע"י חברת פרסום נכרים העושים לעצמם אפשר להקל בהנאה ממועשה שבת.^ה

רנ. תמונות שמשדרת סוכנות ידיעות נכרית בשבת

תמונות שצולמו בשבת ע"י נכרי עבור סוכנות ידיעות נכרית, ושודרו בשבת למנוייה בכל רחבי העולם, ונקלטו בשבת במערכת עיתון יהודי, באמצעות מכשיר אוטומטי בדומה לפקסימיליה, והשירות אינו מיועד במיוחד עבור יהודים אלא משודר בעת ובעונה אחת לכל המנויים בעולם, מותר להשתמש

אשתו הראו לו תמונה מהדרך הנולד שצולמה ע"י חברה פרטית שמצלמת ילודים לשם מסחר, האם התמונה מוקצה. ואת"ל מוקצה האם גם בשבת שאח"כ מוקצה או לא. ומסיק דמצד הדין יש מקום להקל ולמעשה טוב להחמיר. דהגם שגוי אדעתיה דנפשיה עבד, מ"מ עשה זאת על דעת שהישראל ישלם עבור התמונה ולכן מן הראוי להחמיר. עכ"ז המיקל אין גוערין בו, מאחר שהנכרי לא כיון שהישראל יראה את התמונה דוקא בשבת ויו"ט, וגם אין שום צורך להישראל לראות את התמונה דוקא בשבת אבל במקומות שרוב בעלי אומנות זו הם ישראל מומרים גמורים רח"ל, בודאי החוב מוטל שלא לטלטל את התמונה ואסור בצד הדין. ועיין שו"ת אז נדברו (ח"ו סימן נ) שדן האם שייך איסור מוקצה במעשה שבת שכל איסורו רק משום קנס. – ובנידוד לא מביא את התמונות צולמו ע"י חברות ערביות דשרי להסתכל בהם שלא נעשה בשביל ישראל כלל, אלא אפילו בצולמו ע"י החיילים עצמם יש מקום להקל שיתכן

בשו"ע (שיח, א) דהמבשל במזיד מותר לאחרים מיד במוצ"ש, וגם למי שעשה האיסור מותר ליהנות ממועשה שבת כמבואר בגמרא (ב"ק עא) דמעשה שבת מותר בהנאה, ומובא במשנ"ב (שיח סק"ד) ושעה"צ (סק"ז) דמותר לו ליהנות מדמי המלאכה, מ"מ איכא בזה זילותא דשבתא ואושא מילתא.

ד. שו"ת קרן לדוד (או"ח סימן קב) דאסור משום תולדה דכותב, ולא חשוב גרמא אף שאינו עושה הציור בידים. והביאו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סימן כ). וכתב אאזמו"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (ח"י סימן נד) דמצלמה דיגיטלית גרוע מסתם צילום, שאינו דבר מושלם וצריך אח"ז עוד פעולה לפיתוח הפילם, ובזה הדיגיטלי שרואה מיד את התמונה הרי צייר ע"י מכונת המצלמה תמונה בשבת.

ה. בשו"ת באר משה (ח"ג סימן פד) נשאל ממי שנוולד לו בן זכר בערב יו"ט שחל בעש"ק, ולמחר ביו"ט כשהלך לבקר את

קעח

תשובות מבעל משנת אהרן על עניני מלחמה ❖ גם אני אודך

בתמונות אלו ולפרסמם, וראוי לציין ליד התמונה כי נתקבלה ע"י סוכנות זרה¹. אבל אם התמונה צולמה ע"י ישראל בא"י או בחו"ל, אין להשתמש בה.²

שבת קודש. ומה שהנכרים משדרים בשבת למענם ולנוחיותם עושים זאת, ולא למען ישראל. ובדבר עצם הצילום, שאם לא יעשה בשבת לא יוכל הצלם לעשותו במוצ"ש, נראה שגם זה לא אוסר, משום שהצלם מצלם למען משלחו, שהוא הסוכנות הנכרית, והיא זאת המוכרת את התמונות למינורים, ולכן נראה דמותר.

ז. שם, דיעויין משנ"ב (שיח סק"ז) פרטי הלכה זו.

שהצילום גופא הוא גם חלק מהפעולה שצריך לדעת פרטים מדויקים וא"כ נעשה בהיתור ולא לשם מסחר דוקא. ועיין מלכים אמניך (פ"ב סעיף ח) שדן אם שייך בזה כלל בכדי שיעשו.

ו. קונטרס בי מלכים ימלוכו (הנספח לספר מלכים אמניך, סימן יט), מפני שמערכת העיתון משתמשת בתמונות במוצ"ש לאחר שעבר זמן מספיק בכדי שיעשה, והיה אפשר לשדר את התמונות במוצ"ש, ולמערכת אין כל ענין שהתמונות תתקבלנה בעצם יום